

Bibliotecă
Fond
Hunedoara

VIATA ROMÎNEASCĂ

REVISTĂ A UNIUNII SCRITORILOR DIN R.P.R.

DIN CUPRINS:

A. TOMA

Mergi spre vremea care vine

★

CEZAR PETRESCU

Vino și vezi! (*Nuvelă*)

★

VL. MAIACOVSKI

Vladimir Ilici Lenin

(în românește de Clucerone Theodorescu)

★

VICTOR TULBURE

Intâiul vers

★

MIHAI RALEA

Note de drum în Antile (I)

★

MIHU DRĂGOMIR

Balada Savutui

★

ALEX CAZABAN

Inspirație (*schifă*)

★

ROBERT BURNS

Versuri

(alese și traduse de Mihnea Gheorghiu)

★

L. RĂUTU

Dezvoltarea literaturii în Republica Populară Română

★

SILVIAN IOSIFESCU

Oameni deosebiți *

2

FEBRUARIE 1954 — ANUL VII

VIATA ROMÎNEASCĂ

REVISTĂ A UNIUNII SCRITORILOR DIN R. P. R.

Apare sub conducerea unui comitet de redacție

Dămuț
Lăzan

și

17V.

Bana

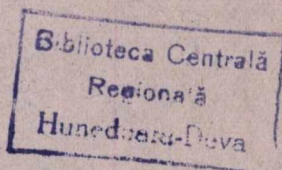
Sebastian

no

24

1966

23058/06.

2

FEBRUARIE 1954 - ANUL VII

23058

C U P R I N S U L

	Pag.
A. TOMA: Mergi spre vremea care vine	5
★	
CEZAR PETRESCU: Vino și vezi! (nuvelă)	6
★	
VICTOR TULBURE: Intâiul vers	117
★	
ȘTEFAN LUCA: Ascensoare; Onoarea orașului; Avansarea lui Chipăruș (schite) . .	118
★	
VI. MAIACOVSKI: Vladimir Ilici Lenin (În românește de Cicerone Theodorescu) .	134
★	
MIHAI RALEA: Note de drum în Antile (I)	193
★	
MIHU DRAGOMIR: Balada Savului	206
★	
ALEX. CAZABAN: Inspirație (schită)	217
★	
RUSALIN MUREȘAN: Puiul de Moț (poem)	220
★	
HARALAMB ZINCĂ: Urmele; Țambalagiul Danilo; Povestire despre Ingro și Agriș (povestiri)	236
★	
ROBERT BURNS: Omul e om, să știi!; Epitaf pentru Willie fariseul; Epigrame; Bătrânul Rob Morris; O, malurile tale, Doon!...; Rânduri despre război și dragoste; Un roșu trandafir; Iubita marinarului (poezii alese și traduse de Mihnea Gheorghiu)	257

O R I E N T Ă R I

L RĂUTU. Dezvoltarea literaturii în Republica Populară Română	262
PE DRUMUL REALISMULUI SOCIALIST	
SILVIAN IOSIFESCU: Oameni deosebiți	26

PUBLICISTICĂ

DIMOS RENDIS: Oameni și neoameni	290
--	-----

TEORIE ȘI CRITICĂ

IOAN DODU BĂLAN: Tinerețe fără bătrânețe și viață fără de moarte	296
TITUS PRIBOI: Artă tipizării la un mare scriitor	310

MERGI SPRE VREMEA CARE VINE

Vremea trece, vremea vine.
Toate-s vechi și nouă toate:
Ce e rău și ce e bine
Te întreabă și socoate;
Nu spera și nu ai teamă,
Ce e val ca valul trece;
De te'ndeamnă, de te cheamă,
Tu rămâi la toate rece.

Eminescu.

*Mergi spre vremea care vine.
Crezi în om; ce vrea, el poate;
Ce e rău preschimbă'n bine,
Faur vieții te socoate;
Speră, luptă fără teamă,
Fapta nu e val ce trece;
Frați de 'ndeamnă, frați de chiamă
Cum poți sta 'mpietrit și rece?*

VINO ȘI VEZI !

Era un unchiaș cătrănit și ursuz

Toată noaptea, din Moldova lui, până la Ploești, bătrânul Dumitrache Urcan mereu s'a căznit să doarmă în tren, mereu chinuit de visuri rele.

Ghemuit pe banca din ungherul vagonului, mereu tresărea și gemea. Mereu se svârcolea ducând mâna la piept să smulgă o ghiară înfiptă în gâtlej.

De câteva ori vecinii îl întrebară dacă nu-i bolnav cumva și dacă nu pot să-i fie de-un ajutor.

— Nu!... N'am nimic! Nu vreau nimic!... mormăia el morocănos.

Nu cunoștea pe nimeni. Nimeni nu-l cunoștea. Toți acești tovarăși de călătorie îi erau cu desăvârșire străini. Toți păreau însă între dâșii dintr'o mare familie și toți încercau să-l cuprindă din toată inima și pe el în familia lor, arătându-se care de care mai prietenoși.

Dar semnele lor îmbietoare de prieteșug rămăneau zădarnice cu asemenea unchiaș zburlit, cătrănit și posac.

Bătrânul Dumitrache Urcan se ghemuia și mai ursuz în posomorală-i aspră ca minteanul lui țărănesc, ghimpoasă ca barba lui cu țepi de arici, bănuitoare ca privirea lui verzuie, coclită și piezișă de moșneag pe care nu l-au cruțat până mai deunăzi niciuna din prigoanele și înșelăciunile câte-au bântuit de veacuri tagma iobăgească.

Tovarășii de drum s'au uitat unul la altul.

Cunoșteau ei prea bine soiul acesta de oameni din satele de departe. Rămași în întârziere cu primenirile țării, răsăreau din olaturile mărginașe și oropsite de fosta stăpânire ca din străfund de vremi, tot mai fugind încă de lume ca sălbătăciunile singuratice ale hățișurilor de codru și încă tot mai rânjindu-și colții cu vrăjmășie ca ele, față de oricine, dintr'un vechiu obicei de apărare.

Poate că în alte împrejurări s'ar fi pus pe atâta, să-l îmblânzească.

Nu însă într'un vagon de tren și nu la miez de noapte era locul și timpul să-i alunge mârâitul acela clănțănit într'un colț de dinte.

S'au uitat deci unul la altul, zâmbind îngăduitor. Au strâns apoi din umeri și l-au lăsat în plata domnului, când s'au încredințat că n'au cu cine se înțelege.

Aveau de vorbit altele, de-ale lor, mai grabnice și mai arzătoare: Festival... Congres... norme... întrecere... stahanoviști... 23 August...

Fiindcă se întâmplau toate acestea în vara anului 1953, înainte de Congresul și de Festivalul Mondial al Tineretului.

— Ce pot să priceapă niște străini ca dâșii din ofurile și amarurile mele?... Se uita la tovarășii de drum pe sub sprincenele țepoase moșneagului veșnic bănuielnic, așa cum l-au învățat a fi pătimirile de-o viață întreagă. Ce mă tot cicălesc cu iscodirile lor? Ce au ei cu mine? Ce am eu cu ei?

Drept care, fără să-i pese de tâlcul acelor îngăduitoare zâmbiri, a strâns și el din umeri.

Bine înțeles, el era tot dușmănos și posac, nu cu vreo mijire de surâs îmblânzit. Pe urmă, rotind ochii mocniți de jur-împrejur la pereții galbeni ai vagonului, la becul electric, la ceilalți călători cu îmbierile lor zădarnic prietenoase, începea iarăși a moțai depărtându-se de toate și ațipea purtat iarăși ca de-o apă neagră, măloasă și vicleană unde se svârcolea să scape de stihile visurilor rele care-i sugrumau răsuflarea.

Erau visuri — și erau în aceeași vreme amintiri.

Iar toate se amestecau îndeopotrivă de chinuitoare. Toate îl târau într'un vâlmășag de peripeții năsilnice și scâlâmb, zbugiumându-l prin somn mai amarnic chiar decât crâncenele suferințe și umiliri îndurate în viața de aievea.

Căci răvașul și telegrama nepotului Dumitraș, care l-au scos din bârlogul cătunului de baștină să-l ducă acum spre valea Prahovei, nu-i înveninau lui din senin somnul și visurile. Li răscoliseră două rânduri de amintiri vechi și amare. Amândouă legate de două impasuri din cele ce lasă pecete neștearsă în zidirea și în soarta unei făpturi omenești, ca două răni fără tămăduire. Amândouă trăite în răstimp de douăzeci de ani, cam tot prin acele locuri.

Blestemate locuri! Afurisită vale!...

Și călătorea unchiașul pe blestemate drumuri, pre unde mai umblase el odinioară...

În tinerețe, până la războiul din 1916, nici nu auzise el despre asemenea locuri înalte și pietroase, cu țăncuri de stâncă și cu pâraie reci năboind în clocot și spume prin codri de brad.

Din sălașul lui copleșit de bezne și numai cu arara miluire a pâlpârilor de opaiț, din cătunul lor împresurat de smârcuri și roind de țăntari — pe drept cuvânt numit Viroagele — nici nu știuse că se aflau undeva pe lume acele stânci, cele văi, șosele și gări, și poduri și vile, și hoteluri și cazinouri. Nici nu bănuia că se răsăteau undeva sub soare; ba încă în țara lui!

Și deodată, în războiul și-n toamna de-atunci s'a pomenit acolo.

Fără să prindă bine de veste când și cum, s'a pomenit acolo în uniformă de oștean, sgrepțănându-se pe crestele de cremene ale munților de hotar și la cumpăna apelor, luptând la baionetă pe viață și pe moarte să apere acele locuri pe care nici nu le mai văzuse vreodată și despre care nici nu știuse că se află pe lume, stăvilind cu pieptul puhoirea armiiilor vrăjmașe, încleștând fălcile, lovind și clătinându-se sub lovituri, până ce-a căzut. Acolo, la Predeal, l-au străpuns gloanțele mitralierelor în coaste și l-au spârcuit așchiile unei granate betejindu-i genunchiul stâng, de mai alignește și astăzi în mers oricât se ține el de dârz și de țăntoș.

Cărat cu regimentul în vagoanele de vite, n'avusese răgaz să se desmeticească deplin și să-și dea seama de minunăția priveliștelor.

De altminteri, de asta le ardea lor atunci? Și pentru asta fuseseră ei descărcați din vagoanele de vite?

Cine să se mai minuneze de deșarta frumusețe a vilelor albe cu acoperișuri de țiglă ițindu-se printre pâlcuri verzi de brad și roate de pini argintii? Cine să se mai uite la parcurile cu pajiștea tunsă, la potecile de nisip cernut prin sită, la șiragurile de trandafiri roșii ca sângele și cu luciri noi cum e catifeaua?...

Răbufnirile salvelor de artilerie detunau munții și hăuiau în văi, apropiindu-se.

Se surpa frontul.

Goneau val-vârtej baterii, chesoane, ambulantele cu răniți, furgoane cu muniții. Se iveau cai galopând pe șosea în nori de pulbere, cu ștreangurile rupte și cu ochii năuci, venind nu se știe de unde, mergând nu se știa încotro.

După câteva ceasuri batalionul lor a și intrat în foc, peste stânci și peste râpe. Nu știau nici ei bine de unde venind, încotro mergând, pentru ce năpustindu-se, pentru ce răcnind, poticnindu-se, ucigând, prăvălindu-se uciși.

Soldatul de-atunci, Dumitru Urcan, atâta a apucat el mai înainte să vadă, să audă și să pună la inimă!

Intr'o poartă de vilă și de parc, o cucoană grăsună și închingată în corseturi, crăcănată, sulemenită și cu pălăria strâmbă pe-o ureche, supraveghea încărcarea unor covoare, jâlțuri, oglinzi și altor scumpeturi în niște furgoane militare, mânuind ca spada o umbreluță închisă și țipotindu-se cât o ținea gura:

— Zor, mămăligilor, zor că ne-ajunge inamicul din urmă! Zor, zor, dați-i zor!...

De fiecare răbufnire a tunurilor se învinețea și mai conabie la față ca gușa de curcan; bâțâindu-se de fiecare dată și mai năstrușnic în bălămăli parcă o străfulgerau salvele din creștet până'n tălpi. Șandramaua pălăriei îi luneca și mai hacana pe-o ureche. Își ștergea și mai smuncit cu basmaua șuroaiele de sudoare, amestecându-le cu sulimanurile de pe obraji. Dar biruindu-și groaza, nu se înduplea în ruptul capului să părăsească scumpeturile cu pricina și dădea încă și mai avan din melița țipărilor:

— N'auziți, nătăfleştilor? Zor! Zor! Zor!...

Zărimdu-i și pe dânșii că se apropiiau cu arma în cumpănire să ocupe pozițiile, s'a răsucit pe călcăile pantofilor, subțiri și înalți de-o șchioapă, stropșindu-se și la ei, amenințându-i și pe ei cu frigarea umbrelușei vișinii, comandându-le și lor cu cea mai răstită și străpungătoare pițigăială de glas pe care-o auzise rezervistul Urcan Dumitru vreodată:

— Și voi, ce-mi umblați brambura și ce căscați gura? Dați o mână de ajutor, dacă n'ați fost vrednici să opriți inamicul, mototolilor!

— Noi n'am fost vrednici să oprim inamicul, cucoană?... se încumetase a întreba Urcan Dumitru, pe-atunci îndrăzneț din fire și hâtru la vorbă. Vai de capu' nostru, mototoli! Că abia acum ne-am coborât din tren să horhăim ca orbeții de colo-colo...

— Aha! Abia acum ați catadicsit să vă prezentați la datorie? Pă unde v'ați preumblat? Sosirăți cu tren dă plăcere?

— Ba am venit cu vagoanele de *gite*, la abator!... răspunsese rezervistul Urcan Dumitru, mai mult împins de-o pornire șăgalnică la înfățișarea aprigei cocoșnețe, decât din cine știe ce adâncă pătrundere a adevărului amar pe care i-l rostea gura.

— Și ce-i dacă v'a adus cu vagoane de vite? Nici nu-s de nasul vostru alte vagoane!... îl împunse cu ochii și cu limba ascuțită cucoșneța cea aprigă, mai îndreptând asupra lui și frigarea umbrelușei. Nu te'ntinde la vorbă și pune mâna la treabă! Zor! Dați-i zor, zor, zor!... P'ormă, încă una!

«Căsați bine urechile și luați aminte! Nimeni nu calcă pă gazon, ca boii! Ați auzit? Nimeni nu strivește trandafirii cu copitele! Ați auzit?

— Nici dacă se'ncege lupta pe-aici? Întrebă alt ostaș.

— Nici, boule! N'aveți decât să respingeți inamicul. Cruțați-le toate ca ochii din cap, altfel vai și-amar de oasele voastre!... Nu vi s'a spus că asta e vila domnului vice-președinte al senatului, șumnatul domnului general comandant de armată!...

— Am picat rău, măi fraților!... se văicăără al treilea bou coborât din vagoanele de vite. Chiar că s'arată cu vai și-aoale! Tot prin trandafiri și pășuni de-ale mărimilor avem de luptat! Gazon! Auzit-ați voi de gazon, de când mama v'a făcut?

Rezervistul mucalit de-atunci, Urcan Dumitru, moșneagul cătrănit și ursuz de-acum, care se sbătea prin somn luptând cu vedeniile și chinurile visurilor, într'adevăr nu știa în acea vreme ce înseamnă gazon, iarba mătăsoasă, tunsă și periată din parcurile vilelor cu alei și pergole de trandafiri, de clematite și glicine. Nu știa el prea lămurit nici ce mâncare de pește ar putea să însemne un domn vice-președinte de senat.

În urgisitul lui cătun, departe de vadul cel mare al trecerilor și de luminile veacului, nu se ivise încă prilej să le afle acestea toate.

Dar din muștrul instrucției ostășești și din ghionturile pe sub fălci ale vagmiștrilor învățase în schimb, chiar de pe când era recrut, ce grozăvenie a grozăveniilor însemna un domn general comandant de armată. La soare te puteai uita, dar la dânsul ba! Te băga în pământ cu o încruntare a privirii și te orbea cu sclipirile atâtor fireturi, galoane, stele, epoleți, cruci, pinteni, centuri și cordoane... Așa că după ce-a ajutat la încărcarea furgoanelor militare împreună cu alți boi ca dânsul, mai târziu, în toiul atacurilor și contra-atacurilor, când se prăbușeau în jurul lui camarazii de arme sfărtecați de schije, să se încârjoaie în țărână ca râmele retezate de fierul plugului — îl stăpânea mai presus de orice grija să nu calce cumva pe gazon și să nu strivească trandafirii cumva.

Încât cu nespusă ușurare a răsuflat când încaierul bătăliei se strămutase dinspre vilele cu parcuri, trandafiri și gazon, spre zidurile gării unde mai toți aveau să-și găsească atunci țintirimul.

Acolo i-au murit frații și s'a ales el cu o decorație de erou

Sub acele ziduri, ale acelei blestемate gări Predeal pe nume, a văzut el mai întâi căzând și târându-se în genunchi prin moloz, cu țeasta sdrobotită, pe frate-su mezin, Pintilie Urcan.

Acolo s'a prăbușit într'acelaș pătrar de ceas și fratele mai mare, Vasile Urcan, rezervist din cele mai vechi contingente, „tătucul batalionului“, cu tâmplele cărunte, cu graiul sfătos și ochi răzători. Se prăbușise ținând încheștat în pumn biletele de tren pentru clasa I, galbene ca aurul; biletele trenurilor de plăcere pentru plimbarea bogătanilor și stăpânilor de vile, a cucoanelor cu limba ascuțită de viperă, care găseau în ceasul al doisprezecelea furgoane militare să le cărăbănească scumpeturile și porunceau boilor să nu calce cumva prea gingașul și pieptănatul gazon. Așa li s'a spus: că tot ce au dânsii de apărat până la moarte e al patriei și că toate sunt scumpe ca aurul!

Iar în jalnica lui neștiință de carte, frate-su Vasile Urcan, adus împreună cu toți de pe ale lor meleaguri sălbatece în vagonul de vite, nici când și-a dat suflarea din urmă nu se îndurase să desclește din pumn

biletele de plimbare ale boierilor, galbene ca aurul și stropite cu sânge, avutul patriei.

Poate că l-au și îngropat, bietul, cu micul vraf de cartoane în palma bătătorită de coarnele plugului, de sapă, de coasă, de secere, dacă îl va mai fi îngropat cineva.

De știut, Dumitru Urcan n'a avut parte să mai știe vreodată.

Peste câteva clipe s'a rostogolit și el sub zidurile surpate, în moloz, răpus de gloanțele mitralierelor și de așchiile granatelor.

S'a întors la lumina soarelui și la viață, târziu, la spital, după nopți de svârcolire și de-aiureli, cu buzele arse și cu obrajii scofâlciți. Și atunci, în loc de soare și de viață, a dat dintru'ntâi ochii cu un domn general.

Era taman domnul general comandant de armată, care, înainte de a o împunge la goană cu automobilul cât mai departe în dosul frontului, găsise nimerit să ticluiască o inspecție la spitale pentru „a ridica moralul răniților“.

Oprit la patul lui, generalul comandant de armată i-a strigat deci în chip de vitejească îmbărbătare:

— Bravo, soldat! Cum te cheamă?

— Urcan Dumitru...

— Bravo, Burcan!

— Urcan, trăiți domnule general! ... își îngăduise a rectifica numele șonțit, medicul tinerel care-l scăpase pe rănit din ghiarele morții. Urcan Dumitru. Erau trei frați în acelaș batalion; doi au căzut uciși alături de dânsul, în aceeași luptă, apărând gara Predeal.

— Bravo, Turcanilor!... o ținu înainte tot pe pocirile sale de nume, generalul pe jumătate surd și pe jumătate zaharisit încă de pe vreme de pace și părazi, cu surzenia și zahariseala mai catastrofal agravate de catastrofa dezordine a războiului. Bravo Sturcanilor! Trei frați într'o singură luptă? În acelaș batalion?... Ce sublim exemplu! Ce măreț destin! Vă dați seama ce pagină glorioasă ați scris în istoria neamului, luptând ca niște lei și apărând eroic splendorile patriei de pe valea Prahovei?... Bravo, Curcanilor!... Uite, sacrificiul vostru suprem n'a fost inutil!... Ești decorat!... Și ceilalți frați ai tăi decorați *post mortem*. Scrie-le numele, aghiotant! Trece-i pe lista eroilor... Iar ție, bravule, îți prind decorația pe piept cu mâna mea, să-ți rămână un eveniment memorabil! Veți fi citați în ordin de zi pe armată!... Notează, aghiotant!

Aghiotantul generalului comandant de armată, fante spilcuit și proaspăt bărbierit, se apropiase cu o tăviță încărcată de cruci și medalii.

Gâfâind, fosăind, trăgând cu urechile surde la salvele depărtate de artilerie, generalul a luat o decorație la întâmplare și i-a prins-o pe pieptul înfășurat de bandaje, cu mâna bâțâită de tremurici ca și pălăria cocoșneței, spoită cu sulimanuri, fără a conțeni să îndruge sforătoarele îmbărbătări întru a ridica moralul rănitului la nivelul cel mai înalt:

— Patrie! Pagină glorioasă!... Sublim exemplu! Sacrificii supreme!... Eveniment memorabil!...

Soldatul rănit de-atunci, Urcan Dumitru, în nemărginita sa ignoranță și în moralul său scăzut sub orice nivel, nu știa ce înseamnă nici *pagină glorioasă*, nici *sublim exemplu*, nici *eveniment memorabil*, *splendori*, *sacrificiu suprem*, sau alte cuvinte tot așa de mărețe, cum nu știuse ce înseamnă nici *gazon*, când se răstise cocoșneța cu pălăria bâțâiată hacana și cu frigarea umbrelușei la dânsul. Știa doar că toate acele *splendori* erau ale altora. Și mai știa că pentru a le apăra muriseră vânzolindu-se în țărână și în moloz

cei doi frați, lăsând de izbeliște două văduve și cinci orfani în sălașurile lor calice din cătunul Viroagele, împresurat de bălți și băntuit de țânțari.

Decorația nu-i ținea nici de cald, nici de rece; nu-i alina cu nimic durerile care-l săgetau crâncene în piept, în coaste, în genunchi.

Nu le ținea de cald nici morților trecuți pe listă de aghiotantul cel spilcuit, să fie citați în ordin de zi pe armată.

Cum s'o mărturisească însă? Cum să adăoge însă toate câte-i treceau lui prin cap, turbure, învâlmășindu-se cu aiurelile fierbințelilor de rănit? Cum să raporteze că în sublimul lor exemplu și în destinul lor măreț, tustrei frații în procesul sacrificiului suprem au dat mai întâi mână de ajutor la încărcat scumpeturile din vila domnului vice-președinte al senatului, în furgoanele militare de unde fuseseră lepădate la margine de șanț munițiile și rațiile de pâine ale soldaților? Cum să-l încredințeze că tustrei al păzit apoi ca ochii din cap gazonul și trandafirii din parcul domnului vice-președinte, cumnatul domnului general comandant de armată? Și cum să-l mai încredințeze înșfârșit că frate-su mai mare, rezervistul cu tâmpilele cărunte, Vasile Urcan, n'a slăbit din încheștarea pumnului până la moarte biletele de tren galbene ca aurul, avutul țării?

Se puteau spune acestea?

De unde să găsească el cuvintele potrivite pentru a le rosti atunci, așa cum colcăiau înlăuntrul ființei sale sfârțecată de schije și de gloanțe, fără să capete glas?

Sărac în cuvinte, cum sărac era de toate bunurile vieții și lumii — toate ale altora — s'a mărginit numai să scrâșnească de durere.

A închis ochii și a gemut, aidoma cum geme și acum prin somn și prin vis, în ungherul vagonului care-l ducea în noapte spre aceleași locuri și aceleași vale a Prahovei.

Blestemată vale! Afurisite locuri!...

Pe urmă s'a întors în pustietățile lui de-acasă

Acestea au fost întâmplările dintâi, cele mai vechi, care-l așteptaseră acolo, în acea blestemată vale și în acele afurisite locuri.

Întâmplări năpraznice de război.

Năpraznice, dar fără nimic prea deosebit de tot ce le-a fost scris să pătimească mii și zeci de mii ca dânsul în toamna de-atunci, în iarnă, în primăvara și'n vara anului următor, la Oituz, la Cașin, la Grozești, la Mă-răști, la Mărășești. Fiindcă bine gândind, oare câte zeci și sute de mii de obijduți ai veții; oare câte zeci și sute de mii de săraci lipiți pământului și de neștiutori de carte nu mai căzuseră în războiul acela tot așa ca frații lui, abia coborâți din vagoanele de vite și mânați ca vitele să apere cu piepturile lor conacuri și vile, și parcuri și fabrici, bogății și răsfățate raiuri de huzur ale altora, despre care nici nu bănuiseră vreodată că s'ar fi aflând undeva, pe lume?

După alte asemenea bătălii și după alte răni, la sfârșitul aceluia război, când rezervistul Urcan Dumitru s'a întors acasă, în umilul său cătun de baștină, văduvele și orfanii morților se mai împuținaseră la număr.

Purtase grijă de asta foamea, lipsurile, molimile.

Din cele vreo treizeci și ceva de vizunii împresurate de smârcuri și bonzăite de roiurile țânțarilor, l-au întâmpinat niște arătări desculțe, așa de flămânde și de despoiate, cu ochii așa de sticloși în găvanele tidvelor, că i-au înfiorat carnea pe dânsul, oricât se învățase el cu toate grozăviile

închipuie și neînchipuie, în șanțurile războiului, pe câmpurile de bătălie, sub rafalele de artilerie.

El era singurul fost ostaș din Viroagele, care scăpase mai teafăr la trup, apărând bogățiile și leagănele de dulce huzur ale altora. Avutul patriei, cică! Mărețele splendori, cum le numise generalul comandant de armată, când i-a prins decorația pe piept cu mâna bâțâită de tremurici.

La câteva săptămâni după el, l-au mai ajuns din urmă doi schilozi întârziați prin infirmerii și spitale. Unul târîndu-se în cârjă cu piciorul retezat din sold. Altul orb, pipăind drumul cu toiagul.

Ceilalți își lăsaseră oasele cine știe pe unde, ca frații săi care putrezeau în mărețele splendori ale patriei. Afurisite splendori ale altora! Blestamate țințirime pentru cei trimiși dela sapa și de la plugurile lor de lemn, să moară apărând scumpeturile cucosnețelor sulemenite fără să calce pe gazon!

Intors la vatră, în rătăcăniile și coclaurile de obârșie, departe, hăt! departe de acele mărețe splendori, lui ce-i rămânea alta decât să ia asupra-și povara răspunderii pentru văduvele și orfanii morților? pentru oropsiții și nevolnicii mai slabi de inger ca dânsul? pentru cei uitați de stăpânire, care orbecăiau în vechiile lor bezne, mai amenințați pe deasupra și de pacostea cea nouă a închiaburiților de război, la pândă?

Datoria se vădea cu puterea unei porunci de dincolo de morminte, lăsată cu limbă de moarte de cei câți nu s'au mai întors.

Urcanii se arătasera tari de vârtute, încă din celălalt veac

Neamul Urcanilor era vechi-străvechi în strânsura lor de sălașuri.

Totți fuseseră dârji de grumaz, vrednici la faptă, bărbați cu mintea ageră și brațul de criță.

Se păstra amintirea din tată în fiu, că tot doi străbuni de-ai lor, doi frați Urcani, au purces și la cele dintâi așezări răzlețite de trupul satului boieresc, cu vreun veac jumătate înaintea. Sătui de podvezi și de angarale, de atâția ciocoi care porunceau și de-atâția slujnicari care vâmuiau, amândoi și-au temeinicit gospodăriile într'o latură mai pustie a moșiei Siliștea, departe de conacul stăpânilor, de harapnicul logofeților boierești și de ochii hapsînilor strângători de dăjdii domnești.

Se aciuseră pitulați între o coadă de pădure și între o coadă de iaz, plătind bezmân boierului Calist Silișteanu, marele vornic și stăpânul altor vreo zece moșii, ca să-și răscumpere așa măcar o fărâma de libertate și un dram de pace.

Tari oameni! Cutezătoare chibzuială! Neogoită îndârjire și osârdie, până să treacă hotărîrea în faptă!

Ci nici cutezanța, nici îndârjirea și osârdia, nu le-au fost în darn celor doi frați străbuni, Pintilie și Vasile Urcan pe nume, întocmai cum îi chema și pe cei doi strănepoți, care după un veac jumătate aveau să cadă prăbușiți de gloanțe și de schije sub ruinele unei gări dintr'alt capăt de țară, apărând vilele și parcurile altora, splendorile patriei. Celor doi frați străbuni nu le-au fost în darn nici cutezanța, nici îndârjirea și osârdia de-atunci, fiindcă au avut parte să vadă alipindu-se de sârg la răzlețele lor așezări gospodărești și alți obidiți din satul cel mare, Siliștea, strămutându-și sărăcia în ungherul acela singuratic și îndemnându-se să-și agonisească pâinea de toate zilele cu felurite îndeletniciri potrivite locului, departe de sfârcul harapnicilor.

Oricât de nesățioase creșteau de la o toamnă la alta zeciuielile boierești, sfântuielile slujnicarilor și plocioanele zapciilor, ei tot o scoteau la

capăt mai lesne și mai cu spor decât clăcașii din văzul curții Silișteanului, din satul cel mare, unde vechilii jupoiau șapte piei de pe-un pâlmaș și vameșii visteriei, alte șapte.

— Numai să ne țină sporul și norocul!... nu le venea să se încreadă unora, la sfârșit de toamnă când își adunau roadele muncii în poduri și cămări. Nu ne mai plâng copilașii de foame! Nu mai rebegesc de frig! Nu-i mai hăituesc cu biciul vechilii la clăci și corvezi, înainte de a li se întări oscioarele!...

— Sporul și norocul? le smulgea pe dată vorba din gură, când unul, când altul dintre cei doi frați Urcani, întemeetorii așezărilor. Ia nu mai cobiți ca babele! Sporul și norocul trebuie să ne țină. N'au încotro. Că doar nu ne-au picat plocon din cer! Noi ni le-am făcut, cu truda, cu vrednicia și cu mâinile noastre vârtoase. Iar ca să ne țină mai departe sporul și norocul, destul să ne ținem și noi strânși umăr la umăr ca pân'acuma, fugind de dihonie și dezbinuri ca dracul de tămâie! ... Asta-i!

— Asta!... încuviințau rușinați cei cu pricina. Înțelepte cuvinte! Înțelepte cuvinte.

Dar deșartă înțelepciune!

Căci peste capetele lor și peste toate înțelepciunile, ziua de mâine le-o hotărau de departe tot numai cei care aveau în mână cuțitul și pâinea, stăpânitorii țării și stăpânii moșiilor.

La ce bune toate? Vrednicia? Munca pe brânci? Înțeleptele călăuziri? La ce bună unirea în care n'au lăsat într'adevăr să se strecoare o singură dată dihonie și dezbinul?

În pofida acestor prea cuminți legăminte păstrate cu evlavie de feciorii, de nepoții și de strănepoții lor, pe dânșii îi păștea altă soartă.

Norocul și sporul nu i-a ținut mult. Și nici nu se putea să-i țină mult.

N'o îngăduiau strâmbеле întocmiri ale țării și rânduielele anapoda ale vremii.

Feciorii, nepoții și strănepoții șerbilor de pe moșii, oare nu ei plăteau fără nicio vină ispașa până într'a șaptea spiță pentru tot ce săvârșeau feciorii, nepoții și strănepoții stăpânilor în toanele lor zălude de trântori? Oare nu tot asupra lor se prăpăstuiău urgiile, când se socoteau mai la adăpost de urgii și năpaste?

La legea asta fără de lege și fără abatere nu se gândiseră Urcanii și ceilalți clăcași tari de vârtute, care s'au învrednicit să birue toate vrăjmășiile și să-și dureze sătucul lor cel nou și chipeș, în latura cea mai neumbată a moșiei boierești, cu amăgirea că-și pun așa seminția la adăpost, pe vecie. Nu se gândeau ei nici cei mai slabi de vârtute, pe care-i lua gura pe dinainte câteodată să cobească într'o doară ca babele. Cobeau și plecau ochii de îndată în pământ, rușinați de netrebnicele lor îndoile.

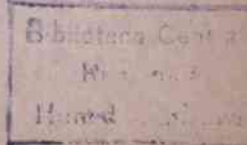
Din păcate însă, adevărul era de partea netrebnicelor temeri și îndoile.

Prin ce minune adică, sorocul împilărilor și năpăstuirilor în care crâșcau robii satelor de pretutindenii, mai putea păsuși prea îndelung sătucul cel nou și chipeș de-a mai mare dragul, din marginea moșiei Siliștea? Cum ar fi răbdat așa ceva legea cea fără de lege și fără abatere?

Vremea minunilor era încă departe.

Deocamdată se petreceau în țară altfel de minunății.

Stăpânitorul pământurilor și al șerbilor, Calist Silișteanu, fusese om abraș, sgârcit de pomina, spaima satelor de pe cele zece moșii. Cât era el

de mare vornic, nu se sinchisea de ighemonicoanele boierești, își întorcea giubeaua pe dos și încălța botfori până la genunchi, cutreerând prin arșițe și ploi cele zece moșii într-o daradaică hodorogită ca arca lui Noe, să păstreze izvodul fiecărui sac de grâu intrat în hambare și fiecărui mînz din herghelii, să-și supravegheze singur chiverniselile și robii îngenunchiați pe brazdă, ca să-l cunoască de stăpîn și să-i știe de frică.

Iar ca să-l cunoască de stăpîn și să le bage groaza în măduva ciolanelor, pogora singur din droșcă pentru a înfige unghiile în beregata mișeilor rupti și flămânzi, care îndrăzneau să cârtească ori măcar să se vaicăre că-s rupti și flămânzi și istoviți de atîta robie. După ce-i scutura zdravăn cu mîna lui, porunceă vechililor să-i mai cetluiască și la obezi sau să-i întindă la scara curții boierești și să-i snopească și mai zdravăn cu harapnicul în vreme ce-și bea cafeaua în cerdac.

— Mai tragem, Măria-ta? întrebau vechilii cînd țâșnea sângele.

— Dă-i înainte! Nu știi să numeri?... Cincizeci am zis, să mă cunoască de stăpîn și după ce mi-or cânta veșnica pomenire, mișeii!...

Sorbînd tacticos din felegeanul de cafea și netezindu-și barba, făcea semn cu ciubucul vechililor să oprească și să toarne sare pe rănila vii, numai cînd amuțeau vaierile mișelului.

— Altul, la rînd!...

Pentru a scăpa de pacostea unei asemenea crâncen stăpîn se tupilaseră Urcanii cei vechi din celălalt veac, împreună cu tovarășii lor, în ungherul cel mai ferit al moșiei — și în bună parte scăpaseră. Răsufiau. Au răsufiat și mai cu nădejde, așternându-se și mai fără istov la treabă, cînd le-a ajuns vestea că marole vornic dăduse ortul popii, lîngă lăzile lui de fier pline cu aur.

— L-au ferecat bine în sicriu?

— Ferecat...

— L-au îngropat bine în pămînt?

— Îngropat...

— I-au pus lespede destul de grea deasupra?

— Pus!... O lespede să n'o ardice trei zdrahoni ca tine cu pârghiile.

— Slavă domnului! Abia acuma putem zice că am scăpat fără nicio grijă de năsilniciile Silișteanului. Altminteri, cine mai știe ce-l apuca într-o zi să ne calce pe-aicea, să mușluiască, să mai scormonească și să mai iscodească alte crâșcări de-ale lui, pentru ca să ne facă de petrecanie!

Adesea te pîndește pe lume un rău și mai rău decât răul

Aici se înșelau amar Urcanii de-atunci.

Este adesea pe lume un rău și mai rău de cît răul de care te bucurai că ai scăpat. Și sunt urgii care te caută și te-ajung de departe, din nevăzut, fără nicio scăpare.

Vremea giubelelor cu blană de samur și a ișlicurilor cît bostanul trecuse pentru tagma boierească.

Venise vremea țilindrelor înalte cît burlanul de sobă și a ifoselor risipelnice prin cele străinătăți.

Urmașii lui Calist Silișteanu, feciorii, fetele și ginerii, nepoții și strănepoții hapsînului sgârцит cu giubeaua năpărlită de blană și întoarsă pe dos, înădîndu-se la benchetui și la risipelnică trufie, s'au așternut și ei pe treabă în felul lor. Altfel de treabă, răspunzînd cu alt soi de urgii în

viața feciorilor, nepoților și strănepoților din seminția celor doi Urcani și a harnicilor tovarăși cu care întemeiaseră sătucul cel nou și chipeș, de-a mai mare dragul.

Trufia și benchetuirile cer bănet cu nemiluata.

Aurul îmbelșugatelor lanuri arate, semănate și secerate de clăcași cu sudori de sânge, nu mai intra numărat galbăn cu galbăn și cercetat zimț cu zimț, să zacă la întunerice în lădoaiile de fier. Se ducea pe fala vestmintelor și a caleștilor cu armăsari mai scumpi decât greutatea lor în irmilici de argint. Dijmuirile și globirile șerbilor adunate cu hapca de vechili într'un an, se topeau la masa jocului de cărți într'o noapte. Iar cum toate nu le mai ajungeau risipitorilor în viața lor de trântori, de fudulie și de benchetuiri, căutând ei mereu alte căi pentru o îndestulare mai grabnică și mai din plin, moștenitorii marelui vornic sgârcit și abraș, Calist, s'au luat la întrecere să șteargă de pe fața pământului codrii de stejar bătrâni de veacuri, unde păscuseră bourii și zimbrii din stema țării.

Nedrept ar fi a spune că n'au lucrat și dâșii cu spor.

Dimpotrivă, sporul lor a depășit orice închipuire. În mai puțin de-o viață de om au dat gata codrii, până la cel din urmă stejar.

Când coada de deal a rămas pleșuvă și spălată de puhoai, când a început a se slei și coada iazului, când apele adânci în care se oglindea cerul albastru și umbra norilor de vară s'au prefăcut în smârcuri dospite unde forfoteau mormolocii, lipitorile și salamandrele — soarta sătucului de-a mai mare dragul era pecetluită.

În mai puțin de-o viață de om s'a scufundat și el în sărăcie și paragină.

În mai puțin de-o viață de om a căpătat porecla Viroagele, după chipul și asemănarea glodurilor hlisoase și putrede unde roiau tânțarii frigurilor de baltă.

Și cu această poreclă a fost înscris pe hartă, după chipul și asemănarea privalurilor și viroagelor care despărteau de largul lumii sălașurile îngropate în tăuri.

Multe gospodării s'au stins la rândul lor, ca pădurile zimbrilor și bourilor despre care mai pomeneau doar moșnegii fonfi și babele știrbe, ca despre codrii de aramă de pe alt tărâm, din basm. Mulți gospodari s'au risipit cu plodurile lor gălbejite de friguri prin alte părți mai puțin vrăjmașe, fără să se mai uite îndărăt.

Urcanii au rămas.

Nepoții și strănepoții celor doi frați, Pintilie și Vasile, întemeetorii așezării, s'au încăpățânat să nu se deslipească de nămolurile unde li se înfunda piciorul până la glezne.

— Aicea ne-au așezat bătrânii noștri, aicea stăm! Nu ne lăsăm clințiți locului dela matca noastră...

Indărătnicie fără nădejde, de care s'au mai molipsit și alți câțiva nepoți și strănepoți de-ai celorlalți foști tovarăși ai Urcanilor de odinioară, în amintirea scurtei amăgiri de-atunci, când flămânzii și urgisiții din satul cel mare, de la poalele curții boierești, au crezut că-și vor afla limanul unui trai mai omenos pentru ei și strănepoții lor, pe vecie. Dar acei nepoți și strănepoți ai celorlalți se prăpădeau cu zile la amăgitorul și vitregul liman. Li doboră sărăcia, îi doborau frigurile de baltă, beznele în care orbecăiau. Abia mai pâlpăia în ei o drojdie de viață, ca în opaițele pe sfârșite din cocioabele lor, când se întâmpla să aibă opaiț și-o drojdie de gaz pe fund.

Pe când strănepoții Urcanilor, pas să-i doboare ceva! Nu-i răzbeau nici sărăcia, nici beznele, nici frigurile de baltă.

Tot mai aveau vlagă să râdă șagalic și mucalit printre amarele

oftări. Tot se mai bucurau de blândețea soarelui primăvăratec în anii copilăriei și hoinărelilor. Flăcăi, tot mai chiuiiau la nunți, la hore și cumătrii, de răsunau văile. Bărbați în toată firea, tot mai țineau fruntea sus, tot mai încumetându-se să se ia de piept cu vechilii boierești, cu slujnicarii stăpânirii, cu strângătorii de biruri domnești.

Și nici copilele, nici codanele cu cosițele împletite pe spate, nici femeile din neamul lor, nu se lăsau mai prejos.

Nu erau oameni din cei care pot sta cu brațele încrucișate pe piept

În vremea răscoalelor din anul 1907, când pălmașii din satul cel mare, Siliștea, încă mai zăboveau scărpinându-se sub căciulă și codindu-se să ia o hotărîre, destul a fost să se ivească peste dealuri Urcanii din Viroagele cu furcile și cu baltagurile lor, pentru a le desmorți cugetele toropite.

Deodată robii și-au scuturat cătușele nevăzute care-i împiedicau să apuce și ei furcile și baltagurile.

Deodată și-au întors ochii încruntați spre conacul din deal, unde se instalase un strănepot de-al marelui vornic, Calist, tot așa de sgârcit și de abraș ca el, prin cine știe ce moștenire strecurată în sânge, dealungul șiragului de urmași moleșiți, risipitori, veșnic călători prin cele străinătăți.

Și deodată flămânzii și urgisiții au zburat în strigăte străbătute de îndârjire și nădejde:

— Vin Urcanii!

— Fraților, vin și Urcanii din Viroagele!

— Cumătrie mare, fraților!

Urcanii au venit din smârcurile lor și n'au stat cu mâinile încrucișate pe piept. N'au mai întârziat codindu-se și scărpinându-se sub cușme, nici ceilalți.

Curtea sumeață a Siliștenilor, de sus, de pe sprinceană dealului, unde vreme de peste două veacuri șerbii din vale erau întinși la scară și bătuți de logofeții boierești cu harapnicul; curtea cu mărețele acarete, cu turnuri, cu porți ferecate și gratii de fier la ferestre, s'a mistuit pârjolită de flăcări în mai puțin de-o noapte... Flămânzii s'au înfruptat și ei odată în viață din pâinea albă a hambarelor pline de grâul semănat, secerat, treerat și vânturat cu truda osândeii lor de robi ai pământului. Cenușa condicilor cu nesățioasele zeciuieli și globiri a sburat spulberată în cele patru vânturi. Cu sudălmile amuțite de țărâna împinsă căluș în gură să se sature de furturile la măsurătoarea aceluia pământ pe care trudeau șerbii din zori până'n noapte, vechilii au gustat și ei ceva din pișcăturile harapnicilor câte sângeraseră până atunci an de an femeile cu pruncii la sân, deavalma cu unchiașii și bătrânele căzute în genunchi pe lanuri.

A fost răscoală și prăpăd în Siliștea, nu joacă, în acea primăvară a anului 1907.

Pentru care faptă, doi dintre Urcanii veniți peste dealuri la răfuiala cea mare au și ispășit fără întârziere. Unul, legat la stâlp și ciuruit de gloanțe românești. Altul trimis în lanțuri la ocnă.

Dar grumazul tot nu li s'a încovoiat. În locul celor răpuși se înălțau alții.

— Ce zic Urcanii? Ce fac Urcanii?

Întrebarea trecea din om în om, în ceasurile de cumpănă, și nu numai în Viroagele unde-și duceau ei viața lor săracă, scufundată în tăuri și bezne.

Răsăreau nădejdi în inimile clăcașilor din satul cel mare, Siliștea, unde vechea curte, arsă în 1907, crescuse și mai sumeată din temelie pe sprinceană dealului, cu împrejmuirile de piatră încă și mai înalte, cu alte metereze și porți încă și mai zdravăn ghintuite, de cetate. Crescuse așa de sumeată prin grija și prin trecerea la stăpânire a boierului Artur Silișteanu, strănepotul marelui vornic Calist, care după răscoale se hainise și mai crâncen la fire și la sgârceenie, chiar de cât abrașu-i străbun. Și crescuse curtea așa de falnică, fără să-l coste o para, pe socoteala întreitelor și împătritelor despăgubiri stoarse tot de la șerbii din vale, acum mai săraci și mai îngenunchiați decât fuseseră vreodată, mai flămânzi, după ce se înfruptaseră și ei trei zile din pâinea albă.

O singură nădejde le mai tresărea prin cuget când îi ajungea cuțitul la os, adică mai în fiecare zi din cele șapte ale săptămânii:

— Ce spun Urcanii? Ce fac Urcanii?

Ce spuneau și ce făceau Urcanii, nu era niciodată pe placul stăpânilor de pământuri și asupritorilor de robi ai pământului.

Nici pe placul slujnicarilor de tot felul.

Cum și răbufneau cu năduf pe drept cuvânt, când vechilii, când jandarmii, când subprefecții plocoanelor, când mai adesea și unii și alții, împreună:

— Ce să spună și ce să facă ticăloșii de Urcani? Răzvrătesc și întărită oamenii. Asta-i a lor!... Fără dâșii am avea liniște și supunere, să ne vedem în tihnă de trebușoarele noastre...

— Parcă așa, nu-ți vezi de ele, primarule? întrebă jandarmul șef de post, foindu-se în chingi pe scaun, la crâșma lui Codârlă, unde se adunaseră notabilitățile comunei să cisluiască la un pahar de vin.

— Imi văd! încuviință primarele, mijind a râde pe sub mustață. Imi văd, dar cu grijă. Dormind iepurește... Nu știi ce le mai trece în cap, să iscodească! Li simți în coastă, gata cu gura la învoieli, la măsurători, la dijmă!... Spune și dumneata, Voicule!

Voicu, vechilul, smiorcăia pe nări, stupind cu oțărălă pe podea:

— Soi al dracului! Neam de clănțai, din tată'n fiu, mama lor de bandiți!...

— Mare noutate ne-ai spus! De noutatea asta sîntem sătui ca de mere acre... N'ați băgat de seamă că nici frigurile de baltă n'au putere asupra lor? Ji pișcă țânțarii, nimic! Alții zac, gogesc și trec de pe laița gogelilor, pe năsalie, la țintirim. Ei, pace!

— Adevărat! S'ar zice că împunsătura țânțarilor le face *ijecție* în sânge mai al dracului, cu sămânța zurbei și gâlcevilor. Până ce nu ne-om descotorosi de dâșii, multe din păhărelele aieste de profir au să ne mai stea nouă în gât.

— Bine, bine, să ne descotorosim. Dar cum?

— Asla-i întrebarea. Cum?

— Tocmai. Cum?

Posomorât, primarele împingea paharul laoparte. Cu adevărat, vinul profir îi stătca în gât.

— Cum?... repeta îngândurat, întrebarea. Alții din Viroagele, care le țineau hangul, s'au cărat, au pierit ori le-a pierit glasul. Iși caută de gogea și de calicia lor. Nu mai zic nici cărc. Ei nu se lasă, înghiți-i-ar Viroagele, care n'au fost în stare să le vină de hac! Și după dâșii se iau și Siliștenii noștri. Tusca și junghiul!... Ce zic Urcanii? Ce fac Urcanii?... Când îi auzi, te-apucă nebuneala. Atâta știu, prăpădiții!...

Tot cheful notabilităților adunate la crâșma lui Codârlă, se ducea pe gârlă.

Zadarnic își frământau mintea cum și cel fel să se descotorosească de Urcanii din Viroagele, viesparul zurbelor și gâlcevilor la învoieli, la măsurători, la dijme, la dări, la poruncile boierești și la circulările stăpânirii.

*Numai războiul a izbutit să-i mai stârpească, pe rudă,
pe sămânță*

Dar prilejul pe care nu izbuteau slujnicarii să-l găsească pentru a se descotorosi de Urcani, s'a iscat peste capetele și mințile lor, după câțiva ani.

S'a iscat peste capetele și mințile lor, atunci când a izbucnit cel dintâi mare război pus la cale de fabricanții de tunuri, care aveau nevoie de carne omenească pentru cele tunuri, câte se tot adunau fără întrebuințare. Ca alte milioane și milioane de alți frați necunoscuți ai Urcanilor din toate cotloanele lumii, au fost și ei scoși din cotlonul Viroagelor și trimiși carne de tun, să-i stârpească tunurile pe rudă, pe sămânță.

Vechilii lui Artur Silișteanu și slujnicarii stăpânirii și-au frecat palmele însfârșit bucuroși.

— Numai să nu vă scape unul din răboj!... se îngrijoraseră vechilii.

— Fără grijă!... i-au încredințat de îndată notabilitățile într'un glas, primarele, jandarmii, notarul. Nu ne scapă niciunul și n'o să ne mai stea în gât profirul lui Codârlă! Legea și ordinele de mobilizare, cine le aplică și le aduce din condei, dacă nu noi?

Așa că mai tineri, mai bătrâni, mai pe drept, mai fără drept, Urcanii au fost încărcați deavalma în vagoanele de vite, să meargă de zor și să piară apărând splendorile patriei, cum au și pierit mai apoi încă vreo cinci, în afară de cei doi frați ai lui Urcan Dumitru, în alte bătălii, pe alte fronturi, nu numai sub zidurile gării Predeal.

— Drum bun și călătorie sprîncenată! Să vă întoarceți când v'om chema noi!... le-au urat în derâdere jandarmii, primarele și vechilii, făcându-și din coada ochiului. Acolo vi-i rostul și chita voastră, să vă arătați cerbicia, nu aicea, unde ne-ați scos peri albi!

Intr'adevăr, acolo au izbutit să-i stârpească ghiulelele de tun și mitralierele, pe rudă, pe sămânță, mai cu spor decât foamea, ticăloșia, prigoanele și țăntarii frigurilor de baltă, de-acasă. Acolo și-au arătat Urcanii cerbicia și au plătit-o cu viața.

Fiind ei dârji și neînfricați din nascare, n'au bătut nicăieri lăturile. Tot în frunte!

Fiind ei fără știință de carte, ori numai cu puținică și neisprăvită învățătură, au luat de bun tot ce li spusese, când au îmbrăcat uniforme. Nu plecau să-i elibereze de sub jug străin pe frații lor de-acelaș grai și de-acelaș sânge? Nu plecau să apere avutul patriei, așa cum l-a și apărât sărmanul Vasile Urcan, tătucul batalionului, care nu s-a îndurat să desclește din pumn nici în spasmul morții, biletele de clasa I galbene ca aurul ale trenurilor de plăcere? Nu s'au târit în șanțuri, și în pulberi, și n'au năvălit la asalturi și nu s'au prăbușit cu inima sfâșiata de schije, în vreme ce notabilii și vechilii din Siliștea ciocneau în pace și onor păhărelele de vin profir la crâșma lui Codârlă, descotorosiți însfârșit de clănțaii și cărcotașii Viroagelor?

Cei care se vor fi desmetecit cumva să priceapă adevărul cel adevărat, l-au înțeles prea târziu.

În ceasul din urmă. Ca moartea să le fie mai amară și mai înveninată de simțământul zădărniceii și minciunei, pe care nu le mai puteau răscum-păra nicio decorație *post-mortem*, nicio citare în ordin de zi pe armată.

Din această lume plecase așa dar atunci rezervistul Urcan Dumitru, cu alai de frați, de veri, de cumnați, lăsându-și nevasta, pe Păuna lui cu trei feciori și două fete, acasă, în voia soartei și în ghiarele notabilităților și vechililor, care rânjeau.

Și în această lume se întorsese singur, alignind de-un picior, cu trupul spârcuit de gloanțe și brăzdat de schije, într'o uniformă hărtănilă și coșcovă de petele sângelui închegat, de noroaiele tranșeilor, de pulberi, de fum, de gunoaie, de spini!

După ce apăraseră atâtea bogății și splendori ale patriei, adică ale altora; după ce luptase să-i lărgească hotarele cu alte bogății și splendori, tot ale altora — netrebnicul lui cătun de bastină, bonzăit de țânțari și împresurat de smârcurile cu miazme dospite în putrezeală i s'a părut încă și mai calic și netrebnic. Asemuindu-l cu tot ce-i văzuseră ochii pe-aiurea, i s'a strâns inima. I s'a strâns inima și mai chinuit cuprinsă într'un clește de fier, la priveliștea arătărilor flămânde și desculțe care-l întâmpinau: Păuna, tovarășa lui de viață și cei cinci copii; orfanii și văduvele celorlalți Urcani, frați și veri, câți nu s'au mai întors; orfanii și văduvele altor morți și decorați *post-mortem* din Viroagele lor, limanul amăgirilor de odinioară.

Jandarmii, vechilii boierești și ceilalți slujnicari, grași și cu obrajii rumeni, s'au uitat la el chiorâș.

— Bine ai venit! au încercat a se arăta bucuroși.

El le-a răspuns măsurându-i din creștet până'n tălpi cu ochii lui verzi și pătrunzători:

— De venit n'am prea venit eu așa de bine, precum o vede oricine. Dar de găsit, pe mărimile voastre vă găsesc mai bine decât v'am lăsat. Rotofei și îndesăței, ca în ajun de Ignat! grozav v'a priit războiul!

— Ce vorbă e asta? Vai de capul nostru, câte și mai câte nu ne-au scos nouă sufletul!...

— Se și cunoaște!

— Iar o iei pe struna cea veche, Urcane?

— Iar!

— Credeam că ai învățat ceva mai bun pe unde ai umblat!

— Am și învățat, nu vă fie teamă.

Primarele, pe care-l lăsase grăsun și acum părea umflat de două ori pe-atâta cu țâfa, socoti mai cuminte s'o aducă pe calea împăciuirii, schimbând vorba:

— Da' multe medalii și decorații mai ai pe piept! Erou în toată regula.

— Medalii și decorații? Mare procopseală! Tinichele de irozi.

— Atunci de ce le porți, dacă-s tinichele?

— Ca să le svârl în obrazul cui se cuvine, când s'o arăta nevoia!

— Când adică? Și cui?

— Când mi-o veni la îndemână și cui mi-o spune vorbe de ocară, că-s erou! Adică prostul proștilor!...

— Măi, măi! Altfel scria despre tine la gazetă și altfel am fi vrut noi să te primim!...

— Cunosc. Pe targă, cu flori. Veșnica lui pomenire!

Urcan Dumitru le-a întors spatele, silindu-se să nu șchiopăteze. Ceilalți l-au privit din urmă, clătinând din cap.

— Al naibii! Care va să zică tot nu ne-am descotorosit de el?

— Noroc că a rămas fără ceata lor de zurbagii. De voie, de nevoie, are să-și moaie clanța! Erou?... Iacă eroii despre care au să învețe cu evlavie nepoții noștri la școală!..

— La drept vorbind, locul eroilor era acolo, la bătăliile lor! Aicea, altă faimă se macină, la altă moară.

— Sfânt ți-a ieșit din gură, primarule!

Tuturor le cam stătea piatră de moară pe inimă și le încurca rău socotelile povestea celei dintâi decorații a lui Urcan Dumitru, prinsă pe piept cu mâna sa de generalul comandant de armată. Istoria ajunsese și până la dânșii, așternută la timp negru pe albul hârtiei, în gazetele de război, chiar la dorința expresă a generalului, întru a ridica atât moralul combatanților, cât și moralul populației avute din dosul frontului, de teapa primarului umflat cu țafa, a vechililor și jandarmilor din comuna Siliștea.

— Deștept ghegeneral!... bodogăni cu obidă primarele. Bine l-a mai ales, parcă dinadins ca să ne dea nouă de furcă aici, cu el!

Jandarmul șef de post, îl liniști:

— Nu-ți mai face inimă rea, că am eu grijă să înaintez un raport confidențial, să-i meargă untul! Cum adică, decorațiile îs tinichele la el? Și cum adică, erou e vorbă de ocară la el? Hehei!... Așteas-o oamenii pe care ni-i trimite demobilizarea acasă să facem țară nouă de pace și înfrățire?... Ți-l joacă neica țonțoroiul, să mă pomenească! Hai la Codârlă să-ți dregi inima și să vedem cum se laudă cu butia cea nouă de profir care sfârâie în pahar!...

Țară nouă, cu oameni și năravuri vechi

Urcan Dumitru avea deocamdată alte griji.

Puțin îi păsa lui de ce spun și de ce fac vechilii și notabilii comunei. Lepădă tunica de ostaș cu petele scortșoase de sânge încheagat — sângele lui — și îmbracă straiete sale țărăncști, albe și păstrate în flori de sulfină, care fălăiau acum prea largi pe trupu-i uscat și ciolănos. Se chibzuia cu Păuna și cu văduvele fraților. Ținu sfat cu cei puțini câți se mai întorseseră din război, în Viroagele și în Siliștea.

Pe urmă, o luă în piept, ca la asalt, pentru a apăra dreptul văduvelor și orfanilor din cocioabele scufundate în smârcuri, după ce apăraseră atâtea bogății și splendori ale altora.

Fără s'o mărturisască, din șanțurile unde se târîse el pe brânci în alte smârcuri, învrâstăte cu suvițe de sânge, tot se întorsese cu amăgirea unei nădejdi.

Li se făgăduise pământ.

Aștepta împlinirea făgăduințelor.

Prea mulți, din smârcurile de-acolo, înălțau ochii la stelele cerului, noaptea, cu gândul arzător nu mai la acele făgăduinți. Prea mulți erau cei care-au murit crezând în ele.

Nu sunaseră atunci, în toiul luptelor, ca un jurământ al cârmuitorilor?

Împlinirea jurămintelor se amâna însă cu tot soiul de răstălmăciri și tertipuri, după datina cea veche și după năravul cu care-i mai minciuniseră odată, în răzcoalele din 1907. Iar drepturile văduvelor și orfanilor ieșeau jumulate din mâinile slujnicarilor.

Urcan Dumitru începu deci război mai crâncen decât pe front. Și acum ducea războiul singur.

Nu mai întreba nimeni:

— Ce spun Urcanii? Ce fac Urcanii?

Întrebau:

— Ce spune Dumitru Urcan? Ce face Dumitru Urcan?

El ofta, scriâșnea și se sbuciuma.

Adevărat este că se înălțau alți Urcani; feciorii săi Lisandru, Vasilică și Iliuță. Adevărat este că se înălțau orfanii fraților și verilor îngropați în „cimitirile de eroi“, pe la fostele hotare, printre splendorile vilelor și parcurilor cu gazon... Unul cu altul, vreo șaptesprezece băieți și flăcăiandri. Una cu alta, vreo nouăsprezece fetișcane. Iși pusese în gând să-i crească pe toți sub ochii lui, prin grija lui, rupându-și fărâma de la gură. Dar ce fărâma să rupă? Cum să facă față numai cu două mâini la atâtea guri și nevoi? Și cum să-l ajute mintea lui singură, cu puțină-i învățătură de carte, pentru a răspunde la atâtea încălceite întrebări?

Școala era departe, în Siliștea, la cinci kilometri. Il durea inima să-și vadă feciorii și orfanii fraților crescând tot în beznele neștiinței, cum au crescut și ei. Se afla însă vreun leac? Nu-l găsea. Stăpânirea îi dădea zor cu alte îndeletniciri mai urgente; nu se perpelea de dragul școlilor.

Măsluia votul universal, măsluia împroprietăririle făgăduite, măsluia drepturile văduvelor și orfanilor de război, măsluia legi și împrumuturi, care arvuneau bancherilor străini bogățiile țării.

Răsăriseră sumedenie de partide politice, care de care mai democratice și mai nouă, cu oameni care de care mai vechi și mai năraiviți. Au început a cutreera satele și anume candidați la deputăție, răcnind și bătându-se cu pumnii în piept; jurându-se că nu-și mai găseau somn de dragostea și de grija poporului; jurând că nici nu vor să-și găsească somnul acela care-i părăsise, până ce n'au să ducă la biruință dreptatea foștilor luptători de pe front.

Fostul rezervist cu trupul sfârtecat de răni și cu trei decorații de care se scârbise, agățatu-s'a și el ca alții de amăgirea acestei nădejdi. Fără preget a răscolit întreaga suflare omenească din cătunul lui de baștină, Viroagele, și din satul Siliștea. Fără preget a intrat în bătălie cu îndârjirea neînfricată dintotdeauna a Urcanilor, ca sub rafalele tunurilor și mitralierelor.

Și ca atare, fără întârziere s'a pomenit cu capul spart de ciomăgarii în slujba boierului Artur Silișteanu, care sprijinea la deputăție alt om al său de credință. Ba, până la sfârșit, s'a mai ales și cu o mare rușine și cu o otrăvită ocară, fiindcă prea gălăgiosul împuternicit al foștilor luptători pentru care-și băgase el mâna în foc și capul sub ghioaga dălcăușilor, n'a pregetat să-și dea de îndată arania pe față.

Odată ajuns departe nu l-a mai văzut nimeni pe deputat la fața locului. N'a catadicsit să mai aplece urechea la niciun pas al alegătorilor. Le trântea ușa în nas, când veneau să-l sâcâie cu plicticoasele lor tânguiri; stârcind, cu pălăria în mână, în josul scârilor.

— N'am vreme de mărunțișurile astea! Ne-așteaptă răspunderi mari!... Reforme!... Probleme de interes general... Țara nu'ncepe și nu sfârșeste la Siliștea și Viroagele voastre! D'aia e România mare! Nu vă intră în minte?

Iar colac peste pupăză, după vreun an, deputatul reformelor și marilor probleme de interes general a mai fost prins și cu mâța'n sac, amestecat într-o afacere necurată tocmai la măsluirea unei expropriieri de moșie, în dauna foștilor mobilizați, a invalizilor, a văduvelor și orfanilor de război. Gurile rele mai spuneau că n'ar fi fost străin nici de întârzierile și amânările împroprietăririlor de pe moșia Siliștea, că l-ar fi cumpărat boierul

Artur Silișteanu, care, oricât de sgârcit și hapsîn, știa la strâmtoare să se scociorască în pungă.

Tămăduit și rușinat de asemenea neiertată nălucire, simțindu-se vinovat față de oropsiții câți s'au luat după el și i-au dat crezare, Dumitru Urcan și-a pus cenușa căinței pe capul încărunțit înainte de vreme și spart de ciomegele votului universal. Cu fruntea în pământ, s'a tras în vizuniile cătunului de naștere, să-și vadă numai de necazurile sale și ale orfanilor rămași pe seamă.

Vechilii și slujnicarii nu-l slăbeau însă nici acolo din ochi.

Porunca boierului Artur Silișteanu sunase cu neînduplecare, ca o osândă la moarte prin foame:

— Nicio învoială la muncile câmpului cu Urcanii și îndeosebi cu ticălosul de Dumitrache Urcan, capul răutăților și instigărilor. Găsesc eu ac de jocul lui! Caute-și de lucru pe unde-o găsi. De la moșiile vecine să-și ia însă nădejdea. Am dat sfoară pretutindeni să-l cunoască, cu tot neamul lui.

Astfel, pentru Dumitru Urcan, care nici joc n'avea, se găsise acul să-l răzbească unde-l durea mai mult.

Împreună cu tot neamul lui, cu puzderia de văduve și orfani, a îndurat zile încă și mai amare decât cele care-l bântuiseră până atunci. Despre școala și învățătura feciorilor și a orfanilor, nici pomeneală.

Abia au pospăit o clasă ori două, ca să se învrednicească a iscăli fără punere de deget. Pe urmă, s'au risipit fiecare departe la două-trei poște, să argățească și să lucreze cu ziua pe la stăpânii de moșii, pe la arendași și chiaburii cei nou-avuți de război, până la care n'ajunseseră încă sfoara în țară a lui Artur Silișteanu, strănepotul marelui vornic Calist, încă mai hain de cât el. Plecau cu lacrimi în ochi, despărțindu-se cu jale de nămolurile chiftite și de roiurile de țânțari. Se întorceau acasă după o vreme, cu o traistă de mălai și câteva hârtioare de bancă jerpelitate în chimir, neîndurându-se a se mai lăsa duși.

Dar nici urgisiții din Viroagele, nici cei din Siliștea, nu-și pierduseră încrederea în chibzuința și neștirbita vîrtute a lui Dumitru Urcan. Nu-l învinuiau fiindcă ademenit de-o amăgire deșartă, îi ademenise și pe dâșii, asmuțând asupra lor vechilii stăpânului și slujnicarii stăpînirii. Lucru trecut. Poveste încheiată. De-atunci îi frământaseră și-i secaseră la inimă, zi de zi, atâtea alte necazuri și amăgeli!

Tot nu mai conțineau deci a întreba:

— Ce spune Dumitru Urcan? Ce face Dumitrache Urcan?

— Hehei! De spus, deocamdată nu mai spune nimica. Dar de făcut, cine nu-l știe ce face? Crește alți pui de Urcani, și-i crește în cerbicia lor veche, a Urcanilor!...

Puii Urcanilor se înfiripau într'adevăr.

Creșteau într'adevăr în cerbicia lor veche, pe care n'o puteau stinge prigoanele vechililor și ale slujnicarilor, nici tântării frigurilor de baltă. Ca și cei de odinioară, știau încă să mai rîdă cu sclipiri luminoase în ochii lor verzi, știau să mai chiuiască și să hăulească, să răbufnească în pământ cușmele la horă de detunau ca săcălușele de Anul-nou, știau să învîrtă brăulețul, cum știau să se înhame și la lucru, de lăsau în urmă hăt! departe, tovarășii de muncă la coasă, la secere, la prășilă, la căpițit fânul și la vîrfuit girezile de snopi ori șirele de paie.

Îi creștea inima ca o pâine și lui Dumitru Urcan uitându-se la dâșii. Cum i se umezeau ochii de-a mai mare rușine pentru un om tare ca el, ascultând gîngureala copilelor de cinci-șase anișori. Cum se bucura și el de bucuria băiețașilor încă mărunți, pentru care nămolurile negre, cu gur-

guiele de buruieni tăioase și grase, cu mișuneala de salamandre și lipitori, cu fluturii și cu găzuliile străvezii însemnau raiul pe pământ, măcar că piciorușele goale li se înfundau în tăuri și măcar că le ghiorăiau matele de foame.

— Când s'or sălta toți, au să mai dea ei de furcă boierilor și slujitorilor, Urcanii noștri, șireacii! își alina el ofurile.

În așteptarea acelor vremi ce va să vină și nu mai veneau, stăpânul moșiei și slujnicarii au avut încă un prilej să mai plătească odată Urcanilor colțoși ceva din răbojul vechilor nădufuri, îmbrâncindu-i să se scufunde mai adânc în smârcurile lor.

Boier Artur Silișteanu folosise tot soiul de vicleniri pentru a tot amâna exproprierea părților de moșie prevăzute în lege. Nu-l răbda inima să lase din ghiare un hat, un braț de pământ, o măgură pleșuvă, o râpă surpată. Și izbutise să le scape întregi și nevătămate până târziu, când pe aiurea se sfârșise de mult cu tămbălăul fățarnicelor împrumutări, cu discursurile și plugurile puse în brazdă de miniștri, care nu mai văzuseră pluguri decât în goana trenului, pe fereastra vagoanelor ministeriale.

Acum nu se mai arăta niciun chip de înlăturat pe față, fățarnica lege.

Urma a se mulțumi cu tertipurile și măsluelile de datină.

Iar după acele tertipuri și măsluieli de datină își păstra fruntea pământurilor, trei părți din moșie — de trei ori cât scria în lege — pe numele său, al nevestei și fetei din străinătăți, lepădând pomană de sufletul lui străbunicu-su Calist, partea a patra din moșie, de dealuri sterpe și de coclauri, de lutării și de râpi, de nisipuri și privaturi. Le lepăda toate lihniților de pământ, să le-ajungă și să se sature.

Mare fierbere și vânzoleală în Siliștea de sub dealul conacului cu ziduri și porți de cetate.

Mare vânzoleală și fierbere în Viroagele scufundate în tăuri.

— Ce spune Dumitrache Urcan? Ce face și ce ne povățuiește Dumitrache Urcan?

Listele erau gata de vreo câțiva ani. De vreo câțiva ani mereu primenite și cârpite de slujnicarii stăpânirii:

— Să-l tăiem pe ăsta! Să-l punem în loc pe celălalt, că-i de al nostru!..

Delegații, agronomii și inginerii au coborât într-o bună zi de iarnă din automobil cu toate instrumentele și ochianele lor de măsurătoare. Au ospătat și au dormit la curte. Au dat veste să se pregătească oamenii pentru a doua zi dimineată.

Vânzoleala și fierberea s'au întetit. Vuiiau satele. Se frăsuiau bărbații, nevestele, vădulele, orfanii, urchiașii și babele, de n'au închis ochii toată noaptea.

— Ce spune Dumitrache Urcan? Ce face Dumitrache Urcan, că doar pe el singur din tot ținutul, l-a decorat pe front cu mâna lui ghegeneralul comandant de armată? N'a stat scris atunci în gazetă că-i ercu? ...N'are și el drept acuma să grăiască în numele nostru?...

Dumitrache Urcan s'a înfățișat și a grăit.

A grăit dintru'ntâi domol, cu judecată și răbdare. Iar când domnii din comisiune i-au întâmpinat vorbele cu strângeri din umeri și cu zâmbete de batjocoră, poftindu-l să ia aminte cum vorbește și cu cine vorbește, a grăit atunci după firea și pornirea Urcanilor, cu toată cutezanța Urcanilor. Smulgându-și medaliile și decorațiile de pe piept, scoase dinadins din ladă unde zăceau din ziua când s'a întors, le-a aruncat în spulberul de zăpadă la picioarele comisiunii și a întrebat domnii de față, să-i răspundă când luptau și pierau mușcând țărâna oamenii din sat, unde se afla stăpânul

moșiei boierul Artur Silișteanu? unde se aflau jandarmii și pântecosul primar? unde se aflau și domniile lor, care împărțeau acuma pământurile așa cum le împărțeau?

De altceva n'a mai fost nevoie.

Jandarmii l-au ridicat pe sus, să-l ducă la răcoare ca să se răcorească, măcar că era un ger sticlos de ți se lipeau degetele de clampa ușii.

Onorata comisiune și-a reluat apoi lucrările întrerupte, împărțind coclaurile sterpe Siliștenilor și smârcurile, prăpădiților din cătunul Viroagele. Nu-și aleseseră ei singuri, pe vremuri, tocmai acele ferice limanuri să sălășluiască acolo? Acum le aveau în deplină și veșnică stăpânire, prin mila ocârmuirii și a prea îndurătorului boier Artur Silișteanu, strănepotul marelui vornic Calist.

După îndelungi judecăți și luni de temniță, Dumitrache Urcan s'a întors din nou sdrențaros și plin de păduchi în Viroagele de baștină, să-și ia în stăpânire porțiunea sa de smârcuri.

Primarul cel nou, domnul Boiangiu Costică, fost furier în armată și adus de boier Artur Silișteanu în locul celui vechiu, fiindcă acela abia își mai mișca gâfâind pântecoasa făptură, l-a luat din scurt în primire. Netezindu-și freza cu latul palmei și răstignindu-se pe speteaza scaunului, îl cântări și-l drămlui cu ochii micșorați.

Apoi simți de datorie să-i atragă luare-aminte, când i-a înmănat hârtiile:

— Bagă de seamă. Să fim înțeleși de la început! Cu mine nu te joci... Am făcut și eu oștirea. Și ca fost ostaș, îți pot declara că ogorul de care te plângi că-i așa și pe dincolo, nici nu-l meriți. Dumneata ai dezonorat armata, decorațiile și prestigiul de erou!...

— Și dumneta vrei să zici că ai onorat armata la cancelarie, la partea sedentară?

— Te invit să-ți măsoari cuvintele!.. se îndreptă de șale pe scaun încruntându-se fostul furier, poreclit în cancelarie Bibicul, de foștii camarazi.

— Nu-i vorba de asta. E vorba că ți s'a dat un pământ de pomană.

— Dacă-i de pomană, poștește de ți-l ia dumitale!

— N'am nevoie. Eu am destul.

— Din pomana boierului Silișteanu, ca să ne belești pe noi?

— Gura! Nu fi impertinent!

— Vorbesc cum mi se vorbește!

— Gura, am zis! Ridică-ți actele, semnează de primire, și fă stânga' 'nprejur. Scurt, mișcarea! Caută să te văd mai puțin în ochii mei.

— Din partea asta nu purta dumneata nici o grijă. Nici mie nu-mi face plăcere să te văd în ochii mei.

— Ce-ai zis?

— Ce-am gândit, asta am zis.

— Află atunci că eu știu să procedez militarăște. Află că-ți pot dresa la minut proces-verbal de ultragiu în exercițiul funcțiunei. Și află că te pot expedia burduf, de unde-ai sosit... Nu te-ai săturat de rogojină și de păduchi?

— M'am învățat cu păduchii și cu rogojina pe front.

— Aici nu-i vorba de front. Aicea e o comună în care am fost chemat să introduc ordinea. Află că am să introduc aici o ordine nouă, ca pentru o Românie nouă, în care avem fericirea și norocul să trăim! Află că voi învăța oamenii să prețuiască acest noroc și această fericire, pe care nu știu s'o prețuiască în ignoranța lor! Află că am intenția să disciplinez indivizii care împrăstie microbul anarhiei! Află că voi inaugura în Siliștea o eră de pace și de frăție! Află că... Dece zâmbești a râde?

Primarul cel nou și fostul vechi furier poreclit Bibicul, înălțase sprinzenile cărbunii și își încrețise fruntea îngustă, cuprins de-o nemărginită uimire. O uimire atât de nemărginită, încât era cât pe ce să bage țigara cu capătul aprins în gură.

Avea și drept să rămână uimit, d. Boiangiu Costică.

Cine-ar fi crezut? Cine-ar fi crezut că vestitul Urcan Dumitru, capul răutăților și rebeliunilor, „microbul” dezordinei și anarhiei, în loc să răspundă colțos la asemenea muștruluială cazonă, zâmbea dimpotrivă foarte înveselit?

Zâmbea cumplit și inexplicabil de vesel, cu toate sclipirile jucăușe și hâtre ale Urcanilor în ochii verzi, până mai adineaurea cocliți ca mătreata de pe smâncurile putrede ale Viroagelor, unde era acum proprietar deplin și ohavnic pe lotul său de oștean decorat și citat în ordin de zi pe armată.

— De ce zâmbești a râde?... repetă grozav de intrigat fostul furier d. Boiangiu Costică.

— Cum să nu zâmbesc? Imi place cum vorbești. Măreț și cu avânt!

— Ei vezi? se bucură Bibicul, așezându-se mai zdravăn pe scaun și scuturând scrumul țigării cu unghia degetului mic, prelungă și rotunjită. Imi pare mie că până la sfârșit o să ne înțelegem. Avem lucruri mari de făcut aici... Ia loc și dumneata pe scaun, rogu-te!

— Mulțumesc. Stau în picioare, cum am stat de la început. Spuneam că vorbești măreț și cu avânt. Și zâmbeam a râde, fiindcă mi-am adus eu aminte că taman așa mi-a grăit, măreț și cu avânt, domnul general comandant de armată, când mi-a pus decorația cea dintâi pe piept...

Fostul furier, Bibicul, plutind în al noulea cer, își răsuci mustața bârligată.

— Ei vezi? Ei vezi?... Află că eu, tot printre grade superioare am trăit...

— Cine n'o vede, cale de-o poștă?

— Imi face plăcere că o recunoști! Așa dar și deci, trăind și perfecționându-mi educația printre grade superioare, mi-am însușit și un mod superior de a privi realitatea!... continuă pe acelaș ton distins, d. Boiangiu Costică, zis Bibicul, ascultându-se cu și mai mare plăcere decât îl asculta Dumitru Urcan. În consecință, trec în mod superior peste toate neînțelegerile, care evident și indiscutabil au făcut o victimă inocentă și nevinovată dintr'o persoană superioară ca dumneata până acum. Nu, nu! Nu da din cap. Înțeleg... Repet și mă scuz că am pronunțat cuvinte atât de regretabile. M'am lăsat indus în eroare de ignoranții pe care i-am succedat, cu succesul care se va vedea curând, dacă nu imediat și momentan. Ca între oameni superiori să ștergem cu buretele. Repet! Avem lucruri mari, pot zice chiar mărețe de făcut aici. Lucruri superioare pentru interesul local și pentru patrie în general. Cu popularitatea de care te bucuri dumneata în comună fără excepție, deși ai suferit rigorile legii în mod nedrept și injust, dacă ai șterge și dumneata cu buretele și dacă ne-ai da concursul sincer și real, în mod cu totul superior, atunci... De ce nu șezi, ca să vorbim pe îndelete? Avem de vorbit chestii importante, de-o superioritate pe care cei dinaintea mea n'au fost capabili și în stare să le priceapă. Imi permiți să-ți ofer o țigară?... îl îmbie cu tabacherea de metal deschisă. Țigări superioare! Țigări extra!

— Mulțumesc. Nu șed, că nu mi-i locul meu aicea și nu fumez țigări extra, că nu-s de nasul meu.

— Tot supărat?

— Da' de unde? Vesel și bucurios, care nu se mai află. Ascultându-te cum vorbești, mare lucru să nu te văd într'o bună zi și deputat!

— Crezi? se umflă în pene fostul furier, Bibicul.

— Nici nu mă îndoiesc. Altfel de ce-aș spune-o? Mă pricep în treaba asta, fiindcă am luptat și eu odată pentru alegerea unui deputat care vorbea mai puțin măreț decât dumneata.

— La Gheorghiiu faci aluzie?

— La Gheorghiiu.

— Ei?

— Departe de dumneata, ca griva de iepure!

— Crezi?

— Ba bine că nu! Am început să cunosc și eu puținel oamenii printre care trăiesc. Il leși cât colo, în urmă, la întâia vorbire...

— De altfel a și sfârșit-o prost. S'a curățat ca un dobitoc.

— Dumneata n'ai să te cureți! îl asigură Dumitrache Urcan. cu selipirile jucăușe în ochii verzi. Departe griva de iepure!...

Plutind în visuri de mărire, dincolo de al noulea cer, primarul cel nou Boiangiu Costică zis Bibicul rămăsese un răstimp pe gânduri, urmărind cum se înalță în tavan fumul țigării extra.

— Da... Poate că ai dreptate.. Nu-i exclus!... Și ce anume te face pe dumneata, un om superior, erou citat în ordin de zi pe armată, ce te face să crezi că ar fi posibil așa ceva?

— Nu ți-am spus? Mai întâi de toate, măreția cu care vorbești! La taraba de măreții a deputaților pe care-i alegem și pentru care ne-alegem și noi cu capul spart, te-ai simți ca la dumneata acasă. Așa cum mă simt eu în smârcurile noastre din Viroagele, unde mă duc cu acte în regulă să prind broaște și mormoloci pe lotul meu... răsplata *sublimului exemplu* și *supremului sacrificiu*!... Celălalte, zi-le dumneata mai departe, că le știi zice mai bine decât mine. Rămâi sănătos!

— Dar mai stai! domnule Urcan, prietene Urcane!... încercă să-l oprească primarul, ridicându-se în picioare.

— Rămâi sănătos, că mă așteaptă broaștele să mă aleagă și pe mine împărat. Rămâi sănătos și la mai mare!...

Lăsându-se la loc, pe scaun, după ce-și turti pe călimară țigara extra, omul mărețelor vorbiri începu să-și ciugulească mustața într'un cumplit amestec de ațătare și de nedumerire.

— Dracul să-l ia! Ori e prost, ori se face? Până ce n'oi lămuri, ori că-i laie ori bălaie, ideia lui numai proastă nu se poate chema. O inspirație superioară. Notează-o la evidențe f.f.f. urgent și f.f.f. confidențial mobilizare, Bibicule!... Mobilizăm toate forțele și străpungem încercuirea care ne ține în mizeria rurală de aici!

Bibicul își rășchiră picioarele întinse sub biroul cu vraful de condici și teancurile codurilor de legi. Își propti ceafa în spătarul scaunului, și după ce-și roti ochii scârbiți la încăperea cu pereții coșcovi și cu harta plășii prea strâmtă pentru ambițiile sale, privi în tavan, dincolo de tavan și de-al noulea cer, fluierând cu triluri de mierloi, unul din cântecele războiului: „La Bacău, la Bacău, într'o mahala...”

De-acolo era el, acolo își făcuse cariera de sergent-major furier și acolo, tot acolo, nu era exclus, cu oarecare manevre superioare, să candideze într'o bună zi pe lista deputaților din partidul foștilor luptători, de sub comanda supremă a fostului general peste toți ceilalți generali. Pe urmă, ține-te, Bibicule!

Ceeace s'a și întâmplat îndeiaieva după un număr nu prea mare de ani, care-au trecut ca apa.

Vremea n'are aceleași măsurători pentru toată lumea

Numărătoarea anilor pentru fostul ostaș de front Urcan Dumitru era alta.

Măsura trecerea lor numai după brazdele tot mai adânc sănțuite pe obrajii lui și ai Păunei sale. După suvițele tot mai cărunte care le-au nins tâmpilele amândorura. După cocleala tot mai mocnită din ochii verzi și jucăuși de odinioară, în care înviau tot mai arar, tot mai arar, scripările înveselirilor șagalnice și mucalite de-atunci, chiar și în toiul celor mai aprige necazuri și scrâsniri din măsele.

Pentru fostul ostaș cu trupul sfârtecat de gloanțe și de schije, apărând splendorile patriei, adică ale altora, se târau greu anii acum. Nespus de greu. Se târau ca un lanț de convoaie încărcate cu povară de bolovani, opintindu-se prin smârcurile Viroagelor de obârșie, cu roțile înfundate până la butuc în hleiuri, când pun și cărăușii umărul să împingă, gâfâind, gemând, asudând, blestemând, îngenuchind și ei alături de vitele isto-vite.

Noroc că întru numărătoarea acelor ani negri se mai aflau și niște semne alinătoare. Niște popasuri mai luminoase.

Dumitrache Urcan se mângâia de pacostea atâtor amaruri, mai măsurând vremea și după tinerețea cea nouă, primenită și prelungită din ființa lui tot mai ursuză în feciorii și în fetele care se înălțau către viață și soare, biruind cu svârcul neastâmpărului arzător din sânge înversunarea tuturor vrăjmășiilor. Pe dâșii nu-i copleșea nimic. Nu-i putea îngenuchia nimeni! Nu-i cutremura groaza zilei de mâine.

Le luau toate pieptiș, înainte.

Și mergeau înainte hăulind, cu încrederea tinereții neîmpieticită de șovăieli și de îndoieli.

Destul să se uite la vlăstarele acestea odrăslite din tulpina tare a Urcanilor, pentru ca tot potopul amărăciunilor sale să se împrăstie, ca un roi de țânțari alungați cu mâna.

Tresăltările de bucurie îi săgetau deodată cu sârme de foc inima stocită.

Iată-i, Urcanii cei vechi, din totdeauna, pe care nu-i doborîse nimeni și nimica, iată-i întruchipați din nou! Cădea unul, se ridicau în loc măcar doi sau trei. Iată-i, băieți înalți și chipeși, cum a fost și el, cum au fost și bunicii lor; iată-i, leiți ca dâșii, lați în spate și cu spor la muncă, necunoscând ce-i boala și gogeala, nici tânguirile și milogelile! Iată-i, Urcanii tuturor încumetărilor, întruchipați încăodată în flăcăiandrii aceștia cu răspunsuri iuți și tăioase, gata să izbucnească în gâlgâiri de râsete după o clipă și gata să se ia de piept cu dumnezeu în cealaltă clipă! Iată-le și fetele, de-asemeni, ca toate din neamul lor, genate și sprincenate, subțiri ca smiceaua și tari cumu-i crița, gata să învâрте fusul și o gospodărie întreagă înainte încă de a ieși întâia oară la joc, cu săracuțele lor șiraguri de hurmuz la gât, singura podoabă și zestre.

Bucuria însă nu-i era niciodată deplină. Nu dura îndelung.

Îl potopeau de îndată mahnitele muștrări părintești, pe care nu le mai putea alunga ca roiurile de țânțari, cu mâna.

De îndată i se mohorau ochii și inima la gândul că nu s'a învrednicit să-i ajutore pe toți cum se cuvine, să-i ocrotească și să le călăuzească soarta, așa cum își închipuia că va izbândi fără doar și poate cu orice preț. Răsturnând munți de va fi nevoie; întorcând mersul apelor în sus către izvoare de va fi nevoie; tocmindu-se rob pe viață de va fi nevoie. Cu ori

ce preț! Nici un preț nu-i părea prea scump atunci când erau încă în leagănul lor de prunci și când noaptea, singur, se ridica pe furiș de lângă Păuna lui răpusă de osteneală, și-i privea cu înduioșare și dragoste de tată cum dorm și zâmbesc prin somn. Se ascundea rușinat ca de-o slăbiciune parcă, de această înduioșare și dragoste și făcea mereu în sine aceleași legăminte, pe rând, pentru fiecare, pe măsură ce alt nou-născut lua locul celui alt, în scutecele și leagănul de anul trecut. Era tăcere în odăița scundă. Se auzea numai un greere țărâind molcom, undeva sub vatră: țiric-țiric! țiric-țiric!... Nu mai lătra niciun zăvod în satul apăsător de bezne și de ceața smârcurilor.

Micșora în opaiț sâmburele puțințel de lumină.

Se strecura într'un târziu alături de Păuna lui, încetișor, să nu-l simtă. Și nu-l prindea somnul. Cu ochii deschiși, mereu urzea și frământa în el tot soiul de mari și de amăgitoare plănuiri părintești, ca orice tată muncit de arșița dorinței să-și apere copiii de soarta-i amară și să le afle cheazășie pentru una mai bună decât i-a fost lui hărăzit să aibă parte în viață.

Țiric-țiric! Țiric-țiric!... Îngâna greerul singuratec sub vatră. Țiric-țiric!

Pe urmă bătea din aripi cel dintâi cocoș, vestind al treilea ceas de la miezul nopții. Răspundea altul și altul din ogradă în ogradă. Cobia un huhurez a pustiu.

Se lăsa iarăși tăcerea apăsătoare, de plumb, deasupra cătunului scufundat în bezne, în ceața bălților, în miasmele lor putrede.

El abia fura pe apucate din gene un pic de odihnă și purcedea înaintea de răsăritul soarelui încă mai îndârjit la osândă trudei sale fără de istov, mânat de nădejdea din nou încordată lăuntrică ca o strună și din nou întărit în credința că până la sfârșit va găsi o cale — nu se poate să nu găsească una! — pentru a-i cruța măcar pe dânșii de chinuitoarele lui zbațeri în deșert.

Iar acum, iată în ce fel își ținuse el legămintele tănuite în sine din acele nopți!

Crescuți în aceeași sărăcie în care crescuse și el, pradă sărăciei ca și el, cu însușirile agere ale minții înnăbușite de buruiana cutropitoare a sărăciei; ce erau altceva, decât niște copii sălbateci ai smârcurilor?

Fără învățătură de carte, fără ucenicia vreunui meșteșug, fără alt pământ de plugărie în afară de batjocura lui de lot cu tăuri hlisoase, căpătat din mila stăpânirii și a zgârcitului stăpân Silișteanu, fără o îndrumare mai chibzuită și mai nouă întru cele ale plugăriei, cum a auzit el că s'ar fi săvârșind minuni prin aiurea locuri; — erau svârliți în viață ca într'o bătălie cu mâinile goale, unde vrăjmașul te pândeste de pretutindeni cu sumedenia celor mai iscusite și mai viclene și mai ucigașe arme. Tot așa cum îi zdruncinaseră și-i măcinaseră pe dânșii în război, sub zidurile gării Predeal, tunurile, obuzierele, mortierele, mitralierele, șrapnelele și granațele inamicului, fiindcă în furgoanele și chesoanele de muniții își încărcase cucoșneța cea sulemenită cu pălăria hacana și cu frigarea umbrelușei scumpețurile din vila cu trandafiri și gazon a domnului vice-președinte al senatului, cumnatul domnului general comandant de armată.

Când a plecat el atunci în război, după lungi concentrări, în 1916, Lisandru, feciorul cel mare, împlinise opt ani, Ileana șase, Vasile împlinea cinci ani, Ancuța patru, Iliuță, mezinul, călca pe al treilea an.

Când s'a întors, în 1920, Lisandru avea doisprezece ani; Vasilică nouă; mezinul, Iliuță, șapte.

Încă de pe-atunci o șchiopătaseră cu școala.

Să-i mai trimită la învățătură departe la atâția kilometri, să-i îmbrace,

să-i încalțe, să le cumpere cărți, caiete, plumburi, cerneală, mai găsea ea puteri biata Păuna, hărțuită de cumplitele lipsuri și de slujnicarii cei grași ai stăpânirii, care colindau casele să rechiziționeze și cenușa din vatră, în vreme ce el apăra splendorile patriei, cu o supremă abnegație să nu strivească trandafirii și gazonul cumva în copitele cailor?.. Și de-atunci încolo, după ce s'a întors, cine s'a mai bucurat de-un răgaz pentru a mai pomeni de învățătură? El lupta cu desnădăjduită înverșunare să le agonisească hrana de fieștece zi. Lupta încolțit din dreapta și din stânga, încolțind la rând-u-i slujnicarii și vechilii în dreapta și'n stânga, să smulgă pământul făgăduit de ocârmuire pentru orfanii lui frate-său mai mare, Vasile, care pierise cu teancul biletelor galbene de tren, încheștat în pumn; pământ pentru orfanii lui frăține-su mai mic, Pintilie, care pierise cu țeasta sfărâmată de obuz; pământ pentru ceilalți orfani ai nimănu din Viroagele. Și când din pricina ațelor necurmăte încăierări a fost purtat prin judecăți între baionete ca un tâlhar de drumul mare și a zăcut uitat prin temnițe, lor ce le rămânea de făcut?

Să învețe adunarea, ei care n'aveau ce aduna? Împărțirea, ei căroră nu le împărțea nimeni nici dreptul lor? să învețe istoria și geografia patriei cu toate splendorile de departe, pe care tot alții le stăpâneau mai căptușindu-și ccafa cu încă un strat de osânză?

I-a gonit nevoia la muncile din greu, care încotro, printre străini, înainte de a se sălta în vârstă, înainte de a li se învârtoșa grumazul și de a li se coace mintea.

Așa își ținuse el legămintele pecetluite în sine, lângă leagănul lor de prunci, când se ridica noaptea pe furiș să se mai uite odată la dânșii cu ochii înnecați de înduioșare și mari hotărîri! Le ținuse taman ca fătarnicii și măsluitorii care făgăduiseră pământ, școli, dreptate și alte minciuni, câte în lună și'n stele, când se aflau la aman, pentru a uita de toate îndată ce scăpau de-un hop — adică de-o alegere.

Dânșii, feciorii spătoși de acum, din leagănele de odinioară, nici gând să se tânguiască, să cârtească, să jinduiască la soarta altora mai norocoși, să ceară ceva, măcar să strecoare în privirile lor jucăușe vreo undă de dojană.

Asta era, vede-se, scrisă Urcanilor!

Vreme de-un vrac și mai bine să se canonească pentru a nu se lăsa doborîți de sărăcie în Viroagele lor bântuite de tântari. Mai apoi, în vremea din urmă, după prigoana și poruncile hainului Artur Silișteanu, strănepotul hainului mare vornic Călist, să pribegască și să rătăcească de pui, cine mai știe pe unde, pentru a căuta leac sărăciei pe-acolo.

Pornea unul; venca altul; se pregătea de plecare celălalt.

Nu prindcau rădăcini nicăeri.

Mereu îi chemau îndărăt bălțile putrede cu miasme, cu mormoloci și salamandre, ca și pe ceilalți Urcani, orfanii și orfanele morților în război, care s'au amestecat cu țărâna apărând splendorile patriei, adică ale altora.

Câteodată, Dumitrache Urcan se freca la ochi.

Nu-i venca să-și crează văzului.

Cum? Acesta să fie oare tot Lisandrul lui; flăcăul acesta de douăzeci și unu de ani, care pleca recrut la oaste? Acesta e băiețelul pe care parcă-l mai vede încă întinzând mânuțele sgâriate de spinii bălților și parcă-l mai aude, cu glăsciorul lui subțirel:

— Tătuțule, se ruga atunci, tătuțule, fă-mi și mie o moară de șindrilă! Fă-mi o moară ca a lui străbunicu, de pe când era iaz mare la noi, cum povestea bunica astă iarnă, la șezătoare.

— N'am vreme acuma.

— N'ai vreme, n'ai vreme! Dară când are să vină vremea ceia să ai vreme, tătuțule?

— Bine!... Iaca ți-oi face...

Și acesta e tot Vasilică al lui, cel care se temea de știma mlaștinilor și se cerea hojma cocoțat în cârcă: „Vleau călcă! Vleau călcă, tătuțule!“ — și acum e flăcăiandrul bătaios și ochios de optsprezece ani, pe care-l ajunge Iliuță, mezinul, din urmă?

Tot ei erau.

Ochiul său deslușea pe pielița lor arămie, cicatricile albe și subțiri ale sgârieturilor și rănilor de copii. În fiecare mai trăia ceva din băiețașul care-a fost, când cerea să-i facă o moară ori să-l ducă în cârcă. Mai păstra fiecare felul lui deosebit de a izbucni în râs, de a se încrunta în mâniile vijelioase ale Urcanilor, de a-și scutura părul cârlionțat pe frunte.

În ajun de a purcede la război, la cerința lor, îi măsurase pe toți cât erau de năltuți, creștând cu briceagul semnele pe un stâlp al pridvorului. Băieții de-o parte. Fetele de alta.

În ziua când s'a întors, iarăși la cerința lor, i-a măsurat de-a doua oară pe acelaș stâlp cu vechile creștături, ca să vadă și el cât au crescut în lipsă-i.

Se îmbulzeau și chicoteau voioși, hârjonindu-se, așa slabi și flămânzi și despoiați cum îi găsisese, cercând să-l înșele și să se salte în vârful picioarelor goale, ca să pară mai înalți.

Mare ispravă și înșelăciune!

El i-a apăsât cu palma în creștet să stea drepti și alipiți de stâlp, ca să însemne cu alte creștături proaspete de briceag, măsurătoarea cinstită.

Acum semnele acelea s'au înegrit, s'au tocit pe stâlpul bătrân, abia se mai cunosc. Iar flăcăii au crescut așa de înalți, încât își apleacă fruntea când intră în casă, pentru a nu se izbi în pragul de sus.

Dumitru Urcan se freca la ochi și nu-și credea ochilor.

Peste bucuria lui de tată pogorau mahnirile și muștrările, cum se lasă negurile peste băltoacele putrede de miasme. Au crescut înalți și vârtoși de grumaz, flăcăii lui. Dar în ce sălbătăcie și neștiință i-a crescut? Cum au să i-o ierte și cât n'au să-l blesteme oare mai târziu?

Indeosebi, acestea îi erau mahnirile și muștrările. Numai acestea. Prea îndestule ca să-i răcească deodată sârmele de foc ale bucuriei care-i săgetau inima, să-i posomorască fruntea, să-i încețoșeze cu o pâclă privirea înviorată de părinte.

Prin ce minune a citirilor în zodii, ar fi putut el bănui soarta nease-muit mai crâncenă care-i aștepta pe tustrei, în celălalt război ce-avea să vină? De unde să știe el de pe-atunci, că tustrei erau numai niște osândiți la moarte, hăulind fără grijă, râzând, cântând, trudind, încolțindu-se cu slujnicarii cârmuirii și cu logofetii Silișteanului, urzind zadarnic plănuiri de viață lungă? Și cum să-și dea el seamă că nu mai avea nicio însemnătate în ce fel îi crescuse, de vreme ce creșteau doar tot pentru acelaș sfârșit, carne omenească pentru tun, așa cum sfârșise frate-său mai mare Vasile Urcan și fraține-su mezin, Pintilie Urcan, în cel dintâi război, răpuși de schije și de gloanțe într'un singur pătrar de ceas, sub zidurile prăbușite ale gării Predeal?

S'ar fi prăbușit și el pe loc, fulgerat în inimă din senin, s'o știe aceasta, s'o bănuiască, să-i treacă închipuirea prin gând.

Cât despre dâșii, lor nu le păsa de teama viitorului, nici cât de

întepăturile tântarilor, fără putere asupra celor cu sânge de Urcani în trupurile vânjoase, agere, călite. Nu-i încerca nicio presimțire.

Cunoșteau un singur răspuns la toate amenințările:

— Poftească!

Le-a venit pe rând vremea oștirii; pe rând s'au dus la oștire și s'au întors mai dârji de grumaz.

Le-a venit vremea insurătorii și îndată găsit-și-au mirese după inima lor. Fetele s'au măritat și ele tot după inima lor, a Urcanilor și Urcanelor.

Sărăcie cu sărăcie!

Singura avere și zestre, cele două brațe. Unindu-se făceau patru, pentruca înverșunarea luptei cu nevoile să le fie mai spornică.

Astfel, de cinci ori Dumitrache Urcan a stat în loc de cinste, socru-mare, la nunta feciorilor și a fetelor, alături de Păuna lui împutinată la trup, cu vlaga tot mai sleită de griji și de necazuri, cu părul tot mai alb. Și de nenumărate ori s'au mai pomenit tot alături, nuni-mari, la nunțile altor Urcani și Urcane, nepoții și nepoatele crescute sub ochii săi, dar din păcate nu și sub veghea lui mai temeinică și mai îndeaproape, așa cum își jurase și așa cum își închipuia când s'a întors el în Viroagele de baștină cu tunica scortoasă de petele sângelui închegat și înegrită de fumul bățăliilor.

Acum, ceata cea străveche a Urcanilor își infiripase din nou rândurile.

Din nou purcedeau năvalnic ca zăpoarele primăverii, în ceasurile de cumpănă și de desnădejde, când ceilalți se codeau și șovăiau scărpînându-se sub căciulă. Din nou cutreera printre norodul din Viroagele și din Siliștea întrebarea cea veche:

— Ce spun Urcanii? Ce fac Urcanii?

Ce spuneau Urcanii și ce făceau Urcanii, din nou le stătea în gât slujnicarilor, vechililor, abrașului stăpân al moșiei Siliștea. Din nou răbufneau toți cu vechiul năduf:

— A dracului seminție de oameni! Nu se mai isprăvește cu dânșii.

Dumitrache Urcan rămânea mai la o parte. Rămânea în urmă. Se aflau cei mai tineri și mai în putere să-l înlocuiască. Și nu se lăsau mai pre jos față de ceilalți Urcani, cu faima lor neștirbită de-un veac și mai bine.

El se căznea fel și chip să stoarcă mълurilor și smърcurilor depe lotul său de fost ostaș, pâinea cea de toate zilele. De prisos. Zădarnică trudă și caznă.

Mai lesne să storci apă din piatra seacă, decât să seci asemenea glo-duri zăcute și putrede, cu mișuneala lor de mormoloci, de lipitori și salamandre, pentru a zvînta un capăt de ogor unde să încolțească și să dea rod boabele de porumb ori de grâu. Când s'a încredințat că asemenea minune nu-i în puterile sale, ce n'a mai încercat apoi? Să împletească panere și coșuri din nuielele cioatelor de răchită. Să găsească o folosință petecelor răzlețe de papură și de stuf. Să crească găște și rațe. Ba într-o noapte a sărit din pat și a trezit-o din somn pe Păuna lui să se sfătuiască. I se părea că a găsit însfârșit leacul sărăciei:

— Incaltea dacă-i baltă, baltă să fie! M'apuc disdedimineată să scobesc un tău mai adânc, pentru raci, pentru scoici și țipari.

Toate îi ieșeau însă anapoda. Fără învățătură, fără cărți, fără ajutoare și îndrumări, cum să nu dea greș cu toate?

Nuielile de răchită erau prea groase. Tufele de papură și stuf, prea

scunde și rare. În prăsila de găște și de rațe — dealtminteri de soiul cel mai fără de soi — năpădeau molimile să facă prăpăd prin ele.

Câteva perechi crescuseră întotdeauna pe lângă casă, fără nici un fel de îngrijire, în afară de a Păunei. Când din perechi a încercat să ridice numărul la câteva duzini, fulgii le-au mers de nu s'a mai ales nimic de ele! Iar prăsila de raci, de scoici și de țipari, i-au inghițit-o nămolurile din cele dintâi săptămâni, parcă nici nu ar fi fost!

Ceilalți mai tineri, feciorii, ginerii și nepoții își urmau calea lor pe care o bătătoriseră încă din anii copilăriei, alungați atuncea de foame. Purcedeau și acuma cu lunile la muncile plugărești de-aiurea, ori la tăiatul pădurilor, iarna. Se întorceau acasă, cu mult-puținul agonisit, în chimir ori în sacii din fundul căruțelor. Tot o încropeau într'un fel. Aveau de bine, de rău, cu ce-și târî zilele. El rămânea și în chibzuielele gospodărești, de căruță, în urma lor. Și fiind vorba de căruță, hai! s'a hotărât a se apuca și de căraușie pe la pădurile unde feciorii, ginerii și nepoții tăiau lemne în lunile de iarnă.

— Nu-i treabă pentru dumneata, tată!... au ținut să-l oprească feciorii și ginerii. Muncă grea, opinteală, hârtoape...

— Dar când m-ați văzut voi fugind de muncă grea și de opinteală? se burzului el. Nu tot în hârtoape am trăit și trăiesc?

Lisandru, care tocmai își pregătea și el carul de plecare, luă cuvântul în numele celorlalți, ca un frate mai mare ce era:

— Oricum, e altceva, tată! Nu-i muncă pentru un om ciuruit de gloanțe și de schije, să încarce butuci mai grei decât mine.

Înțepenindu-se în piciorul de care alinea când îl răzbea osteneala, Dumitrache Urcan grăi și mai burzului:

— Iacă, măi! Ce-am ajuns sub epitropia voastră? Oi fi eu gloabă bătrână, dară încă nu-s de dat la gunoi. Merg pe picioarele mele și mă cârmuiesc după capul meu... Cât despre răni și despre sfârtecări de schije, când m-ați auzit voi vrcodată pomenind despre ele? Poveste veche. Rămână de sufletul patriei cu splendorile ei, care ne lasă să putrezim în splendorile broscăriilor noastre! Asta-i! Mai poțeste ceva, hojmalăule?

— Nu mai poțesc nimic! miji a râde șiret Lisandru, cu scripările Urcanilor în ochii verzi. Cunosc ce m'așteaptă.

— Atunci?...

— Am zvârlit și eu o vorbă... Credeam că-i vremea să-ți aduc aminte, tată, că ai început a fi o leacă de bunic. Una, două, Dumitraș al meu atâta știe: Bunicu! Bunicu! Unde-i bunicu?

— Vrei să zici că întrecăbă de mine?

— Întrecăbă!

— Și că nu mai poate de dorul meu?...

— Altminteri de ce ar întreba? Cum deschide ochii, cu asta-i dă înaint: Bunicu! Nici tată, nici mamă: bunicu!...

Silindu-se să se arate nepăsător, Dumitru Urcan îl cerceta dintr'o latură, cu coada ochiului.

— Și unde vrei să mă duci cu vorba, haidăule?...

— Nicăieri, tată! Dimpotrivă, să te ținem aici și să nu te duci nicăieri. Să rămână un bărbat cu scaun la cap între atâtea muieri, câte se zbat singure cu lipsa noastră și nu le ajută mintea ce să facă și ce să dreagă la strâmtoare. Mai ales că dau zor care mai de care, să te facă tot bunic...

Dumitrache Urcan tăcu un răstimp... Cu mâna alunga țânțarii care-i țiuiau în jurul capului gol cu părul cărunt, sau poate voia să-și alunge așa gândurile, amintirile, moștenirile.

Poate se gândea că a venit acum rândul feciorilor să se ridice noaptea pe furiș, din așternut, când se întorc de pe drumuri, ca să privească și ei pe ascuns la pruncii lor din leagăn, pecetluind în tainițele cugetului aceleași mari și deșarte legăminte, pe care nu se vor învrednici să le treacă în faptă, cum nu i-a fost dat nici lui să le îndeplinească.

Rosti cu blândețe:

— Bunic, nebunic, lăsați-mă în toanele mele, măi băieți!... am datoria să tot încerc până ce-oi închide ochii. Asta-i a Urcanilor; în sângele meu și al vostru. Nu ne lăsăm înghițiți de nămoluri!

— Bine, tată.

Mai mult îl durea inima pe Dumitrache Urcan că o părăsește pe Păuna lui, singură cu săptămânile în căsulia lor, care se îngropa din ce în ce în pământ, din ce în ce mai scundă și mai dărăpănată cu fieștece an.

Căci se scufunda și ea tot așa cu fieștece an, tot mai slabă, mai puțin-tică la trup și mai istovită, nefiind din neamul tare al Urcanilor, cu sângele lor care nu se sleiește în vine. Dar ce altă deslegare mai putea găsi nevoilor? Pe nici un Urcan, fie el cât de gârbov nu l-au hrănit vreodată feciorii ori nepoții, să trăiască din mila altora.

Lipsea deci și el cu săptămânile și cu lunile. Se întorcea și el cu o brumă de agoniseală în chimir și cu un sac de mălai ori cu o traistă de fasole în coada căruței.

Oamenii nu mai întrebau:

— Ce zice Dumitrache Urcan? Ce face Dumitrache Urcan?

Auzeau și vedeau. Fără să mai întrebe, înțelegeau că se vârolește cărând apă cu ciurul și clătinau din cap mai cu obidă decât el, fiindcă el, tot tare de fire, își stăpânea obida și amarul.

— Păcat de Dumitrache Urcan al nostru! Nu-i drept... Merită alt rost pe lume, decât să umble de pripas cu harabaua și cu mârtoagele lui pe unde și-a întărcat dracul copiii. El să ne fie măcar primar, dacă nu deputat...

— Deputat? Ce-ți mai trăsni prin cap, bre omule? Tu nu știi pentru cine-i deputăția?... Pentru alde Costică Boiangiu, zis Bibicu, cum am auzit că s'ar fi ales cică deputat în ținutul Bacăului.

— Halal de el!

— Și halal de țară!

— Adică, halal și de noi! Că și noi suntem țara, talpa țării, cum ni se tot strigă la alegeri.

— Ba că chiar! Ia'n te uită ce talpă mândră și frumoasă!... încheia omul înălțând la soare talpa desculță, bătătorită și scorțoasă de glodul uscat al smârcurilor prin care clefăiau. O talpă s'o pozeze și s'o pună în stema țării, în locul capului de bour.

Cunoscând deci toți pe piele proprie strâmbătățile lumii și pidosniciile întocmirilor, îl căinau din inimă pe Dumitrache Urcan al lor, clătinând din cap. Dar de întrebat, întrebau tot după zăconul cel vechi, de pe vremuri:

— Ce spun Urcanii? Ce fac Urcanii?

Fiindcă după a tuturor judecată, căutau acuma cu ochiul și cu urechea la feciorii și la nepoții lui Dumitrache Urcan, să vadă ce fac și să audă ce spun. Acum în ei era temeiul nădejdlor, măcar că se iveau rar din drumurile lor țesute încoace și încolo. Destul să se ivească însă pentru a trece zvonul din casă în casă.

— Fraților, s'a întors Lisandru Urcan!

— Bună veste! Dară dacă vrei să știi, bucură-te că au mai picat dela drum și Vasile cu Ilie Urcan!

— Ba dacă-i pe asta, află că s'au mai întors și câțiva din ceilalți Urcani!

- Atunci, hai la dâșșii să auzim ce spun și ce-i de făcut cu prestația...
- Și cu taxele comunale pe vite...
- Și cu islazul...
- Și cu birurile...
- Și cu pacostea de primar pe care ni l-a cocoțat Silișteanu în cap.

Al treilea în doi ani. Ii schimbă mai dihai decât noi opincile!.... Dacă au venit Urcanii, îi tragem noi un sfârâiac, să sughiță...

Și drept este că îndată slujnicarii stăpânirii, jandarmii și vechilii Silișteanului, începeau să sughiță, simțind că suflă un vânt mai îndârjit printre oameni. Din nou suduiau și din nou le stătea în gât vinul profir dela crama lui Codârlă, deși acum erau alți slujnicari, alți jandarmi și vechili; deși la tejgheaua răposatului Codârlă, îi întâmpina acum, fecioru-su, Enacache Codârlă, frecându-și mâinile și vestind că a desfundat altă bute de vin.

Plini de năduf, rosteau aproape aceleași cuvinte ca slujnicarii, jandarmii și vechilii dinainte vreme, parcă le-ar fi învățat deadreptul din gura lor:

— Iar ne dau de furcă bandiții de Urcani! Numai alt război are să ne descătușeze de dâșșii, mama lor de instigatori! Cum descalecă înapoi în Viroagele, cum nu ne mai găsim liniște și somn.

— Tot e bine măcar că s'a potolit tartorul de Dumitrache Urcan! Acela ne-ar fi dat de furcă cât zece, cum i-a mers buhul... Erou, citat în ordin de zi pe armată, să nu mai încapi de el.

— I-a ieșit lui eroismul pe nas! Vede-i-aș acum și pe ceilalți eroi, îngropați cu casca la cap, să le amuțească glasul...

— Nu-i ceasul departe! Se tot aude mereu...

Potolit într'adevăr și cu eroismul demult scos pe nas, Dumitrache Urcan, tartorul, își căuta numai de cărușia lui prin depărtate locuri. Sporul era puținel. Nu se asemuia cu al feciorilor, ginerilor și nepoților. Dar îl răsplăteau în bună parte, fiindcă era o agoniseală cu sudoarea muncii lui. Altă răsplată și o mai scumpă alinare, găsea în nepotul său cel mai măricel, Dumitraș, care aștepta întinzând mânuțele: — Bunicule, bine c'ai venit să-mi faci o moară! Fă-mi mata o moară de șindrilă să se ducă vestea... O moară știi, cum a fost a răs-răsbunicului, despre care povestea bunica Păuna astă-iarnă...

Glasul era al Urcanilor. Râsul lui, al Urcanilor. Ochii negri, ai Urcanilor. Și neastâmpărul stăruitor, tot al Urcanilor.

Numai duhul iscoditor, întrecea calea veche și bătătorită a Urcanilor. Frământat de nerăbdare și așteptare să-i înjghebe moara bunicul cu mâinile lui ciolănoase, veșnic se amesteca în treabă și veșnic pune și el mânuțele subțiri și sgâriate, să adauge și să îndrepte ceva:

— Nu așa, bunicule! Stai să-ți arăt eu... Știi ceva?

— Ei...

— Da' nu mă spui la nimeni?

— N'oi spune, gândacule!

— Eu am să mă fac mașinist, când oi fi mare. N'am să umblu ca tătuțu, tot cu boii și cu caii, cu plugul și cu sapa... Hăis, hăis! Hi, gloabelor, hi!...

— Măi măi! Și ce fel de mașinist? La ce mașini, gângania bunicului? Înălțând din sprâncene, Dumitraș răspundea foarte serios:

— Am să văd eu. Încă nu m'am hotărât bine...

Dumitrache Urcan rămânea pe gânduri, cu foile de șindrilă uitate în mână.

— Dece oftezi, bunicule?... nu-l slăbea, Dumitraș.

— Lasă, nu le mai ști pe toate, că ai să îmbătrânești înainte de vreme, ca mine.

El se gândea la legămintele pe care nu și le-a mai ținut față de feciorii săi când erau niște gănganii omenеști ca Dumitraș. Avea-vor ei parte, Lisandru, Vasile și Iliuță, să le îndeplinească mai norocos cu plodurile lor?

— Hai, bunicule, ce stai? Nu-i vreme de gândit! Să te ajut eu...

Unde apare d. Nick Cristodorescu, mare petrolist, mare afacerist și american sută în sută

Nu cu mult mai târziu, fostu-le-a dat oropsiților din Siliștea și Viroagele să treacă prin dârdora unor repezi întâmplări și uluitoare schimbări, care i-au ademenit iarăși în ispita nădejdlor și a amăgirilor, a nălucirilor.

Umbla vorba de vreo lună că zgârcitul lor stăpân, boier Artur Silișteanu, zace pe patul de moarte în palatul său din București, cu o duzină de doftori perindându-se la căpătâi. Și într-o bună zi — cu adevărat bună! — veni vestea că în ciuda tuturor doftorilor și doftoricelelor, dat-a el ortul popii, ca și marele vornic Calist de odinioară, celălalt zgârciob.

Să-l jelească, cine? Și de ce?

Dimpotrivă, răsuflat-au toți cu ușurare. S'a mai dus o pacoste. Ducă-se!

Și tot ca pe vremea când se îndurase bunul Dumnezeu să-l strângă de pe capul robilor și pe hapsânul celălalt, marele vornic Calist, din celălalt veac, întrebările și răspunsurile numai a înlăcrimată jale nu prea semănau.

— Țintuitu-l-au bine în sicriu?

— Țintuit...

— Ingropatu-l-au bine în pământ?

— Ingropat! Adică l-au pus îmbălsămat într'un fel de alt palat boieresc al morților, de-i zice aceluia palat cavou.

— Ț-ț-ț!... se minunară cumetrele cu mâna la gură. Au și palate pentru morți, Siliștenii?

— Au!... Ce, ca noi? Trei coți de pământ, trei lopeți de țărână deasupra, și gata?

— Atunci, l-au închis acolo și cu sipetele lui de bănet, să-și tot numere aurul până la judecata de apoi?

— Ei, ce mai vorbești și dumneata, mătușă Glafiră! Crezi că bogătanii de-acuma își țin banii în lădoaie ferecate, ca pe vremea vornicului Calist?... Ii păstrează la bancă, s'aducă dobânzi. Dobândă la dobândă; banul să tot fete alți bani!... Incât pre Silișteanul nostru l-au încuiat cu zăvoarele îmbălsămat într-o parte, iară bănăritul lui puiește alți bani, în altă parte.

— Fie și așa! Intrebarea tot rămâne.

— Zi! Dă-i drumul! Care întrebare?

— Intrebarea-i: așternutu-i-au lespede destul de grea la *cavăul* lui, să nu mai iasă de-acolo și să ne mai belească de *chele*?

— I-au așternut! Spuneau și vechilii, care s'au dus la praznic și la pomană. O lespede de marmură neagră, să n'o clintească din loc nici cei trei Urcani ai lui Dumitrache, cu pârgھیile!

— Slavă Domnului! Poate că ne-a mai veni vremea să ne tragem și noi suflarea.

— S'așteptăm!

— S'așteptăm. Văzând și făcând.

Implinirea așteptărilor se vestea deocamdată bine, pentru cei jupoți pân'atunci de piele.

Ca și după moartea zgârcitului de pomină, marele vornic Calist, moștenirea cestuilalt zgârciob Artur Silișteanu, a încăput încăodată pe mâna risipitorilor. Iar acei risipitori erau de data asta numai doi la număr. Adică două: văduva sa, coana Artemiza, pe care n'o văzuse nimeni la față fiindcă nu-i plăcea țara și trăia mai mult prin străinătăți, cum și singurul lor odor, Bébé Silișteanu, fată născută, crescută cu guvernante, trăită și măritată tot prin minunățiile țărilor de departe, unde-și găsisese cică un bărbățel cu coroană de prinț, dar cam slăbuț de pungă.

Nu călcaseră amândouă niciodată pe la conacul din Siliștea.

N'au călcat nici acum.

Deci oamenii scăpaseră cel puțin din cleștele unui stăpân abraș și sgârcit, hojma de veghe, ca un păianjen după poarta ghintuită și după ferestrele cu gratii de fier ale conacului din deal. Căci boier Artur Silișteanu, cu toate că nu ieșea mai niciodată pe an din încăperile sale să cutreere moșia ca marele vornic Calist, cel mereu pe drumuri într-o daradaică largă ca arca lui Noe, cu giubeaua întoarsă pe dos; cu toate că nu cobora să înșface cu mâna lui iobagii de beregată să-i scuture, ca să-i știe de frică și să înceapă a tremura numai când auzeau surugii pocnind și roțile daradaicei duruind; cu toate că nu-și bea cafeaua în cerdac privind cu ochii săi cum mânuiesc logofeții harapnicile pe spinarea celor întinși la scară: — întocmise el alte rânduieli mai potrivite cu firea lui zăcașă și ascunsă, pentru a băga groaza în clăcașii care-i munceau pământurile cu aceleași sudori de sânge ca pe vremea aprigului mare vornic Calist, până ce cădeau tot așa în brânci, răpuși pe brazdă.

El lucra numai cu condicile și cu vechilii. Numai cu rapoarte și cu slujnicării stăpânirii.

De acolo, pitit în ascunzișul lui de paing, după zidurile înalte ale împrejmuirii, cu cioburi tăioase de sticlă pe muche și după ferestrele cu zăbrele de fier, urmărea din condici toate mișcările. De acolo, cunoștea oamenii din rapoarte, fără a se osteni să-i zărească la chip și să stea vreodată de vorbă cu dânșii. Și tot de-acolo, îi osândeau pe nevăzute la flămânzire și la pribeगी până într'al șaptelea sat să-și agonisască pâinea amară, cum hotărîse cu Urcanii.

Oamenii cu puzderiile lor de prunci și necazuri erau pentru dânsul doar o înșirare de nume pe liste și de numere în condici.

Prca destul ca să le înșigă și așa unghiile în beregată, fără să întindă mâna. Scria o însemnare. Trecea ori ștergea un număr în registre. Punea o cruce.

Vechilii și slujnicării stăpânirii executau.

Barem de-atâta scăpaseră veșnicii urgisiți din Siliștea și din Viroagele, să răsuflă, când l-au știut bine ferecat în cavoul de marmură neagră dela București, unde nu mai putea scrie și șterge numere în condici, nici pune cruci pe liste. Au răsuflat și mai cu ușurare, aflând în scurtă vreme din zvonuri că între văduvă și fiica sa, Artemiza și prințesa Bébé de Montrésor, născută Silișteanu, s'a iscat pricină de gâlceavă de la moștenire, gata-gata să se cheme una pe alta la judecată, în proces pentru împărțeală. Pentru împărțeala bănetului depus la băncile din țară și din străinătate, pentru împărțeala palatului din București, pentru împărțeala moșiei pusă și pe numele lor, numai de formă, ca să măsluiască legea.

Pe urmă, le-a venit altă veste, să-i buimăcească.

Răsărise un cumpărător pentru cele trei părți din moșie. Un stăpân nou, întâia oară după o sută cincizeci de ani, din alt neam decât al Siliștenilor.

Un stăpân încă mai putred de bogat, decât zgârciobul de Artur Silișteanu.

Domnul Nick Cristodorescu, mare petrolist, mare om de afaceri, mare inginer, mare acționar în tot soiul de întreprinderi, mare fruntaș politic, mare proprietar de păduri, de blocuri și terenuri în București, de hoteluri la munte și la țărmul mării.

— Ei?... s'au uitat unul la altul nepricopsiții din Siliștea și din Viroagele, scărpînându-se sub căciulă. Ce ne facem, măi fraților? Ce bucurie ne mai așteaptă de la asemenea nou și mare stăpân?

— Ce mare? Că nu-i mare numai odată. Cică-i de vreo cinci-șase ori mare!

— S'auzim ce zic Urcanii!...

Urcanii n'aveau însă nimica de zis.

În ignoranța lor de sălbateci ai smârcurilor, nu prea știau ei ce înseamnă un mare petrolist și un mare acționar, cum nu știuseră nici părinții lor de altădată ce înseamnă *gazon*, *pergole*, *sublim exemplu*, *pagină glorioasă* ori *suprem sacrificiu*, când au luptat și au căzut apărând splendorile patriei. Încât au răspuns și dâșii strângând din umeri, cu aceeași nedumerire a tuturor:

— S'așteptăm! Văzând și făcând...

Au așteptat așa dar.

Au așteptat răsucindu-se prin somn, frământați de îngrijorare, ca niște oameni pățiți din tată în fiu ce erau.

Cine știe ce rău mai rău decât răul îi mai pândea și pe dâșii, cum au pătimit străbunii lor la limanul amăgirilor din Viroagele? Pe urmă au plecat la muncile plugărești de prin locurile depărtate ale învoielilor, care, acelea n'așteptau.

Iar peste puține zile s'a înfățișat în Siliștea și cumpărătorul, stăpânul cel nou al moșiei, domnul Nick Cristodorescu, marele petrolist, marele inginer, marele proprietar, marele om de afaceri, marele fruntaș politic, în toate mare și iar mare.

A apărut pe nevestite într'un automobil, bine înțeles mare. Mai mult decât mare; într'un automobil gigant și albastru, cu geamuri de cristal și cu o sumedenie de faruri nichelate și de oglinzi sclipitoare, cum nu mai văzuseră încă prăpădiții din Siliștea asemenea căsoaie lungă-prelungă, pe roate de gumă. Cu atât mai vartos nu mai văzuseră asemenea dihanie nici câinii din Siliștea, pentru care noutate ce le supăra ochiul și spiritul retrograd, s'au purces pe-un lătrat și pe-un șchelălău cumplit în norii de pulbere, de-au sculat tot satul.

La clipeală năpădiră în porți și la garduri, pe drum și pe poteci, babele știrbe și plodurile desculțe, moșnegii fonfi și nevestele cu pruncii la sân, mai abitir ca la zăvera de mult uitată a așa ziselor împărțeli de pământuri.

Dar din automobilul lung-prelung, în locul uriașului de atâtea ori mare ca o namilă de munte la care se așteptau toți potrivit zvonurilor, a coborât un omuleț mititel și chel.

Un domn scund și chel, rotunjour și îndesat, în straie cenușii cu pătrățele vărgate albastre și roșii, cu obrajii trandafirii și rași, cu o coșcogea pipă în colțul gurii și cu ochelari în ramă neagră încălecați pe-un sfârc cărn de nas, ca un rât de godac.

Automobilul se oprise țanc în fața primăriei.

Și ca la un semnal, cum năpădiseră mai înainte babele și moșnegii, plodurile desculțe și muierile cu pruncii la sân, au dat buzna pe ușă și toți

notabilii, slujnicarii și străjerii, care cu condeiul ori cu țigara neaprinsă după ureche, care cu o țidulă, cu o somație ori cu un tampon în mână, cum îl apucase vremea și-i zăpăcise neanunțata sosire.

Toți au rămas cu gurile căscate la automobilul cel mare și la domnul cel mărunțel.

Nu știau ce să facă și ce să îndruge, mereu îndoindu-se de șale, ploconindu-se și salutând, mereu aruncând ochiri furioase căinilor care nu se potoleau din lătrat, opriți însă la o respectuoasă distanță.

Domnul Nick Cristodorescu i-a scos din încurcătură.

Pășind îndesat și rar, cu chelia razachie lucind în bătaia soarelui de primăvară și cu pipa în colțul gurii, a prins a strânge mâinile tuturor, la rând, fără alegere și fără a lăsa timp notabililor să-și șteargă palmele asudate de fundul pantalonilor și de ȳari.

— Nick Cristodorescu, noul proprietar al moșiei Siliștea! se recomandă singur, scoțându-și pipa și slobozind o voce străfundă și detunată de bas, ȳntru totul neașteptată de la o făptură așa de scundă și cu fața așa de trandafirie, de prunc proaspăt ieșit din scăldătoare. Sper să devenim și să rămânem prieteni!...

Slujnicarii s'au bâlbăit, ȳntrecându-se unul pe altul ȳn temeneli.

— Să trăiți!...

— Bine ați venit!

— Avem onoare!...

Primarul căpătă curaj:

— Nu poftiți ȳnlăuntru?

— Deocamdată nu!, răspunse scurt d. Nick Cristodorescu.

— Vă duceți sus la curte?

— Deocamdată coboară curtea aici! necheză notarul ȳntr'un soi de răs care voia să fie glumeț și pe care-l frână de ȳndată mușcându-și buzele, cuprins de ȳngrijorare și teamă că nu se potrivește solemnului eveniment. Adică vin de vale oamenii curții, logofetii și vechilii, contabilul, magazionerul....

Oamenii curții veneau ȳntr'adevăr gâfâind.

După ce-au despiciat roata de gospodari, de babe și moșnegi, de ploduri desculțe și de muieri cu pruncii ȳn brațe, care căscau gura la aceeași distanță respectuoasă ca zăvozii mai domoliți din lătrături și din mârâieli, s'au ȳnfățișat cu aceleași ploconeli, luând apoi poziția militărească de drepți. Nu știau nici ei ce să ȳngaime, ȳndemnându-se unul pe altul.

I-a scăpat și pe dâșii din încurcătură d. Nick Cristodorescu, scuturând bărbătos alte mâini, pronunțându-și numele și calitatea de nou proprietar al moșiei.

Pe urmă, uitându-se stăruitor la biciul care spânzura pe brațul unuia dintre vechili ca un șarpe, cu coada până ȳn colbul drumului, rosti apăsător, cu vocea de bas ȳncă mai străfundă și detunată:

— Acestea nu mai au ce căuta aici! Nu ȳntră ȳn sistemul meu. Trebuie să dispară!...

Vechilul cu pricina, ȳugui Codărlă, fratele cărciumarului, privi și el vinovat la biciul care-i atârna pe braț.

Nu știa cum și unde să-l mistuie.

Poate că ar fi fost gata să-l ȳnghită, numai să facă pe placul noului stăpân.

D. Nick Cristodorescu s'a grăbit să-l scape și pe el din încurcătură.

ȳnaintând un pas, a ȳnhățat biciul de vârful subțire ȳmpletit din curele și l-a svârlit cât-colo, ȳn șanț.

— Precum ca să se știe !... rosti răspicat.

Apoi, pâcâind din pipă și rotind ochii prin geamurile bombate ale ochelarilor la mulțimea care-și strângea rândurile fără a îndrăzni să înainteze, făcu semn oamenilor să se apropie.

— Da! Precum ca să se știe! repetă, satisfăcut de efectul gestului său. la care ar fi așteptat poate și un ropot de aplauze. Dați-vă mai încoace, dragi gospodari! Nu mănânc oamenii. Din contră, doresc să aibă toți oamenii ce mânca aici din belșug. Imi pare bine că s'a întâmplat așa și că am avut adineaori fericita inspirație să mă opresc dintru'ntâi la primărie, acilea, în inima satului, și să nu mă urc sus, direct la conac. Doresc dela la început să cunoașteți că sunt un democrat și un progresist. Doresc să dispară distanțele și mijloacele de constrângere, ca biciul acesta, simbolul unei lumi și mentalități învechite!...

Vorbind, arătase cu coada pipei spre șanțul unde a aruncat biciul.

Oamenii au întors și ei ochii la simbolul lumii și mentalității învechite, care le fripsese lor pielea din tată în fiu, de când țineau minte.

Biciul, într'adevăr, dispăruse. Nu că l-ar fi înghițit cumva pământul ori Țugui Codârlă, vechilul cel mai vechi și mai de credință al Silișteanului.

Un drac de băiețel desculț și rufos, îl ridicase din troscot pe furiș și o pașlise la galop peste garduri cu prada, pocnind din goană, ca urătorii de Anul nou.

D. Nick Cristodorescu zâmbi, mai pâcâind câteva fumuri din pipă. După care, urmă neturburat, fără să-și piardă firul vorbirii, fiindcă întru aceasta se opri el dinadins în mijlocul satului, la primărie, cum își chibzuise cu îndelungi socoteli intrarea, nu la voia întâmplării ori a unei subite și „fericite inspirații“ inventată atunci, pe loc, precum ca să se știe.

— Da, oameni buni! Eu nu înțeleg întrebuințarea mijloacelor de constrângere, prin vechili sau prin condici. Vechilii vor fi nevoiți să adopte sistemul meu. Iar sistemul meu se bazează în primul rând pe folosirea progresului tehnic, a mașinilor, a metodelor de muncă înaintate, a agromiei moderne. Voi aduce aici un agronom, cu studii și cu experiență, să pună în aplicare cele mai înaintate descoperiri ale științei. Vechilii și logofetii vor lucra sub conducerea lui, părăsind vechile sisteme de care au uzat până acum. Altfel, mă voi despărți de dumneavoastră!... li se adresă direct lor. Precum ca să se știe!

Vechilii și logofetii înghițiră noduri în sec, holbându-se unul la altul.

Țugui Codârlă luă cuvântul în numele lor, lepădându-se de vechiul și răposatul fost stăpân.

— Apoi, nu noi suntem de vină, cucoane! Așa erau poruncile. Noi eram numai niște *ostromenturi*.

— Cunosc! îl întrerupse d. Nick Cristodorescu, îndreptând coada pipei spre pieptul lui, ca o țeavă de pistol. Nu e nevoie să mi-o spui! Se aplicau aici sisteme pe care le dezaproab și care se vor curma.

— Le curmăm, cucoane, le curmăm!... făgădui Țugui Codârlă, în numele tuturor vechililor și logofetilor. Asta e și dorința noastră. Să lucrăm pământul moșiei boierești în bună înțelegere și cu tragere de inimă, nu în dușmănie. Nu, măi verișcanilor?

Vechilii și logofetii încuviințară într'un glas:

— De bună seamă!

— Mai încape vorbă?

Glotimea satului adunată în rânduri tot mai strânse, își dădea coate.

— Chiar că! Imbracă lupii piele de oaie blândă!

D. Nick Cristodorescu se întoarse iarăși către această mulțime, cu două sute de ochi țintă la el.

— Incât mă bucur că am avut prilejul să vi le spun toate dintru'nceput. Precum ca să se știe!... Am venit aici cu hotărîrea să introduc ca în toate întreprinderile mele metodele americane. Sunt american sută în sută!

— Sunteți american? se miră tâmp primarul Lache Patlagină, alt fost om de încredere al fostului stăpân.

— American!... pufni în răs d. Nick Cristodorescu, înveselit foarte și măsurându-l de jos în sus, cu o disprețuitoare compătimire. E un fel de-a vorbi! American în ideile și în metodele progresiste. Incolo, român get-beget, coada vacii, fiu de picher din ținutul Iașilor. Precum ca să se știe! Democrat sută în sută. Dar m'am făcut singur după metoda americană; singur mi-am făcut averea după metoda americană și tot după metoda americană îmi conduc întreprinderile.

— Atunci pricep! se lămuri în felul său primarele Lache Patlagină.

— Ce anume pricepi, dumneata?

— Pricep acum ce fel ați cumpărat moșia!... Așa ceva nu s'a mai pomenit... N'ați venit, n'ați măsurat, n'ați pipăit locurile, nu v'a văzut nimeni pe-aici cercetând și întrebând... Tronc! Știrea că ați semnat actele și gata! Americănește!...

D. Nick Cristodorescu rămase o clipă în cumpănă, ca și cum ar fi vrut să mai spună ceva și s'a răzgândit.

Trăgând altă provizie de fum din pipă și împrôscând pe nas alți nourași albaștri de tutun american, care miroseau a smirnă și a smochine, întări:

— Este ceva adevărat în tot ce crezi a pricepe dumneata. Și dacă te vei gândi mai bine, n'are să te mai mire atâta. Printre altele, sunt și inginer. Adică înainte de toate am fost și sunt inginer... Să citești un plan, nu-i grea treabă pentru un inginer! Sunt și matematician. Pentru un om deprins cu cifrele, n'a fost grea treabă să citesc situația reală în condicile pe zece ani în urmă! În materia asta, regretatul Artur Silișteanu era un specialist de mână întâia... Avea condici în dublu exemplar, le-am cerut prin procuristul meu, să le examinez. Ce nevoie să mai viu la fața locului? Am procedat americănește, cum bine ai spus. Iar la fața locului am venit acum, să constat toate și cu ochii mei, înainte de a lua măsurile cuvenite pentru a schimba sistemul... Pe urmă, când lucrurile vor fi puse pe roate și mă voi încredința că mă pot bizui pe oameni de nădejde, n'o să mă vedeți prea des pe aici. Mai am și altele pe cap. Dinadins am venit singur, fără secretari, fără soție, fără nimeni care să mă poată influența în vreun fel ori în altul, la primul contact. Acesta e sistemul meu. Precum ca să se știe! Și precum ca să se știe, cunoașteți că în bugetul de exploatare al moșiei, voi prevedea capitolele respective pentru a sprijini școala, pentru a sprijini biserica, pentru a îmbunătăți sănătatea populației din sat. Poate și alte capitole. Asta de exemplu nu-i primărie; e o cocioabă! Nu-i admisibil ca surs pe deal să se înalțe conacul moșiei cât o cetate, iar aici primăria comunei să se prezinte ca un grajd dărăpănat.

Lepădându-se și el de fostul ocrotitor, primarul Lache Patlagină, îngăimă uitându-se spăsit în pământ.

— Boierul Artur Silișteanu, dumnezeu să-l ierte, era cam strâns la pungă.

— Eu nu sunt strâns la pungă! îi tăie vorba d. Nick Cristodorescu. Precum ca să se știe! Sunt larg, foarte larg în toate chestiunile care merită. Și nu numai întrucât privește instituțiile, ci și întrucât privește oamenii vrednici, oamenii de muncă și de inițiativă. Doresc ca acest sat să ajungă un sat de

oameni înstăriți, nu cu aspectul jalnic de-acum! Loc este pentru toată lumea să încapă sub soare și să se afirme. Asta aveam de spus. Cu bine!

— Cu bine!

— Să trăiți!

— Să fie într'un ceas bun și cu noroc! glăsuiră oamenii și muierile din glotimea satului, cu tot, cu babele știrbe și cu moșnegii fonfi, deopotrivă de buimăciți.

D. Nick Cristodorescu le făcu semn prietenos cu mâna în care ținea pipa:

— Cu bine, cu bine! Mai stăm noi de vorbă. Vom ține sfat mare.

Apoi se întoarse către grupul logofeților și vechililor, încă mai buimăciți decât babele știrbe și moșnegii cei fonfi.

— Acum, noi să mergem și să mă puneți în curent cu situația. Urcați-vă!

— În automobilă?

— În automobil.

— Lângă dumneavoastră, coane Nicule?...

— Nick! Mă chiamă Nick, nu Nicu! Precum ca să se știe.

— Lângă Dumneavoastră, coane Nick?...

— Lângă mine. Nu v'am spus odată pentru totdeauna că-s democrat și progresist sută în sută?

Intre omul smârcurilor și marele progresist româno-american

Pe oamenii din Siliștea și din Viroagele nu i-a mai prins somnul trei nopți și nu și-au mai găsit astâmpăr trei zile.

Nu mai știau ce să creadă despre asemenea nou stăpân, cu asemenea grăiri săltate pe care nu le mai auziseră ei decât doar în pârpâra alegerilor. Dar candidații la alegeri îndrugau verzi și uscate, făgăduind câte în lună și'n stele — unul mai progresist și mai democrat de cât altul — pentru a se cărăbăni apoi, să nu-i mai vadă și să nu-i mai audă nimeni.

Domnul Nick Cristodorescu nu venise să ceară voturi.

Era stăpân al moșiei, și de pleca la alte afaceri ale sale ori de prindea rădăcini sus la conac, tot stăpân al moșiei va să rămână. N'avea pentru ce să arunce vorbe de haram în vânt și să bage oamenilor sticleți în cap, cum se mânâia întotdeauna boier Artur Silișteanu pe mosafirii trecători ai satului, la alegeri.

— Păcat că nu-s Urcanii aici! Tot ne-am mai dumiri, auzindu-i ce spun și văzându-i ce fac.

— Da' Dumitrache Urcan? Pe el l-am uitat?

— Că bine te-ai gândit! Hai măcar la dânsul să aflăm ce spune și ce face el.

Trei zile și trei seri s'au înșirat dără la Dumitrache Urcan. Bătuseră potecă nouă până la poarta lui.

El asculta, clătina din cap și strângea din umeri.

— Ce să vă spun? Câtă vreme nu l-am văzut cu ochii și nu l-am auzit cu urechile mele, ce-aș putea spune? Ca să mai pățesc ca atunci, când v'am tras după mine să-l votați pe nemernicul de Gheorghiiu, de mi-a crăpat obrazul de rușine și nu m'am mai uitat un an în ochii voștri?

— Poveste veche, bade Dumitrache.

— Veche, dară mi-a rămas la inimă!

— Noi n'am pus-o la inimă. Și Gheorghiiu era Gheorghiiu, deputat,

azi aici, mâni la București, fie la dâșii acolo, la taraba lor de minciuni cum bine-i zici, 'mneata!... Cu boieru ista nou, altcum stau lucrurile. Se chiamă că-i stăpânul moșiei. Cu el avem să ne frecăm zi de zi, aicea, la fața locului, cum ne-au frecat Siliștenii o sută cincizeci de ani, de ne-au scos sufletu' din noi. Poate că n'ar strica să-ți faci un drum de încercare pe la curte și să te încredințezi cu ochii și cu urechile 'mnetale, în ce ape se scaldă. Hai?

Dumitrache Urcan le-a răspuns în răspăr.

— De multe ori m'ați văzut voi rozând pragurile Silișteanului?

— Nu mai sunt pragurile Silișteanului! Alt stăpân...

— Tot un drac!

— Poate că nu-i tot un drac. Nu s'arată a fi!

— Cine s'a fript cu borș, suflă și-n chișleag.

Unul dintre cei de față, Vintea Condurache, contingent cu el, care se întorsese din război în cârji și tot în cârji umbra și acum, îl dojenea cu obidă:

— Bre Dumitrache, bre, ai tu un dar dela o vreme încoace.

— Care anume?

— Ne tai piuitu' cu două vorbe, când ni-i lumea mai dragă!

— Și nu s'au adevărit de cele mai multe ori cele două vorbe pe care le-am spus?

— De...

— Nu, de!... Numără pe degete, lăsând laoparte numai întâmplarea cu Gheorghițiu, care stă la răbojul meu. Incolo?... Nu-i mai cuminte să vă tai eu piuitul, din vreme, cu vorbele, decât să vi-l taie alții cu faptele lor, taman când socotiți că vi-i lumea mai dragă și cându-i prea târziu? Nu ne-a fost dat să pătimim destule? Nu ne-au înfundat tot mai adânc, cei care ziceau că nu mai pot de dragul nostru și că vor să ne înalțe mai sus?... N'ajung atâtea măciuci, la un car de oale dogite ca noi?...

— Bine, bine, am înțeles. Nu ești de partea americanului nostru sută 'n sută!

— Nu 's nici de partea lui, nici împotriva lui. Aștept...

— Și noi ce să facem? Ce să spunem? Ce să răspundem la toate?

— S'așteptăm împreună...

Oamenii, frământați de nerăbdare, băteau pământul pe loc.

— Dară Urcanii ceilalți ai tăi, feciorii și nepoții, când vin?

— Or veni ei la goană de pe unde sânt, când or afla câte se întâmplă aici în lipsa lor.

Încredințându-se că nu-l pot scoate pe Dumitrache Urcan dintr'ale sale, după trei zile s'au răspândit toți la îndatorințele muncilor de primăvară, care nu cunosc păsuire. O zi pierdută nu se mai întoarce.

Dumitrache Urcan își căuta de treburile mărunte ale grădinăriei prin jurul casei. Primăvara nu-i vremea cea mai prielnică pentru cărăușie.

Ceilalți începură a trudi pe tarlalele moșiei după învoielile din iarnă ori pe ogoarele lor.

Luna lui April se vestise secetoasă și păguboasă. Luna lui Mai deașijderea. Și dintr'odată au început ropote de ploii calde. Toate cele întârziate se îndreptau, se înviorau și creșteau văzând cu ochii. Semn bun! Noul stăpân al moșiei, d. Nick Cristódorescu, venise cu semnele cerului de partea sa. Mai știi? Poate că aducea cu adevărat mana, acolo unde au trudit tot în sec, tot fără spor și fără răsplată, robii Siliștenilor, peste o sută cincizeci de ani.

În vremea aceasta, marele petrolist mic la stat și îndesat la făptură, într'un echipament nou-nouț de călăreț, cutreera singur toată întinderea moșiei, pe porțiuni calculate pentru fiecare zi, cu planul în tasca de la șold. Se oprea, stătea de vorbă cu oamenii, împărțea câte-o țigară din pachetele pe care le purta dinadins în buzunar. Nu-i plăcea ce vedea. Strâmba din buzele rase și păcăia din pipă. Dar nu se pierdea cu firea de supărare. N'avea să le schimbe el toate, după sistemele sale progresiste și americane sută în sută?

Deocamdată a și arătat el o probă de sistem american, care-l va fi făcut pe zgârcitul de Artur Silișteanu să se răsucescă de trei ori în sicriul unde zăcea îmbălsămat.

Intrând în grajd și măsurând cu ochii la rând gloabele costelive și hrănite din sgârčenje, nu i-a fost pe plac nici un cal de călărie. A refuzat și calul mai plin și mai chipeș, pe care i-l oferise vechilul Țugui Codârlă. S'a urcat în automobilul lung-prelung, s'a dus la herghelia statului cu mare faimă în județ; iar până seara i-au sosit trei cai aleși pe sprânceană, cum nu se mai pomeniseră încă în sat și în grajdurile boierilor Silișteni, decât hăt! poate pe la jumătatea celuiilalt veac, după ce răposase marele vornic Calist și moștenitorii grăbeau să dea iama prin lăzile lui cu galbeni, napoleoni și florini de aur. În drum se abătuse și pe la prefectură, la un magazin de lămpi sistematice cu benzină și cu site de trei sute de lumini, la un instalator de băi și de dușuri. Și tot până în seară au sosit meșterii să tragă fire de telefon până la curte și să instaleze pe birou aparatul de cuviință, pentru ca d. Nick Cristodorescu să păstreze legătura la orice oră din zi și din noapte cu numeroasele sale întreprinderi, să primească știri și să împartă dispoziții.

Toate cât ai bate din palme.

La crâșma lui Enache Codârlă, slujnicarii și notabilii comunei nu mai pridideau deșertând gărăfile de profir, ca să găsească în fundul paharelor dezlegare pentru haosul atâtor minunări, nedumeriri și neliniști. În odăița din fund, cu perdea groasă la geam, cum se lăsa noaptea, cum se încingea sfatul „marelui cartier general“, titulatură rămasă de pe vremea fostului furier și primar în trecere, Costică Boianu zis Bibicul, ajuns și deputat pentru scurtă vreme și cu destui sorti să mai ajungă. Altădată, îndeosebi despre el era vorba, fiindcă și el reprezentase o minunație a vremurilor.

Acum era vorba numai și numai despre noul și chisnovaticul stăpân.

— Apoi, dacă nici aista nu-i american sută 'n sută, nu știu ce mai vor americanii!... strigă cu entuziasm primarul Lache Patlagină, trântind paharul pe masă după ce l-a golit, plescând din limbă și ștergându-și mustățile. N'ați văzut cum lucrează? Pac, pac! ...

— Vezi să nu ne lucreze și pe noi, tot așa, americaneste!... își mărturisii îngrijorarea notarul, om tânăr, cu trei clase de gimnaziu, neispăvite. Pac, pac! Și zburăm care încotro, ca potârnichele.

Primarul, Lache Patlagină, îl liniști, cu vorbe menite să-l liniștească mai ales pe sine.

— N'o mai cred una ca asta! Adică, de ce să ne lucreze? Ce interes are să ne zboare dacă-l servim cu credință? dacă ne facem și noi democrați și *pogreșiști* sută 'n sută ca el?

— Ne facem, că n'avem nimica de pierdut. Numai că nu-i așa de ușor!

— Cum, nu-i ușor? Cea mai eștină treabă! Câți democrați și *pogreșiști* s'or vânturat la alegeri pe la noi, le cunoaștem acum cântecele lor pe de rost.

— Tocmai! Le cunoaștem pe-ale lor. Dară nu-l cunoaștem pe al americanului nostru, Nick! Ce fel de democrație vrea el și ce fel de progres poștește!.. stăruie notarul, apăsând pe cuvântul progres, pe care-l rostea

cum se cuvine, nu ca primarul, care era un ignorant, și nici nu isprăvisc trei clase primare, deși se lăuda că a făcut trei de gimnaziu. Ce fel de progres, ce fel de democrație? Că sunt o sută și una de feluri. Om nimeri noi să cântăm în struna lui?

— Nimerim, fii pe pace. Răbdare și tutun.

— Atunci dă un pac de tutun, Enacache, plătește primarele! Și mai adă o garafă de vin, plătește tot primarele!...

Primarul, Lache Patlagină, era gata să plătească orice și oricât!

— Plătesc și vă cinstesc, fiindcă mai avem un noroc.

— Ce noroc?

— Noroc că nu-s Urcanii pe-aceia, să pornească dâșii cu răfuielele lor vechi, după cum li-i năravul.

— Nu-s aceia, dar se poate să pice din zi în zi... își rosti îngrijorarea și jandarmul-șef de post.

— Cu dâșii e bubă. Numai ei pot să încurce itele! Numai ei ne stau într'una în gât. Nu ne mai putem descotorosi de dâșii în vecii vecilor!... se oțărî notarul, aprinzând altă țigară și deșertând alt pahar de profir, ca să i se ducă Urcanii din gât. Eu nu pot pricepe cum niște sălbateci și niște ignoranți ca dâșii, au atâta trecere printre oameni? Vrei să zici că n'au?

Lache Patlagină, primarele, încuviință cu năduf.

— Au! Dacă au, au!

— Și ce ne facem, dacă domnul Nick al nostru, cu ideile sale progresiste și democrate sută în sută, apleacă urechea la cârtelile lor?... întrebă notarul.

Întrebă, ca să răspundă tot el:

— Atunci, pac! pac! ne zboară americaneste! Și-a pus și telefon. Telefonează la Prefectură, telefonează la București, la Minister. Te culci seara primar și te scoli dimineața particular. Ba te mai chiamă și la cine mai știe ce răspunderi!

— Asta n'o mai cred eu... își făcu primarele curaj.

— În privința asta era mai bine cu răposatul Silișteanu!— se dădu cu părerea jandarmul—știi ce vrea și cum îl poți mulțumi. Nu era o cimitură sută'n sută, cu ochelari și cu lulea... Pe urmă, nu-i de uitat nici caiafa cea bătrână, Dumitrache Urcan!

— El stă deoparte.

— A stat, cât a trăit Silișteanu și cât stăpânul moșiei era Silișteanu! Dacă scoate și el capul din Viroagele lui?

— Ii dăm la cap, cum i-au tot dat cei dinaintea noastră la cap!... se îndârji primarele Lache Patlagină, susținut aici și de jandarmul șef de post. Democrație, democrație! *Pogres, pogres* sută'n sută! Da' nu chiar așa și chiar pân'aceia! Enacache, băiete, altă garafă, că asta mi-o stat în gât...

A doua zi dimineața, garafa ultimă de profir și toate celelalte gărafi i-ar fi stat primarului mai anapoda în gât, dacă ar fi știut că d. Nick Cristodorescu se îndrepta călare tocmai spre Viroagele în smâncurile de baștină ale Urcanilor.

Lăsase cu precugetare la urmă această olatură a moșiei, fiindcă-și avea socotelile sale.

Iar acele socoteli aveau o poveste mai veche, la care d. Nick Cristodorescu se gândea cu oarecare melancolie, pătâind din pipă și lăsând calul în pas de voie, fără a mai cerceta locurile cu privirile scormonitoare prin geamurile bombate ale ochelarilor. De vreo două ori a și smuncit frâul parcă ar fi vrut să se întoarcă din drum și să amâne o întâlnire prea puțin plăcută.

Totuși a sfârșit prin a ajunge în cătun.

A intrat pe ulița cu sălașurile sărace, scufundate în pământ și strâmbe, întâmpinat de hămăelile câinilor zburliți și flenduroși.

Câini de oameni săraci, apărându-le viteaz și cinstit sărăcia.

D. Nick Cristodorescu, american sută în sută, proprietarul atâtor hoteluri și vile construite după cele mai înaintate principii ale confortului și ale higienii, marele acționar al atâtor întreprinderi prospere, se uită cu o ciudată muștrare la aceste cocioabe cu pereții coșcovă, sub streșinile de stuf putred. Alunga și el acum cu palma înmănușată poate roiurile de fânțari, poate un roi de gânduri și de amintiri. Hm! Mai cuminte era să nu vină!

Dar calul mergea înainte scuturând din frâu și zabale, printre casele calice, forăind pe nări la câinii care-l împresurau lătrând tot mai aprig.

Se ivi o babă. Se ivi un moșneag. Se ivi un băiețaș desculț cu capul gol și sburlit, cu ițarașii sumeși pe pulpe.

Baba se cruci. Moșneagul domoli câinii. Băiețașul cel desculț și zburlit întrebă cu semeție:

— Pe cine cauți, m'neta?

— Caut casa lui Dimitrie Urcan!... răspunse călărețul, cuprins parcă de-o îndoială.

— Pe bunicul Dumitrache al nostru îl cauți? Eu îs nepot de-al lui Dumitraș, lote casa lui, coala!... A treia din stânga...

Și pe urmă, cuprins și el parcă de-o îndoială:

— Nu cumva îi fi fiind din cei cu receptorii și cu darabana?

— Nu, nu! N'ai nicio grijă...

— Că altminterlea dăm drumu' la câini!... se hlizi băiețașul sburlit, arătând spre haita zăvozielor încă mai sburliți și gata de încaier.

La poartă, noul stăpân al moșiei nici nu apucă să coboare din șea, când Dumitrache Urcan răsări tot așa de sburlit, cu o toporâște în mână, gata și el parcă de încaier.

— Badea Dumitru Urcan?... întrebă d. Nick Cristodorescu, cerce-tându-l stăruitor prin ochelarii bulbucați, cu o vădită mirare.

— Eu sânt.

— Dumneata?

— Eu, în carne și oase! Adicătelea, la drept vorbind, mai mult pielea și ciolanele.

— Bun găsit, atunci!

În loc să răspundă!: — Bun venit! — omul mai mult pielea și ciolanele, cărunț și zburlit, cu toporiștea în mână, rosti tăios:

— Ce fel de bun găsit, se vede!

Ochii verzui și cocliți, cutreerând într-o scurtă rotire cocioaba lui desciolănată de vechime și celelalte cocioabe de-alături, spuneau prea îndestul fără alt adaos de vorbe, cât de nepotrivită e o asemenea urare de bun găsit, într-o asemenea ticăloasă strânsură de sălașuri, unde secuibărise sărăcia cea fără de nădejde, ca la dânsa acasă.

D. Nick Cristodorescu s'ar fi putut preface că n'a înțeles.

Dar rotind și el ochii din șea prin gemușoarele bulbucate, încuviință cu glasul scăzut, lipsit de detunăturile-i puternice de bas:

— Se vede, bade Dumitre! Văd....

Numai după aceste spuse descălecă. Trecând frâul în brațul stâng și întinzând mâna dreaptă, adaoșe:

— Eu sunt inginerul Cristodorescu, noul proprietar al Siliștei.

— Mi-am închipuit-o...

— Și oricât ai sta dumneata cu toporiștea gata să mă iei pe goană, eu tot mă încăpăținez să spun:—Bun găsit, bade Dumitre!

Sub țepii lui Dumitrache Urcan tresăltă o undire de zâmbet. Schimbând și el toporiștea din mâna dreaptă, în stânga, bătut palma.

— N'am încotro! Nu pot să te țin cu mâna întinsă pân' la apusul soarelui. Deci, bine-ai venit pe la sărăcia noastră!

D. Nick Cristodorescu îi scutură mâna odată bărbat, proptit în botforii de călărie. Și măcar că se uita în sus la șeful Urcanilor ca la un stâlp, porni direct la atac:

— Un bine-ai venit, tot numai cu jumătate de gură, bade Dumitrache?

— De la mărul pădureț, te mulțamești și cu pădurețele! Așa mi-i feleșagul meu. Adicătelea, nu! Ca să vorbesc adevărat, așa m'o învățat viața a fi.

— Știu! Cunoșc! Și-ți dau dreptate...

— De unde poți ști și cunoaște dumneata, ca să-mi dai dreptate?

— Asta e secretul meu.

— Din gura slujnicarilor și a vechililor?

— Nu, nu, de trei ori nu! E cu totul altă poveste. Dar s'o lăsăm pe mai târziu, bade Dumitrache! Nu se poate spune aicea, în poartă, unde văd că încep a da târcoale babele și țâncii, închipuindu-și că am venit cu vreun secvestru ori cu vreun ordin de execuție!... Mai, mai, să mă ia în ghiare!...

Dumitrache Urcan se uită la d. Nick Cristodorescu în costumul său de călărie. Se uită la cal. Se uită peste umăr, la căsulia lui turtită și strâmbă, sub acoperișul vechi și negru de stuf, unde cuibul de vreascuri al „cocos-târcilor săi”, părea o cunună de spini, ca la fieștece sălaș din Viroagele.

Făcu un semn cu dosul palmei babelor și țâncilor din drum să se depărteze.

Și grăi apoi cu o mâhnită umilire în glas, neașteptată întru totul de la firea lui dârză.

— Iar n'am încotro!... Aicea îți dau dumitale dreptate. Nu-i locul să stăm, așa, în poartă! După toate datinile Moldovei, chiar cu oaspeții cei mai străini și mai nepoftiți, s'ar cuveni să te poftesc în bojdeuca noastră. S'a nimerit însă zi de grijitură. Băbușca me, Păuna, a răsturnat toate boarfele și cioveiele cu dosu'n sus. Iară eu — arată toporiștea dinmână — mă căzneam să mai întăresc și să mai înădesc cele grinzi și propteles sfredelite de cari! Încât să-mi fie iertat că nu te pot pofti înlăuntru, cu omenia noastră de datină... Fiindcă oameni tot am rămas, cu toate neomeniile altora...

— Nici nu-i nevoie să mă poștești înlăuntru.

— Doar să stăm undeva în ogradă?

— Nu-i nevoie nici de asta.

— Am o țără de grădiniță, cu ceapă și lobodă pentru borșul nostru cel de toate zile... Am sădit acolo și câteva fire de floricele de-ale noastre, țărănești. Este și-o bancă de scânduri... Am putea sta acolo.

— N'am venit să stau! vorbi d. Nick Cristodorescu, după ce-și aruncă ochii la straturile grădiniței cu răsadurile acoperite de spini și de cătină, să nu ciugulească și să scurme orătăniile în ele. N'am venit să stau. Veneam să te rog ceva...

Înălțând a minunare sprâncenele stufoase, Dumitrache Urcan lăsă din nou să-i treacă prin țepii obrazului o undire de zâmbet:

— Să mă rogi? Măi-măi, ce-mi aud urechile!... Neam de neamul nostru n'am auzit asemenea cuvânt de la stăpânii Siliștii vreodată. Să ne poruncească, da! Și asta prin slujnicari și vechili, trimiși cu șpăngile și cu harapnicile.

— Iacă, eu am hotărît să schimb rânduiala lor din capu' locului. Zic, veneam să te rog ceva...

— Anume?

— Să fii așa de bun, bade Urcane, și să-mi ții tovărășie, un ceas, un ceas jumătate, cât aș dori să umblu prin părțile fostei moșii de-aici, din Viroagele.

Dumitrache Urcan se mai uită odată la noul stăpân al moșiei, la costumul său nou-nouț de călăreț, la calul nou-nouț și el. Roibul pintenog din herghelia statului, țesălat, periat și lustruit oglindă, cu coada retezată prea scurt, se apără pe cât de avan, pe-atâta de fără spor de roiurile țânțarilor.

Mai întâi, asupra acestei operații atât de nepotrivită locului, își rosti părerea răspicat și neîntrebat Dumitru Urcan:

— Prin părțile noastre, cu muscăria și țânțaraia de-aici, să retezi coada calului, numai treabă de om cu judecată nu'nseamnă! Când i-o lăsat 'mnezeu coadă calului, i-a lăsat-o mai cu judecată și cu milă de-un sârman dobitoc necuvântător.

— Trebuie să recunosc în acest caz, că dobitocul cel cuvântător am fost eu!... mărturisi înveselit de propria sa nerozie, d. Nick Cristodorescu, aprinzându-și pipa cu bricheta de aur. Eu am dat ordin să-i taie coada... Am obicei să-mi recunosc prostiile, bade Dumitre! Precum ca să se știe...

— Hm! Atâta nu-i destul. Mai trebuie și drese necugetările.

— Cum și ce fel?... se miră d. Nick Cristodorescu, americanul sută în sută.

Râzând cu toate crețurile obrazului împlânzite și cu sclipirile jucăușe ale Urcanilor înviate în ochii verzi, badea Dumitrache îl lămuri cum:

— Dacă te muștră acuma cu adevărat sapta necugetată și dacă ți-i milă cu adevărat de frumusețea asta de roib pintenog cum se canonește cu ciotul lui de coadă pe care i-ai ciopârțit-o, apoi apără-l dumneata atunci de țânțari! Apără-l ca să dregi greșala...

— Prostia, nu greșala! rectifică d. Nick Cristodorescu, pâcâind din pipă, cumplit de înveselit și el.

— Prostia, poftim! Ca să dregi prostia, apără-l cu bazmaua din buzunarul de la piept ori c'o coadă din cele lungi de alungat muștele. M'ai întrebat? Ți-am zis-o!

— Mi-ai zis-o bine! O merit....

— Dacă-i așa, îngăduie-mi acuma să te întreb și eu altele.

— Rogu-te! Am să-ți răspund cinstit...

— Rămâne de văzut! Mai întâi, răspunde-mi mie ce mai cauți dumneata prin smârcurile și prin glodurile noastre? Că doar nu mai fac parte din moșia Siliștea.

— Știu.

— Se cheamă acuma că-s pământurile noastre, cu care ne-o miluit țara și stăpânirea la împrumut, să ne hrănim cu ele. Să ne hrănim cu broaște, cu mormoloc, cu lipitori și toate lighioanele smârcurilor...

— Știu și asta.

— Odată ce le știi, ajută-mă și pe mine să pricep ce rost și ce prico-pseală, să mai umblu și dumneata prin taurile în care clefăim noi?

D. Nick Cristodorescu slobozi câțiva nurași din fumul tutunului american aromat a smirnă și smochine. Strivi cu palma înmănușată un tăun pe spinarea roibului pintenog și răspunse cu întârziere, privind în sus la Dumitrache Urcan, ca la un stâlp.

— Nimic mai simplu. Vreau să-mi dau seama cum era moșia când făcea un singur trup.

— Eheil!... clătină din cap, Dumitrache Urcan. Atuncea te-ai trezit cam târzior! Ar trebui s'o ici mai de departe, ca să-ți dai seama deplin. Tuma din celălalt veac, când erau pe-aicea codri de stejar cât vedeai cu ochii și se afla în locul smârcurilor noastre un iaz vestit în tot ținutul, cu crapi cât mâna și știuci cât balaurii.

— Mă mulțumesc și cu atâta, cât se poate vedea. Vrei să mă însoțești, bade Dumitrache?

— N'am încotro. Mergem!

— Legăm calul aici, în curte? întrebă d. Nick Cristodorescu.

Dumitrache Urcan se uită de-a treia oară la costumul nou-nouț și la botforii galbeni ai călărețului, cu aceeași mijeală de râs în ghimpii țepoși din barbă și din musteți.

Spuse:

— Nu te-aș povățui. Păcat de mândrețele cestei de cizmulite. Avem de înnotat prin gloduri, nu șagă!

— Atuncea, cum?

— Nu te desparți de cal. Când om ajunge în tăuri, dumneata te sui călare. Iar eu mi-oi sufleca țăarii și mi-oi descălța opincile să clefăiesc cu picioarele goale. Noi sântem deprinși... Numai fii bun dumneata să mai aștepti o țără, cât dau de veste băbuței mele...

Rămas singur, d. Nick Cristodorescu, marele petrolist și marele proprietar al atâtor faimoase blocuri, hoteluri și vile, își plimbă ochii de după sticlele bulbucate, la ușa unde intrase Dumitrache Urcan plecându-și fruntea să nu se izbească de pragul de sus, la cocioaba strâmbă și scundă, la cele câteva hoarfe și netrebnice ciovee scoase la soare pe prispă. la cununa de spini a cuibului de berze, de deasupra acoperișului negru de stof.

Privi la ograda sărăcăcioasă, cu șura din fund și cu pricăjitele straturi de lobodă și ceapă în latura dinspre gard. Pe urmă închise pleoapele o clipă. Părea că privește în el.

În tot ce făcea acum, în felul cum le privea toate și în întreaga lui înfățișare, nu semăna nici pe departe cu americanul sută în sută, care coborîse din mărețul automobil lung-prelung, să lase glotimea și notabilitățile din Siliștea cu gura căscată. Pe fața-i trandafirie și rasă, mai îmbujorată de soare și de vânturi de când cutreera câmpurile călare, trecu o umbră de îndoială ciudată.

— Mi se pare că mă prostesc!... gândi în sine, scuturându-se.

Și când ieși Dumitrache Urcan din bojdeuca lui desciolănată de vechime și de sărăcie, rosti iarăși, voios, cu vocea detunată de bas:

— Mergem? Perfect!... O țigară nu vrei să primești dela mine?

— Mulțămesc!... Mă cătrănesc cu mahorca me.

Pe drum, nu le-a ieșit nimeni în cale, să le dea târcoale ori să se ștească de după gardurile de nuiiele.

Semnul lui Dumitrache Urcan cu dosul palmei, fusese ascultat. Toți se mistuiseră, ca intrați în pământ. Nu i-au mai lătrat nici zăvozii cei zburliți și flenduroși. Intraseră și ei în pământ.

Numai după atâta și încă se cunoaște ce putere avea Dumitrache Urcan asupra fapturilor cuvântătoare și necuvântătoare din Viroagele lui. Un semn mut din mână; destul ca să-i împlinească toți dorința și să-i asculte hotărîrea.

Mergeau amândoi alături, prin grunzurii și colbul drumului. D. Nick

Cristodorescu purta roibul pintenog de frâu, silindu-se să lărgască pașii, pentru a se ține de omul înalt și uscat.

Din urmă îi ajunse cu limba scoasă un dulău sur de stână, alăturându-se de dânșii, grav și demn, fără să se gudure.

— Aista-i Lupan al meu!... explică Dumitrache, plecându-se să-i netezească blana. A simțit că mergem la știoalne, să prindem broaște ori l-o trimes băbuța me să mă păzească de solomâzdre. Ce-i, măi Lupane? Te-a apucat și pe tine dorul să ne vedem proprietățile, splendorile, cum s'ar zice boierește?

Lupan clătină bucuros din coadă. D. Nick Cristodorescu părea că n'a luat aminte la tâlcul acelor vorbiri.

Când au ajuns afară din cătun, întrebă:

— Și feciorii dumitale, unde-s, bade Dumitre?

— Știi că am și feciori?

— Știu.

— Unde să fie? La munci, pe departe, unde i-a alungat Silișteanul.

— Acum n'au să mai aibă de ce umbla la munci pe departe. N'are să-i mai alunge nimeni.

— Rămâne de văzut!

— Te asigur eu că se va vedea curând-curând, bade Dumitre. Tot ce-a fost, nu va mai fi! De când am venit aici, le-o spun mereu tuturor, precum ca să se știe.

— Spuse am auzit noi multe. Faptele să grăiască.

— Au să grăiască și faptele!

Dumitrache Urcan nu-și rosti nicio părere. D. Nick Cristodorescu vroia să mai adăoge ceva dar se stăpâni, mușcându-și coada pipei.

Au tăcut amândoi un timp.

Se apropiau de smârcuri. Le sufla în față o adiere jilavă, cu miasme putrede, de apă stătută.

Din nămolurile negre, departe, se înălțau cioate strâmbe și noduroase, negre, de sălcii. Sburau deasupra păpurișurilor răzlețe, stoluri de păsări pe care d. Nick Cristodorescu nu le cunoaștea.

Când au ajuns aproape, s'au oprit amândoi.

— Vezi și dumneata!... glăsuia Dumitrache Urcan, întinzând mâna. Ce să căutăm mai departe? Păcat de copitele roibului istuia așa de frumos lustruite, să frământa glodurile cu ele. Tot ce-i de văzut, se vede și de-aicea!

D. Nick Cristodorescu și-a potrivit mai de nădejde pe sfârcul de nas ochelarii cu gemușoarele bulbucate, ca să privească mai bine. Dumitrache Urcan se uita și el cu amar și dușmănie și scârbire la smârcurile unde li se înămolise lor viața, parcă acum le vedea și el întâia dată, cu ochii altuia.

Cu adevărat, scârbavnică priveliște!

Apa neagră și chiftită se ridica numai cu un lat de palmă deasupra pământului, acoperită cu pecingini verzui de mătreață. Printre smocurile de ierburi lucii și ascuțite ca săbiile, se zăreau flori cărnoase și păroase ca animalele vii. Dedesubt, în nămol, se ghiceau lighioane hidoase târându-se, înnodându-se, căutându-se, vânându-se: salamandre și mormoloci, melci fără găoace, viermi cu o sută de picioare, lipitori înciotate alcătuind struguri băloși, o întrecăgă lume vâscoasă și veninoasă, dospind în soare.

Din smârcuri veneau valurile acelei acre dospiri.

Mici ostroave, scoțându-și cucuiele ierboase din apa verzuie, păreau niște abcese intrate în putreziciune.

Depart, în zașea aburită de-o păclă umedă, sălciile moarte străjuiau pustiul, amenințând cu brațele lor ciunge, de cărbune, cocostăreii care

pășind agale, pe cataligele lor galbene, își înfigeau din când în când în nămol pliscul lung, să pescuiască o larvă.

— Te încumești și dumneata să pășești cu dâșii înainte, cu cizmulite dumitale galbene?... întrebă Dumitrache Urcan.

— De prisos! Îmi ajunge... vorbi d. Nick Cristodorescu, plesnindu-se cu palma înmănușată pe obrazul rozaliu pentru a ucide un țânțar, de altfel fără nici o izbândă. Să stăm undeva!

— Să stăm. Este o cioată, pe aicea, mai la stânga...

S'au așezat pe-un trunchiu de salcie, prăvălit în fața glodurilor care fermentau cu bulbuci.

Lupan, zăvodul, s'a așezat și el cuminte pe coadă, veghind cu ageră încordare toate mișcările de pe apele negre. Calul însă se apăra fără spor de muște și de țânțari, dând din coada-i scurtă, tot mai scos din răbdări.

— El, ce-i de vină, sărmanul?... îl căină Dumitrache Urcan. Adică, la drept vorbind, ce sântem și noi de vină să ne canonim încă mai rău decât dânsul? Noi, înțeleg prin asta, oamenii din Viroagele, cu muierile și cu prășila noastră de ploduri, cei ce trebuie să ne hrănim din smârcurile care se văd. Nu crede că m'am gândit cumva la dumneata, care ai venit numai să le privești și pe urmă să te călătorești! Pentru călătorii care vin și se duc, ca agenții de percepție ori ca agenții candidaților la deputăție, oleacă din înțepăturile țânțarilor noștri nu strică. Să ne țină minte...

— Am înțeles! Nu era nevoie să mai apeși atâta, bade Dumitrache... Tot nu vrei să primești o țigară de la mine?

— Mulțămesc. Sânt învățat cu mahorca noastră.

— Nici foc, nu vrei să primești? îl îmbie d. Nick Cristodorescu, zâmbind și întinzându-i flacăra brichetei de aur.

— Mulțămesc. Noi suntem deprinși cu cremene și cu amnarele noastre, cu iasca... Asta, când nu-s de față slujnicarii stăpânirii, să ne mai pârlească și cu o amendă cât prețul unui juncan fiindcă nu folosim chibriturile statului.

— Cunosce și ticăloșia aceasta, bade Dumitrache.

— Multe văd că mai cunoști dumneata!

— Ai să te miri când vei afla și altele pe care le mai cunosci...

D. Nick Cristodorescu zăbovi păcâind din pipă, în așteptarea întrebării: — Ce anume mai cunoști?

Dar Dumitrache Urcan se feri să întrebe. Roti palma bătătorită și ciolănoasă către depărtările smârcurilor.

— Aicea a fost iazul cel mare, vestit în tot ținutul. Pe atuncea se mai putea trăi, oricât de nesățioși erau boierii Silișteni cei de pe vremuri și slujnicarii stăpânirii. De asta se oploșiseră bunii și străbunii noștri, ca la un liman al izbăvirilor.

— Unde a fost iaz mare, poate să mai fie!

— Și încolo — urmă Dumitrache Urcan, rotind palma spre dâmburile pleșuve, surpate și lutoase, spălate de puhoaie — încolo, se întindeau codri străvechi de stejar, de pe vremea bourilor și zimbrilor din stema Moldovei.

— Unde au fost codri, pot să mai fie!... spuse d. inginer Nick Cristodorescu.

— Vorbe!...

— Azi vorbe. Cu timpul, ce-ar împiedica să se prefacă în fapte?

Dumitrache Urcan se răsuci pe trunchiul prăvălit de răchită, să se uite mai cu luare aminte la noul stăpân al moșiei Siliștei. Ce urmărea omulețul acesta, americanul acesta sută în sută? — Îi licări o slabă și bănuielnică pâlpâire de nădejde. Își înăbuși însă firava pâlpâire, punându-și frâu gurii sale și tot mai ferindu-se încă a da ghies cu întrebările.

De altminteri și d. Nick Cristodorescu se grăbi să-i alunge amăgirile deșerte.

— Mă pronunț ca inginer!... Un inginer are patima și datoria să întrezărească realizările cele mai îndrăznețe. Și cele mai îndepărtate. Noi să ne întoarcem la cele mai aproape de puterile și de judecățile obișnuite ale oamenilor. Ce-ar împiedica, deopildă aici, un drenaj sistematic, pentru secarea acestor smârcuri?

— Ce să 'împiedice? Puterile și mijloacele noastre. Sântem niște oameni storși de sărăcie... Storși din tată în fiu, de foștii stăpâni ai Siliștei, pe care din tată în fiu i-am hrănit noi, cu brațele și cu munca noastră... Crezi dumneata că n'am încercat și eu să fac ceva pe locul meu de împrumietărire, care se zărește colo, dincolo de răchita cea strâmbă? ...

— Singur?

— Singur.

— Asta-i buba. Singur!

— Ba am mai încercat odată și împreună cu feciorii și cu nepoții, rămași după frații mei morți în război. Că loturile noastre sânt vecine, țin dintr'acelaș trup de smârcuri.

— Tot singuri, cum s'ar zice! Așa ceva nu se poate înfăptui decît într'o lucrare mare, care să cuprindă toată suprafața fostului lac. Ți-o spun ca inginer.

— Am priceput-o și noi până la sfârșit, ca oameni fără învățătură inginerească, dar care ne-am chinuit doi ani frământând de pomană nămolurile cu mâinile și cu picioarele. Nu-i nimica de făcut!

— Ba ceva ar fi, deocamdată, bade Dumitrache.

— Aș mai vrea s'o aud și pe asta! Că de văzut, tot n'am s'o văd.

D. Nick Cristodorescu svâcnă în picioare, așa de repede, încât tresări și roibul pintenog, tresări și câinele proptit în coadă, Lupan, sburlindu-și părul.

— Uite ce este, bade Dumitrache! Să vorbim fără înconjur...

— Bine că ți-ai luat seama. Nici n'aștept altceva.

— Ce-ar fi să te strămuți dumneata și cu feciorii dumitale, în Siliștea?

— Pentru care ispravă?

— Să vă durați alte gospodării. Și să căpătați alte pământuri. Pământuri de frunte.

— Intreb încăodată, pentru care ispravă?... În ce schimb?

— Niciun schimb. Pământuri contra plată. Și plată fără dobânzi, pe măsură ce produsul muncii are să vă îngăduie a achita ratele.

Dumitrache Urcan micșoră ochii verzi, sfredelind mai pătrunzător omulețul care lupta cu tântării, în straiile lui nou-nouțe de călăreț.

— Și ce te-a apucat așa din senin, dragostea pentru noi?

— Nu-i dragoste. Interes!

— Aha! Interes. Și ce interes?...

— Nu-i numai unul. Mai multe...

— Atunci, care și ce fel sunt acele interese, mai multe?

— Dumneata și Urcanii dumitale aveți trecere printre oameni, cum rar s'a mai pomenit într'o comună. Iar eu doresc liniște și pace pe moșia pe care am cumpărat-o. Mai doresc și fruntași vrednici, care să dea pildă de muncă pentru a îndemna și pe alții la muncă și agoniseală... Comuna are nevoie de-un primar cinstit, chibzuit și inimos. Cine ar fi mai nimerit decât dumneata?

— Se găsesc destui pentru consiliul comunal de la crâșma lui Codârlă! Schimba Silișteanul câte unul pe an, de la o vreme încoace.

— Eu nu-s Silișteanu. Mă ofensezi.

— Bine. Aștept să-ți treacă supărarea...

Tacticos, Dumitrache Urcan răsuci încetișor țigara groasă de mahorcă într-o foaie de manifest electoral de la ultimele alegeri, scăpără din cremene și amnar, suflă în iască, aprinse și trase câteva fumuri uitându-se peste bălți, ca și cum se afla singur, singurel, ca de atâtea ori când venea acolo să cugete prin ce minune ar izbuti să scoată el ceva din acele putrede mâluri.

— Ești tare! îl admiră d. Nick Cristodorescu.

— Tare? Uită-te mai bine la mine, să vezi ce fel de tare. Sântem niște oameni răpuși...

— Ba nu! Ești tare...

Vorbind, d. Nick Cristodorescu se apropie și îi puse amândouă mâinile pe umeri.

Lupan mârâi, sburlindu-se.

— Vrei să-ți spun cinstit, toate câte le am de spus, bade Dumitrache?

— Eu am crezut că mi-ai vorbit cinstit și până acum.

— Cinstite au fost și cele spuse până acuma. Dar nu le-am spus toate.

— S'auzim, atunci.

— Ai să le-auzi...

D. Nick Cristodorescu se așează din nou alături, pe cioata scorburoasă de salcie. O vreme a tăcut, uitându-se și el îndelungat peste bălțile putrede.

Apoi începu, fără nimic din încordările și din sforăelile lui de american și de progresist sută în sută, precum ca să se știe.

— Trebuie să cunoști că eu sânt un om de afaceri. Un temut om de afaceri... Prin toată țara se află semănată câte-o întreprindere de-a mea, unde nici nu te gândești. Ba unde adesea nu m'am gândit nici eu, fiindcă o afacere aduce după dânsa altele. Dar când am cumpărat moșia asta, nu m'am gândit la nicio afacere, la niciun câștig... Așa cum ai sădit și dumneata niște flori, la capătul straturilor de lobodă, de usturoi și de ceapă. Pentru o plăcere a dumitale, pentru o mângâiere a ochiului. Câștig destui bani din alte părți, ca să nu mai jupoi și oamenii din Siliștea și din Viroagele... Am plasat deci un capital; mă mulțumesc să nu fie un plasament păgubos. Adică veniturile să acopere investițiile și nimic mai mult! Eu nu-s nevoit să trăiesc din veniturile pământului și din jăcmăneala oamenilor care muncesc pământul, ca Siliștenii care au stors și moșia și munca robilor de pe moșie o sută cincizeci de ani. Pentru mine e un lux. Mi-am făcut o poftă... Și vreau să mi-o fac până la sfârșit. Ai să mă întrebi: de ce?

Dumitrache Urcan vorbi și el domol, fără sumețirea îndârjită a Urcanilor. Ci dimpotrivă, cu sclipirea înveselită de răs din ochii verzi ai Urcanilor, în ceasurile lor cele bune:

— Nu te întreb de ce, fiindcă nu s'arată nevoie. Ești pornit s'o spui și neîntrebat.

— Drept! Așa că fără să mă întrebi, tot am să ți-o spun. Trebuie să cunoști că sunt un fecior de picher sărac, cu o droaie de copii. Și tot ce-am auzit eu în casa noastră de copil era pământ, pământ și iar pământ. Să avem și noi cinci hectare de pământ cu o casă gospodărească și cu o livadă, cu pământ de plugărie, i se părea tatei visul lui cel mai mare. A murit, fără să-l vadă împlinit. Eu am avut norocul să învăț carte și să fiu fruntea la învățătură. Am ales ingineria, fiindcă îmi plăceau născocirile veacului, mașinile, fabricile, uzinele; puterea omului și a științei să prefacă în bogăție și putere vie, tot ce este bogăție și putere moartă... Mă înțelege?

— Înțeleg. Am și eu un pui de nepot cu patima asta, Dumitraș. Un plod de vreo patru anișori...

— Cel sbârlit, care mi-a arătat casa unde stai?

— Cred că el, dacă zici că era sburlit. A moștenit sburleala asta de la mine și patima pentru născocelile omenеști dela taică-su, feciorul meu cel mai mare, Lisandru, care când era și el un plod, nu-și mai găsea astâmpăr, tot cerîndu-mi: „Tătuțule, fă-mi și mie o moară, tătuțule!... O moară de șindrilă.“ Și pot zice că se pricepe el mai bine decât mine... Dară, ce folos? A rămas un sălbatec fără învățătură de carte. Două-trei clase primare... Rob al pământului altora, ca și mine... Cum mi se strînge inima că va rămîne și nepotu-meu, Dumitraș...

D. Nick Cristodorescu mai plesni un țanțar cu palma înmănușată, pe obrazul stacojiu și rotund.

— Eu am avut mai mult noroc! mărturisi. Tata s'a făcut luntre și punte ca să mă ajute. Pe urmă, când am prins și eu puteri, mi-am dus învățătura singur, la capăt. Ajutând să învețe copiii bogaților, dând lecții, oftîcîndu-mă cu niște tâmpiți... Și mai pe urmă, după război, am folosit împrejurările ca să prind chiag, să nu mai fiu simbriașul altora, să înjgheb eu și să conduc întreprinderi, să scap de sărăcie... Nu numai că am scăpat de sărăcie. Mi-am făcut o avere, cum nici nu-mi trecea prin cap să râvnesc la început... Am acuma ce n'am visat! Dar întruna mă pomeneam ros de gândul și de dorința fierbinte a tatei: o bucată de pământ!... Asta mi se părea și mie visul cel mare. Nu cinci hectare, cum visa el... O moșioară... Știi? În lumea noastră, poți să ai de toate: vile, fabrici, hoteluri, blocuri în București, dară dacă n'ai și-o moșioară, n'ai căpătat, cum să zic eu?... n'ai hrisov de bucurie!... Așa că am pus ochii pe Siliștea și am împlinit eu visul tatei, cam de trei sute de ori pe cât visa el, fiindcă cele trei părți ale Silișteanului, ale nevestei și fetei lui, cuprind vreo mie cinci sute de hectare... De vreo trei sute de ori cele cinci hectare, pe care n'a ajuns tata să le agonisească. Pricepi?

— Pricep. Prea bine pricep!... încuviință Dumitrache Urcan.

Un răstimp au tăcut amândoi.

Dumitrache Urcan a răsucit și a aprins alt ciuciulete de mahorcă. D. Nick Cristodorescu și-a îndopat din nou pipa cu tutunul american, cel mirosind a smirnă și a smochine fierte.

— Ți-am spus-o, precum ca s'o știi, bade Dumitrache!... urmă el după o vreme. Aici nu caut câștig... Nu vreau însă nici să pierd... Un om de afaceri se păzește a porni pe calea asta, fiindcă atunci se tot duce la vale și nu se mai poate opri. Vreau ca toți gospodarii de pe moșie să învețe ceva în plugăria lor după sistemele pe care am să le introduc eu. Vreau să vin din când în când cu inima împăcată aici, să mă odihnesc de la treburile și grițile mele, trei zile, o săptămână ori o lună, în conacul de pe deal, unde să știu că nu privesc oamenii cu dușmănie, cum se uitau la curtea Siliștenilor. Vreau să înlesnesc pe cei vrednici, să se înstărească prin munca lor... Vreau, la nevoie, să le vînd unele pămînturi, cu preț omenos și cu păsuiri de plată, fiindcă trei-patru sute de hectare mai puțin, pentru mine nu însemnează lucru mare, iară pentru oamenii din Siliștea și Viroagele, însemnează totul... Mijlocul să scape de sărăcie. Gîndit-am rău?

— Rău nu. Dar...

— Ei, dar?...

Dumitrache Urcan se răsuci din nou pe cioata scorburoasă și neagră de răchită să cerceteze mai bine omulețul cu asemenea mari hotărîri.

Clătină din cap:

— Rău nu! Dar nu pricep de ce mi te spovăduiești mie despre toate acestea?... Adună comuna întreagă, vorbește și poate că vei găsi înțelegere.

— Greu...

— Greu? Pentru ce greu?

— Întâi n'are să mă creadă nimeni. Au să bănuiască toți ceva ascuns.

— Și adică n'ar avea dreptul? Nu ni s'au îndrugat nouă atâtea povești să înghețe apele, decând cu alegerile?...

— Vezi? sări iarăși de pe locul său d. Nick Cristodorescu. N'am dreptate?

— Și oamenii n'au încă și mai multă dreptate?

— Au, tocmai asta este!... Așa că în al doilea rând am nevoie de cuvântul dumitale și de încredințarea Urcanilor dumitale, să mă creadă oamenii...

— Acum e rândul meu să spun: greu!... Cum? Vii din toată lumea: bună-ziua! bună-ziua! — și noi să le luăm de adevăratele pe toate câte le spui? Cine știe ce mai clocește ascuns în găoacea minții omenesti?

D. Nick Cristodorescu strivi alt tăun pe crupa calului.

Merse câțiva pași în dreapta, merse câțiva pași în stânga. Iși apăsă ochelarii bulbucați pe nasul scurt, se uită la bălți, se uită la omul cărunt și ciolănos al smârcurilor, de pe cioata de salcie; trase până în fundul plămânilor o gură de aer înmiesmat de putreziciunea bălților și vorbi repede, pe nerăsuflăte, cu hotărîre:

— Mai este și a treia pricină pe care am lăsat-o dinadins la urmă. Eu, față de oamenii din Siliștea și mai ales față de cei din Viroagele, mă simt vinovat cu un păcat din tinerețe. Și mai mult decât față de toți, mă apasă o vină față de dumneata. Nu întrebi: de ce?

— Nu întreb! Aștept... Viața noastră ne-a deprins cu răbdarea...

— Eu știu câte-ai pățimit dumneata îndată după război, când ai venit decorat și citat prin ordin de zi pe armată. Știu cum într-o clipă de desnadejde și de furie ai aruncat decorațiile la picioarele comisiunei de împroprietărire și cum ai fost apoi trimis prin judecăți și prin temniți...

— Măi, măi! se miră fără să-și iasă din fire, Dumitrache Urcan. Mult mai cunoști dumneata! Și cine s'a găsit să ți le povestească?

— Nimeni... Le-am văzut cu ochii mei.

— Cum?

De data asta, Dumitrache Urcan, cu toată stăpânirea-i de sine, se pierduse cu firea. Svârbind capătul de țigară în baltă, unde se stinse sfârâind, se înalță în picioare și se uită de sus în jos la omulețul cu cizmulile galbene și cu costumul nou-nouț de călărie, luându-l el la zor cu întrebările pe nerăsuflăte:

— Cum? Cum ai putut să le vezi dumneata cu ochii dumnitale?... Ce fel de vobe sunt acestea și de ce vrei să mă prostești?

Inercând a râde cam mânzește, d. Nick Cristodorescu, americanul sută'n sută, arată mai întâi spre Lupan, zăvodul, care se ridicase și el în picioare, sburlindu-și părul și rânjindu-și colții:

— Bade Dumitrache, înainte de a mă svârli dumneata în baltă, ceeace nu-i exclus, domolește-ți deocamdată dulăul! Că altfel mă face bucățele și rămâne moșia Siliștea fără un stăpân cu intenții atât de bune și omenoase ca mine. Vă pomeniți cu alt Silișteanu, poate și mai hain decât el!

— Stai cuminte, la locul tău, Lupan! porunci Dumitrache Urcan.

Lupan se potoli supus, tot mai mârâind însă, ca un tunet care se depărtează și tot neslăbind din ochi americanul sută'n sută.

— Ei? întreabă Urcan. Cum ai putut să le vezi toate, cu ochii dumnitale?

— Le-am văzut, fiindcă eram de față. Făceam parte din comisiune...

— Aha! rânji Dumitrache Urcan, nu mai puțin fioros decât adineaori

zăvodul cel zburlit când își arătase colții. Făceai parte din comisiunea care ne-a osândit pe noi la robie și la foame?

D. Nick Cristodorescu, americanul sută'n sută, care învărtise în viața lui zeci și zeci de afaceri, înfrângând coalițiile a zeci și zeci de oameni mai căliți în asemenea treburi de cât un biet țaran istovit de calicie și pe jumătate analfabet dintr'un sat scufundat în smârcuri ca Viroagele, în loc să se înțânceze în călcăie și să lucreze cu ultimatumuri amenințătoare cum opera îndeobște, se dovedi de-o slăbiciune și de-o șovăială inexplicabilă pentru oricine alții, în afară de el. Plecând fruntea în pământ sub privirea coclită și răzbunătoare a țaranului înalt și ciolanos, vorbi cu glas scăzut, întretăiat, dibuielnic:

— Ești în dreptul dumnitale... să te mânii, bade Dumitrache... fiindcă știi?... adevărul, o parte din adevăr.. e de partea dumnitale și a celor din satul dumnitale. O recunosc. Dar numai o parte. Te rog să mă ascuți și numai pe urmă... da, numai pe urmă, să judeci...

— Poftește! Spune! Te-ascult!

— Atuncea, ce eram eu în acea comisiune? Un nimic! Abia absolvisem școala.. Inginer, dar cu altă specialitate. Nu-mi era străină nici ingineria hotarnică. M'au numit în comisiune. Cel mai tânăr și mai neînsemnat dintre toți... Un băiețandru. Ca dovadă că nu m'ai recunoscut acum nici dumneata, nu m'au recunoscut nici ceilalți din sat... Am primit dispoziția să măsoz, după planurile întocmite la minister; am măsurat. Am venit și aici. De asta mă uitam la bălțile și la smârcurile de față, mai adineaori, cum mă uit și acum fără să-mi cred ochilor. Era o ticăloșie; dar nu-mi închipuiam că-i o ticăloșie așa de mare!... Mai ții minte? Iarna geroasă, pământul înghețat, bănuiam că nu-i cine știe ce pământ de plugărie dedesubt, sub ghiată. Nu însă în asemenea hal... Și ordinele erau: repede, repede!.. Comisiunea, cu șefii mei mai ticăloșiți în rele, nici nu m'a lăsat să răsuflu și să spun o vorbă. Repede, repede!... Hapsânul cel bătrân, Artur Silișteanu, stăpânul moșiei, nu m'a slăbit nici el: repede! repede!... Am măsurat, am lucrat la planuri toată noaptea, știam că-i o ticăloșie... Nu știam cât e de mare. Repet mereu! Nu știam, nu-mi dădeam seama. Și ticăloșia era pretutindeni pe unde umblasem cu toată comisiunea. Că se mai aflau și alți Silișteni, și pe aiurea... Pe urmă, a doua zi, ai dat dumneata oamenii de-oparte, ai ieșit în fruntea lor și ai vorbit în numele lor, așa cum ai vorbit. Imi crăpa obrazul de rușine și de ticăloșia la care luasem parte. Ai svârlit decorațiile la picioarele onoratei comisiuni și te-au înhățat jandarmii. Ce-a mai fost pe urmă; dumneata nu mai știi. Să ți-o spun eu?

Dumitrache Urcan.rosti răspicat și poruncitor, parcă el era stăpânul moșiei, nu omulețul cu cizmulile galbene și costumul nou-nouț de călărie:

— Bine! Vorbește! Urmează!

— Iată ce-a mai fost! vorbi supus, omulețul. Mai întâi, eu cel mai mărunț și mai neînsemnat printre toți, am refuzat să semnez procesul-verbal. Se poate controla. Pe urmă, toți m'au luat în batjocură, iar Artur Silișteanu m'a chemat la cancelaria lui, fără martori, și m'a anunțat că-mi sdrobește cariera, cum ar călea un gândac de bucătărie sub talpă... Când a început procesul dumnitale am înaintat cererea să fiu chemat martor. Nici vorbă! Justiția era a lor, toate erau ale lor... Se poate controla. Cererea mea există în dosar. Nu știu de ce n'a uzat de dânsa avocatul dumnitale?

Dumitru Urcan rânji amar:

— Avocatul meu? Aveam eu puțință să tocimesc un avocat?... Și apoi? Pe urmă?... Spune, căci povestea dumnitale nu-i de lepădat!...

Noul stăpân al moșiei Siliștea, omulețul cu cizmulile galbene și cu

costumul nou-nouț de călărie, americanul sută în sută, întârzie un timp cu răspunsul, descumpănit. Urmă, tot fără să-l privească în ochi:

— Nu-i poveste! E adevărul curat... Apoi ce eram să fac? Mi-am văzut de ale mele. Nu-mi găseam însă pace. Decorațiile dumitale și cuvintele svârlite în obrazul onoratei comisiuni, unde eu stătusem prizărit pe la coadă, au lucrat în mine. Așa dar asta-i țara? Aiștea-s oameni? Aiștea vor să-mi sdrobească toată munca și cariera mea, învățătura, planurile pe care ți le faci pe băncile școlii?... Ei, stați, atunci să vă arăt eu, neniișorilor! Și le-am arătat! În zece ani am făcut tot ce se poate face, mi-am pus toată mintea și învățătura la bătaie, ca să-i văd la picioarele mele.... Vremurile erau cât se poate de prielnice pentru așa ceva. De asta luptaseși dumneata pentru România mare. M'am pus și eu pe luptă! Avere, putere, zeci și zeci de afaceri, tot ce vrei! Se târau și se târăsc astăzi toți cei care-și râdeau de prostia mea și nu numai dânșii, ci și șefii lor. Li am în mână, colea! strânse pumnul înmănușat.

Dumitrache Urcan se uită la dânsul și stupi în balta neagră și putredă:

— Cum s'ar zice, te-ai ticăloșit și dumneata! Ba încă i-ai întrecut?

— Alt cuvânt nu este! recunosc fără șovăială d. Nick Cristodorescu. M'am ticăloșit și eu, ba încă i-am întrecut. Deși n'am făcut niciodată o afacere necinstită; dar m'am folosit cel mai adesea de oamenii necinstiți ai timpului și ai stăpânirii, ca să mi le fac. Altfel, cum s'ar putea izbuti ceva în țara noastră?... Iar când mi-a ajuns la ureche vestea că Silișteanu a murit și că moștenitorii lui vând moșia, mi-am adus aminte de dumneata, de cel care eram eu atunci când ai vorbit cum ai vorbit și când ai aruncat decorațiile plin de mânie la picioarele onoratei comisiuni; s'a petrecut atunci nu știu ce în mine și m'am hotărât s'o cumpăr eu. Faptă pe care am isprăvit-o în câteva zile... Oamenii de aici cred că am lucrat „americânește“, pe nevăzutele, după planuri și registrele moșiei pe zece ani. Adevărul, precum îl constatați, nu-i chiar așa... Le văzusem mai dinainte cu ochii mei, de pe vremuri... Asta e tot!...

Dumitrache Urcan stătu un timp uitându-se lung la smârcurile care dospeau în soare.

Intrebă, fără să întoarcă ochii:

— Și de ce mi le spuî mie?

— Ca să mă descarc. Nu le-am spus nimănui, niciodată. De când am venit aici, nu-i zi și noapte să nu mă muncească asta. De fapt, dumitale îți datoresc tot ce-am făcut în viață. Dacă înțelegeam și eu pumnii, atunci, cum i-ai înțelesat dumneata, rămâneam un inginer oarecare, un simbrîas la stăpân, cum sânt atâția, poate mai deștepți și mai vrednici decât mine... Fără să vrei și fără să știi, ai hotărât soarta mea.

Clănțănindu-și dinții într'un răs răutăcios, Dumitrache Urcan ținu să spună:

— Văd că de-aici, din smârcurile Viroagelor noastre, așa păcătos și neștiutor cum mă aflu, am darul de a schimba soarta multora! Numai pe-a noastră n'o pot schimba... Am mai aruncat eu o vorbă a batjocură într'o zi unui oarecare Boiangiu Costică, și i-am dat gândul năstrușnic s'ajungă deputat, ceea ce a și ajuns.

— Boiangiu? Nu cunosc! Cine știe ce vierme!...

— Vierme, nevierme, vorba-i că a ajuns!

— Și mă compari cu el?

— Nu te compar cu nimeni. Spun ce gândesc.

D. Nick Cristodorescu își îndopă din nou pipa, puse în funcțiune

bricheta de aur și împrăștie alți nou-rași de fum albastru, cu miros de smirnă și smochine fierte.

Netezind cu palma înmănușată spinarea roibului pintenog care dădea semne de neastâmpăr, rosti:

— Mai bine ai spune ce gândești despre tot ce ți-am istorisit, bade Dumitrache!

— Cinstit și fără înconjur?

— Cinstit și fără înconjur.

— Fără supărare?

— Fără.

— Apoi atunci răspunsul meu e unul și singur. Când e dat omului să se ticăloșească, nu scapă niciun prilej ca să le aducă toate la moara lui. Dacă la asta a folosit strigarea mea din rărunchi și lunile mele de temniță de atuncia, când ne-ai pricopsit cu măsurătorile dumitale în smâncurile pe care le văd, mai cuminte tăceam dormind pe laiță acasă... Noi nu ne-am ales cu nimica, iar țara s'a ales cu un mehenghiu mai mult...

D. Nick Cristodorescu se posomorî îngândurat.

Își spunea și el că mai cuminte ar fi făcut să tacă. Neiertată slăbiciune! Dar era prea târziu.

— Deci despre primăria de care am vorbit, nicio nădejde să primești?

— Nici...

— Nu te trage inima să-ți ajutori tovarășii dumitale de necazuri și nedreptăți, ca să se ridice?

— Ba la asta, cum să nu mă tragă inima? Dar până una alta, să te vedem pe dumneata la fapte, nu la vorbe...

— Și nu-ți spune nimic nici ideia să te strămuți cu feciorii dumitale în Siliștea, pe loturi de mână întâi?...

— Nici! Rămânem în bălțile pe care le-am căpătat la împrăștiere din mila măsurătorii dumitale...

— Fără nădejdea să-ți schimbi gândul?

— Fără...

— Asta cum crezi dumneata că s'ar putea chema, bade Dumitrache?

— Cinste!.. Cinste omenească, față de cei cu care am îndurat sărăcia și necazurile din tată în fiu de o sută cincizeci de ani! Vrei să mă cumperi pe mine și să-i las pe dâșii în voia soartei?

D. Nick Cristodorescu își scoase mânușile și le trase îndărăt pe degete, fără nicio pricină, pierzându-și stăpânirea de sine.

— Dar nu vreau să te cumpăr, bade Dumitrache! Înțelege...

— Atunci, tot ce-ți dă prin minte să faci pentru mine și pentru feciorii mei, de ce nu faci pentru toți oamenii din Viroagele? Suntem aproape patruzeci de capete de familie, cu încă vreo zece perechi care așteaptă să se gospodărească și nu se învrednicesc, fiindcă nu-și pot înjgheba o casă, un loc să-și câștige traiul. În totul, aproape două sute de suflete omenești care se sting aicea din pricina boierului Silișteanu, dar și din pricina dumitale. Strămută-i pe toți într-o margine a Siliștei, dă-le pământurile de care-au fost lipsiți și pe care le vor plăti... Dă-le puțință să se facă oameni întregi, nu să rămână niște sălbatici, și atunci stăm de vorbă...

— Cum, așa, bătând din palme?

Dumitrache Urcan își arată colții în rânjetul cel rău al Urcanilor.

— S'ar zice că eu am venit să-ți rod pragul! M-ai întrebat? Ți-am răspuns!

D. Nick Cristodorescu, în vremea aceasta, observă o sucitură ciudată în toate judecățile sale. În pofida celor spuse și hotărâte mai înainte, lucrau

în el de zor acum simțimintele de proprietar al pământului: „Trei, patru hai! zece loturi rupte din trupul moșiei, mai meargă: Nu-i un cap de țară! Dar să strămute un sat întreg?...”

— Dumneata ai făcut socoteala?... întrebă tot frământându-și mânușile, scoțându-le și trăgându-le pe degete fără noimă. Aproape patruzeci de capi de familie și încă zece însurăței, a câte cinci hectare de familie, înseamnă două sute de hectare rupte din trupul moșiei, nu? Plus locurile din vatra satului. Una la mână! — numără pe degetul înmănușat. Și în Siliștea unde problema se pune la fel, dar care numără vreo mie și ceva de suflete, cu peste trei sute de familie, mi-ar trebui măcar de trei ori pe-atâta, ca să îndestulez pe cei cărora le țipă măseaua după pământ. De unde să scot? Pentru ce-am mai cumpărat moșia? Eu nu-s nici sfânt, nici filantrop! Sunt om... Sunt om de afaceri, ceeace am și spus-o precum ca să se știe!...

Dumitrache Urcan vorbi, privindu-l de sus în jos, de-a coasta.

— Știu. Au ajuns și până la mine aceste spuse.

— Atunci?

— Atunci, geaba vorba, dacă nu poți face față vorbelor cu fapta! Adică, dacă nu te lasă inima, iar la faptă dai așa de repede înapoi... Și te-ai mai întreba ceva.

— Mă rog.

— Când s'a pus moșia în vânzare de către moștenitori, după lege, n'aveau drept mai întâi cei care muncesc pământul, adică noi, să fim întrebați? Scrie în lege, dreptul de... însfârșit dreptul care nu mai știu cum se mai chiamă...

D. Nick Cristodorescu izbucni în râs înveselit.

— Multe mai stau scrise în lege! Despre dreptul de preemțiune e vorba?

— Taman așa! Dreptul de preemțiune, ceva cam ca sacrificiul suprem, sublim exemplu, pagină glorioasă... Ce s'a făcut cu dreptul acela?

— A picat în balta pe care o vezi! Cu mărunțișuri de astea aveam să mă încurc! Sunt leacuri pentru toate și eu nu mai am douăzeci și ceva de de ani, ca pe vremuri...

— Adevărat! încuviință posomorît Dumitru Urcan. Știi cum se chiamă asta în câteva vorbe?

— Voi ști, dacă mi-i spune-o!

— Ți-o spun de la obraz... Ne-ai belit odată în folosul Silișteanului, când erai tânăr, la măsurătoarea locurilor! Ne-ai mai jăcuit a doua oară, în folosul dumitate, acuma, la cumpărarea moșiei. Adevăr grăiesc?...

Una din mânușile noului stăpân al moșiei, americanul sută în sută, tot frământată între degete, s'a rupt.

D. Nick Cristodorescu se uită lung și mirat la ea; de ciudă o făcu mototol și o svârli în apa măloasă.

Lupan, zăvodul, s'a repezit de îndată în smârcuri, a prins-o în gură și i-a adus-o plocon la picioare. Apoi se scutură de gloduri așa de amarnic, încât îl stropi din creștet până'n tâlpi pe omulețul cu cizmulite galbene și cu costumul de călăreț nou-nouț.

— Iată răspunsul!... încuviință singur d. Nick Cristodorescu, fără a se arăta prea supărat de întâmplare și fără a mai încerca să se șteargă. Mi l-a dat Lupan în locul dumatăle. Adevăr este! Când te-ai dat de partea noroiului, de noroi ai parte... Și totuși vreau să fac ceva deocamdată. Mă mai ascultă, bade Dumitrache?

— Ascult! Ce să fac?...

— Până ce mă voi învrednici să săvârșesc altceva, nici eu nu știu ce? tot vreau să-mi împac cugetul cu dumneata.

— Cum și ce fel?

Ochii verzi și cocliți ai lui Dumitrache Urcan îl sfredeleau stăruitor pe d. Nick Cristodorescu, noul stăpân al moșiei. După ochelarii bombați, americanul sută în sută își ascunse lucrurile de șiretenie a omului de afaceri, care învățase și sucise adversari mai încercați și mai iscusiți decât un sârman țaran al smârcurilor, pe jumătate analfabet. Ținea să nu-l aibă împotriva. Iscodi pe loc o ispită, pe măsura și priceperea omului din smârcuri.

— Cum se vede, deocamdată am dat greș... mărturisii cu o ipocrită sinceritate. Avem să ne înțelegem mai târziu, când ai să mă cunoști mai bine. Să lăsăm deci celelalte pe atunci. Acum, să-ți cer un ajutor mai simplu.

— Ajutor, de la mine?

— Da, ajutor dela dumneata, care să fie în folosul oamenilor dumitale din Viroagele... Odată și odată se va putea face ceva aici. Lacul care a fost; pădurea care a fost. Eu am planuri mari, îndrăzneală și bani berechet. Ori măcar s'ar putea face un drenaj pentru secarea bălților. Treabă mai îndepărtată. Până atunci, ce-ar fi să încercăm a face aici o crescătorie de găște?...

— Am încercat. Nimica!...

— Ai încercat cu mijloacele și cu puterile dumitale. De asta n'a ieșit nimica. Cu păsări de rasă, crescute sistematic, se schimbă chestia, nu?

Dumitru Urcan încuviință:

— Poate....

— Și ce ar fi să încercăm o crescătorie sistematică de mascuri, tot de rasă?... În tovărășie, jumătate și jumătate? Se schimbă chestia, nu?

— Poate!... încuviință de-a doua oară, Dumitrache Urcan.

— Atunci îți dau eu o adresă la Codlea, lângă Brașov, unde am un cunoscut specialist. Nu-mi datorești nimic, nu-ți datoresc nimic. Încercăm! Ce părere ai?...

— De!

— Nu de! Zi: da!...

— De!

— Da, nu de!... Te duci singur la fața locului, alegi, vezi ce fac și ce dreg cei de-acolo, încerci și aduci exemplare de rasă acasă: tot am aflat că te îndeletnicești cu cărăușia. Capeți acolo, la fața locului, și îndrumările de cuviință dela specialistul care se pricepe, îndrumări de care ai fost lipsit. Dau ordin să ți se pună la dispoziție hrană pentru cai, bani pentru drum, scrisori, toate cele necesare. Te oprești pe la noi în drum, am vilă la Sinaia, am vilă la Predeal... Încercăm! Pentru mine înseamnă numai o idee, o experiență, dacă vrei să-i spui o trăznaie, pentru oamenii din Viroagele dumitale poate să iasă o deslegare din ticăloșia în care vă sbateți în bună parte și din pricina mea... Ei?

— De! Să mă mai gândesc!

— Iarăși de?...

— Să mă sfătuiască și cu feciorii, cu oamenii din smârcurile noastre.

— Haide! Bate palma, semn că ne-am împăcat...

— Stai, stai... ! surâse Dumitrache Urcan, cu țepii obrazului ghimpoșați, tot ca de arici. Stai, stai, că încă nici nu ne-am certat, ca să-mi cunoști moara ma!...

*Când pornit-a omul smârcurilor de-a doua oară prin mările
splendori de pe Valea Prahovei*

Treburile n'au mers așa de lesne și de grabnic cum își închipuise d. Nick Cristodorescu, americanul sută în sută, când s'a depărtat frecându-și palmele cu încântare că-și împlânzise oamenii cei mai primejdioși și mai colțoși de pe moșie. |

Născocise la clipeală un tertip destul de iscusit. Era pe placul și în gândul prăpădiților din Viroagele. O nădejde nouă. Dar se lovea de bănuielele griji ale pătitului Dumitrache Urcan, să nu se lase cumva vândut și cumpărat.

Vreo două săptămâni părintele și bunicul Urcanilor a tot ținut sfat cu feciorii și cu nepoții, cu toată suflarea din Viroagele. Vreo două săptămâni a tot bătut drumul la fosta curte a Siliștenilor și la primărie, să închee acte, care să stea dovadă negru pe alb că e vorba de-o tovărășie dreaptă în care înțelege să împartă în două, cinstit, pagubele și câștigurile, nu o pomană boierească. Apoi s'a pus să-și hrănească vârtos căluții, ca să le dea puteri pentru o cale așa de lungă. S'a așternut pe lucru să meșteruiască șarabaua largă, să-i întocmească un coviltir nou și înalt de papură, să-și potcovească surii.

Oamenii se frământau, cuprinși și ei de neastâmpăr. Mai știi? Poate că tot se mai află undeva un dumnezeu, să-i izbăvească în ceasul al doisprezecelea. Urcanii întorși din locurile lor depărtate, unde-i izgonise la muncile câmpului prigoanele zgârciobului Artur Silișteanu, au căpătat alte învoieli de muncă pe lanurile Siliștei. Au desfăcut învoielile vechi, iar pentru cele pe care le-au putut desface, ca să-și țină cuvântul și să nu fie trași la răspundere prin judecăți, au ales pe mezinul dintre cei trei frați, Ilie, și pe un văr, Todirașcu, feciorul lui Vasile Urcan, mort odinioară în gara Predeal cu bilețelele galbene de tren încheștate în mână, să ducă dânșii munca și învoielile celorlalți la capăt. Treabă cinstită!

Pe chipurile tuturor răsărise puținică lumină și nădejde.

Venise și agronomul cel nou, cu învățătură și experiență, tocmit de d. Nick Cristodorescu să îndrume plugăria după sistemele americane sută în sută. Au sosit mașini. Au sosit și noi vite de rasă.

Zarva și frământarea cea mare era însă tot în ograda lui Dumitrache Urcan din Viroagele.

Pe el, chiar, că-l întinerise cu zece ani sămânța atâtor nădejdi, svârilită de omulețul cu cizmulile galbene și cu costumul lui nou-nouț de călărie, acolo, lângă smârcurile unde piereau cu toții pe încetul, de-un veac. Când isprăvea cu șarabaua, cu hamurile și căluții, prindea să întocmească la loc potrivit cotețe pentru mascarii și găștele de rasă. Iar printre picioarele lui, veșnic se itea și se amesteca Dumitraș, nepotu-său cel shârlit, băiețelul mai mare al lui Lisandru, dându-și și el părerea, punând mâna, încurcând treaba și zorindu-l cu întrebările:

- Buncule, nu mă iei și pe mine în șarabauă?
- Unde să te iau, bre țâncul pământului?
- Pe valea Prahovei, unde-ai fost mata ghegeneral și-ai luptat!...
- Ghegeneral? Tu crezi că ghegeneralii au luptat acolo?...
- Da' n'ai fost ghegeneral, de-ai luat atâtea decorații?
- De unde mai știi și asta, despre decorații?

— De la bunica Păuna! Și parcă nu știe tot satul? Degeaba te mai ascunzi și păstrezi secret, că se știe... Ei, nu mă iei?

— Ca să mai am și grija ta?

— Ce grijă? Nu-s mare acuma? Imi port eu singur de grijă.

— Dacă-ți porți singur de grijă, atunci șterge-ți singur nasul!...

Rușinat, Dumitraș își ștergea nasul. Tăcea o vreme. Și iar începea:

— Eu mi-am și strâns buclucurile. Sânt gata!...

O vreme, chiar se gândise Dumitrache Urcan să-și ia și nepotul cu dânsul. Prea se frigărea băiețelul! Pe urmă și-a făcut socotelile și s'a chibzuit că n'are să fie loc pentru el la întoarcere. Il lua numai pe Lupan, ca să aibă o pază noaptea pentru cai, la cine știe ce popasuri, în aceea blestemată vale a Prahovei, în acele afurisite locuri.

L-au împuns o sută de ace în inimă, aflând într'o dimineată că d. Nick Cristodorescu a plecat pe neașteptate în automobilul lung-prelung, chemat de afacerile sale în toiul nopții, departe, la București, poate și mai departe, prin cele străinătăți. A dat goana la curte, cu toate nădejdlile surpate.

— Să știi c'a uitat de mine! Ce-i pasă lui?... Asvârle o vorbă, tu crezi în ea și pe urmă prinde-l, de unde nu-i!

Aici se înșela Dumitrache Urcan.

Omulețul care se înscăunase stăpân nou al moșiei, le purta toate în cap, nu în registre și în condiți ca Silișteanul. Nimic nu-i scăpa. Nimic nu uita.

În plicul gros, înmânat de contabil, Dumitrache Urcan a găsit un mic dosar întocmit cu grijă și numerotat chiar de mâna americanului sută în sută: scrisoare către crescătorul de mascuri și de găște din Codlea, împu-terniciri și recomandatii pentru autoritățile din drum, adresa celor două vile dela Predeal și dela Sinaia, unde s'ar putea opri la nevoie, cheltuelile de călătorie, bonuri la magazie pentru ovăzul cailor, pentru grăunțele găș-telor și uruiala mascurilor de soi.

Acestea au fost mai hotărâtoare pentru el, decât toate.

Clătinând din cap, pe poteca spre casă, cu plicul înfășurat în basma și cu basmaua pusă la piept, să nu mototolească hârtiile cumva, își spunea înălțând din sprincene:

— Omuleț, omuleț, dară om întreg! Știe ce înseamnă cuvântul dat...

Nicio clipă nu i-a trecut prin cuget să se întrebe de ce un om întreg, cu atâtea afaceri, un progresist și un american sută'n sută, n'a trimis unul din nenumăratele sale camioane de la nenumăratele sale întreprinderi, să aducă în viteză mascurii de soi și găștele într'o singură zi de drum? Nicio clipă nu i-a trecut prin gând, că d. Nick Cristodorescu, omulețul cu ochelarii bombați și demult versat în manevrarea asociațiilor săi de afaceri mari și mici, procedase așa dinadins, cu o ascuțită chibzuială, ca să-l lege dintru'n-ceput de el și să-i dea amăgirea că în altcineva nici n'ar fi avut atâta în-credere pentru o răspundere atât de importantă, cum e transportul câtorva orătânii și a unor mascuri, pe care i-ar fi putut găsi în județ, la douăzeci-trei-zeci de kilometri. Asemenea pătrunderi erau peste puterea sârmanului Dumitrache Urcan, crescut și trăit în smârcurile lui.

El mergea cu pas sprinten și întinerit spre casă, voios cum nu mai fusese, nerăbdător să-și grăbească și el plecarea. Iertase și ținutul spre care se pregătea să plece, măcar că-l aștepta cu atât de crâncene și amare amintiri de război.

Nu-i mai părea așa de blestemată acea vale a Prahovei. Nu-i mai păreau așa de afurisite acele locuri de-atunci.

★

În zori de zi, când a purces la drum și când a strâns la pieptu-i ciolănos și lat pe Păuna lui gârbovă și împutinată la trup, dânsa i-a strecurat în mână un ziar vechi, galben, împăturit, în care zuruia ceva înăuntru.

— Ce-i cu asta, Păuna?... întrebă el mirat.

— Decorațiile și medaliile tale de război.

— Decorațiile și medaliile mele de război? Nu le-am svârlit demult la picioarele cui se cuvenea?...

Păuna, cu mâna slăbănoagă agățată ca un vrej de pieptul său, îl rugă:

— S'a găsit cine să le strângă atunci, mi le-a adus și eu le-am păstrat ascunse la icoană. Ia-le, rogu-te! Poate au să-ți fie de folos, Dumitrache, acolo, pe unde-ai luptat în război... Este și gazeta unde stă scris despre tine, despre sârmanul Vasile și Pintilie. Nu știu citi, dară știu pe de rost tot ce scrie. Ia-le, rogu-te! Poate are să-ți fie de folos...

Posomorît deodată, Dumitrache Urcan le îndepărtă cu latul palmei.

— Ce ți-a mai trecut prin cap, Păuno? Tu crezi că mai ține minte cineva, ceva, despre război?... Povești vechi și înmormântate! Lasă tinichelele să zacă unde au mai zăcut...

— Vasăzică nu le iei cu tine?

— Nu!

Păuna n'a mai încercat a stărui. Își cunoștea bine bărbatul. Nu ținea să învenineze ceasul despărțirii.

Dar și-a căutat de lucru, să mai ticluiască în șarabauă calabalâcul, sub coviltirul de papură împletită. Când a pogorît, Dumitrache Urcan n'a luat aminte că femeia nu mai avea nimic în mână. Căuta să-și mângâie nepotul, pe Dumitraș, căruia îi înnotau ochii în lacrimi.

— Bine, bunicule! Dacă nu vrei să mă iei, să știi de la mine că tot am să mă duc singur!...

— Nu singur, Dumitraș! Să-l iei pe Lupan, să-ți arate drumul, fiindcă el are să învețe a-l cunoaște acuma...

— Ba nu! Asta nu!...

— Iacă măi! Și de ce nu?

— Nici nu vreau să-l văd în ochi pe Lupan. Ce-i dumnealui, mare boier, să stea acolo fălos și chipos în șarabauă, ca să se uite de sus la mine, Lupan într'adevăr, suit în șarabauă, se uita foarte de sus la Dumitraș.

Iar Dumitraș, cu amestec de lacrimi de ciudă, de pizmă și totuși de înveselire în sclipirile verzi din ochii Urcanilor, a scos limba la dânsul:

— Nu! Să știi că nici nu-mi pasă! Când mi-a veni vremea să mă duc și eu, să-ți pui pofta în cui! N'am să te iau, nici dacă ai să te tîrâi în genunchi la picioarele mele!...

Apoi, întorcându-i spatele ca să-l sdrobească pe Lupan sub disprețul său, își mărturisi alt pas:

— Bunicule, cică pe-acolo sînt fabrici și mașini de scos păcura din pământ...

— Or fi fiind! Ei?

— Adă-mi și mie de pe-acolo o mașinuță ceva or măcar niște mutelci vechi, să fac eu o mașinuță nouă... Să-i prind coada lui Lupan în șuruburi și să crape de ciudă.

— Bine, dorința Mărici-tale va fi împlinită! făgădui Dumitrache

Urcan, cu sclipirea de înveselire a Urcanilor și în ochii lui verzi, înviorați. Am să viu în haraba cu o mașină cât clopotnița bisericii din Siliștea.

— Mă mulțamesc și cu o mașinuță mai mititică, bunicule!

Dumitrache Urcan a dat bici cailor îndesați și rotofei, care s'au așternut la trap întins tropăind cu potcoavele noi, sub ochii întregii glotimi din Viroagele ieșită la porți și la marginea șanțului, să-i ureze cale bună și întoarcere grabnică plină de spor.

★

Calea se vestea cu adevărat bună la plecare: cu soarele învăluit în perdeluri albe și străvezii de nori văratici, ca să nu-i dogorească arșița; cu drumul stropit de-o bură trecătoare, ca să nu-i înnece vârtejurile de pulbere.

Noaptea poposeau la margine de șosea, dincolo de șanț, într'un hățis ori la o poală de dumbravă, unde găseau o gârlă ori o fântână pentru adăpatul căluților. Dumitrache Urcan aprindea un foc cărașesc de vreascuri. Desfăcea traista cu pită; svârlea undă răb de mămăligă lui Lupan, dulăul nefiind deprins cu pâinea de grâu în smârcurile lor.

Porneau pe urmă cu două ceasuri înaintea zorilor, pe răcoare.

Ca să-și omoare urâtul, Dumitrache Urcan grăia când cu Lupan, când cu Zarif și cu Mădei, cei doi căluți.

— Hai, măi Lupane, măi!... Suie-te în căruță la umbră, că prea scoți limba de-un cot!... Hai, măi căluților, măi, că are să fie bine!... Găsim noi leacul calciciei! Și-a lăsat dumnezeu mâna înșfârșit și asupra noastră! În doi-trei ani nici nu ne pasă!...

De asta nici nu se îndoia.

Toate i se arătau pornite într'o zodie bună..

Greul și necazurile au început abia din a treia dimineață.

Mai întâi au dat în șosea asfaltată unde caii, neînvățați cu o asemenea minunăție a progresului și a civilizației, se săiau, călcau ca pe jăratec, luncău și se poticneau, speriați de atâtea automobile, camioane și autobuze câte se năpusteau asupra lor, guițând din clacsoane și din sirene să-i facă zob, nu alta. Mai apoi, a început un potop cumplit de ploi, cu tunete și cu fulgere, să-i înnece, nu alta.

— Ei, ce te faci?

Au luat-o cu binișorul, cleamp-cleamp, pe șoseaua cu asfaltul lunecos, unde automobilele se hartoiu la cotituri, în goană, pe două roți.

Pe la Câmpina au trecut în ropotul potopului, fără a mai zări nimic deslușit prin fuioarele sure de ploaie. De acolo înainte, prin munți, au dat în neguri. Nu se vedea în dreapta, nu se vedea în stânga. Numai marginea pădurii, dincolo de șanț.

Piscurile erau sus, în nourii vineți.

De sub coviltirul prin care străbatea așa, nici Dumitrache Urcan, nici Lupan, nu prea știau unde-i duc căluții harnici și cumiți, înainte: cleamp-cleamp! cleamp-cleamp!

Din când în când, prin ochiurile perdelei de ploaie și de neguri se iveau târgulețe cu vile albe, cu parcuri, cu oameni care înfruntau potopul în mântăli ceruite chiar ca pentru potop. De vreo două ori, Dumitrache Urcan s'a gândit la cele două adrese, ale celor două vile de la Sinaia și de la Predeal, proprietățile domnului Nick Cristodorescu, să se oprească și să ceară adăpost. Și-a luat însă seama îndată, făcându-și curaj și vorbind cu Lupan:

— Ce măi, Lupane, măi? De apă să ne-apuice groaza pe noi? că tot apă am văzut în smârcurile noastre, unde-am făcut ochii! Înainte!... Hi, Zarif! Hi, Mădeiu!...

Căluții tropăiau cu vrednicie înainte, măcar că lunecau la urcușuri, măcar că se poticneau la coborîșuri.

S'au oprit în ploaie, numai la un țintirim de război, pe aproape de Predeal.

Mai credea Dumitrache Urcan că poate își va găsi acolo mormintele fraților, care-au murit lângă el, apărând splendorile patriei, splendorile altora, care nu se prea vedeau acum în neguri și în ploaie. Vasile, mort și ținând încheștate în pumn biletele galbene al trenurilor boierești de plăcere. Pintilie, mort cu țeasta sfărâmată.

Păuna și văduvele lor îi puseseră în traistă oarecare lumânările de ceară galbenă, să le aprindă la căpătâiul lor.

Nici pomeneală însă de dâșii. Zădarnic a încercat a silabisi numele răzlete de pe-o cruce ori de pe alta. Cele mai multe, în loc de-un nume, purtau o inscripție demult ștearsă de soare și de ninsori și de ploi: „Erou necunoscut“.

Eroi necunoscuți erau toți.

Zădarnic a încercat să aprindă el lumânările sărace și subțiri de ceară, fie și la căpătâiul acelor „eroi necunoscuți“, printre care se aflau poate și Vasile și Pintilie, coborîți din vagoanele de vite acum vreo douăzeci de ani să piară luptând înainte de a apuca măcar să vadă cu ochii pentru ce splendori ale patriei luptă...

Vântul și ploaia îi stăteau împotrivă. N'a izbutit și s'a suit în căruță cu lumânările neaprinse, nefolosite, dând bici cailor.

— Hi, Zarif! Hi, Mădei!... Hai, că ne-apucă noaptea...

Din fața lor și din urma lor, grăbeau și alții în automobilele repezi, sclipitoare, în ploaie, să nu-i apuce noaptea nici pe dâșii. Ii așteptau vilele, îi așteptau cazinoul, îi așteptau sindrofiile.

Morții, eroii necunoscuți care au pierit apărându-le pe toate, erau demult uitați. Morții cu morții!

— Hi, căluți!...

☛ Crescătorul de mascuri și de găște de rasă din Codlea, domnul Ferentz Gabor, om lat în ceafă și cu niște musteți mai cumplite decât ale lui Matias Corvinul, a răsucit cu plăcere între degete răvașul domnului Nick Cristodorescu, l-a citit și pe urmă și-a răsucit și cu mai mare plăcere încă mustățile lungi și groase, împingându-și pălăriuța verde pe ceafa roșcovană.

— Foarte frumos! Bună idee!... Demult vroiam să-l servesc pe d. Nick Cristodorescu!...

Dumitrache Urcan vorbi scuturându-și apa de pe dânsul, ca și Lupan care era learcă.

— Imi pare bine atunci, domnule Ferentz Gabor! Iacă, ai prilej să-l servești... Dară nu cu marfă de mântuială...

— Se poate?...

Grăind, se uita însă lung la omul ciolănos și țepos al smârcurilor, la șarabaua cu coviltir și la căluții istoviți de atâta drum.

— Numai de-un lucru mă mir!... spuse cu îndoială.

— Care lucru anume?

— De ce n'a trimis domnul Nick Cristodorescu un camion, mă rog frumos? Că are zeci și zeci de camioane... Sute!

— Poate că o fi având el zeci și sute de camioane, dar mai multă încredere are în mine, decât în toate camioanele sale.

— Tot ce se poate! Intrebare fără supărare, mă rog frumos!... Așa are să fie cam greu...

— Nu mă tem de greu, domnule Ferenț Gabor!

— Asta se cunoaște de la prima vedere!... încuviință d. Ferenț Gabor. Poruncesc unui ajutor de-al meu să deshame caii, să-i pună la adăpost și să le dea de mâncare. Și până atunci poștește în casă să te încălzești cu o palincă ori cu un vinars de al nostru... Arde, dar te înfierbântă.

— Nu mă dau înlături, că m'a răzbit potopul de sus, așa că simt și eu nevoia de ceva să mă înfierbinte. Mulțămesc deci și eu frumos! Dară să-mi fie iertat. Căluții mei îi desham cu mâna me și țin să-i pun eu la adăpost, să primească mâncarea de la mine.

D. Ferenț Gabor zâmbi răsucindu-și mustățile groase și lungi:

— Înțeleg, înțeleg, mă rog frumos! Rânduială de gospodar... Trebuie să împăcăm însă și câinele dumitale, cu câinii noștri!... Văd că-i gata să înceapă război mare cu dâșii. Viteaz câine!...

— Viteaz, da!...

Până la urmă, Lupan s'a împăcat și cu câinii străini ai domnului Ferenț Gabor. S'a încălzit cu vreo câteva paliciuri de palincă și Dumitrache Urcan, după ce și-a pus căluții la adăpost și după ce-a schimbat o cămașă uscată pe el.

Stând la taifas cu d. Ferenț Gabor, a mai aflat cu acest prilej multe și mărunte. Dintru'ntâi, că e cuminte să mai aștepte o zi fiindcă barometrul vestește că are să fie vreme frumoasă și până atunci meșterii vor întocmi cuștile de cuviință pentru găștele și găscanii de soi, înțepenind acele cuști în codârla șarabauei. Pe urmă, a mai aflat că domnul Ferenț Gabor lucrează într'un fel de tovărășie cu oamenii din jurul său.

Cartea puțintică din copilărie și-a desăvârșit-o stăruiitor mai târziu, cu învățătură despre creșterea vitelor și păsărilor. Ingospodăria lor tovărășească avea acum și un mistreț prins din pădure, și-un cerb și un urs. Toți îmblânziți: mâncau din mână.

Câștigau bune parale, dar le îndeplineau toate și cu un fel de patimă. Mai creșteau și vulpi argintii, aduse de prin țări străine, tocmai din America, din țara Canadei, vulpi de mare preț, cu blana mai scumpă decât o pereche de boi.

— Și toate le-ai făcut dumneata singur?

— Le-am început singur, fiindcă oamenii n'aveau încredere atunci și râdeau de mine — clipi din ochii mititei și păcurii d. Ferenț Gabor, netezindu-și mustetoaiele mari. Pe urmă, s'au strâns toți în jurul meu fără a mai râde și am făcut tovărășie... Bună și cu folos tovărășesc!...

— Noi n'am avut parte!... oftă cu obidă Dumitrache. Tovărășia noastră a fost numai la pagubă și la calicie... Tovărășie de peste o sută de ani, în niște bălți unde cel mult am fi putut face doar o crescătorie de țânțari... Poate că acum om scăpa la alt fel de crescătorii.

— Poate.

Dumitrache Urcan îl sfredeli bănuielnic cu ochii, după năravul lor, al Urcanilor, când nu-i suna ceva bine auzului.

— N'o spui din toată inima, domnule Ferenț Gabor!

— Eu sânt cinsit, mă rog frumos! Simt de datorie să spun că nu-i treabă așa de ușoară. Mai ales la început...

— Nu mă tem de greu!

— Atuncea, cu atâta mai bine. Cinstim încă un păhărel?

— Cinstim. Imi place că vorbești ca și noi...

— Vorbesc așa, că mi-s ungur după lege, da-s român! Printre români mi-am trăit jumătate din viață.

Barometrul domnului Ferent Gabor nu mințise.

A doua zi, vremea s'a luminat.

Iar în a treia dimineată, zi de duminică, înainte de răsăritul soarelui, Dumitrache Urcan a pornit înapoi cu șarabaua lui încărcată și cu inima plină.

Căluții, odihniți. La umbră, pe culcușul de paie, sub coverca de papură, un vier și două scroafe alese pe sprinceană; în cuștile din codârlă, opt găște și doi gânsaci de soi. Iar pe deasupra toate sfaturile domnului Ferent Gabor și a tovarășilor săi, toată încântarea ochilor după ce văzuse întreaga crescătorie și sălbătăciunile codrilor împlânzite. Cum să nu-i crească inima? Ducea nădejde sdravănă acasă, la oamenii smârcurilor din Viroagele lui.

Toate se vesteau bine, până ce-a ajuns sus, la Predeal, de unde se deschidea Valea Prahovei. Când a ajuns Dumitrache Urcan în locurile acestea, soarele a prins a dogori peste seamă. Sub coverca de papură, răsuflând greu de atâta căldură, cele două scroafe și vierul au început a da semne de protestare, adică a guița, a geme. Căluții se împleticeau pe asfalt, mânați de vâjâiala zănatecă a automobilelor din zi de duminică.

Dumitrache Urcan nu mai deslușea bine cu auzul, dacă guița un porc din șarabauă la spatele lui ori un clacson de automobil, din urmă.

— Măi Lupane, măi! oftă el. Tare mă tem c'am scrântit-o.. Mai cuminte era să facem popas ziua și să mergem noaptea.

Lupan, cu limba roșie scoasă de-un cot, părea că încuviințează și el:

— Mai cuminte!

— Stai, că i-am găsit eu leacul!.. se bucură Dumitrache Urcan. Ne oprim la adresa pe care ne-a dat-o boierul nostru Nick, la vila sa de la Predeal. Facem popas acolo! Și pornim noaptea la drum...

Întrebă pe unul, întrebă pe altul. Coti la dreapta, coti la stânga— și ajunse în fața vilei.

Măreată vilă! Halal! Știe să trăiască omulețul cel cu cizmulile galbene și cu ochelarii bombați pe nasul cât un sfârc!

Pogorînd în fața porții de fier lucrat cu ghinturi de aramă, Dumitrache Urcan a dat târcoale pe dinaintea zăbrelelor, căscând gura. Se scărpină sub pălăria slinoasă și se minuna. Parcă le mai văzuse el pe toate! Parcă le cunoștea!

Semănau toate cu vila de acum douăzeci de ani, când au fost descărcați dâșii din vagoanele de vite să apere pe nerăsuflăte splendorile patriei de pe Valea Prahovei.

Tot așa, parc cu pajiște tunsă de gazon.

Tot așa, poteci cu nisip cernut prin sită.

Tot așa, șiraguri de trandafiri roșii ca sângele și cu luciri moi cum e catifeaua, pâlcuri de brazi verzi și roate de pini argintii, tot așa pergole de glicine și de clematite.

Numai că vila era încă și mai mare, terasele și mai late, parcul și mai larg, nisipul galben al potecilor presărate de scoici nemaivăzute, cu ronduri și nemaivăzute încă, unde se aflau mese, scaune de pânză vârgată, umbrele roșii, portocalii și albastre...

Dumitrache Urcan s'a uitat la adresa scrisă, s'a uitat la numărul tăbliței smălțuite de la poartă. Ca să nu dea greș cumva, a întrebat și un trecător cu șalvari largi și cu ochelari negri de soare:

— Aici o fi stând oare d. inginer Nick Cristodorescu?

— Românul-american sută în sută? Aici, aici! pufni trecătorul fără să se oprească. Bate și ți se va deschide!

Luând-o de bună, Dumitrache Urcan a bătut fără să vadă butonul soneriei și rozeta de fier forjat, și de altminteri, fără să știe nici la ce-ar folosi bumburuțul acela alb, chiar dacă l-ar fi văzut.

A bătut odată, nimeni.

A bătut a doua oară, și nu i s'a deschis.

A treia oară, s'a hotărât să deschidă poarta el singur și să bage șarabaua înlăuntru, gospodărește, ca la hanurile din moși-strămoși, de pe vremea marelui vornic Calist Silișteanu.

A închis apoi poarta după el. A netezit căluții pe gâtul asudat, povățuindu-i să aștepte cuminți. I-a poruncit lui Lupan să stea de strajă. Și a pornit pe potecă să caute o intrare de pe dindos, fiindcă-și dădea el seama că nu-i de nasul lui să intre pe terasa cea mare, cu ușile vraște.

N'a apucat însă s'ajungă departe.

De după paravanul unui boschet de trandafiri vișinii, i-a tăiat calea un fel de cocoană înaltă, uscată toacă, în rochie de olandă albă, cu ochelari pe nas, cu obraji de culoarea smeurei și cu un șervet în mână. Atunci a luat el aminte că acolo se aflau doi copilași, o fetiță și un băiețel, înaintea unei mese întinse cu tot soiul de bunătăți, bându-și cafeaua cu lapte cu cozonac.

— Hallo!.. strigă cocoana înaltă și uscată, cu un glas străin. Ce cauți tum'nata? Cum intri așa?..

— Pe boier Nick Cristodorescu îl caut! Pe domnul inginer.

— Tomn'inginer nu este. Plecat departe, străinătate. Paris, London, New-York.

— Na-ți-o bună, că ți-am dres-o! vorbi omul smârcurilor, în graiul lor, al smârcurilor.

Unul din cei doi copilași, strigă:

— Miss! Miss! Lasă-l naibii, că se răcește cafeaua.

— Nu este! Atunci du-te!.. porunci Miss. Il cauți pe tumnealui, când se întoarce! Peste una, două, trei luni..

— Cam mult cucoană! Vreau să vorbesc altcuiva. Sunt de la moșia sa, de la Siliștea, om de încredere.

— Siliștea? S'a întâmplat ceva la moșie?

— Nimic. Dară am de vorbit! Port scrisori de încredere la mine.

— Miss! Miss! strigau acum amândoi copiii. Dă-l încolo! Se răcește cafeaua. Vino și ne întinde untul pe chifle și pe cozonac.

Miss însă socoti că un purtător al unor scrisori de încredere, n'a bătut el zadarnic atâta drum. Vorbi ceva copiilor în limba sa străină și îi făcu semn lui Dumitrache Urcan s'o urmeze pe terasă, unde-i porunci să aștepte.

El a așteptat supus, cu pălăria în mână, uitându-se la niște mașini mici, automobile, tancuri și avioane, lăsate acolo de copiii de la masa din boschet. Așa ceva dacă ar putea el să-i aducă odată și odată lui Dumitraș!.. oftă din toate băierile inimii. Poate că peste un an, doi, se va învrednici, dacă toate merg cum au purces.

Din asemenea gânduri mai năstrușnice decât niște năluci nebune, l-a trezit o doamnă îndesată și închingată, cu părul spoit roșu și cu obrazul arămiu.

A năvălit pe ușă și s'a înfipt înaintea lui, ca și cocoșneța de pe vremuri care porunceă soldaților, ce-aveau să moară peste un ceas, să dea ajutor la încărcat în furgoanele militare scumpeturile din vila domnului vice-președintele al senatului, fratele domnului general comandant de armată.

Nu semăna la făptură, nu semăna la păr, la îmbrăcăminte, la chip, la încălțări. Toate erau altfel, după portul cel nou al timpului. Și totuși semăna aidoma cu cocoșneța de-atunci!

El rămase cu gura căscată de minunare.

Ea întrebă:

— Ce cauți și pe cine cauți? Ești dela mizeria aia de Siliștea?

Înainte de a se desmetici să răspundă, se ivi în ușă și un tinerel în straie cenușii de alpinist, cu o sticlă în ochi, cu un pahar în mână și cu o pereche de cărți în cealaltă mână:

— Calmează-te, Dolly, calmează-te! Lasă-mă și pe mine să contemplu de-aproape un sălbatec din această Siliște, noua fantezie de miliardar a lui Nick... Un om al locuințelor lacustre!...

Se pregătea să-l cerceteze pe Dumitrache Urcan prin geamul înfipt sub sprinceană, cum se pregătea și omul smârcurilor, omul locuințelor lacustre, să răspundă cocoșneții cu părul spoit cărămiziu.

Dar n'au avut vreme nici unul, nici altul.

Căci în aceeași clipă cocoșneța a înălțat amândouă brațele spre cer, lăsând să se vadă prin mânecile scurte, subțiorile rase, cu picături de nădușală prin talcul alb.

— Vai! *Mon Dieu!*... Uite cine-mi intră în curte! Uite cum calcă dobitoacele pe gazon!... Ce-i cu câinele ăla? *Mon Dieu! Mon Dieu!* Aceasta e invazia barbarilor!...

Dumitrache Urcan se uită și el încrâncenat de priveliște până în măduva oaselor.

Căluții lui, Zarif și Mădei, trăsese răsarabaua peste chenarul de trandafiri pitici, intraseră pe gazon și pășteau de zor verdeța fragedă, cu o nespasă plăcere. Iar Lupan ridicase un picior și stropea trandafirii pitici cu cea mai barbară nerușinare.

— Ce înseamnă asta, boule?... se răsti cocoșneța la dânsul, taman ca altă cocoșneță de acum vreo douăzeci de ani!

— Cucoană, mai întâi află că nu sânt bou! răspunse apăsător, însă cu stăpânire de sine, Dumitrache Urcan.

— Dacă nu ești bou, ce înseamnă asta, măgarule?

— Cucoană, află că nu-s nici măgar. Am venit după îndreptările primite de la domnul inginer Nick Cristodorescu, cum scrie în hârtiile de față. Nu-s însă nici sluga lui, nici a nimănui, ca să te răcnești dumneata la mine ca la o slugă, făcându-mă bou și măgar.

Frângându-și mâinile, violetă la față, cocoșneța se întoarse către junele cu sticlă în ochi, cu paharul într-o mână și cu cărțile de joc în cealaltă.

— Și tu asisti la toate astea, Bob, asisti impasibil? Uite cum îmi încep eu dimineața, care promitea pentru noi atât de delicioase amuzamente! M'apucă o criză, simt, uite, simt că m'apucă o criză de nervi!

Bob, junele cu sticla în ochi, depuse paharul și cărțile de joc pe-o masuță de pe terasă. Cu mâinile libere, înaintă câțiva pași spre omul locuințelor lacustre, poate cu intenții agresive, să-i administreze lecția cuvenită, după dorința cocoșneței pe care o amenința criza de nervi.

Dar omul smârcurilor, înalt și ciolănos, îl privi atât de apăsător cu ochii încărcăți de fulgerele Urcanilor în ceasurile lor de mânie, încât Bob nu știu ce să facă și ce să dreagă cu mâinile libere. Scoase port-țigaretul, aprinse o țigară și rosti cu un glas pe care îl voia grozav de impunător, însă înclăiat de îndată:

— Este un adevărat scandal! Cum poți vorbi așa unei doamne, stima-bile? Îți dai seama?... Doamna te-a întrebat civilizată ce cauți și pe cine

cauți, iar dumneata!... Doamna, care e bolnavă de nervi... Doamna, care e soția domnului Nick Cristodorescu... Doamna, care e prezidenta societății „Crucea și Casca“ pentru a păstra cultul eroilor de război! Doamna, care...

— A! E chiar soția domnului inginer Cristodorescu?... grați domol și amar Dumitrache Urcan. Atunci s'a nimerit bine. Ca să fiu cu cugetu' împăcat, vroiam să mă descarc de-o răspundere. Anume să vă încunoștiințez că în șarabaua care se vede, după hotărîrea și îndreptările sale, ale domnului inginer Nick Cristodorescu, duc la Siliștea două doamne scroafe și un domn vier, care nu prea arată că au să poată îndura drumul pe arșița asta. Și pentru ca doamnele scroafe și domnul vier că nu piară cumva, am socotit de cuviință să cer adăpost aici, la doamna Cristodorescu, până diseară, ca să urmez drumul noaptea... Asta-i toată ticăloșia de care pare-se că-s vinovat!

În ochii verzi ai lui Dumitrache Urcan tresăltau șclipirile Urcanilor din ceasurile lor de hâtră înveselire. E adevărat, pentru cea din urmă oară, fiindcă de atunci nu l-a mai văzut nimeni rîzând.

Scoasă din țâțâni, Doamna Nick Cristodorescu, prezidenta societății pentru cultul eroilor de război, se agita taman ca cealaltă cocoșneată de-acum douăzeci de ani cu pălăria hacana pe-o ureche, deși n'avea nicio pălărie pe părul spoit cărămiziu.

— Il auzi, Bob, ce impertinent răspunde? Doamnele scroafe, domnul vier!... Așa ceva nu mi-a mai fost dat încă să aud! Și tu tolerezi?

— Dar ce să fac, Dolly? Aceștia sunt oamenii lui Nick! Oamenii erelor lacustre... Ne pisează cu americanismul și cu progresismul lui sută în sută, și se complace printre asemenea indivizi preistorici...

— Am să-l lecuiesc eu de indivizi preistorici și de mizeria aia de Siliștea! amenință doamna Nick Cristodorescu. Ori eu, ori ei!...

Împăciuitor și cu aceleași șclipiri hâtre din ochii verzi ai Urcanilor, Dumitrache își rosti nedumerirea.

— Eu mă mir de ce vă supărați. Zău, cucoană! N'am grăit și eu boierește, civilizat adică? În loc să-i spun porcului—porc, și scroafei—scroafă, așa cum vorbim noi sălbatecii în nămolurile noastre, le-am spus după moda dumneavoastră mai subțire... Că-s porci de rasă, se chiamă! Nu i-am luat cu tio și cu ho, ca pe stârpiturile noastre. Le-am spus boierește domnul vier și doamnele scroafe! Ce-i de supărare?

— Incetează! porunci doamna, bătând din picior.

— Sfârșește! porunci și domnul Bob, băgându-și mâinile în buzunarele pantalonilor, ca să nu-l mai încurce.

— Și evacuează curtea! țipoti doamna.

— Și dispari! îi ținu hangul domnul cel june cu sticlișoară în ochi.

— Porunciți ca la o slugă! și vă rog de-a doua oară a cunoaște că nu-s sluga nimănui.. În smârcurile noastre de-acasă, ați vorbi altfel, vă încredințez...

Domnul Bob încercă să salveze situația, înaintând doi pași și privindu-l prin monoclu cu cel mai desăvârșit desgust.

— Aici nu ești în smârcurile dumitale! Ești în unul din cele mai civilizate locuri din țara Românească. Nu te-ai uitat împrejur să te dumirești la cap?... Încât dispari! Nu-i locul dumitale aici...

— Cu tot ce port eu în căruță să dispar? Pe răspunderea dumneavoastră?

— Te privește! îl împunse doamna cu privirea.

— Atunci descarc aici pe domnul vier și pe doamnele scroafe, cu doamnele găște și cu domnii gânsaci. Ca să vă privească pe dumneavoastră!

— Numai încearcă, obraznicule! pufni doamna. Crezi că nu mai

există jandarmi în România? Bob, telefonează, te rog! Să-l învățăm minte pe acest individ...

Bob fu însă de altă opinie, mai împăciuitoare.

— E un scandal ridicol și inutil, Dolly! Ajungem fabula Predealului și a văii Prahovei întregi... Calmează-te!—Ascultă, omule! se întoarce apoi spre Dumitrache Urcan. Vei fi având dreptate în legea dumată, dar ai greșit adresa! Nu aici e locul pentru a lăsa porcii și găștele să pască. Privește împrejur, ca să-ți dai seama singur. Te povățuiesc să pleci mai departe.

— Și dacă pier animalurile primite pe seama mea? Cine răspunde față de d. Nick Cristodorescu?

— Atâta să-l doară pe el în cot!... De asta-i pasă? Depun eu mărturie. Sunt unul din secretarii săi... Pot paria că a și uitat de ele. În materia asta, azi îi trece una prin cap, mâine o uită și poimâine îi răsare alta... Fii sigur că acolo unde e, numai la porcii și la găștele dumată nu se gândește... Il cunosc mai bine decât dumneata.

— Să plec așa dar?

— Nimic mai cuminte.

— Atunci m'am dus!

Nu și-a luat rămas bun. Nu i-a spus nimeni drum bun.

A tras caii de dârlogi și șarabaua afară pe poartă, întorcându-se în urmă să privească la dările roților și la gropile copitelor adâncite în gazon, cu un amestec de simțiminte ciudate. Gospodărește, pe de-o parte, îl durea o stricăciune fără noimă. Pe de altă parte, după câte-i plesniseră lui obraji, toate îl răcoreau la inimă, parcă dările roților și copitelor căluților terciuiseră țâfna cocoșneței, cu tot cu gazonul nevinovat, pârdașnicul și blestematul de gazon care-l prigonea de-a doua oară, la depărtare de douăzeci de ani.

Suindu-se în șarabauă, îl luă la rost și pe Lupan:

— Bine, bre, ticălosule, bre! Se poate tu, măi Lupane, s'o faci așa de oaie?... Mi-a crăpat obrazul de rușine. Cică sântem niște sălbateci din smârcuri! Tu nu-ți dai seama prin ce splendori ale patriei ai fericirea să călătorești? Ridici piciorul și țâști... Tocmitu-te-ai grădinar cu stropitul trandafirilor?

Lupan, ca un dobitoc necuvântător și necugetător ce era, nu lua aminte la splendorile patriei. În loc să se urce pocăit în căruță și să le admire de lângă Dumitrache, Lupan dădea buzna printre cățelușii cocoșnețelor de pe uliță, legați în lanțug, stârnind un șchelălău de-a răsunat tot Predealul.

Abia într'un târziu, la poruncile stăpânului, s'a potolit, a sărit înlăuntru și a privit la toate de sus, triumfător, cu limba scoasă și spânzurând de-un cot.

Dumitrache Urcan, cu ochiul său de cărăuș, a dibuit un drum lăturalnic de pădure, afară din calea automobilelor care săgetau tot mai bezmetic. A tras lângă o gârlă și a întocmit un sălaș pentru toată ziua, coborînd pe domnul vier și pe cele două doamne scroafe, bătându-le pripoane la umbră, dându-le de mâncare și purtându-le prin gârlă să se răcorească. A priponit și două-trei găște, chiar lângă apă, să se bucure, dar să țină cârdul pe-aproape. Pe urmă, s'a așternut cu fața în sus, pe iarbă verde, cu ochii la cer, petrecându-și prin minte tot soiul de gânduri, mai mult amare acum decât bucurăse, așa cum plecase de la casa domnului Ferenț Gabor din Codlea.

Intr-o vreme l-a prins somnul. S'au odihnit și căluții.

Către seară, făcându-și și pregătirile de plecare, i-a mai venit inima la loc.

Oricât de blestemată vale, oricât de afurisite locuri, are să scape de ele, cum a mai scăpat și acum douăzeci de ani.

— Ce zici, Lupane?

Lupan a dat din coadă cu îndoială.

Avea el alte chestii mai importante. Il perpelea o veveriță — dihanie pe care n'o mai văzuse cu ochii până atunci—jucându-se de-a v-ați-ascunselea, printre crengile unui fag.

— Ei? Hai, gata! În noaptea asta dăm greul la spate! pocni Dumitrache Urcan din bici, bucuros, fără a bănuși că îl mai pășteau alte peripeții mai năstrușnice prin acea blestemată vale și prin acele afurisite locuri.

Odată cu noaptea, drumul s'a dovedit mai anevoios.

Automobilele plesneau ochii călușilor cu săbiile de lumini ale farurilor, orbindu-i cu totul, ca pe niște sălbăticiuni ale smârcurilor, care nu prea zăriseră prea des în viața lor nici măcar fumegoasa ață de lumină a unui opaiț. Treceau camioane și autobuze luminate ca vagoanele de tren, aruncându-se asupra lor să-i prăvale în prăpăstii. Cu groaza asta și cu încărcătura lor de mascuri și de găște au străbătut tot ca pe muchii de cuțit șoseaua prin Azuga, prin Poiana Țapului, prin Sinaia, prin codri, prin Posada, prin Comarnic și prin nesfârșitele Breze, la fel de năucii și călușii, și Dumitrache Urcan, și zăvodul, până la Câmpina.

La Sinaia, a căscat și Dumitrache Urcan gura, în fața Cazinoului, minunat de atâta forfoteală și luminății.

— Ce panaramă-i asta? întrebasese el un șofer de camion care își încărcă rezervorul la pompa de benzină.

— Panaramă?... izbucnise camionagiul în răs. Chiar că-i panoramă. Acilea-i panorama unde boierii și procopsiții joacă în cărți banii muncii cu sudoarea noastră.

Un gardian, apropiindu-se, îl amenință cu bețișagul alb din mână, mai mult prietenos decât cu asprime.

— Ia, ia, nu-i mai trage cu propaganda, mă Tase! Nute mai astâmperi?... O să ți se înfunde odată.

— Mie? Mai curând lor!

— Hai! Cărel, că te-au luat alții la ochi p'acilea, Tăsică!

Apoi, către Dumitrache Urcan:

— Și dumneata, ce umbli noaptea pe drum? Și dacă umbli noaptea, ce nu-ți cauți de drum? Cărel-cărel! Dă bici, nene, c'acilea e vadul boierilor, nu al căruțelor cu cuști de găște. Nu vezi ce dă mai automobile? Expoziție!... Toate mărcile, toate mărimile... Hai, nu încurca circulația. Cărel-cărel!...

El se cărase în trapul cailor, cleomp-cleomp! țaca-țaca! orbit de faruri și asurzit de clacsoane, fără să mai întrezărească nimic din mărețele splendori de pe valea Prahovei, pe care le apăraseră și dânsul luptând în toamna anului 1916, și pentru care îi muriseră cei doi frați: Vasile cu bilețele galbene de tren, avutul patriei, încheștate în pumn; Pintilie, târîndu-se în patru labe prin molozi, cu țeasta sfărâmată.

Și când să răsuflă cu ușurare însfârșit, dincolo de Câmpina, pe la ceasurile trei după miezul nopții, atunci s'a petrecut dandanaua cea mai cu moț, care le-a pus capac la toate.

Blestemată vale! Afurisite locuri!

Văjăitul automobilelor nu contenise. Acum îl ajungeau mai toate din urmă, orbindu-l de la spate cu săbiile tăioase de lumină ale farurilor. Se întorceau cheflii la București, după ce pierduseră banii la Cazinou, după ce se mângâiaseră de pierderi, ospătând la baruri și deșertând cupe

de șampanie, de coniacuri, de lichioruri, de whisky, la restaurantele boierești.

El mergea cuminte, ținând dreapta pe marginea șanțului, grăind din când în când cu Lupan ori cu căluții săi, să nu-l prindă somnul și moțăiala.

— Ai văzut tu, măi Lupane, măi, ce mai de-a câini boierești se plimbau pe-aici cu automobila? Nu un păcătos și un flenduros ca tine, în haraba! Hi, Zarif, hi, Mădei! că mâine noapte scăpăm de asfalt și umblăm prin hârtoapele cu care ne-am deprins de când am făcut ochi!...

Se gândea chiar să întrebe a doua zi, dacă nu se află cumva drumuri mai netrebnice, lăturalnice, unde căluții să se îndemne mai bine la mers, neorbiți de paloșele farurilor.

Atunci, pe neașteptate, la o cotitură, i-a ajuns unul din acele automobile zănatice din urmă, a luat șarabaua în râțul de fier și a svârlit-o cu troznete și cu pârăituri peste șanț, deavalma cu căluții, cu el, cu Lupan, cu găște și gânsaci, cu domnul vier și cu doamnele scroafe. La clipeală s'a înălțat către cerul înstelat al nopții un vaier nemaipomenit: găgâielile găștelor, scheunatul lui Lupan, guițatul porcilor.

Când s'a ridicat de jos, de cealaltă parte a șanțului, schiopătând și ținându-se de mâna scrântită din încheetură, Dumitrache Urcan nu știa la ce să se uite mai întâi. Găștele și gânsacii lor de soi se sburătăciseră prin popușoaie din cuștile sfărâmate, bătând din aripi și găgâind să ducă în lumea largă vestea întâmplării. Domnul vier își dăduse obștescul sfârșit, sârobrit de roți, fără să scoată glas. În schimb, dădeau glas ascuțit și străpungător cele două doamne scroafe, prăvălate buștean, cu picioarele legate. Lupan schiopăta și el. Căluții s'au înălțat pe picioare, scuturându-se, deo parte și de alta a oiștei rupte. Erau deci mai mult sau mai puțin teferi.

Dumitrache Urcan a răsuflat ușurat, întorcându-și ochii spre automobilul cu pricina.

Nici celor dinlăuntru, de-acolo, nu le era moale.

Automobilul era lung, alb, numai de două locuri, descoperit. Geamul din față plesnise țândări. O femeiușcă cu capul gol, cu părul scurt, stătea proștită la volan și își ștergea o șuviță de sânge de pe obraz. Domnișorul de-alături, frate bun cu Bob, secretarul domnului Nick Cristodorescu, a pipăit-o, i-a șters șuvița de sânge de pe obraz cu batista de la piept și a mângâiat-o:

— Nu-i nimic, Jeanette!... Am scăpat eftin... Putea să fie și mai rău. Nu ți-am spus eu să nu te urci la volan, după atâtea cocteluri?... Sar jos, să văd ce s'a întâmplat cu ostrogoții din căruță.

A sărit jos, înalt și svelt, apropiindu-se de șarabaua desghiocată din mădulare și de Dumitrache Urcan, după ce-a îndreptat către dânșii farurile care scăpasera nevătămate:

— Este vreun rănit? Vre-un mort? Întrebă.

— Este un mort.

— Cum? Întrebă tânărul cu glas schimbat și îngrijorat... Un mort?...

— Da! Este un domn vier, mort ca toți morții! răspunse Dumitrache

Urcan.

— Cum? nu înțelegea tânărul, privindu-l cercetător.

— Un domn vier, mort și răposat întru domnul.

— Ce fel vorbești? Ești beat?

— Ferească-mă cerul! N'am pus rachiul în gură de două zile. Și mai sunt răniți... Eu, căluții, câinele, niște scroafe...

— Asta-i altă socoteală... Fleacuri... Mortul, ce-i cu el?

În acel răstimp s'au oprit și alte automobile. Au coborât și alți drumeți să vadă ce s'a întâmplat. S'a apropiat și un agent de circulație de la postul

său în cușca vărgată, care se afla la câteva sute de pași. A oprit și un camion care venea din partea dimpotrivă, dinspre Ploiești.

— Schimbă-te repede de la volan, Jeanetto!... vorbi șuierător printre dinți tânărul care semăna ca un frate geamăn cu d. Bob, secretarul domnului Nick Cristodorescu și amicul intim al doamnei Dolly, soața domnului inginer. Nu știi ce înseamnă să provoci un accident când n'ai permis de conducere? Să mai complicăm lucrurile? Imi iau eu toată răspunderea...

Iar luându-și el toată răspunderea a arătat o legitimație agentului în uniformă, i-a șoptit câteva vorbe și agentul a salutat respectuos.

— Am înțeles, să trăiți!... Se aranjează toate în doi timpi și trei mișcări.

Drept care, s'a adresat dintru'ntâi automobilelor oprite:

— Circulați, domnilor! Nimic important. Un accident de circulație, fără însemnătate.

Toți au plecat, în afară de camionul care venea din direcția Ploieștilor.

Apoi agentul s'a întors cu glas răstit către Dumitrache Urcan:

— Unde ți-i felinarul reglementar de la spatele căruții? Nu cunoști regulamentul?

— Felinarul e tot la spatele căruții, numai că-i spart acum. Nu eu l-am spart.

— Pretinzi că era aprins?

— Spun că era aprins. Să spună și domnul de colo dacă nu-i adevărat. Domnul a încuviințat. Era aprins.

— Și unde circuli noaptea? De unde vii? Unde te duci? Întrebă cu aceeași asprime agentul.

— Din Moldova, cătunul Viroagele, comuna Siliștea, județul...

— Din Moldova? se supără agentul. Ce cauți noaptea tocmai p'acilea, din Moldova?

Dumitrache Urcan răspunse tot așa de ghimpos, scoțând din tașca de la sold hârtiile.

— Ce caut, scrie aici! Am îndreptările mele. Sunt om de încredere, trimis cu o îndatorință de încredere, de către domnul inginer Nick Cristodorescu.

— Marele petrolist?

— Mare, mic, nu știu. Știu că-i stăpânul moșiei Siliștea, de unde m'a trimis să-i aduc niște animăluți și păsări de soi pentru moșie. Adică pentru o tovărășie a noastră gospodărească, pentru ca să vorbesc cinstit. Iacă, uită-te și dumneata, ce s'a ales de ele!... Un vier a pierit, scroafele, mă tem că n'au mult. Gâștele s'au sburătăcit în lumea lor.

— Ce vrei să-ți fac eu?

— Dumneata sau domnișorul de colo, trebuie să faceți ceva! Eu n'am nicio vină... Imi trebuiesc acte la mână, ce fel s'a întâmplat și cum.

Agentul pufni a râde, disprețuitor.

— Poate poțestești și un act de deces al porcului? Adresează-te în acest caz la ofițerul stării civile din Câmpina. Suntem pe teritoriul comunei urbane Câmpina!...

Dumitrache Urcan, în neștiința sa deplină de carte și de multe alte ale lumii, nu era în măsură să simtă ironia din vorbele agentului. Dar că slujnicarul stăpânirii îl ia peste picior, tot a înțeles.

Așa că a răspuns tăios:

— Dumneata să nu-ți bați joc de mine! Să cercetezi cum s'au petrecut lucrurile și să-mi dai hârtie la mână, ca să fiu acoperit. Cine răspunde de pagubă? Ce dovezi pot înfățișa domnului inginer Nick Cristodorescu, că

nu din vina mea i s'au irosit animălurile și păsările de prăsilă, ca să nu mai vorbesc despre căruță și de caii mei pe care i-a prăvălat peste șanț, automobila dumnealor. Asta e datoria dumitale!...

— Nu mă învăța dumneata datoria mea! Mai sunt mulți deștepți de ăștia în Viroagele de unde vii?

— Sânt. Poftește acolo, să-i cunoști!

Tânărul cel înalt și subțire s'a apropiat, căutând să grăbească o cale de împăciuire.

— Domnule... bade... nene...

— Dumitrache Urcan mă chiamă.

— Nene Urcan, eu îmi recunosc vina. Eu am dat peste căruța dumitale.

Șoferul de la camion, care tăcuse și ascultase până atunci, și în care Dumitrache Urcan îl recunosc pe Tase cel de la pompa de benzină din Sinaia, se amestecă în vorbă:

— Nu-i adevărat! Nu dumneata erai la volan... Era doamna care și-a schimbat locul, mai pe urmă. Să-și arate permisul de conducere!

— Te-a întrebat cineva? se încruntă agentul de circulație. Vezi-ți de drum!

— Nici gând. Drumul e al tuturor.

— Nu te obrăznic!

— Nu te obrăznic dumneata! Eu sunt șofer la Româno-Americana, societate unde are parte importantă dl. inginer Nick Cristodorescu. Am drept să fiu mărtor. Nu admit să bălmăjiți cu procese-verbale aduse din condei, un om simplu și necăjit care vine de pe cine știe ce meleaguri. Asta e! Unde-i permisul de circulație al persoanei care a provocat accidentul?

Agentul de circulație bombăni descumpănit:

— Știi cine e domnul? E nepotul Excelenței sale, domnul ministru de Interne.

— Aha! De asta te guduri în jurul lui ca o javră? Tocmai! E nepotul Excelenței sale, Ministrul de Interne, care păzește ordinea și respectul legilor? Cu atâta mai mult cer să se identifice persoana în chestie și să arate permisul de conducere.

— Dumneata ordoni și conduci ancheta? se burzului agentul. În numele cui?

— În numele dreptății și adevărului, în numele legii și regulamentelelor pe care ai datoria să le aplici. Pe mine nu mă învărți așa, ca pe-un țaran pe care vrei să-l bagi în sperieți, ca să scoți vinovații basma curată. Domnule nepot al Ministrului de Interne, am ori nu dreptate?

Tânărul cel înalt și subțire își mușcă buzele. Ah! ce l-ar mai fi frecat pe acest țopârlan, să-i cadă la îndemână!

Dar Jeanetta era fata ministrului de război, o ștersese de-acasă născocind o minciună că se duce cu prietenele la Snagov, și după miez de noapte provocase un accident de automobil fără permis de conducere. Toate trebuiau mușamalizate, pentru a evita un scandal de familie. Deci zâmbi, vorbind cu tonul cel mai prietenos și răbdător cu putință:

— Inutil să mai lungim vorba. Dumneata ai dreptate. Dreptate deplină! Aș dori să achit toate despăgubirile pe loc și toate amenzile pe care le merităm... Dar din păcate sunt... cum să zic? suntem amândoi... afii... Fără para chioară. Nici cincizeci de lei, la amândoi...

— Cazinoul?... întrebă Tase, șoferul camionului, râzând înveselit.

— Exact. Cazinoul!

— Poate vrei să te împrumut eu?... întrebă batjocoritor Tase.

— Ași primi cu plăcere. Numai că suma e prea mare, ca s'o poți avea asupra dumitale. Măcar șase, șapte mii de lei una cu alta, poate zece.

— Atâția bani n'am avut dintr'odată la mine decând trăiesc! mărturisi șoferul.

— Vezi că am și eu dreptate? Să încercăm atunci a aranja lucrurile prin bună înțelegere. Fii și dumneata martor! Văd că mai ai un tovarăș.... Doi martori nu strică.

— Adevărat.

Din întuneric, păși în lumina farurilor al doilea om, care tăcuse și ascultase tot timpul.

— Stănică Mărzac! se înfățișă, ducând degetul arătător la șapcă. Maistru-sondor, tot la Româno-Americană.

— S'a potrivit bine! Unchiul este și el mare acționar al societății. E prieten bun cu d. inginer Nick Cristodorescu. Il cunosc și eu. Avem legături de prietenie, chiar de familie. Maman și cu doamna Dolly Cristodorescu...

Tase, camionagiul, îi reteză vorba:

— Lasă dumneata aceasta, că nu-i chestie de familie acilea! Fapte!...

— Bine! Fapte... Dumneata ce pretenții ai? se întoarse nepotul ministrului spre Dumitrache Urcan.

— Ce pretenții să am? Mai întâi să mă prezint cu fața curată la d. inginer Cristodorescu, care mi-a îndatorințat o îndatorință și pe care îndatorință eu nu am scos-o la capăt din pricină că m'ai svârilit dumneata de-a berbeleacul peste șanț.

— Despăgubiri, adică?

— Înainte de despăgubiri, dovadă că nu eu am fost de vină. Proces-verbal semnat de martori cum s'au întâmplat toate.

— Bine. Proces verbal semnat de martori, în care îmi iau eu toată răspunderea.

— Fie și așa.

— Și despăgubirile? stăruie tânărul.

— Despăgubirile, de unde să le prețaluiesc eu prin întuneric?...

Nepotul ministrului îi dădu zor, scoțând o legitimație și o carte de vizită din buzunar:

— Uite adresa mea. Măine expediez telegrafic suma pe care voi crede-o de cuviință. Care-i adresa dumitale?

— Nu pe adresa mea! La administrația moșiei, să fie lucru pe față, cinstit.

— Perfect! Și dacă suma n'ajunge, înștiințați-mă. O simplă telegramă. Mă voi executa imediat. Bine?

— Bine. Fie și așa...

— Dar caii, căruța, stricăciunile pe care le-ai îndurat dumneata? întrebă Tase. Acestea nu intră în socoteală? Ai?

— Nu. Am să mă descurc singur. Am primit bani de drum. Duc mâine căruța s'o înciolăneze la loc vreun meșter de la Ploști. Iau hârtie la mână de banii plătiți. La nevoie, duc și căluții la un doftor de gite. Iau și de la el hârtie la mână. Lucru cinstit! -

— Perfect! se bucură nepotul ministrului. Văd că ești om de înțelegere. E o plăcere să am de-aface cu un om ca dumneata, nene Urcan!..

— Plăcere? clătină din cap Dumitrache Urcan... De plăcerea asta să ai parte, că mie tot plăceri de-aieste mi-au scos peri albi.

Agentul de circulație a dresat procesul-verbal de cuviință, cu semnăturile martorilor, purtând grijă să lase laoparte numele fetișcanei care conducea automobilul fără permis. Nepotul ministrului a adaos și o decla-

rație personală către d. Nick Cristodorescu, în care își recunoștea vina totală de partea sa și garanta orice despăgubire prezentă ori viitoare.

— Și gata! Putem pleca, nu?..

— Mergeți sănătoși și mai răsturnați tot alte căruțe pe drum! le ură Dumitrache Urcan cu năduf.

Automobilul însă ne se dădea dus. Gâfăia, se opintea, mergea câțiva pași, se oprea din nou.

— Ia vezi dumneata, domnule Tase, că te pricepi mai bine la motor!.. ceru nepotul ministrului concursul șoferului dela camion.

Tase veni cu o lanternă,. Deschise capacul motorului, își băgă nasul înlăuntru, învârti ceva ici, altceva dincolo, pe urmă închise capacul și spuse:

— Dă-i drumul! Are să strănute și are să icnească o bucată de vreme, pe urmă se dă la drum și ajungeți acasă într'un ceas jumătate, să dormiți pe perne de puf!..

Toți s'au împrăștiat. Au rămas pe loc numai Dumitrache Urcan cu șarabaua lui descioalanată și camionul societății Româno-Americane, cu Tase și cu Stănică Mârzac, maistrul-sondor.

— Au să doarmă pe puf, cum am să dorm eu azi!.. izbucni Tase în hohot de râs. Le-am dat de lucru pe drum, să le iasă pe nas cazinoul la fiecare kilometru! Să mai știe și dânșii ce-i necazul!.. Acum, nene Urcane, să trag camionul la margine, să îndreptăm farurile spre căruță și să vedem cum stai cu necazurile dumitale!

Dumitrache Urcan se apără:

— Lăsați! Ce ispravă să vă mai prăpădiți vremea cu mine? Am să mă descure singur...

— Cum poți vorbi așa? îl dojeni Tase. Ce? Ești într'un pustiu? Oameni sănțem! Oameni de omenie!..

— Se mai găsesc oameni de omenie? Nu li s'a stins seminția?

— Printre noi, da, se mai găsesc. Printre ei, nu!

Omul smârcurilor n'a avut nevoie să întrebe care „noi“ și care „ei“, pentru a înțelege.

A rostit scurt:

— Mulțămesc!

Apoi, la lumina farurilor, s'au pus să cerceteze victimele accidentului: căruța, căluții, scroafele, pe Lupan, cu piciorul însângerat și rupt de sub genunchi. Gâștele și găscanii de soi se zburătăciseră în lumea lor. Scroafele, nici ele nu păreau prea sdravene. Zdravănă nu era nici mâna dreaptă a lui Dumitrache Urcan, scrântită din încheetura umărului.

— Prost! spuse Tase.

— Mai prost de cât credeam! încuviință și Stănică Mârzac, maistrul-sondor, care mirosea a păcură și a catran. Era și el un om de omenie. Bine le-ai făcut Tăsică, smintindu-le nițel motorul, să nu doarmă în dimineața asta pe perne de puf. Omul ăsta pe perne de puf are să doarmă? Să încercăm și să chibzuim ce se poate face...

Au chibzuit și au încercat. Căluții erau numai jupoiați pe ici-colo de piele. Incolo, întregi și nevătămați. Dar oiștea ruptă, ștreangurile și hățurile, ferfeniță. Căruța desghiocată din încheeturi.

— Treabă lungă! Îți dăm noi adresa unui meșter din Ploești!.. îl liniști Tăsică din partea asta. Până mâine dimineață, ce faci dumneata acilea?

— Stau pe marginea șanțului. Că și începe a se lumina de ziuă. N'am mult de așteptat....

— Asta-i drept! Și pe noi ne chiamă datoria, care nu suferă amânări.

Măcar să încercăm una mai urgentă. Să-ți punem la loc mâna scrântită din încheeturi. Rabzi la durere?

— Rabd, că altceva n'am făcut toată viața!

— Atunci, ține-te bine și nu răcni!

Dumitrache Urcan s'a ținut bine și n'a răcnit. Tase a înșfăcat mâna și i-a scuturat-o sdravăn, de-a văzut stele verzi.

Dar ciolanele i-au intrat în încheetură și a putut mișca mâna.

— Asta era mai însemnat! Fumăm împreună o țigară și ne-am tot dus. Diseară încercăm a te căuta la meșterul cu adresa. Dacă n'ai isprăvit și dacă n'ai plecat, ți-om mai sta de un ajutor.

— Mulțămesc. Să fi întâlnit tot asemenea oameni de omenie, nu-mi mai părea așa de blestemată valea asta a Prahovei. Pe semne că sunteți singurii doi de omenie, prin partea locului.

— Ba suntem sute și sute. Mii. Ne-o veni rândul să ieșim și noi la iveală!.. spuse Tase. Iacă, Stănică e tot dintr'un sat ca și dumneata. I-au plăcut mașinile și n'a rămas să zacă acolo...

Trăgeau din țigară. Dumitrache Urcan își aduse aminte cu amar de nepotu-su, Dumitraș, care-i ceruse să aducă o mașinărie ceva și acum, frământat de nerăbdare, îl aștepta să se întoarcă. Cu mare ispravă se întorcea!

Iși rosti păsul și amarul.

— Mașina și șuruburile pe care le așteaptă el în dar, treacă-meargă!.. Vorba-i că de acum aze să putrezească acolo și el, ca și noi, în smârcurile noastre, dacă toate plănuirile cu care veneam acasă le-a făcut praf și pulbere domnișorul cu automobilul lui. El n'are să doarmă pe puf în dimineța asta! Noi n'avem să dormim toată viața... Noi, și feciorii, și nepoții, și strănepoții noștri, în veacul vacurilor!

— Aici, te înșeli dumneata! vorbi Tase. S'apropie și sorocul nostru.

— Ei!..

— Ascultă-mă pe mine.

— Ei! Vorbe...

— Și mai repede decât o crezi dumneata.

Dumitrache Urcan n'a avut când să mai spună: — Ei! Vorbe! De lângă el se ridicase Stănică Mârzac, maistrul-sondor, cotrobăise în camion și se întorsese cu un pachet înfășurat în hârtie groasă, vânătă, pe care i l-a pus cu sila în mână.

— Pentru nepoțelul dumitale, Dumitraș!

— Ce-i asta?

— Deschide și ai să vezi. Ce dorește și ce așteaptă el. Deschide, că nu-i dinamită înăuntru!..

Apropiindu-se de lumina farurilor, Dumitrache Urcan desfășură hârtia vânătă. Înăuntru era un mic ciocan, un mic clește, o mică nicovală, un mic strung. Toate lucioase, pline de unsoare, să le apere de rugină.

— Dar cum? Ce înseamnă toate aceste, domnule maistru?

— Spune-mi tovarășe ori prietene, că nu-s domn ca domnul inginer Nick Cristodorescu, marele petrolist, nici domnișor ca fârtângăul din automobilul care ți-a sfărâmat dumitale căruța, pe la spate, hoțește.

Dumitrache Urcan repetă întrebarea, după dorința maistrului-sondor.

— Dar cum? Ce înseamnă toate aceste, prietene Stănică?

— Nimic mai simplu! Am și eu un nepot, ca și Dumitraș al dumitale, cu patimă pentru scule și mașini. Implinește patru anișori peste o săptămână și-i pregătisem bucuria asta.

Omul smârcurilor le îndepărtă de la el, voind să le înapoieze:

— Nu pot să le primesc! Ce să stric bucuria altui pui de om, pentru bucuria nepotului meu?

— Dar nu strici bucuria nimănui, prietene Urcan! Intr'o săptămână n'am adică vreme să fac altele? Te rog să le primești, dacă vrei să nu ne despărțim supărați.

— Doar așa!.. Mulțămesc; din toată inima mulțămesc. Nici nu vă închipuiți ce bucurie are să însemne pentru el. Bietul Dumitraș al moșului!

— Bucuria, ca bucuria!... Cine știe însă ce semn hotărîtor are să fie pentru el. Și eu tot așa mi-am schimbat soarta și am luat altă cale, dintr'un dar de nimic pe care l-am căpătat de copil, dela fierarul satului...

— Oare?...

— Vremurile au s'o dovedească de m'am înșelat sau nu, prietene Urcan!

*Și pentru omul smârcurilor început-au iarăși
a se scurge alți ani grei și amari, de război,
cu alți morți fără morminte*

Când s'a luminat de ziuă, Dumitrache Urcan a prins a face pe îndelete înconjurul șarabauei dislocate din încheeturi și al căluților cu pecingini de sânge încheșat, ca să-și dea seamă deplin, suduind și blestemând, de cele ce-i rămăneau de încercat.

S'au mai ivit și alți drumetri să privească.

Nu dintre cei din automobile, care piroteau răstigniți pe perne, după noaptea de chef și joc de cărți. Asta-i durea pe dâșii! Cei ce s-au adunat erau tot plugari cu uneltele lor de plugărie, cărăuși, cosași cu coasele pe umăr, babe pornite la târg din zori cu orătării și ouă în panere.

Se uitau, clătinau din cap, unii svârleau o vorbă de întrebare dacă pot fi de-un folos și se depărtau în lumea lor.

Doi gospodari, într'un fel de cărucioară pedouă roțile, s'au oprit și ei să cerceteze mai stăruiitor cum stau lucrurile. Vede-se că erau vameși mai încercați ai unor asemenea accidente, fiindcă de îndată și-au dat socoteala ce și cum:

— L-au luatără pe la spate!

Imbrăcați în straie pe jumătate țărănești, pe jumătate târgovețe, erau rotofei la trup și roșcovani la față. Doi gospodari bine hrăniți:

— Îți ucise porcul! zise unul.

— Mi l-a ucis...

— Păcat! Frumos vier!.. Nu-l vinzi?

— Cum să vând o mortăciune?

— Dacă-l cumpăr, ce-ți pasă? Mort de cuțit ori mort de accident, scoatem din el niște cărnați și niște caltaboși, niște fleici și niște șunci, să se bată mușterii la prăvălia noastră.

— Sunteți negustori? întrebă Dumitrache Urcan.

— Avem nițică cârciumioară la drumul mare, în satul care se vede. Mai mult vad pentru plimbăreții din automobile, decât pentru calicii din sat. Se duc la cazinou, se întorc de la cazinou; ce-i costă banii care le trec prin palmă? Bani de haram! Se opresc și vâjjj! pornesc acasă cu plocioanele de la noi, bucuroși nevoie mare! Ei, facem trampa?

— Nu vând! Las stârvul aici, să putrezească unde i-a venit veleatul să piară.

Cei doi s'au uitat unul la altul, dându-și coate.

— Atunci lasă-ni-l nouă!

— N'am nimic de zis. Luați-l sănătoși! Eu tot am să primesc despăgubire, pe cât se pare...

Drumeții au prins curaj. Au cercetat mai îndeaproape și cele două scroafe.

— Nici asta! zise cel mai pântecos, n'are zile multe. Intr'un ceas, tot stârv s'alege de ea... Nu-i păcat? Cere cuțit! N'o vinzi?

— Nu vând! E trecută și ea la catastif pentru despăgubiri, dacă piere.

— Și dacă iei bani pe ea de două ori, strică?

— Nu pot primi. Nu-mi îngăduie obrazul de om cinstit.

Cei doi și-au dat din nou coate.

— Atunci lasă-ne-o nouă, de sufletul celui care plătește despăgubirile. Se vede că ai dat peste-un gugustiuc, dacă va plăti cu adevărat despăgubirile vreodată.

— Le plătește. Mi-a lăsat adresa și garanția semnăturii.

Pântecosul mai cercetă scroafa, aplecându-se s'o pipăie și s'o probă luiască din ochi.

— Soi bun! încuviință... Mare lucru să nu fie de la Codlea, de la crescătoria lui Gabor.

— Taman!

— Bine a crescut-o, dar de pierit tot piere.! Mai bine să-i punem cuțitul în gât. Cât ceri?

Dumitrache Urcan stupi într'o parte, pierzându-și răbdarea.

— Nu vând! Nu înțelegeți omeneste, măi oameni de omenie? Am cuvânt scris că voi căpăta despăgubire. De două ori nu pot lua bani pe dânsa...

— Atunci, dă-o! Fă pomană creștinească de sufletul cuiva de-a dumitale.

— Luați-o sănătoși!...

— Adică s'o tăiem la fața locului?

— Fie și așa...

Pântecosul își stăpâni clipirea voioasă din ochi, rostind către tovarășul său:

— Mă, Trică, mă! Trage-o fugă până acasă, vină cu căruța și cu cuțitele mele. Adă și-un țol, acoperim marfa. Adă și-un clondir de rachiu să cinstim aldămașul.

Dumitrache Urcan se împotrivi.

— Nu vă osteniți, că rachiu nu cinstesc. Dar mi-ați putea aduce ceva să-mi fie de mare folos, ca să mă învrednicesc a o lua din loc. Atunci primesc din toată inima și nu zic ba. Anume o oiște, să am cu ce-ajunge până la Ploiești.

Cei doi, din nou au schimbat priviri înveselite. Peste mare prost au dat în zori de zi! Să dea nașdoul doi porci, pe-o oiște!...

— Nici-o grijă! îl asigură pântecosul. Trică, adă oiștea dela căruța cea nouă. Și niște funii pentru ștreanguri, că le văd ferfeniță. Caută și tu niscai curele mai vechi, niscai funii, ce găsești și tu la iuteală.

Așa a plecat Dumitrache Urcan spre Ploiești, cu oiștea străină în schimbul domnului vier decedat și al doamnei scroafe înjunghiată de cei doi cârciumari și măcelari de ocazie. Așa a plecat mai departe în aceeași noapte, după ce meșterii recomandați de Tase camionagiul și de maistrul-sondor i-au pus șarabaua pe roate și i-au cârpit ștreangurile și hăturile. Așa s'a dus și la un medic veterinar să-i cerceteze căluții care scăpaseră cu răni neînsemnate pe dinafară, să-i puie piciorul lui Lupan în lopățele.

Așa a pornit el apoi spre casă, pe drumuri lăturalnice, după povața și îndreptările meșterilor, ca să scape de pacostea automobilelor.

Și așa s'a oprit el în cale, lângă un alt cimitir de război, părăsit și uitat de toți.

Scotocind în traistele sale găsisse decorațiile și medaliile pitite de Păuna în gazeta cea veche și gălbejită, unde scria despre el și despre frații lui, în vremea războiului. În gândul său, îi trecuse dintru'ntâi să arunce medaliile într'un șanț și să folosească gazeta boierește, în niște popușoale unde s'a dus după treburi, fiindcă îl tăiau la mațe niște pârdaľnice de cireșe înfulate pe inima goală. Pe urmă, s'a cugetat că nu-i cuviincios și creștinește pentru memoria fraților Vasile și Pintilie, care-au murit apărând splendorile patriei cu supremul lor sacrificiu. A pus medaliile, încetișor, pe mormântul scufundat, năpădit de buruieni și cu crucea putredă a unui ostaș necunoscut, despre care poate nimeni nu mai pomenea acum.

Iar din gazeta cea veche, cu citațiile în ordinul de zi pe armată, și-a răsucit țigări, aflându-se cu banii foarte pe sponci. După ce plătise tot, îi rămăsese atât cât să cumpere mălai și să facă o mămăligă mare pentru Lupan, care nu se învoia cu pâinea boierească, și pentru el să-și cumpere cinci pite negre și o cunună de ceapă. Incolo, pentru cai și pentru doamna scroafă din fundul căruței, luase tot ce-i trebuia, cu prisosință. Deci, teleap — teleap! la drum, pe căi lăturalnice, fără asfalt lunecos și fără automobile care dădeau buzna să te svârle cu râțul lor de fier peste șanțuri! Ii părea rău că nu se gândise să ceară adresa celor doi oameni de omenie, întâlniți în blestemata vale a Prahovei și în acele afurisite locuri, ca să le dea un semn de viață, când va ajunge acasă, în Viroagele sale.

Acum era prea târziu.

— Hi, căluți! Hi, Zarif! hi, Mădei!.. Că ne întoarcem cu obrazul dogorît de rușine ca Dănilă Prepeleac din poveste! Am dovedit că nu sântem buni de nimic... Măi Lupane, măi, se cheamă că ești și tu acum invalid. Meriți o medalie spânzurată la gât!

Lupan gemea încetișor, lingându-și laba prinsă în lopățele.

Tot mai bine-i în Viroagele lor, acolo, în smârcurile de haștină!

În Viroagele lor de haștină, Dumitrache Urcan a intrat cu fruntea plecată, răpus de rușine. Se întorcea chiar ca Dănilă Prepeleac din poveste, cu isprăvi care de care mai boacăne, încât nici nu-i venea să le mai istorisească.

O singură bucurie a fost: Bucuria lui Dumitraș care plutea în al noulea cer, mânuind uneltele dăruite de maistrul-sondor din blestemata vale a Prahovei și care, adunând toate plodurile din Viroagele în jurul său, mai adăogea și unele demonstrațiuni teoretice după capul său, pe lângă cele practice. Și a doua mângâiere — nu bucurie — i-au adus-o lui Dumitrache Urcan banii trimiși de nepotul ministrului de Interne, încă înainte de sosirea lui la administrația moșiei Siliștea, împreună cu un răvaș în care-și lua toată vina asupra sa, spălându-i obrazul de orice bănuială. Dar slabă bucurie și slabă mângâiere! Crescătoră visată de el se înnecase în baltă. A predat scroafa, pe doamna scroafă, agronomului, care n'avea ce face cu dânsa. Și s'a apucat iarăși de cărăușie, de data asta mai pe-aproape, chiar pe moșie, unde agronomul l-a angajat la munci ca și pe ceilalți Urcani.

Despre domnul Nick Cristodorescu, americanul sută în sută, cu mărețele sale plănuiri, nici pomenală să se mai întoarcă.

A trecut vara, a trecut toamna, a trecut iarna lui 1937 și 1938, fără să-l mai vadă nimeni la cchi. Il goneau pe aiurea alte afaceri, în dârdora

pregătirilor de război care svârcoleau din nou lumea, și care pentru oamenii uzinelor, fabricilor și afacerilor, însemnau alt prilej de câștiguri nemai-pomenite, față de care moșia Siliștea era doar o floare la ureche.

Poate că-și amestecaseră în toate cuvântul și doamna Dolly Cristodorescu și domnișorul Bob, secretarul cu monoclu, ca să-l înstrăineze de acele plănuiri mărețe și de acei sălbateci ai locuințelor lacustre. Nu-i iertau lui Urcan cu urdia lui de sălbatici, cum a tăbărit într-o dimineață din smârcurile lui, să le strice cheful, să le strivească sub roți splendorile gazonului și să spurce trandafirii catifelati, fala grădinarului adus din Germania, care-i botezase tocmai cu numele doamnei Dolly.

D.Nick Cristodorescu a plivit din el și ultimele fire de iarbă firavă a sentimentalismului, care nici nu ședea bine unui om de afaceri așa de temut. A șters capriciul moșiei dela inima sa.

Primar în Siliștea a rămas deci tot Lache Pătlagină; notarul și jandarmii, tot cei vechi. Numai vechilul Țugui Codârlă s-a schimbat. I-a venit gust să înjghebe el o gospodărie model, pe placul domnului Nick Cristodorescu. Și păcat ar fi a spune că n'a izbutit, ori că n'a tras bine cu piciorul! În urma și după pilda lui s'au mai înfipt și alții la treabă, intemeind în mai puțin de-un an o prăsilă de chiaburi, care în plugărie au folosit metodele progresiste ale domnului Nick Cristodorescu, apelând la credite, la mașini și la semințe selecționate; iar la jăcmănitul oamenilor au întrecut cu mult sistemele zgârciobului Artur Silișteanu, fiindcă nu mai lucrau doar din cancelarie ca el, și după condici. Știau ei mai multe de la fața locului și aveau mai spornice puteri să strângă sărăcimea în chingi.

Încruntat, posac, fără a mai ști ce-i răsul și înveselirea, Dumitrache Urcan își vedea de necazuri cu o îndârjită dușmănie. Nu-și ierta amăgirile de care se lăsase dus și drumul lipsit de orice izbândă pe acea blestemată vale a Prahovei, în acele blestemate locuri, unde-i părea că-și pierduse și faima de om chibzuit și isteț la minte.

— Tot în dușmănie lucrezi, bade Dumitrache Urcan? — îl ispiteau unii și alții.

— Nu-mi mai spuneți Dumitrache Urcan... Am să-mi schimb numele în Dănilă Prepeleac! Pot zice că l-am întrecut!..

— Dară de ce să fii supărat pe întâmplări, bade Urcan? Întâmplările sunt pentru toată lumea. Nu ne cruță pe nimeni...

— Ușor ți-i a vorbi, bre Știubei! Dar să te văd și pe tine plecat cu o căruță plină și să ajungi acasă fără porci, fără nimic, cu cuștile găștelor de soi țândări și goale, cu caii mai beliți de piele decât gloabele convoaielor de război, cu căruța desfăcută de pe masele și cu câinele purtând laba în lopățele, invalid! Atunci să vorbești!

— Apăi nu s'au plătit despăgubiri? Aud că s'au plătit mai mult de cât făceau pagubele, ca dovadă că boiernașul cela cu automobila lui s'a simțit vinovatul cel adevărat și cel mare.

— A plătit, nu zic, nu-l durea mult la pungă! Cât ar fi dat în zece minaturi la cărți. Dar le-a plătit curții, le-a plătit Cristodorescului! Eu nu m'am atins și n'am să mă ating de un ban. Eu am pătimit-o, eu o trag.. Dănilă Prepeleac, v'o spun eu!...

Oamenii îl lăsau în pace. Nu cârteau nici în fața lui, nici în lipsa lui.

Incepeau însă să-și statornicească o părere pe care se fereau s'o rostească. A început Dumitrache Urcan să capete o sucitură anapoda a minții! Greu să te mai înțelegi cu el. Vede-se că l-a lovit automobila și pe el la cap, nu numai în spatele șarabauei! Altminteri, dece nu vrea să spună pe față,

că oricum, lucrurile merg altfel de când cu americanul nostru, d. Nick Cristodorescu? Nu mai este crâșcarea de pe vremea Silișteanului.

Il lăsau deci în pace și se întorceau la vechea lor întrebare:

— Ce spun Urcanii? Ce fac Urcanii?

Feciorii și nepoții lui Dumitrache Urcan mai răsufiau și ei. Pământ de veci nu căpătaseră, căci pe cât nu se îndurau ei să-și părăsească smârcurile Viroagelor de obârșie, pe atâta nu se mai îndura d. Nick Cristodorescu să-i procopsească. Dar au căpătat tarlale de lucru din plin în Siliștea, să-și îndeustuleze nevoile, munceau pe moșie, și n'aveau măcar a se plânge că-s jefuiți mai mult decât alții la măsurători și la plată. Iar pe deasupra, chibzuind și socotindu-se, mai găsiră și un leac pentru un vechiu păs al lor, care le-a făcut până atunci multă obidă și mult năduf. Au strămutat cu chirie în Siliștea, în casa veche a lui Țugu Codârlă, pe văduva lui Vasile Urcan, cel mort în război cu biletele galbene încleștate în pumn, pentru a găzdui acolo pe toți Urcanii mai mărunți de vârsta școlii, ca să nu mai rămână niște pui de sălbateci neștiutori ai smârcurilor. Și le creștea inima, fiindcă acești pui de Urcani ageri la minte și cu tragere de inimă la învățătură, nu-și făceau nici neamul, nici Viroagele de ocară. Făgăduiau să curme un vechi blestem. Și astfel Dumitrache Urcan era acum lipsit și de mângâierea nepotului Dumitraș, care nu-l slăbea mai înainte un pas. De altminteri nici nu-l mai săcâia în vremea din urmă cu rugămintea: „Bunicule, fă-mi te rog o moară!“ — fiindcă dura el morile și toate drăcoveniile meșterite mai bine decât bunicu-su, cu degetele lui noduroase.

Anii au trecut așa, unul după altul; mai ușori pentru ceilalți Urcani tineri, mai grei pentru Dumitrache Urcan. Nu-i mai doboră foamea și prigoanele de pe vremea Siliștenilor, dar tot nu vedeau nici o zare luminându-se înainte. Trăgeau înainte ca vitele de jug, doar ceva mai puțin flămânde, fără să știe ce-i așteaptă mâine: o muncă mai grea? abatorul? ori o zi de odihnă și o pășune mai grasă?

De vreo două ori, d. Nick Cristodorescu, americanul sută în sută, tot s'a mai abătut pe la moșie în fugă, în alt automobil, încă mai lung-prelung. A trimis răspuns lui Dumitrache Urcan că vrea să-l vadă. Și l-a văzut într'adevăr, în fugă, cam stingherit, ocolindu-i privirea prin sticlele bombate ale ochelarilor.

— Am încercat și n'a mers! i-a luat el înainte. Nu-i nimeni de vină! Întâmplarea!

Dumitrache Urcan s'a ținut dârz:

— Întâmplarea! Însă și eu!... Că eu aveam răspunderea...

— Să lăsăm. Dar de ce n'ai vrut să primești despăgubirile cuvenite? Jumătate erau ale dumatiale, după înțelegere. Banii stau neatinși, în iada de fier a contabilului. Te-așteaptă...

— Aștepte! Eu n'am trebuință de dâșii. Prostia se plătește. Dumneata nu cunoști povestea lui Dănilă Prepeleac?

D. Nick Cristodorescu pufăi din pipa cu fumul aromat de smirună și smochine fierde:

— Ești un om greu de împăcat!

— Dară nu ne-am certat de fel... Încă...

— Încă?... Deci tot ești nemulțumit de ceva?

— Sânt.

— Ai avut și oarecari neplăceri la vila mea de la Predeal. La asta te gândești? Imi cer scuze pentru cei care n'au știut să se poarte cu dumneata cum se cuvine.

— Nu-i vorba de asta. Neplăcerile de-acolo și de-atunci, le-am dat chiar acolo și atunci la spate (El a spus alt cuvânt, mai neaoș rural). Nici nu erau neplăceri... Vinovatul am fost tot eu, cu mintea mea proastă.

— Atunci, care alte nemulțumiri aveai dumneata a mi le spune?... Am cercetat. Toate dispozițiile mele au fost respectate... Nici dumneata, nici Urcanii dumitale, feciori și nepoți, nu cred că au a se plânge... Pământuri, în arendă omenească. Muncă, atât cât pot cuprinde brațele, cu plată în bani și cu hrană omenească. Nu-i adevărat? Mă mint oamenii mei? Aș vrea să știu, căci nu tolerez...

— Nu! De asta nu avem a ne plânge. Dar era vorba de alte orânduiești cu pământurile. Nu de la an la an. Pământuri de veci...

D. Nick Cristodorescu strâmbă din nasul cam cârn. Iși apasă ochelarii deasupra. Mârâi, cu dispreț:

— Am spus că trebuie să mai treacă vremea! Problema încă nu-i actuală...

— Pentru dumneata, poate.. Pentru noi e de viață și de moarte.

— În fine...

— Înțeleg! rosti tăios Dumitrache Urcan. Se amână pe la paștele cailor...

— Dar dumneata nu vezi ce se face aici? Iși pierdu răbdarea și d. Nick Cristodorescu. Sunt ocupat până peste cap. Dar nu pierd din vedere nici Siliștea. Am dat dispoziții să se acorde tot sprijinul oamenilor vrednici, ca să se ridice, să-și întocmească gospodăria model, să facă un sat model...

— Și dumneata crezi că-s oamenii cei mai vrednici pentru asemenea faptă? Ai dat mână slobodă și ajutor celor care să ne jupoaie ei în locul Silișteanului. Se ridică o sumedenie de Silișteni mărunți și mai nesățioși... Asta-i tot ce faci.

— Cu dumneata nu-i cale de înțeles, bade Dumitrache!

— Fiindcă-ți spun în față tot ce am pe inimă? Dumneata mi-ai cerut-o, când ai venit la mine. Iacă, nu mai spun! M'am tot dus! Rămâi cu bine și să ai parte tot de „frunțașii” pe care-i prășești ca să facă din Siliștea un cuibar de hoți de cai. Ace tia au să ne mănânce și nouă capul, dar au să ți-l mănânce și pe-al dumitale. Ascultă pe-un om pățit. Te-a apucat într-o bună zi omenia, de m'am mirat și eu. Dară nu te-a ținut mult... Acum, mergi mână în mână cu cei de tagma dumitale. Asta are să te ție mult, că o porți în sânge. Așa că nu avem ce ne mai spune. Pragurile n'am să ți le mai rod. Rămâi sănătos!

Dumitrache Urcan a închis ușa cu încetișorul, fără s'o trântescă, luându-și bățul și pălăria de după ușă.

— Bade Dumitrache! Bade Urcane!... strigă din urma lui d. Nick Cristodorescu, fără să se miște din loc, cu dorința ascunsă să nu-l audă și să nu se mai întoarcă cumva omul smârcurilor. I se acrise de el! Are dreptate Dolly și Bob! Iși spuse după o clipă. E un om imposibil.

Pe urmă, începu să sune la telefon, cerând Bucureștiul, Ploestii, Valea Prahovei, unde-l așteptau alte interese.

Moșia Siliștea se dovedea numai o angara în plus, pe care și-o luase de bună voie pe cap. Acum ar fi fost bucuros să se descotorosească de dânsa.

Se aflau alte zeci de mii de oameni care robeau pentru dânsul în fabrici și uzine, la sonde și în rafinăriile de petrol, în minele și exploatarea de păduri presărate în toată țara. Și se apropia războiul cu pași repezi. Asta însemna o înzecire a volumului de afaceri și o înzecire a vanităților. După ce umblase pe la Paris, la Londra, la New-York, la Amster-

dam, se pregătea de drum pentru Berlin, Hamburg, Leipzig, Valca Rinului, de unde-l căutau emisarii ca iarba de leac.

— Ce înseamnă Siliștea și oamenii smârcurilor din Viroagele, pentru tot ce se pregătește? Ce pot să priceapă niște sârmani ignoranți care nu citesc nici gazetele? Carne de tun!...

Oamenii din Siliștea și din Viroagele, cu adevărat că nu pricepeau nimic din toate câte se pregăteau încăodată peste capetele lor.

Intrucât universul acolo începea și acolo se sfârșea pentru dânșii, cel mult se mai încolțeau din când în când cu noua prăsilă a chiaburilor, față de care procopsiții cu o leacă de chiag, răsăriți după cel dintâi război, nu fuseseră de cât niște sperictori țapeneși fără primejdie în ogoarele de cânepă. Acuma se așezau pe alte temeiuri, cu ajutorul și sub ocrotirea stăpânului. Nick Cristodorescu, în rarele și grăbitele abateri prin Siliștea în unul din automobilele sale lungi-prelungi cu care se învățaseră câinii vajnic de neînduplecați la prima sosire, nu contenea să-și exprime încântarea că se ivesc case tot mai arătoase în sat, livezi, gospodării cu boi și cu vaci de rasă sub șopruri, că stăpânii acestor case au tarlale lucrate sistematic și o droaie de argați cărora le ieșea sufletul robind din zori până în noapte, cum robiseră și Silișteanului. Iar acci foști vechili și foști robi, acum închiaburiți, se dovedeau stăpâni mai fără milă și omenie, chiar decât Silișteanu și străbunu-său de pe vremuri, marele vornic Calist.

Acestea nu le vedea și nu le simțea d. Nick Cristodorescu, americanul sută în sută.

Se oprea din fugă prin sat. Iși freca mâinile, lăudând o casă ori alta. Mai dădea porunci agronomului și contabilului, să mai acorde și alte credite gospodarilor „vrednici“, fiindcă îi veneau cu prisos înapoi și-i asigurau oameni de nădejde. Pe la Viroagele nu s'a mai dus niciodată. La întrebările vechililor despre Urcani, schimba vorba și păcăia din pipă. Nu-i prigonea, dar nici nu-i avea la inimă. Este o sucitură în firea omenească să găsești o vină ori alta, tocmai celor față de care te simți tu vinovat.

Treptat, în vremea aceasta, fără se se simtă când și cum, unele contingente au fost chemate sub arme la nesfârșite concentrări. Oștenii seriau din cele mai depărtate capete de țară: din Banat, din Dornele munților Moldovei, din Munții Bihoriei.

Nici nu pomeneau de întoarcere.

În schimb plecau alții.

Veni zvon într'o noapte, că ocârmuirea țării a preluat-o un gheeneral, care voia să ducă război alături cu oștile lui Hitler, ca să cucerească Moscova și să treacă prin foc și pârjol munca noroadelor sovietice. Concentrările s'au întetit, cu alte ordine mai de zor. Într'o singură săptămână, au plecat și cei trei feciori ai lui Dumitrache Urcan: Lisandru, Vasile și Iliuță, așa cum plecase și el pe vremuri în vagoanele de vite, cu cei doi frați, Vasile și Pintilie, să apere splendorile patriei de pe Valea Prahovei. S'au dus, tot dus, și alți Urcani, feciorii răposatilor de-atunci și feluriți veri de-ai lor. S'au golit treptat Viroagele. S'a golit Siliștea.

S'a lăsat tăcere apăsătoare, în care mai izbucneau doar suspinele mamelor și nevestelor.

Acum, în războiul acesta de-al doilea, nu mai pleca niciunul măcar cu amăgirea că are de apărat vreun hotar, de eliberat vreun frate. Purcedeau să străbată mii de kilometri alături de panțar-diviziile lui Hitler, prin stepe și peste ape cu nume necunoscute, pentru a sfărma împreună cu aceste

oștiri prădalnice, tot ce duraseră alți muncitori ai câmpurilor mai luminați la minte ca dânșii și mai ager călăuziți, să năruiască fabrici și uzine înălțate de alți lucrători ai fabricilor și uzinelor, cu munca lor mai iscusită și nevă-muită de trântori, despre care nici nu era îngăduit a pomeni.

Dumitrache Urcan s'a închis în el, cu mâinile încleștate.

Iarăși nu mai întreba nimeni:

— Ce zic Urcanii? Ce fac Urcanii?

Din nou bătătoriseră potecă până la poarta lui, să-l întrebe:

— Ce zice moș Dumitrache Urcan? Ce face moș Dumitrache Urcan?

Dar răspuns nu mai căpătau nici într'un fel. Li privea pe toți cu ochi mocniți și străini, parcă-și pierduse înțelegerea vremilor.

Mai străină și mocnită i-a fost apoi privirea când a venit veste una după alta că i-au murit tustrei feciorii la rând. Iliuță într'o parte, Vasile în alta, Lisandru undeva, la Don. Tot ce mai era viu în el se năruise răpus. Nici nu s'a mai încumetat ca altă dată, să poarte de grijă văduvelor și orfanilor. Il țintuia acasă, alipit de patul Păunei, boala bătrânei care s'a stins după vreo două luni tot chemându-și feciorii.

Pe urmă a rămas singur. Un unchiaș văduvoi, ursuz și țepos, cu privirea coclită și cu vorba scurtă, hârâită, dușmănoasă, ca un lătrat.

Zădarnic încerca să-l ademenească la născocirile sale nepotul cel mai drag, Dumitraș, cu frații săi mai mici, Pintilie, Alixăndrel și Anișoara, orfanii lui Lisandru. Zădarnic se adunau roată în jurul lui să-i ceară căldură ori să-i aducă un dram de căldură, orfanii celorlalți feciori: Vasile și Iliuță. Zădarnic îi puneă pe genunchi laba lui, stâlcită și lecuită în lo-pățele doftoricești, bătrânul Lupan, câinele sur și găjâit acum, tovarășul de năstrușnice peripeții de pe blestemata vale a Prahovei, din acele afurisite locuri.

Li împingea pe toți cu mâna domol, fără nicio sclipire caldă și luminoasă în ochii posaci, cocliți, cețoși.

— Lăsați-mă în pace. Nu vedeți că sunt un moșneag care mai face degeaba umbră pământului?

— Bunicule, să-ți arăt eu ce scăpărătoare ți-am făcut!... nu-l slăbea Dumitraș, care crescuse măricel și era fruntea clasei la învățătură, dar rămăsese tot sburlit. O scăpărătoare cum au soldații.

El nici nu întorcea ochii să se uite.

— Lasă-mă, Dumitraș! Lăsați-mă, copii!... N'aveți loc destul? Lumea e a voastră, măcar că nu v'așteaptă cu nimic bun, cum e blestemul nostru, al Urcanilor.

Băiețandrul se înfigea în călcâiele desculțe:

— Ba nu, bunicule! Când s'o face pace, se schimbă treaba. Toată lumea vorbește...

— Care lume? N'am crezut și eu tot așa, după războiul cel dintâi?... Nu m'am luptat și eu pentru asta, când a venit pacea? Războiul e al lor. Și pacea tot a lor! Soarta noastră e să pierim în războiul lor, uciși de tunuri, și să ne stingem în pacea lor, storși tot de cei îmbogățiți pe urmele tunurilor.

Dumitraș amuțea cu fruntea posomorită sub părul sburlit.

Nu le pricepea el toate, un copilandru de școală ca el. Nu găsea deci ce să răspundă.

Se depărtă cu toată bucuria suflată ca de-un vânt rece, strângându-și la piept născocirile și drăcoveniile meșterite cu atâta migală, dar care nu trebuiau nimănui. Măcar de-ar veni odată pacea asta despre care toți vorbesc și nu mai vine!

Până la pace, „frunțașii“, adică hămesii chiaburi ai domnului Nick

Cristodorescu, americanul suță la suță, care nici nu se mai ivea pe la moșie, au arătat cu prisosință de câte iscuseli și născociri mai erau vrednici.

N'au stat să doarmă și să se tânguie. Nici n'au așteptat minuni de la zânele păcii.

Au tăbărit ca lăcustele asupra satului Siliștea și asupra prăpădiților din Viroagele, storcându-le cea din urmă picătură de sânge. Că le învârtea și că le succea toate cu spor, o caiafă bătrână ca Țugui Codârlă, fecior și frate de crâșmar, fost vechil al Silișteanului, nu se minuna nimeni. Minunarea era de prăsila cea nouă, foști argați și slujnicari ai comunei, care se vedeau mai aprigi iscoditori decât el. Trăgând vechilii și agronomul domnului Nick Cristodorescu de partea lor, făcându-le și lor bună parte, s'au întins la treabă din plin. Foiau zi și noapte la târg cu căruțele pline, cu vite, cu mascuri și păsări, cu saci de grâu și de porumb, la prețuri întreite și împătrite. Cumpărau eftin și vindeau scump, — ce mare iscusință! Cumpărau eftin munca oamenilor, vitele lor amenințate de rechiziții, boii și căluții, vacile ba chiar și grânele din hambarele domnului Nick Cristodorescu, care numai grija asta n'o avea. Contabilitatea era curată: tot plătită cu bani ghiață, la prețul oficial, cu adaus încă pe deasupra, la calitate. Incât în doi ani, a treia parte a satului crescuse ca un adevărat sat model, cum îl visase noul stăpân când a cumpărat moșia; iar celelalte două treimi, se scufundau într-o ticăloșie și mai cumplită încă decât pe vremea Silișteanului.

— Dacă's toți niște netrebnici și incapabili!... strângea din umeri și agronomul specialist.

El, nefiind din soiul celor netrebnici și incapabili, își înjghebase o gospodărie model, cu vite, grajduri, hambare și acarete, cu trăsuri la scară și cu fată la pension. Pe sub mână cumpăra locuri pe numele rubedeniilor pe care le pripășise treptat, într'un an, unul, în alt an, altul. Satul model creștea și se înfiripa tot pe spinarea prăpădiților și oropsiților din veac.

— Ce zice Dumitrache Urcan? Ce face moș Dumitrache Urcan? Așa ne-a fost vorba?... veneau să se căineze văduvele și orfanii în numele morților.

El privea neguros și abia se îndura să răspundă la a zecea întrebare:

— Nu vi-i milă de mine? Ce pot să zic și să fac eu? Am spus tot ce aveam de spus omulețului pe care mai bine îl svârleam atunci în baltă! Și de făcut, am încercat să fac cât mă ajuta mintea... Nu era, însă, pentru puterile mele, un păcătos de Dănilă Prepeleac!...

— Dar acuma, moș Dumitrache?

— Acuma, ce? N'am și eu văduvele și orfanii morților mei, cărora nu pot să le fac nimica?

— Gândind bine, s'ar spune că acuma-i mai rău decât pe vremea Silișteanului. Atunci ne jupoaia unul. Se mai strecurau câțiva printre filele de condică. Acuma ne jupoaie trei zeci. Și ca să fie toate de batjocura batjocurilor, aceluia Cristodorescu, american suță în suță, cu bumbul lui de nas, i se pare că pe moșia lui e raiul pe pământ, fiindcă a făcut prăsilă de chiaburi.

Dumitrache Urcan, cu ochii lui neguroși, vorbea tot așa de neguros, fără a înălța glasul.

— E întâia dată când vă spun eu că este pe lume un rău și mai rău de cât răul de care crezi că ai scăpat... Asta cine altul ne-a învățat-o oare, decât viața noastră cea de toate zilele?...

*Au venit eliberările, și schimbările, și împlinirea nădejdlor,
dar omul smârcurilor tot posac și dușmănos față
de toate a rămas*

Atunci, cam nu după îndelungă vreme, a venit și ceasul cel de mult nădăjduit. Deodată s'a surpat frontul și s'a curmat războiul. Oștile sovietice, eliberînd împilații, dintru'ntâi din Ardeal, pe urmă din Ungaria, din Cehoslovacia, din Austria, au ajuns până la Berlin, cuibarul de unde panțărdiviziile lui Hitler au fost puerce cu mare fală să cucerească și să robească lumea.

Acestea le-au aflat și neștiutorii de carte din Siliștea și din Viroagele. Cum au aflat și semnele celor dintâi schimbări. La început îndoielnice și cu opinteli, fiindcă se mai aflau îndestui sătui și violenți să stea deacurmezișul în cale. Pe urmă din ce în ce, pe drumuri mai limpezite.

Din nou sărăcimea a bătătorit poteci la poarta lui Dumitrache Urcan:

— Ce spune Dumitrache Urcan? Ce face moș Dumitrache Urcan?

El nu spunea nimic. Le asculta toate, cu privirea neguroasă și cu fruntea brăzdată de culele atâtor amaruri.

Pe urmă, făcea semn din mână:

— Nu știu nimic! Nu mai pricep nimic... Toate-s peste înțelegerea mea...

— Dece peste înțelegerea noastră? Oare nu se schimbă lumea pe temeiurile în care nădăjduiam noi, moș Dumitrache Urcan?

— Schimbe-se și fără mine! Eu mi-am trăit traiul. Imi ajunge...

Altă vorbă nu-i puteau scoate nici cu cleștele.

Iarăși se împuținaseră Urcanii, îngropați prin cele meleaguri de departe. Doi sau trei, câți scăpaseră din stepile sovietice, au murit în pusta maghiară ori în munții Cehoslovaciei, în războiul cel drept al eliberărilor. Dar de murit, tot muriseră! Rămaseră în sat numai orfanii și orfanele lor, o nouă ceată tânără de Urcani, fremătând de neastămpăr și de nerăbdări. Acum nu mai erau neștiutori de carte. Și acum se iviseră întocmirile de partid să le călăuzească pașii.

— Ce facem, bunicule? Ce zici?... veneau să-l întrebe cu glasurile lor tinere și ascuțite.

— Nu zic nimic! Nu mai am mintea să povățuiesc pe alții, după ce nu m'am dovedit în stare să mă povățuiesc pe mine.

Dumitraș se sumeți pieptos, cu sclipirea Urcanilor în ochii verzi:

— Nu ești drept cu noi, bunicule!... Acuma, un cuvânt al dumatăle cântărește mai mult decât aurul...

— Iacă-tă, măi, cine vorbește! Adică dacă ți-oi spune eu ce cred, ai să mă ascuți? Nu... Un moșneag zaharisit! Și în loc să ascuți spusele mele, ai să te duci tot unde te împinge inima. Este?

— Adevărat! încuviință Dumitraș cu ochii în pământ. Mă duc la meserie. Și când oi prinde nadă acolo, îl trag după mine și pe Alixăndrel și pe Pintilie. Pot să-i lăs să putrezească aici, unde putrezește de-o sută cincizeci de ani neamul nostru, al Urcanilor?

— Atunci, de ce mă mai întrebi?

— Fiindcă nu-ți mai este inima cu noi, bunicule.

— Inima mea s'a uscat de mult, măi băiete!... N'avca de ce?... Nu m'au bătuit destule?...

— Dar te-au bătuit tocmai pentru ceasul acesta... În loc să te bucuri...

— Bucurați-vă voi! E ceasul vostru. Al meu a trecut.

Alt cuvânt, nici într'un chip nu puteau să scoată de la dânsul.

Nepoții au început a se împrăști la învățături mai departe, la școlile către care râvneau. Găseau de toate acolo: straie, cărți, hrană, dascăli, călăuze... Se întorceau în vacanță dolofani, cu sclipirile Urcanilor mai pătrunzătoare în ochi și de-o veselie mai slobodă, înfrățită cu însuflețirea tuturor.

Cu neputință însă să mai zărească o singură dată, o singură asemenea tresăltare și în ochii bunicului Dumitrache Urcan, în jurul căruia se adunau din cea dintâi seară. Unchiașul își petrecea asupra lor ochii mocniți și posaci. Poate că în unul recunoștea ceva din glasul și din portul fraților săi, Vasile și Pintilie, morți în celălalt război. Poate că în altul recunoștea ceva din glasul și din portul feciorilor săi, Lisandru, Vasile și Iliuță, morți în războiul acesta din urmă. Poate îl apăsa amintirea lor. Poate îl durea soarta lor, viața lor scurtă și sălbatecă, de oameni ai smârcurilor, de care n'au avut parte să se bucure. Cine poate ști ce ascundea sub fruntea cu brazde adânc șanțuite, în privirea neguroasă și coclită, în vorbele arare, fără nici o legătură cu tot ce spuneau ceilalți?

Nepoții și nepoatele îl părăseau. Uneori apoi, îl și ocoleau, ca să nu le strice și lor inima, când îi întâlneau privirea posacă.

În Siliștea, după câteva șovăieli și clătinări, au purces și acolo schimbări adânci. Despre domnul Nick Cristodorescu nici o urmă. Ca un american sută în sută ce era, a luat calea Americii, unde-l așteptau dolarii cu lopata, agonisiți de robii din nenumăratele fabrici și uzini, de la nenumăratele sonde și rafinării, de la exploatările forestiere și din minele de cărbuni ori de aur din Ardeal. S'a iscat zvon de o împărțeală a pământurilor și au început chiar unele împărțeli. Seceta cumplită din cele dintâi două veri a uscat pentru întâia dată în amintirea oamenilor smârcurile din Viroagele și a scos la ivială scheletele uscate ale vitelor împotmolite cine știe când în nămoluri. A mai scos la iveală și lăcomia chiaburilor proaspeți, care s'au năpustit asupra flămânzilor să le cumpere pământuri, țoale și ciovee, pentru o desagă de mălai.

Oamenii sărmani, cu toată puzderia văduvelor și orfanilor, iarăși au bătut potecă la poarta lui Dumitrache Urcan:

— Ce zice moș Dumitrache Urcan? Ce face moș Dumitrache Urcan?

El a rânjit.

— Spuneți că acuma este o stăpânire nouă și dreaptă, a oropsiților. Întrebați-o pe ea ce zice și ce face?

— Dar ne răspunzi chiar ca păcătoșii de chiaburi care ne pradă, moș Dumitrache!

— Nu-ți spune acuma că m'am dat cu dânșii! Însă de răspuns, răspund cum m'ajută mintea. Faceți bine de nu mă mai întrebați, dacă nu vă plac răspunsurile mele.

— Greu să te mai înțelegi cu unchiașul!

— Greu.

— S'ar zice că i s'a făcut și creerul de os, în țeastă! Știi, cum se usucă miezul de nucă în găoace...

Mai pudonnică treabă a ieșit la socoteală, când s'a ivit un om inimos și priceput, trimis de partid, să afle deslegări la toate pricinile încurcate din Siliștea. Pe acel om, Toma Vrajinicu, nici n'ai fi dat multe parale la început. Slăbănog, într'un strai pirpiriu, tăcut și mereu pe gânduri, a cutreerat moșia și acaretele, a cutreerat satul, s'a înfundat și prin smârcurile Viroagelor, a stat la sfat cu unii și alții. Pare-se că mai lua notă de fiecare chiabur, cu averea și felul cum își făcuse averea. Pe cei dinsărăcime, înverșunați să le treacă toate prin foc și pârjol, îi potolea repede cu o singură

vorba. După o săptămână, s'a dus la oraș — și s'a întors cu toate deslegările, mai chibzuite decât le-ar fi pritocit cu mintea întreg satul. O tovarășie trebuia întemeiată neapărat, ca să aducă un spor și un rost treburilor, școală nouă neapărat, împroprietării individuale neapărat, și cu o rezervă pentru ea s'o prefacă la vreme mai târziu în sâmburul unei viitoare gospodării colective. Din aceste hectare de rezervă, o parte, după socoteala sa, se cuvenea oropiștilor din Viroagele, cu o singură condiție. Să se strămute cu tot satul lor în Siliștea, unde li se face loc de vatră, pentru a se bucura de școală, de îngrijire doftoricească, de cămin, de biblioteci, de toate. Acestea nu meritau o cheltuială de prisos pentru un cătun care nu se putea hrăni din smârcurile sale. Pe urmă, mai târziu, a se usca terenul prin drenaj, a se construi poate locul cel vechi și vestit care a fost, a se încerca o cultură de orez captând și înviorând izvoarele vechi — toate erau cu puțință. Dar mai târziu! Urgent, se cerea să fie scoși oamenii pe care-i distrugeau frigurile palustre, din acel cimitir de nămoluri.

— Să auzim ce spune și Dumitrache Urcan! Să vedem ce face și moș Dumitrache Urcan! Fără a vorbi cu el, nu dăm răspuns.

— Bine, vorbiți cu el!

— Am vorbit cu dânsul! veneau cu obidă oamenii a doua zi. Răspunsul său a fost răspicat: „Aici am văzut lumina zilei. Aici vreau să mor! Aicea-i matca noastră, a Urcanilor.“

Răspunsul nu i-a plăcut de fel lui Toma Vrajinicu, omul slăbănog și cu mintea ascuțită, trimis de partid.

— Mă duc eu să văd la fața locului ce-i cu acest unchiu! vesti de îndată. Rezolv totul pân' de seară.

— Are să fie greu! rosti părintele comunei, scărpinându-se în creștet. Mai degrabă aduci de-acolo în spate o piatră de moară, decât să-l clinești pe el...

— Dar ce fel de om?

— Ai să vezi...

— Bine, bine! Am cam auzit eu. E omul cu cea mai mare greutate a cuvântului în comună.

— Ezact.

— Dar asta nu-mi ajunge... Incolo, ce-i cu el? Ce fel și cum și-a câștigat puterea asta asupra oamenilor. Un demagog, cumva?

— Cel mai drept, mai cinstit și mai de omenie om din zece comune, nu din una.

— Imi ajunge atunci atâta!

— Numai că de la o vreme parcă s'a oprit ceva în el, parcă a înghețat ceva în el.

— Il deșteptăm noi, fii fără grijă!

Primarul clătină din cap cu neîncredere.

— Mai degrabă scoți lapte din cremene! Că inima lui s'a făcut cremene acuma... Gândește: doi frați și alți vreo șapte Urcani morți în războiul din 916; trei feciori — și alți vreo zece Urcani morți în războiul de-acuma.

— Cu atât mai mult! Schimbările de azi n'au să-i meargă la inimă? Am auzit că a luptat pentru adunătura lor de sălașuri, ca nimeni altul...

— Atunci! Atunci, a luptat, de nu-i stătea nimeni și nimic împotriva. Acum inima i s'a ostenit și i s'a împietrit.

— Nu pot să cred.

— Încearcă...

Trimisul partidului s'a dus și a încercat la fața locului.

S'a întors istovit, cu fața scofâlcită, parcă într'adevăr cărase pietre

de moară. Nu-i putuse smulge nimic. Nici măcar făgăduiala unei cugetări mai târzii.

— De ce v'ați trezit acum? Unde erați, când noi ne sbăteam aici între viață și moarte?... Am mai auzit povești cu lacul care a fost și poate să mai fie, cu drenajul locului, cu orezării. Ni le-a înșirat nu de mult un american sută în sută, cu ochelari cât două talere prinse pe-un bumb de nas. Mai bine-l svârleam în bălțile pe care el ni le-a măsurat, ca să ne miluiască stăpânirea cu ele drept împroprietărire fiindcă am apărât splendorile patriei...

— Noi însă suntem altceva, tovarășe Urcan. Vom face altceva...

— Vom! Vom!... M'am săturat de vom! Murim aici și lăsați-ne să murim aici, măcar dreptul aista îl avem câștigat cu sfințenie de-un veac jumătate.

Toate în Siliștea s'au orânduit după cea mai cuminte chibzuială. Numai oamenii smârcurilor au rămas în Viroagele lor. Ceilalți Urcani și celelalte Urcane, mame, văduve, orfani și orfane, nici n'au cutezat măcar a cugeta la hotărîrea lui Dumitrache Urcan, de-i cuminte ori nu. Și-au însușit-o, fără șovăială.

— Aicea-i matca noastră de-o sută cincizeci de ani. Aicea ne-am născut, aicea pierim!

— Ce-i de făcut? Iși întrebă tovarășii trimisul partidului după cele dintâi alcătuiuri cu chin și of.

— Nimic, tovarășe!

— E un catâr.

— Catâr, dară cinstit și de ispravă. Nu putem face nimica împotriva lui.

A încercat să-l îmblânzească și nepotu-său, Dumitraș, venit în vacanță numai pentru două zile, căci îl aștepta aiurea vacanță mai veselă și mai spornică.

— Bunicule, tot aicea vrei să ne ții să murim?

— Apoi multe zile trag nădejde că nu m'o pedepsi Dumnezeu să mai trăiesc! Așa că aveți să scăpați de pacostea ciolanelor mele bătrâne... Pe urmă, faceți ce vă tună prin cap!...

— Aud că nici n'ai vrut să mai calci prin Siliștea, să vezi ce s'a făcut acolo.

— La ce folos și ce bucurie?

— Să-ți crească inima, bunicule! Taman ce visai...

— Tot ce se poate. Numai că-i prea târziu, pentru mintea mea întunecată.

Dumitrache Urcan se silea să-și stăpânească privirea și să n'o oprească la flăcăușul în care se vedea pe el, de aidoma, cu spatele lat, cu fața luminoasă și cu sclipirile verzi ale Urcanilor în ochi, cu moțul lor sburlit pe frunte. L-ar fi strâns la piept, i-ar fi îngânat cuvinte înduioșate și blânde, dar o putere rea îl silea să privească mocnit în pământ și să-și biruie toate pornirile bune.

— De-acum, mă tem că n'avem să ne mai vedem multă vreme!... vesti Dumitraș.

— Nu-ți mai plac smârcurile noastre?

— Dacă m'ai fi văzut ce-am făcut toată ziua, n'ai mai vorbi așa, bunicule!

— Ce-ai făcut?... întrebă Dumitrache Urcan, deși știa foarte bine, fiindcă îl urmărise pretutindeni cu ochii.

— Am colindat bălțile noastre cu Lupan... am vânat broscui cu pietrele, ca atunci când eram de-o șchioapă și mă învățai să trag la țintă. Am căutat să cunosc și cocostârcii: ăsta-i al nostru, celălalt, de pe casa lui Culai,

altul de pe casa lui Vartolomeu Urcan! Așa că nu mă despart fără să nu mi se rupă ceva din inimă. Dar eu în locul dumatăle, tot aş muta toate cocioabele noastre în Siliștea, să trăim o viață mai omenească.

— Bine! Ai să le faci toate astea, când ai să fii ca mine, în locul meu. Despărțirea a fost la fel cu vorbele... Uscată și înstrăinată.

De atunci au trecut doi ani. Și deodată, astă-vară, în Iunie 1953, Dumitrache Urcan a primit un răvaș de la nepot, în care-i scria că e la odihnă pe valea Prahovei și îl ruga să vină ca să-l vadă, dându-i toate îndrumările unde și cum să coboare, cui și la cine să se adreseze, mai adăogându-i că va trimite la vreme o telegramă, hotărînd ziua și trenul.

Care va să zică, l-au dat gata! L-au stors și acum a l-au trimis la odihnă — s'a gândit el. Și tot a simțit nevoie de moșneag, săracul de el, să-i mai aducă o adiere din smârcurile de acasă.

Pentru a fi la înălțime, a vândut câteva găște și câteva rațe, ca să înjghebe o sumuliță de bani — cine știe câte necazuri și nevoi îl hărțuiesc acolo, la odihna lui?

Iar la primirea telegramei, s'a suit în tren, pornind pentru a treia oară spre valea Prahovei, după 37 ani de la primul drum în vagoanele de vite, când a fost el purtat cu frații lui să apere splendorile patriei.

Când pentru întâia oară Dumitrache Urcan a văzut cu ade-vărat splendorile de pe Valea Prahovei, pentru care luptase, atunci când toate erau ale altora

Unchiașul cătrănit și ursuz, înfășurat în asprul lui mintean țărănesc și ghemuit pe banca din colțul vagonului, călătorea de a treia oară spre acea blestemată vale, către acele afurisite locuri.

Răpus de istoveala drumului lung, bănuielnic cu tovarășii care-i dădeau ghes cu întrebările prietenoase, mereu clipoceea din ochii de huhurez. Mereu ațipea, mereu se trezea, ducând mâna la gâtlee, unde simțea un nod tăindu-i răsufarea. Mereu se chinuia să adoarmă și mereu se sbuciuma apoi, chinuit de visuri rele, năstrușnice, smintite, ca aiurelile unui copil care boalește.

Căci de îndată ce închidea ochii, visurile se amestecau cu amintirea peripețiilor de-o viață întreagă.

Iar cum se întâmpla cel mai adesea, visurile și amintirile acelea se vălmășeau în arătări scâlâmbe. Se desfășurau cu o iuteală amețitoare să-l buimăcească, sărind într-o clipă peste ani și peste zeci de ani. Impestritau faptele trăite îndeaceva, amarurile și desnădejdlile lui năpraznice, cu nălucirile unor închipuiri nu mai puțin chinuitoare, care nu-l slăbeau nici prin somn, sbuciumându-l câteodată prin vis mai amarnic încă decât suferințele și umilirile îndurate în sărmana lui viață de om al smârcurilor.

Acum se făcea că-i în toamna lui '916, abia coborîți din vagoanele de vite, la vila cocoșneței cu pălăria hacana pe-o ureche, care le porunceau lor, oțărîta, să nu calce cumva pe gazon; și peste o clipă se târa în genunchi frate-său Vasile, cel mort în gara Predeal, cu biletele galbene de tren încleștate în pumn, căznindu-se să se urce în șarabaua cu cei doi căluți, la care se răstăea cealaltă, din 1937, soața domnului inginer Nick Cristodorescu, tipotindu-se cu același glas ascuțit și străpungător ca șuierul de locomotivă.

— Vino, Bob! Vino să-l alungi pe ticălosul de Lupan, să nu-mi spurce trandafirii și să le dai afară pe doamnele scroafe, care s'au prezentat acilea fără pălării!

N'apucă să se lămurească bine din haosul acesta și în locul lui frate-său, Vasile, își dădea sufletul fecioru-său mai mare, Lisandru, strângând încheștat în pumn o morișcă de copil pe care încerca să i-o smulgă nepotu-su Dumitraș, cel sburlit, cu moțul Urcanilor pe frunte:

— Lasă-mă pe mine, tătuțele, s-o meșteruiesc eu și să desleg bles-temul vechi al Urcanilor, ca să pornim toți din smârcurile Viroagelor!

— Ce știi tu, puiul tatii?... întreba bietul Lisandru, acolo, undeva, pe țărmul Donului, ori al Nistrului, ori al Niprului, unde clănțăneau mitralierele și el stătea să piară. Ce știi, tu, puiul tatii, pui? Sărmane orfan!...

— Știu eu, tătuțele! Spune-i bunicului, că de la o vreme încoace nu mai vrea să priceapă.

Abia rostise Dumitraș cuvintele și toți Urcanii din pomelnicile de-o sută cincizeci de ani, prefăcuți în broaște țestoase, se înșiriau ca niște tancuri pe poteci, părăsind bălțile lor și mergând să apere splendorile de pe valea Prahovei.

— Ce-i asta?... striga d. Nick Cristodorescu, potrivindu-și ochelarii bombați pe bumbul nasului cărn. Sunteți niște broaște țestoase sută'n sută, mi-a spus mie nevasta! Și n'aveți ce căuta în splendorile din valea Prahovei, să călcați o splendoare de gazon. Nu-i de nasul vostru!

— Dar e de nasul dumitale cât un bumb?... se sumețea Dumitraș. Ce fel de nas american sută'n sută, pe care nu poți ține în cumpănă pe sfârc, nici măcar o păcătoasă de sodă? Vină la mine și ți-l meșteruiesc eu cu scoabe și cu înădituri, să țină și un hodgeag-de fabrică, pentru ca să fii citat în ordin de zi pe armată, cu bunicul!

Păuna se amesteca între dâșii, împăciuitoare, ca întotdeauna:

— Dă-i mai bine medăliile și decorațiile tale, Dumitrache, să se ducă în lumea lui! O să-i mai dreagă nasul Dumitraș, că dintr'un bumb ca al lui nu poți face temelie de biserică!

— Nu-i vorba de temelie de biserică, bunico! se îndârjea Dumitraș. E vorba de fabrici...

— Bine, de fabrici!...

Iliuță, care nu era mort și râdea cu toate scânteierile verzi ale Urcanilor în ochi, spunea clipind hoțeste din coada pleoapelor, ca atunci când era flăcău de băga boala în codanele din trei sate.

— Lasă-i-le lui pe toate, tătuță!... Lasă-i-le, să se tot ducă învârtindu-se ca ciocârlia, și noi să ne-apucăm de iazul nostru cel vechi. Să-l facem cum a mai fost.

— Ce fel de iaz fără gazon pe mal?... întreba d. general comandant de armată, de la spitalul din 1916.

— Zor, zor, mămăligarilor, zor, zor! țipota cuconița cu frigarea umbrelușei în mână. Zor, că ne-ajunge inamicul din urmă și ți-l omoară pe Lisandru, pe Iliuță, pe Vasile, boule!

— Mie, îmi spuneți bou? se supăra Dumitrache Urcan prin vis și prin somn. Ce, am păscut gazonul dumitale, cucoșneăță, să-mi spui mie bou?

— Acum îți spun măgar, măgarule!...

Generalul comandant de armată s'a supărat și el, încruntat, și luând chipul fostului furier Boiangiu Costică, zis Bibicul.

Ridicându-se măreț de pe scaunul primăriei din Siliștea, vorbi cu o măreață asprime:

— Nu așa se găiește unor eroi, femeie fără judecată! Nu știi cine-s Burcanii?

— Urcanii, domnule general.

— Știu! Curcanii! Nu știi cine-s Țurcanii?

— Acești Smârcani au salvat splendidele smârcuri ale patriei! Vorbește-le deci, alegând numai cuvinte mărețe, să le ridice moralul la nivelul cel mai înalt, ca unor eroi decorați post-mortem ce sunt. Spune-le vorbele pe care te-am învățat eu să le rostești în asemenea momente, ca să aleagă boii un deputat: Pagină glorioasă! Sublim exemplu! Sacrificiu suprem! Eveniment memorabil!

Cocoșneța, care era acum din nou soața domnului Nick Cristodorescu, marele petrolist, americanul sută în sută, striga însă înainte:

— Nu-mi spune dumneata mie, că nu dumneta comanzi aici! Îi cunosc eu mai bine pe acești eroi care put a brânză și sudoare. Sunt niște nătăfleți aduși în vagoanele de vite să ne calce gazonul. Nimeni nu calcă pe gazon, ați auzit? Nimeni nu spurcă trandafirii ca acest mizerabil de câine al smârcurilor, ați auzit? Vă arăt eu vouă eroi, să-i iasă pe nas lui Nick fantasmagoriile lui!

Atunci a pășit în mijlocul terasei și marele vornic Silișteanu Calist, cu giubeaua și comanacul lui, cu ciubucul de-un stângen în mână.

— Eu poruncesc aicea, nu un cârn de american cu luleaua de un lat de palmă, ca a unui mișel de grăjdar! Și ca atare, ordon să-i tragă acestui păcătos de Lupan, douăzeci și cinci la spate, cu harapnicul. Intins înaintea scării, după rânduiala cea veche... Să vă învăț eu cum se gospodărește o moșie! Frica în ciolane, sută'n sută! Nu chiaburi răsăriți ca ciupercile după ploaie. Să-mi aducă și gingirilia, ca să mă desfăt privind, în jâlțul de colea!... Unde-s vechilii, să-l înhațe?...

În darn s'a repezit Dumitrache Urcan la șarabaua lui cu domnul Lupan, cu domnul vier și cu doamnele scroafe, dând bici domnilor Zarif și Mădei, să coboare blestemata vale a Prahovei la galop, că din urmă tot i-a ajuns pe șoseaua asfaltată daradaica lui Calist Silișteanu prefăcută în automobil de sport, luându-i în rât pe la spate cu o detunare de iad, cu suiere și cu chiote: bâldâbâc domnul Lupan căruia i-a sărit monoculul din ochi! bâldâbâc domnul vier căruia i-au plesnit pantalonii în fund!, bâldâbâc doamnele scroafe care și-au pierdut pălăria hacana pe-o ureche și dintre care, cu groază, Dumitrache Urcan a văzut că una era chiar soața domnului inginer Nick Cristodorescu! Ei, acum ce te faci? Cum mai dai socoteală și pe unde scoți cămașa?... gemu omul smârcurilor prin somn și prin vis, smuncindu-și cu cângile unghiilor gulerul cămășii care-l sugruma, să vadă pe unde o mai poate scoate. Am rămas dator, să nu mă mai plătesc o viață de om. Curat netotul de Dănilă Prepeleac!...

Rotind ochii turburi și păinjeniți de somnul buimac, văzu că trenul s'a oprit într-o gară, văzu că se luminează de ziuă și că vagonul se golea.

— Bine că toate au fost numai vis!... se bucură el. Altminteri iar mai intram la datorii!...

Și îndată își pipăi traista, unde aducea barecare merinde și oarecare plăcinte moldovenești cu poalele în brâu, făcute pentru Dumitraș, de maică-sa Frăsina, văduva lui Lisandru. Indată își pipăi și chimirul, unde împăturise despărțiți de banii de drum pentru întoarcere, două sute de lei înjghebați în taină, ca să mai îmblânzească necazurile și lipsurile nepotului pe care și-l închipuia stors și vlăguit, pe jumătate mort, în cine știe ce păcătoasă bojdeucă de așa zisă odihnă. Era amărît că Dumitraș îi scăpa din mână și că se depărta pentru totdeauna de smârcurile Viroagelor lor. Dar nespus

i se muia inima de dor, la gândul că are să-l vadă după doi ani. Puiul unchiaşului, puiul Urcanilor, pui!

Atunci, abia atunci, după ce-a isprăvit de pipăit traista şi chimirul, când se încredinţă că nu-i lipsea nimic; abia atunci şi-a dat el seamă că un om cu strai de lucrător la sonde şi cu pete de păcură pe acele straie îl aştepta cu răbdare, rezemat de spătarul băncii, fumând dintr'un căpeţel de ţigară.

— Dormişi ceva, nene? întrebă zâmbind necunoscutul.

— De dormit am dormit. Dar vai de capul lui de somn, chinuit numai de visuri urâte! Că nu te slăbesc nici prin somn, parcă nu ţi-ar ajunge cele pe care le-ai îndurat şi le înduri în viaţa de aieva!

Omul necunoscut zâmbi mai departe cu blândeţe, îngăduitor.

— Nu era anevoie de priceput că te chinuiau visurile rele, după cum te svârcoleai şi gemeai prin somn.

— Mă svârcoleam şi gemeam prin somn?

— Cumplit...

Dumitrache Urcan întrebă după un timp de vreme:

— Aicea unde ne aflăm, oare?

— Ploieşti!

— Valeu, mămulică! Am scăpat trenul. Trebuia să schimb! Începu a se frământa Dumitrache Urcan, adunându-şi catrafusele.

— Stai liniştit, nene! Nu-i nici un zor. Mai avem un sfert de ceas, până ce pleacă trenul celălalt. Rău era dacă dormeai mai departe... De aia te trezii!..

— Dumneata m'ai trezit?

— Eu...

— Mulţămesc de faptă bună.

Omul necunoscut zâmbi iarăşi:

— Mulţumeşte-mi, dar numai fiindcă te-am trezit cu duhul blândeţii. Fără să te sperii din somn şi din vis, fiindcă grozav te mai chinuiai. Nu ştiu ce-i fi văzut, dară n'aş fi vrut să fiu în pielea dumitale nici prin somn, nici prin vis...

— Adevărat! S'adună câteodată într'o noapte, să te vârcolească tot ce te-a chinuit o viaţă întreagă.

Omul necunoscut aprinse altă ţigară, zâmbind înainte şi vorbind cu prietenie:

— Astă noapte, când ne-ai răspuns tuturor morocănos la întrebările noastre...

— Să-mi fie iertat!... Ca un ţăran care nu-i deprins cu drumurile şi cu drumeţii străini...

— Lasă asta, nene! Am priceput noi... Astă noapte zic, am priceput din câteva vorbe că dela Ploieşti mergi la Câmpina. Şi de acolo mai departe, pe Valea Prahovei, unde te aş eaptă un nepot... ori aşa ceva... De asta am ţinut să te trezesc din somnul ăla chinuit. Şi eu merg tot la Câmpina. Facem drumul împreună. Bine?

— Măi încape întrebare? Cum să-ţi mulţămesc? Că singur umblu în bobote, ca un ţăran neştiutor ce sânt. Cum să-ţi mulţămesc? Zi!

— Nici într'un fel... Mai întâi să bem amândoi un ceai fierbinte, cu colăcel. Nu strică! Pe urmă ne urcăm în trenul nostru... Aicea-s la mine acasă. Toate le cunosc pe degete.

— Mulţămesc!

Uitându-se la omul necunoscut, Dumitrache găsi o asemănare între

el și cei doi oameni de omenie pe care îi întâlnise el pe blestemata vale a Prahovei, în cele afurisite locuri, în noaptea de vară a anului 1937, când îi sfărmase un domnișor șarabaua în întâmplările care-l mai prigoneau și acum prin somn și prin vis: șoferul de camion Tase și maistrul sonдор Stănică. Nu semăna cu dâșii la chip. Nu purta mustață, avea un semn la tâmplă, altfel de ochi; dară parcă erau dintr'o familie.

— Picași pe gânduri? Îl dojeni prietenos lucrătorul necunoscut, în straiul său de om al păcurii.

— Mă iartă! se desvinovăți Dumitrache Urcan. Gândește și dumneata, câte nu buimăcesc capul unui sălbatec ca mine, care n'a ieșit decât de trei ori din smârcurile lui într'o viață de om. Și de acele trei ori, tot aici, prin blestemata asta de vale a Prahovei m'au adus întâmplările...

Mestecând ceaiul cu lingurița, omul îl cercetă mai îndeamănuntul.

— Curioasă întâmplare! De trei ori, tot pe-aicea?...

— Odată, când cu războiul din 1916, în toamnă, când am venit să apărăm splendorile patriei, într'un suprem sacrificiu, dând un sublim exemplu și scriind o pagină glorioasă...

Omul necunoscut se strâmbă de răs, mai-mai să scape paharul cu ceai din mână.

— Te miră că auzi asemenea cuvinte năzbătios de mărețe dingura mea?... Noi vorbim mai omenește prin pustietățile noastre... Mi-au rămas însă în cap și nu le pot uita, fiindcă le-a rostit generalul comandant de armată, când mi-a pus acum 37 ani decorațiile și medaliile pe piept cu mâna lui, eveniment memorabil, cum zicea el...

— Mi-am închipuit, nene, mi-am închipuit! N'ai fost singurul.

— N'am fost... Dară cei mai mulți au fost decorați *post-mortem*, ca frații mei, morți și îngropați atunci, tot pe la Predeal, așa că nu le-au putut auzi cu urechile lor pentru a se bucura ca mine, să le crească inima și să le plesnească fierea, ca mie...

— Și a doua oară?... întrebă necunoscutul.

— A doua oră, după douăzeci de ani, în 1937. Cu treburi de-ale mele, de căraușie, care au sfârșit cu ocară pentru obrazul meu, încât mai bine nici să nu mai vorbim.

— Iar acum?

— Acuma, chemat de-un nepot, la o casă de a lor, de odihnă... Mi-a scris un răvaș. Pe urmă a dat și o telegramă... Uite-le colea! le arată scoțându-le din chimir, fără a se îndura să le încredințeze străinului. Un nepot, care a lăsat pustia noastră de plugărie și s'a apucat de meșteșug... Cică-i de-aista, cum se chiamă utre... ute... uite...

— Utemist?

— Da, utemist.

— Și cică-i pe deasupra de cealaltă, cum se chiamă, acuma staharo... stanaco...

— Stahanovist?

— Da, stahanovist!

— Și le spui toate cu un fel de lehamete, nene? Fără să-ți tresară inima în piept?...

— Inima mea-i bătrână și împietrită rău. Ce să mai tresară în ea?.. Inimă pustie...

Omul necunoscut îl cercetă mai îndelung, pătrunzător.

— N'ai drept să vorbești de inimă pustie, în vremurile pe care le trăim!...

— De...

Necunoscutul goli ultima înghițitură de ceai și plăți. Dumitrache Urcan luptă fără izbândă să-și plătească ceaiul și colăcelul lui, scormonindu-se în chimir.

— Aici ești oaspetele meu, la noi acasă! vorbi necunoscutul. Lasă chimirul în pace, nene!

Mergând spre trenul lor, îl întrebă apoi:

— Nu-i nicio supărare dacă doresc și eu să aflu cum îl cheamă pe acel nepot al dumitale, utemist și stahanovist?

— Ce supărare să fie? Il cheamă Dumitru Urcan, ca și pe mine. Dumitraș Urcan!

— Dumitraș Urcan, nene? Adevărat?...

— Dumitraș Urcan!...

Necunoscutul se frământă, svârlind jos, pe peron, chibritul aprins fără să mai aprindă a treia țigară.

— Dar știi dumneata ce înseamnă asta pentru noi? Știi dumneata ce reprezintă Dumitraș Urcan?

— Oi ști, dacă mi-i spune!... răspuse Dumitrache Urcan, stăpânindu-și tresăltările inimii, ca să pară nepăsător.

— Află că Dumitraș Urcan al dumitale...

— Al meu? E al feciorului meu, ucis în nelegiuirea asta de război.

— Insfârșit, al dumitale, al feciorului dumitale, Dumitraș Urcan e una din speranțele noastre cele mai mari. Unul din oamenii de mâine, care se ridică!

— Măi, măi!... se miră unchiașul bănuielnic și țepos. Vede-se că tot mai visez bâzdăgăanii!...

— Auzit-ai dumeata de tovarășul Dumitru Arjan?

— N'am auzit! Dacă n'am auzit, n'am auzit, de ce să mint?

— N'ai auzit de eroul muncii socialiste?

— Iară erou?

— Nu-i amesteca unii cu alții. Stahanovistul Dumitru Arjan, eroul muncii socialiste! Și n'ai auzit că Dumitraș Urcan calcă pe urmele lui cu brigada?

— Iacă n'am auzit!

— Dară pe ce lume trăiești, nene Urcane?

— Pe ce lume? Pe lumea în care au trăit și trăiesc Urcanii de-o sută cincizeci de ani. În smârcurile noastre, dincătu'nul Viroagele, comuna Siliștea.

— Atunci, tot ce n'ai auzit acolo, ai să auzi aici, pă Valea Prahovei, de-au să-ți împuiască urechile. Urcă-te în tren, că flueră de plecare! P'ormă, pân'la Câmpina tot avem de vorbit. Țsta e trenul nostru, cursa, ne aflăm tot în de noi.

Au urcat amândoi și au avut de vorbit până ce pe Dumitrache Urcan l-a doborât un soi de ameteală. Asculța, și nu-și credea auzului.

Cu neastâmpărul lui plugăresc, mai voi să tragă cu ochiul pe fereastra vagonului și la locurile lucrate, ca să ia aminte la orânduilele noi de muncă din partea locului. Dar tovarășul Neagu — acum își spusese și numele

— tovarășul Timotei Neagu, nu-i lăsa o clipă de răgaz. Dăduse și svon, celorlalți din vagon, în straie muncitorești, ca și dânsul, unii de la sonde și rafinării, alții de la fabricile de ciment, de hârtie, de sticlă, de postav, de bere, presărate dealungul văii, până la Predeal:

— Cunoașteți voi, cine-i unchiașul de față?

— Ei?

— Bunicul lui Dumitraș Urcan! Tata-mare al lui. Vine să-l vadă...

Toți l-au împresurat. Toți nu-i lăsau răgaz o clipă, cercetându-l mereu

cum a învățat Dumitraș în școală, cine l-a îndrumat către meseria de strungar, ce meșteri de frunte a mai avut în familie ca să-l îndrumeze cu atâta chibzuală și folos.

Dumitrache Urcan se arăta scump la vorbă, stăpânit parcă de-o umilitoare rușine. Acuma își dădea el seama cum i-au stat toți împotriva, lui Dumitraș, începând cu el însuși, Dumitrache Urcan, înaintea celorlalți și cum s-au îndârjit să-l țină scufundat în nămolurile lor. Așa că bietul Dumitraș, puiul moșneagului, pui! puiul Urcanilor, pui! înainte de a se înverșuna să biruie celelalte piedeci câte se iscă în calea oricărui tânăr ucenic, avusese o luptă mai dintâi cu nepriceperea și cu beznele din mintea celor ai săi.

— Și te-asteaptă la Câmpina? se bucură Timotei Neagu.

— Asta nu! Nu cred!... Iacă ce-mi scrie în răvaș! se îndură el înfărșit să-i înmâneze epistola din chimir. Cică m'asteaptă cineva de-al său în gara Câmpina.. mă duce la un auto... abuto...

— La un autobuz?

— Da, la un autobuz, unde mi-a oprit el loc în față, să văd și eu vaea Prahovei, măcar acuma, de-a treia oară...

Timotei Neagu, pregătindu-și sacul cu scule, îl încredință:

— Apoi, de văzut ai să ai ce vedea, nene!... Să tot vezi și să nu te mai sature!

— O fi! spuse cu îndoiala celui pățit, Dumitrache Urcan, pregătindu-și și el calabalâcul de drumeț, traistele lui sărace, roase până la urzeală.

În gară s'a dat jos din tren, silindu-se să se țină țepăn de piciorul care alinea la oboseală. Tovarășii de drum nu l-au lăsat de pripas, vrând să-i fie de-un ajutor.

Nu era nevoie.

La clipeală l-a ochit o fetișcană cu pantalonii și cu îmbrăcămintea dintr'o singură bucată de doc cafeniu, îmbâcsit de unsoare și de benzină, râzându-i cu toți dinții albi și mărunți, deși purta pe obraz pete de unsoare.

— Unchiul Dumitrache?... Tata mare al lui Dumitraș?

— Ghicit-ai! mărturisi Dumitrache Urcan, iscodind-o cu ochii bănuitori, fiindcă nu mai văzuse încă o fată cu asemenea îmbrăcăminte chisnovatică. — Și mi-i de mirare cum m'ai ghicit dintr'o sută de oameni.

Fata cu pantalonii dintr'o bucată cu bluza râse șiret:

— Nimic mai simplu! M'am luat după vorbele lui Dumitraș... Când îi vedea că coboară din tren un unchiaș țanțoș și cu spinarea neîncovoiată, uitându-se la oameni să-i străpungă cu ochii, să știi că acela-i bunicul Dumitrache Urcan! Cecace s'a și întâmplat...

Adevărul nu era chiar așa.

Dumitraș spusese:

— Când îi vedea coborînd din tren un unchiaș sburlit și țepos care cam șchioapătă din picior ca un cocoș rănit în luptă și se uită la ceilalți bănuitor, ca și cum toți ar vrea să-i fure punga din chimir, să ști că-i bunicul! Pun rămășag pe ce vrei și pe cât vrei...

Și Dumitraș avusese dreptate. După zugrăveala aceasta îl descoperise fără greș fata cu pantalonii cafenii. Iar zugrăveala, măcar că nu era lipsită de oarecare ghimpi ca țepii din barba unchiașului, nu fusese rostită cu nici un fel de răutate, ci din dragostea cea mai deplină, căci nepotul lui Dumitrache Urcan îl aștepta cu o însetată și nerăbdătoare dragoste, precum și cu un anume tâlc mai ascuns.

— Să cunoști că mă cheamă Anița Ludoșan și că mi-s bănățeancă! spuse fata. Precum să mai știi că ai să mă vezi cam des, măcar că nu-ți prea

place îmbrăcămintea mea; se vede cât de colo... Dar mă mai îmbrac și altfel. Ai să vezi și trag nădejde că ai să te împaci cu mine, că bănățencile mi-s date în draci... Știi să te ia cu *drăgănele*, Dumitrache baci... Ai să vezi ce casă bună facem! Pun gâtul... Acum mergem... Te duc până'n oraș și te predau șoferului dela autobuz, care la rândul lui are să te predea la Predeal în brațele lui Dumitraș... Fii bun și urcă-te!

— Cum? în drăcovenia asta de cutie?

— Altcum n'ai încotro!... râse fata cu toți dinții albi și mărunți. Am fugit de la antrenamentul de sport lăsând cu învoire o tovarășe să-mi țină locul, că-s șefă de echipă, mă rog frumos. Stahanovistă cu răspundere. Așa că n'avem timp de pierdut!

Unchiașul se uita uluit cu totul la motocicletă cu atașă lângă care îl adusese Anița. Să intre cu calabalâcul în cutia asta ca un leagăn de copil? L-ar râde și mâțele din Viroagele! Ba chiar dacă ar încerca, cum are să încapă oare? Și cine are să conducă de-a călare mașina asta cu ditai coarnele de bour? Chiar puștanca de fată, cu nădragi și cu petele de unsoare pe obraji? Ei, drăcia dracului!... Năzbâtiile din vis, încă nu s'au isprăvit.

— Dumitraș spunea că ești om grozav de curajos și că ai luat toate medaliile în război, tată-mare! Apoi fă dovada! Și până una alta, dă-mi voie să-ți spun tată-mare, că nu-i ceasul departe, după leje.

— Ii dă mâna hoțomanului, că n'are anii mei. Și bună alegere a făcut! În treaba asta, las' pe Urcani...

Unchiașul vorbea, dar tot se codea să se urce în cutia pe roate.

Fata cu pantalonii cafenii, cu ochii de smoală și cu râsul care îi desvelea toți dinții albi și mărunți, îl execută pe nerăsuflăte:

— Mergi pe garanția mea! Și cunoaște că eu am luat premiul al doilea la curse... Nu scapi de mine: o săptămână să te port de colo-colo, să vezi ce-i valea Prahovei.

— Văleu de zilele mele ce m'așteaptă! Tot aicea mi-a fost mie scris sfârșitul!

— Hai, curaj!... nu-l slăbi fata.

— Curaj găină, că te tai! oftă moșneagul.

Dar se băgă în cutie cu hotărîre, mai mult de rușinarea ochilor străini, care se uitau la dâșii cu oarecare zâmbete, cam așa și pe dincolo. Iar în clipa următoare, Anița dădu drumul motorului în goană nebună, tot printre trăsuri și automobile, tot printre camioane și cisterne, tot printre care lungi cu brazi de zece metri și tot pe muchia șanțului, de se înfipseseră unghiile cornoase ale lui Dumitrache Urcan în pereții cutioarei de metal lăcuit, să nu le desfăci nici cu cleștele.

— Apăi dacă-i treaba așa cum înțeleg eu, atunci și-a găsit Dumitraș stăpânul, și sacul, petecul!... gândi unchiașul cu amestec de admirație și de înciudare. Intâia dată n'are să mai cânte cocoșul în casa unui Urcan, cât îi hăul și dulăul! Tot găinușa asta are să-i tragă din plisc!

Motocicleta a svâcnit la deal, a hârtoit din goană la o cotitură și la alta, a băgat în sperieți găștele și câinii, trecătorii și agenții de circulație, care râdeau salutând în loc să se mânie și să scrie procese-verbale; s'a oprit în mijlocul orașului și într-o clipă Anița a sărit lângă el, slobozindu-l din cușcă și întrebându-l dacă i-a plăcut cum l-a adus.

— Parcă am avut vreme să-mi dau seamă dacă mi-a plăcut ori nu?... rosti hâtru unchiașul, cu o slabă, cu o foarte slabă pâlpare de sclipiri în ochii verzi ai Urcanilor, risipind cocleala din privirile lui. Mi-ai luat glasul, copilițo... nepoato.

— Așa. Zi-mi nepoată!

— Bine! Nepoato!

— Și crezi că ai să scapi cu atâta de mine? Diseară te pomenești cu Anița la Predeal și te iau mâine în cutia asta și o să te port pe unde nici n'ai visat. Tot e zi de duminică!...

— Văleu mamă, văleu tată, ce-m'așteaptă!

— Nu te văita, într'o săptămână ai să vezi ce n'ai văzut o viață întreagă în Viroagele dumitale. Mi-a spus mie Dumitraș!.. Și mi-am pus în gând să te cuceresc, ca să mă ai pe mine la inimă înaintea altor nepoate care-au să vie, tune norocu'n ele, că oricât noroc, tot nu mi-s bănățence ca mine! Iată și autobuzul! Am isprăvit în două minute și apoi să mă ierți, tată-mare, datoria mea m'așteaptă!...

Autobuzul s'a oprit în stație, încărcat de drumeți. Strașnică întocmire pe roate! Vagon de tren, mai mare decât vagonul de tren boieresc de vremuri.

Anița a schimbat câteva vorbe cu șoferul firav și subțirel, smochinit, de era o mirare cum mănuieste asemenea hardughie de vagon pe roți de gumă.

— Bunicul lui Dumitraș Urcan... prinse cu urechea Dumitrache.

— Bunicul lui Dumitraș Urcan? Mi-a spus el mie Dumitraș ceva, dară nu mi-a spus ziua... Uite, să-i fac loc acilea, alături de mine. Dacă nu i-o plăcea, am să-l plătesc cu banii biletului. Gata?

Fata în pantaloni de doc cafeniu, Anița, s'a înălțat în vârful picioarelor să sărute unchiașul pe obrazul țepos și a luat-o apoi la goană cu mașinuța ei cu coarne de bour. Șoferul i-a făcut loc lui Dumitrache Urcan alături de el, după ce i-a pus la loc bun calabalăcul. Se mai îndesau să privească și alții, schimbând vorbe între dâșii:

— Bunicul lui Dumitraș Urcan!

— Cum, bunicul lui Urcan e țaran?... Credeam că-s meșteri din tată în fiu.

Păstrându-și stăpânirea de fire a Urcanilor, când nu era vorba de mânie și de-un zăpor al obstinării, Dumitrache Urcan se făcea că n'auze. Dar îi creștea inima în piept să plesnească la gândul că unul de-ai lor, un băstinaș din smârcurile Viroagelor e cunoscut, iubit și prețuit în această blestemată vale a Prahovei, în aceste afurisite locuri, pe unde el îndurase năpraznice urgii și ocări, fără să-i știe nimeni de nume nici când a fost citat în ordin de zi pe armată, de generalul care-i spunea când Burcan, când Țurcan, când Smârcan, când Curcan.

— Gata, unchiașule? întrebă șoferul, aruncând țigara în drum. Pornim și am să te duc ca vântul și ca gândul... Află că eu sunt prieten cu Dumitraș. Și află că am primit cuvânt de la el să ți le spun toate pe care nu le știi, ca să te împac cu valea asta pe care o tot blestemi, fiindcă ai avut parte s'o cunoști numai când toate, ca și țara, erau ale altora.

— Ți-a spus și asta?

— Mi-a spus-o, tovarășe Urcan.

— Slobodă gură!

— Slobodă! Dar mai bine așa, decât gură pecetluită, care ascunde gândul... Dece ne-a fost dat graiul? Ca să spunem, nu ca s'ascundem ce-avem de spus...

— De asta-i drept. Numai dacă ai fi trăit ca noi prin pustietățile de unde viu, ai cunoaște că mai cuminte era să-ți pecetluești gura, decât să-i dai drumul și să-ți dea gândul pe față.

— Ehei! Dar eu în ce țară, pe ce lume am trăit? Dumneata n'ai fost la Doftana, uite, nu departe prin preajma Câmpinei, unde te odihneai cu lanțuri la mâini și la picioare. Fost-ai?

— Nu. N'am fost.

— Eu am fost. Așa că nu te mai plânge! Dar astea să le dăm naibii acum. Au fost. Au trecut! Ia privește! Astea-s Brezele!...

Treceau prin satele bogate, pline de livezi ale Brezelor, cu șiraguri de pomi încrucișându-se spre câmpuri și locuri de sport. De-acolo, au coborât spre Comarnic și au început a urca prin Posada, spre munții cu brazi și cu fragi, cu izvoare și cascade, cu viaducturi și poduri de piatră. Dumitrache Urcan le vedea pentru întâia oară. Pentru întâia oară a văzut omenește, deplin, și cetatea uriașă de stâncă a Caraimanului.

— Aista zic și eu că-i munte! Și acolo ce-i? întrebă arătând spre zidirea albă în bătaia soarelui.

— Acolo-i cota 1400. Casa de odihnă.

— Și cine se odihnește acolo?

— Cum cine? Lucrători de-ai noștri, din toate ungherele țării, din fabricile și uzinele țării: stahanoviști, mineri, tractoriști, metalurgiști, textiliste...

— Aleși pe sprinceană? întrebă el bănuitor.

Șoferul nu-i luă în nume de rău bănuielnica îndoială. Nu întâia oară auzea el asemenea întrebări de la oamenii cu mintea ori cu zeghe țărănească.

Răspunse zâmbind:

— Da, de ce să te mint? Aleși ca pe sprinceană! Cei mai vrednici... Sunt unii care au lucrat în contul anului 1955, pe sprinceană.

Dumitrache Urcan înghiți un nod cât o gălușcă și o vreme se abțină să mai dea zor cu întrebările.

Se mulțumea să privească și să se minuneze întâia oară de splendorile patriei, pentru care el fusese străpuns de schije și de șrapnele, pentru care murise frate-său Vasile cu biletele galbene de tren încheștate în pumn și Pintilie, târându-se prin moloz cu țeasta sfărâmată, înainte de a apuca să zărească măcar acele splendori.

La Sinaia, tot nu-și stăpâni întrebările:

— Și toate casele câte se văd, toate vilurile aceste, ale cui sunt?

— Ale poporului, case de odihnă...

— Și aicea era Cazinăul! L-am văzut și eu. Vadul boierilor, unde băteau la cărți munculița noastră. Acuma ce-i?

— Casă de odihnă pentru muncitori, pentru cărturari...

— Măi-măi! Asta n'o mai credeam.

— Multe de necrezut ieri sânt de crezut astăzi.

— Măi-măi! Și asta-i una! rămase pe gânduri Dumitrache Urcan, sorbind cu ochii priveliștile pajiștilor fragede la poale de codru, cu izvoare și cascade, priveliștile orașelelor cu vile albe printre care furnicau tineri și tinere în straie de munte, pensionari cu pasul molatec, felurită lume de toate vârstele și înfățișările, în afară de cocoșnețele care le-au poruncit lor cu glas de tipotit să nu calce cumva pe gazon și în 1916, și în 1937.

Acestea se mistuiseră, parcă nici n'au fost. Parcă le înghițise pământul. Poiana Țapului, Bușteni, Zamora, Azuga.

— Ei? E așa de blestemată valea Prahovei? întrebă șoferul autobuzului.

Dumitrache Urcan a făcut un semn din cap și din mână, pe urmă din umeri, înlocuind așa cuvintele care nu-l ajutau să spună ce-ar fi avut el de spus.

Șoferul a înțeles și l-a cruțat.

— Iacă și Predealul! În câteva minute te predau lui Dumitraș viu și nevătămat.

Când autobuzul s'a oprit, când a coborât și a rotit ochii cu desăgii lui roși până la urzeală în mână, i-a trecut o săgetare prin inimă. Nu-l zărea pe Dumitraș. Așa dar uitase de el ori poate zăcea stors și istovit pe cine

știe ce pat al unei case de odihnă! Iar când s'a apropiat un tânăr cu pantaloni albi, cu o cămașă scurtă în mâneci și cu cravata albastră, s'a tras umil la o parte din cale, să-i facă loc. Numai după moțul cârlionțat pe frunte al Urcanilor și după sclipirea lor verzuie din ochi l-a recunoscut — și chiar atunci tot nu i-a venit să creadă.

— Bunicule! Bunicu Dumitrache!...

— Dumitraș, tu ești?

— Eu, cine altul?

— Măi-măi, ce chelbe pe tine, să case ochii și să nu te cunosc!

Imbrățișarea lor a fost lungă. Unchiașul n'a slăbit din mână desăgii. Nu i-au slăbit însă o clipă din ochi, nici prietenii lui Dumitraș care așteptau...

— Ești obosit tare, bunicule? Întrebă Dumitraș, după ce-au isprăvit cu îmbrățișările.

Dumitrache Urcan își întepeni repede piciorul cu rănila veche de 37 ani și'ndreptându-și spinarea, rosti cu semeție:

— De, măi nepoate!... Ca să vorbesc drept, n'aș putea zice că sunt gata a mă pune la întrecere cu tine la săritul pârleazurilor, dar de ținut pe picioare, tot mă țin copăcel!...

— Atunci să lăsăm pe după-amiază, ori pe altă dată. Și, până una alta, să te ducem la odihnă.

— Ce odihnă? Ți-am vorbit eu de odihnă?... Spune ce-aveai în gând?...

Tovarășii lui Dumitraș, mai toți oameni tineri ca el, strânseseră roata în jurul lor uitându-se cu drag la unchiașul semeț și țepos, cu mintea-nul lui țărănesc. Se vedea bine că nepotul îl zugrăvisse cu iubire pe bunic, în ciuda ghimpilor săi de arici.

— Făcusem un plan, bunicule! Ziceam, înainte de a merge la odihnă, să-ți luăm barem doi bolovani care-ți stau de mult pe inimă.

— Prea mulți bolovani îmi stau mie pe inimă, măi Dumitraș, nepoate!

— Numai doi am zis, deocamdată.

— Zi, s'aud.

— Mai dintâi și'ntâi, mi-am spus să-ți arătăm vila cea cu gazon din 1916, a domnului vice-președinte al senatului, pe care n'o uiți și mi-a rămas mie întipărit în minte cum ne-o zugrăveai când eram un plod de-o șchioapă. Știi, vila unde striga cocoșneța cu pălăria hacana, să nu călcați cumva pe gazon! Și pe urmă, vila de-a doua, a domnului inginer și afacerist american sută în sută, Nick Cristodorescu, unde altă cocoșneată a țipat tot așa, după douăzeci de ani, să nu-i calci gazonul, când ai venit amărit acasă și-ai ținut-o una și bună că ai ajuns un fel de Dănilă Prepeleac.

— Care va să zică nu le-ai uitat?

— Cum să le uit? Poate în mare măsură ele au scurmat în mine, îndărjindu-mă ca s'ajung aici unde-am ajuns.

— Și ce-ai să-mi arăți acolo?

— Ai să vezi cu ochii...

Dumitrache Urcan, omul smârcurilor, stătu un timp în cumpănă, întrebându-se dacă-i cuminte, ori nu, să mărturisească în fața acestor tineri străini, toate câte-i stăteau lui pe buze.

— Fie! încuviință. Fie, fiindcă trebuie să vă spun că toată noaptea m'au chinuit întâmplările de-atunci prin vis. De asta m'au vlăguit, parc'aș fi gonit pe jos pân'aici.

Flăcăiandrul cu moțul cârlionțat al Urcanilor pe frunte și cu sclipirile lor verzi în ochi, îl scutură cu amândouă palmele de umeri.

— Vezi c'am ghicit, bunicule?... Mergi, te încredințezi cu ochii și

pe urmă te odihnești mai bine, cu inima ușurată de doi bolovani! Iar cu încetul te-om mai ușura noi și de alți bolovani.

Se întoarse către prieteni:

— Neagule, fii tu bun și du desagile bunicului în odaia noastră. Să-l luăm la repezeală. S'a făcut?

— Făcut!

— Iar tu, Mitrane, trage-ți daradaica ta, să ne duci sus la vile, cât ai bate din palme.

Unchiașul se uită cu oarecare îndoială la junele scund și vânos, care-i înhăță traistele din ghiarele încleștate. Nu-i venea să le slobozească pe mâini străine. S'a lăsat însă biruit numai de privirile ochilor în care-i părea mereu că deslușește unduiri de răs și de înveselire. Ce naiba? Nu-i vremea să-și facă nepotul de răs și de oaie, cu bănuielele și ticăielile lui moșnegești!

Pe urmă, când zări „daradaica“ lui Mitran, adică altă motocicletă cu o cutie lăaturalnică, la fel cu cea în care îl dusesese tot pe muchie de șanț și prin hârtoape Anița din Câmpina, făcu o mutră așa de șăgalnic speriată, încât Dumitraș izbucni în răs:

— Am priceput, hunicule! Nu mai este nevoie să istorisești. Acum două ceasuri te-a vâjâit Anița la Câmpina, de-ai jurat să nu te mai sui în asemenea drăcovenie! Ghicit-am?

— Ai găcit! Dar măcar că am giurat pe toți sfinții, tot mă sui! Na! Ca să vedeți!...

Nepotul dădu semne de înveselire, înălțat în al nouălea cer.

— Ura!... Nici n'au trecut trei ceasuri de când ești pe Valea Prahovei și ai început a te da cu progresul!

— Ia slăbește-mă cu pogresul tău! se burzului unchiașul țepos. Nu mi-a ieșit mie pe nas de două ori, pogresul de pe blestemata asta de vale? Nu-mi mai oțărî sufletul, că-mi pun traistele în băț și-o iau teleap, teleap, înapoi, pe jos, la smârcurile noastre!...

Dumitraș își ceru iertare, spășit:

— Mare greșală! Iartă-mă... Am luat-o prea repede...

— Haide-hai! îl amenință unchiașul cu degetul osos. Nu crede că dacă ai să mă iei cu încetul, are să-ți meargă mai bine, să-mi învârți capul!... Încă mi-l țin bine înșurubat pe umeri...

— Știu! Știu!... se căină mucalit, Dumitraș. Mai lesne de răsucit capul babelor ăloră de pe Caraiman! Arăta stânele uriașe de sus, de pe muntele unde se mai zăreau încă șuvițe de zăpadă în privaluri.

— Babele, se chiamă acele pietroaie? vru să afle unchiașul.

— Babele!...

— Apoi, după cât am priceput eu, nu te îndeletnicești aici cu răsucitul capului babelor de sus! Ai găsit un pui de babă mai pe jos, pe la Câmpina, care n'a împlinit nici douăzeci de ani...

Dumitraș se pieptoși cocoșește:

— Anița? Și vrei să zici că nu-ți place?

— Asta-i altă babă, în ceea traistă...

Prietenii lui Dumitraș și-au dat ghionturi între dânșii.

— Al naibii unchiaș!... Are cui semăna Dumitraș la vorbă.

Prinzând cuvintele cu urechea, unchiașul nu le lăsa fără răspuns:

— Adică numai la vorbă? Am fost eu ager și la fapte, atâta că ne mergea fapta ca din piatră seacă, măcar c'am trăit în niște smârcuri unde chiftea apa sub fiecare pas. Ei, o luăm din loc? se așează singur, cu sumeție, în cutia lăcuită.

— O luăm! Noroc, tovarăși! Ne vedem la masă.

Ceilalți s'au împrăștiat în soarele dimineții, pe lângă răzoarele cu flori. Tovarășul lui Dumitraș a încălecat pe motocicletă și a apucat coarneau de bour în mână; Dumitraș a sărit călare pe șeava din spate. Motocicleta a luat-o la goană, pe șoseaua lată, la deal.

Mult n'au avut de mers.

— O cunoști? Asta-i ori nu vila din 1916?... întrebă Dumitraș, sărind jos, în pantalonii lui albi, cu pantofi de pânză albă și cu tălpile de gumă. Am dibuit-o bine?

— Ai dibuit-o!

— Întâi citește sus, pe poartă: *Casa de odihnă, numărul 37*. Casă de odihnă pentru muncitori și stahanoviști. Pe urmă, să intrăm și să călcăm pe gazon, fără nicio frică de nicio cocoșneată gata să ne ia în frigarea umbreluții strigând la noi, boilor!...

Au intrat. Vila căpătase multe schimbări, crescuse de două ori pe atâta; dar gazonul, pergolele de glicini, de trandafiri și de clematite se răsfățau în soare, cum se soreau și oamenii pe scaunele de pai ori de pânză.

— Ca să-ți iei un bolovan de pe inimă, bunicule! spuse Dumitraș. Și ca să vezi cui le-au venit de drept splendorile patriei, pentru care ai fost coborât dumneata din vagoanele de vite să lupți, apărându-le fără să le vezi, și să moară pentru ele răposatul moș Vasile cu biletele de tren încleștate în pumn, răposatul moș Pintilie cu țeasta sfărâmată. Eu n'am uitat nimic din ce-mi spuneai când eram un plod de-o șchioapă... Și ca să te încredințezi mai bine pentru ce-ai luptat atunci când nu știai și nu credeai, încearcă a vorbi cu oamenii de pe scaune. Măcar că-s muncitori de prin uzine, jumătate din ei au pornit tot dintr'un cătun ca Viroagele, tot dintr'un sat ca și Siliștea... Eu nici nu m'amestec în vorbă. Te înfățișez lor și mă duc să-mi caut un prieten...

Dumitrache Urcan a rămas să grăiască pe îndelete cu unii oameni de pe scaune. Cei mai mulți citeau cărți ori gazete. Le-au lepădat cu plăcere pentru a sta de vorbă cu bunicul lui Dumitraș Urcan, care era cunoscut în Predeal mai abitar decât el, în vremea din urmă, în satul Siliștea, de când nu mai ieșea din smârcurile Viroagelor sale.

Aproape toți plecaseră cândva de prin sate și mai aveau rubedenii la sate. Aproape toți îl întrebau despre schimbările de plugărie și de gospodărie din locurile lui de baștină, încredințat că bunicul lui Dumitraș Urcan, ca un vrednic unchiaș care a crescut asemenea mlădiță orfană, trebuie să fie fruntaș al muncii și al primenirilor din sat, deputat, președinte al Sfatului Popular, ori președinte al gospodăriei colective. Nefiind dintre cei care mint, n'a mințit. Dar n'a avut curajul să rostească adevărul întreg, mărturisind cum s'a ținut el laoparte din toate și cum a ținut pe loc cătunul lui cu sălașurile scufundate în smârcuri, lăsându-și chiar nepotul să-și taie singur calea în viață.

S'a simțit umil, stânjenit și împrăștiat. Iar la plecare, măcar că nu era nici o cocoșneată cu o frigare de umbrelușă să-i poruncească a nu călca pe gazon, a pășit tot pe delături, vinovat și adus de spinare.

— Dar ce s'a întâmplat? Ți-a spus cineva vorbe neplăcute? îl întrebă Dumitraș. M'aș mira!

— Nu mi-a spus nimeni nimic, măi nepoate, măi! Mi-am spus eu oarecare adevăruri neplăcute...

Dumitraș s'a prefăcut a nu înțelege prea bine.

— Acu mergem și la vila domnului american sută în sută! Acolo să vezi, că acolo-i încă mai frumos! Schimbări sută în sută!

Vila măreață a domnului Nick Cristodorescu, mare inginer, mare

petrolist, mare afacerist, mare american sută în sută, era acum tabără de pionieri.

Nimeni nu oprea deci pe nimeni să calce pe gazon. Dar răzoarele și tufele de trandafiri, rondurile de petunii, oalele cu mușcate, luceau în soare mai umede și mai proaspete decât oricând.

Iar printre priviri a trecut svon sărbătorec de îndată ce-au știut că sosise în mijlocul lor utemistul și stahanovistul Dumitraș Urcan, pe lângă altele vestit campion la săriturile în lungime ca și la săriturile în înălțime.

S'au adunat deci, aliniați la rând, să-l salute și s'au bucurat aflând că unchiașul cu mintean țărănesc și cu obrazul țepos de arici, e bunicul care-l crescuse pe Dumitraș după ce-a rămas orfan. În toată bucuria lui Dumitrache Urcan, iarăși l-a împus însă un ghimpe în inimă. Nu-i venea să spună adevărul curat, fiindcă nici nu l-ar fi ajutat vorbele să lămurească tot ce era tulbure și în el, simțământul acela de vină și de minciună — măcar că nu el rostea acele minciuni, ci cei care își închipuiau că lucrurile s'au întâmplat pe-atunci așa cum ar fi trebuit să se întâmple. Ca să le uite toate, a întors ochii către terasa de unde se ivise altădată d. secretar Bob și doamna inginer Nick Cristodorescu, să țipe roșu de mânioasă la sărmanul Lupan, la Zarif, la Mădei, la doamnele scroafe și la domnul vier, la omul smârcurilor cu șarabaua lui, care nu știuse să se înfățișeze după toate rânduielile civilizate și ticăloșise în chip așa de netrebnic o asemenea splendoare de gazon.

Fără nicio pricină, în vreme ce nepotul său, Dumitraș, le vorbea pionierilor, el s'a depărtat spre splendoarea de gazon, a pășit lat de la un capăt la altul și pe urmă curmeziș, apoi s'a întors liniștit să asculte înainte. Na! Măcar cu asta se răcorise! Puteau să se tot țipotească la el o sută și o mie de cocoșețe.

— Ei? Mai ai ceva de spus?... Întrebă cu însuflețire Dumitraș, îndreptându-și motul cârlionțat al Urcanilor pe frunte și privindu-l cu sclipirile lor în ochi. Nu ești răzbunat, bunicule? Nu ți s'a dus și al doilea bolovan de pe inimă, din blestemata asta de vale a Prahovei, care nu mai este blestemată?

El n'a răspuns. Tăcea, încă nu ușurat de toate îndoielile.

Dumitraș, ca unul care-i cunoștea bine tăcerile, nu le-a lăsat să lucreze în unchiaș. L-a zorit din scurt:

— Ți-a mai rămas o pietricică pe inimă? Leapădă-o și pe ea... Ce ți-i cu bănat în toate?

— Adevărat. Văd aici băieți și fete de toate felurile, pionieri și pioniere, cum se chiamă acuma. Da-s tot de târgoveți. Tot copii de orașeni... Noi, țărani, n'avem drept să ne înfruptăm și noi din splendorile câte se văd?...

— Adică ți se pare că nu-s țărani destui?

— Nu destui! De loc...

Nepotul unchiașului începu să râdă.

— Să facem dovada la fața locului! Ia să încercăm o probă...

Chemă pe unul, chemă pe altul, la întâmplare. Chemă și câteva fete.

— N'am întrebat la vreme, care de unde sântei. Faceți-mi plăcerea să-mi spuneți...

Erau și târgoveți, cu adevărat. Dar erau și îndestui care strigau:

— Comuna Șipote, regiunea Iași. Comuna Dochia, raionul Piatra Neamț. Comuna Răsterea, raionul Argeș. Comuna Vintea, raionul Timișoara. Comuna Hordeu, Năsăud, satul lui Gheorghe Coșbuc. Comuna Neagra Șarului din Dorne. Comuna...

— Ajunge! Ajunge! își astupă urechile, râzând, Dumitrache Urcan... Dară...

— Ei, dară?... nu-l lăsa să răsuflă Dumitraș.

— Comuna noastră, Siliștea, nu se află și ea pe lume? Nici Viroagele noastre, cu splendorile noastre de smârcuri?

— Te așteptam! Te așteptam la vad... rosti vesel Dumitraș. Ia cere lista pentru celălalt semestru!... Uite, s'o aducă pionierul de serviciu...

Pionierul a adus lista.

Dumitraș a străbătut repede șiragurile de nume și s'a oprit la două.

— Citește, bunicule!.. Pintilie Urcan, din Viroagele. Păuna Urcan, din Viroagele, comuna Siliștea...

— Măi-măi-măi! Mi-ai astupat gura și cu asta!... se minună unchiașul. Va să zică, nepoata Păuna și nepotu-meu Pintilie, au să fie aduși aici și lăsați să calce pe gazon?...

— Cât or pofti!... Măcar că eu te încredințez că nu de asta are să le ardă lor, când s'or vedea aici. Să calce pe gazon! Au să găsească alte năsdără-vanii mai cu haz de făcut!

— Măi-măi-măi!

— Ți-am luat doi bolovani de pe inimă, bunicule?

— Luat.

— Atunci putem merge acasă, să mâncăm și să te odihnești mai ușurat... Că noi așa lucrăm. Nu cu spusele! Vino și vezi!... Ai văzut, dar ai să mai vezi altele! Pe urmă tragi linia și faci totalul.

Odaia în care au intrat era albă, cu miros proaspăt de var, cu perdele și cu paturile albe, cu flori de pădure în ulcele albe, smălțuite, pe măsuțele de la căpătâiul fiecărui pat.

Dumitrache Urcan păsea în vârful încălțărilor. Se liniști de-o grijă, când zări pe-un pat cele două desage ale sale puse alături.

— Avem să fim numai noi doi aici!... Erau trei, dară m'am înțeles cu tovarășii să ne lase numai pe noi stăpâni. Unul s'a aciuat aiurea, altul a plecat în excursie prin munți... Și trebuie să-ți spun de la început, bunicule, că și eu am să cam lipsesc un număr de coasuri pe zi... Ne pregătim de Festival...

— Cum, Festival? Ce vorbă-i asta?

— Festivalul tineretului din întreaga lume, din peste o sută de țări și peste o sută de popoare, care au să fie oaspeții noștri... Tineretul lumii, care luptă pentru pace și pentru prietenie... N'ai văzut afișe unde întorci ochii?

— Am văzut, dar n-am prea priceput...

— Ai să le pricepi toate, nicio grijă...

Unchiașul măsură pereții cu ochii, mobilele și perdelele, se apropie de fereastră și se aplecă peste pervaz să-și dea seama cât de mare e clădirea.

— Bune parale trebuie să plătești aicea! Scump!

Dumitraș îl privi cu scelipirile drăcoase ale Urcanilor în ochi.

— Nu purta grijă. Am pus și eu într'un an laoparte câțiva pitaci. Nu-s stahanovist numai de florile mărului. Plus că se fac reduceri, de stăm mai mult pe gratis.

— Și eu care... își pipăi unchiașul chimirul, unde pitise în pungă cele două sute de lei închipuite cu mare trudă și amar. Imi ziceam: Dacă mi-a trimis telegramă, îi fi fiind bolnav, și-i fi având nevoie de bani...

— Ai adus și bani de înmormântare? hohoti mai departe Dumitraș, așezându-se pe marginea unui pat și legănându-și picioarele. Să mă ierți, bunicule! Dară de când am venit aicea, la odihnă, numai grija asta mă rodea. Cum să te aduc, ca să te împac cu locurile pe care le tot blestemai?... Și să te mai împac și cu altele încă... Incât mi-am călcat pe inimă și te-am pus pe jăratec...

— Chiar pe jăratec. Credeam că nu mai ajung.

— Și acuma-ți pare rău?

— Nu pot zice...

Uitându-se la traiste, unchiașul își aduse aminte:

— Ți-a trimis maică-ta oarecari plăcinte cu poalele în brâu, moldovenești, de-ale noastre... Să prinzi puteri, socotindu-te pe dric, nu un haidău și-un melean cât ți-i muntele, cum te-am găsit.

— Plăcinte? strigă copilăros, Dumitraș. Unde-s?

N'a mai așteptat răspuns, s'a repezit la traistă, a desfăcut ștergarul alb și a început a înfulica din una, umblând prin odaie, aproape țupăind pe tălpile de gumă, cum țupăia pe tălpile desculțe și când era copil, în zilele așa de rare când se putea înfrupta din asemenea bunătați.

— Grozave!... aprobă cu gura plină. Grozave! De unde să știe muntenii, ce-s plăcintele cu poalele în brâu? Mai înhăț una și celelalte le dăm la încălzit.

Imbucând, mestecând, umblând de colo-colo și tot uitându-se la bucata care i se împuțina în mână cu ochii copilului de odinioară, nu mai știa cum să-și rostească bucuria.

— S'a gândit mama la mine?

— Cum să nu se gândească, haidăule?

De pe marginea patului, Dumitrache se uita cu drag și cu uimeală la nepotul care crescuse atâta, era așa de chipeș și purta haine cum n'au visat Urcanii să îmbrace de când sunt pe lume. Că-l văzuse prietenos cu toată lumea, cunoscut de toată lumea, ascultat cu evlavie de puii de pionieri cu cravatele roșii, însemna o răsturnare nespusă în capul său de om al smârcurilor, care se încăierase cu toți, dar nu înfătoșa nimic pentru nimeni, de îndată ce călca dincolo de hotarul Siliștei. Iată că băiețandrul acesta avea mai multă greutate în vorbă decât sgârciobul Artur Silișteanu, chiar decât domnul inginer Nick Cristodorescu, cu toate automobilele lui prelungi și spusele deșarte de american sută în sută. Nu-i dovadă că se schimbasesc o lume pe care el nu știuse s'o întrevadă și s'o priceapă?

— Și tu, Dumitraș, ai și tu rosturi la drăcovenia ceia de Festival, cum se chiamă?

— Se poate să n'am? Pe lângă altele, n'ai auzit? Antrenament pe deșălate. Al doilea săritor în lungime pe țară... Asta, depe bălțile și smârcurile peste care am învățat să sar de copil. Al treilea săritor pe țară în înălțime. Asta nu știu de unde vine...

— Dela răposatul taică-tu!... rosti Dumitrache cu ochii umezi. Fiindcă pe el nu-l mai ajungea nimeni la săritul gardurilor și pârleazurilor, până ce și-a găsit o Aniță, să se liniștească la casa lui...

Dumitraș se opri. Sfârșise și a doua plăcintă. Impături frumos ștergarul cu celelalte plăcinte și întrebă, fără să privească:

— Spune drept, bunicule. Plăcutu-ți-a Anița? Ce zici de ea?...

— De!...

— Aista nu-i răspuns!

— Mulți draci trebuie să aibă într'însa.

— Nici aista nu-i răspuns, bunicule! Mă iei ca atunci când eram un plod și te sâcâiam cu morile, ca să scapi de mine. Ce zici?

— Zic că are să-ți vină de hac, globanule!... Are să cânte ea în casă...

— Aici te înșeli, bunicule! La ale ei e dânsa stăpână. Nu m'amestec! Dară în casă, am să cânt și eu...

— De...

Izbucnind în râs, Dumitraș îl încredință că are să-și schimbe părerile diseară ori mâine, când va sosi.

— Cu drăcovenia ei de mașină?

— Cu...

— Asta n'o pricep eu. Cum poate umbla o femeie călare pe-o dârdâitoare ca aceia de mi-a clatinat măruntaele în mine? Știe măcar să învârtă fusul?

— Știe.

— Știe să mestece mămăliga?

— Știe...

— Multe mai știe! Greu să pricepi ce soi de femei au ieșit acuma.

— Dar ce, ca bunica Făuna, care n'a ieșit nici de zece ori din Viroagele? Viață se poate numi cea pe care a trăit-o?

Unchiașul a tăcut. Ii venea greu a mărturisi că întrebarea și-a pus-o și el, nu odată.

Dumitraș scoase dintr'un sertar un pachet înfășurat în piele cafenie.

— Ghicești ce-i aici, bunicule?

— Mi-a trecut vremea să mai nimeresc gâcitorile.

— Atunci să-ți arăt eu! spuse nepotul desfăcând sulul de piele. Le cunoști?

Era mica nicovală, micul ciocan, micul strung, căpătate în noaptea de vară din 1937 dela maistrul-sondor Stănică, să le ducă nepotului— singura lui mângâiere după peripețiile din acea blestemată vale, din acele afurisite locuri.

— Le-ai păstrat? se miră el.

— Ca ochii din cap. Nu ele au hotărît asupra vieții mele?

— Mă gândeam că despre acel om nu știu nimic, nu-i cunosc adresa, să-i fi scris și să-i fi mulțămît vreodată. Nu mi-a rămas de cât un nume, Stănică, pe celălalt l-am uitat...

— Crezi că eu nu m'am gândit? Nu l-am căutat? N'am iscodit? Parcă l-a înghițit pământul... Dară fapta lui a rămas. A făcut un om.

Unchiașul tăcu iarăș un timp. Pe urmă spuse:

— Cu adevărat a făcut un om dintr'un copil străin, acolo unde eu nu m'am arătat în stare să fac un om din nepotul meu...

Dumitraș se apropie și-l scutură de umeri, cu o voioasă îndârjire:

— N'o lua așa de prăpăstios, bunicule! Toate au ieșit cum trebuiau să iasă... Ce face mama?

— Cum o știi...

— Celălalte mătușe?

— Cum le știi...

— Și plodurile mărunte?

— Cu școala, în afară de cele pe care le-ai tras tu, la matca ta nouă...

— Făcut-am rău?

— Nu pot zice! Numai că se înstrăinează toți.

— Să-i înghită smâncurile? Mai bine! Dacă ai fi luat dumneata hotărârea să te strămuți la Siliștea și să-i aduci acolo pe toți, s'ar fi schimbat de mult și soarta celor mai necăjiți... Am fi luptat și noi de-avalma cu alde Țugui Codârlă să-l doborâm și să dăm zor mai grabnic pentru a pune

pe roate gospodăria colectivă. Că doar nu degeaba-s Urcani de-ai noștri, sireacii!

— De...

— Uitam să te întreb de Lupan, bunicule.

— S'a mântuit cu el. Mai bine. Il ajunsese bătrânețea. Orb și surd; orb și surd ca mine... Mă și gândeam să-l otrăvesc într'o zi ca să-l scap de chinuri. Pe urmă, s'a îndurat Dumnezeu să-l strângă... L-au găsit copiii diminița înțepenit pe prispă. Și l-am îngropat sub cireșul din grădină.

După un timp, Dumitraș își luă seama.

— Ne-am întins la vorbă. Am uitat să-ți arăt baia de alături cu tot ce trebuie.

— Baia, nepoate? Apoi eu îs om de baie?

— Nici eu n'am fost. Dar m'am făcut! Hai să-ți arăt...

Intrând înainte în sala de baie, Dumitraș a început a da drumul la robinete: apă caldă, apă rece...

— Și acestea-s pentru voi?

— Dară pentru cine? Cât stai aici, pentru noi amândoi.. Ceilalți. s'or îmbăia prin vecini.

— Mare drăcovenie și asta!

Iscoditor, unchiașul se apropie cu sfială de robinete, învârti unul, învârti altul, le închise, iar le deschise.

— Adică se poate face baie în cada asta?

— Fără doar și poate! Că doar pentru asta-i făcută!

Dumitrache Urcan se uită pe sub sprâncenele stufoase la nepot.

— Măi, Dumitraș, măi, te gândești că tu ești singurul dintre Urcani care ai făcut baie aiurea decât în gârle și ghioluri?

— Te înșeli, bunicule! Dar frate-meu? Dar soră-mea? Dar verii pe care i-am tras eu cu nada să lese Viroagele?... Crezi că ei n'au parte de baie? Și crezi că dumneata n'ai să faci una acuma, pe dată, înainte de a merge la masă?

— Oare?

Amenințător, Dumitraș apucă mânerul ușii:

— Ce oare? Fără îndoială! Eu și închid ușa. Uite săpun, perie de frecat, toate cele de trebuință. Nici nu mă mișc de aici: fac de strajă la ușă.

— Bre, nepoate, bre!... Vrei să mă omori cu zile? Când am mai făcut eu baie în așa cadă? Am să mă înnece ori are să-mi plesnească inima... N'ai nici o milă de bunicu-tu!

— N'am! Aicea nu merge cu mila.

— Poate se găsește și un brici, o custură ceva, să-mi cioplesc țepii din barbă?

— N'ar strica!... Briciul, uite-l colea, pe policiul de sticlă de sub oglindă. Brici, săpun, pământ...

— Măi, drăcia dracului!... Parcă nu mai sânt tot eu...

După un ceas, Dumitrache Urcan era primenit în cămașă și ȋtari albi, cu pieptarul de piele pentru zile mari, bărbierit, ferchezuit și cu țepii albi de pe creștet mai potoliți de unsoare; s'a cercetat în oglindă și nu se mai cunoștea singur.

Nepotul Dumitraș l-a găsit minunându-se din toată ființa lui deprinsă cu multe năzdrăvănii și pidosnicii omenești.

— Măi, măi, rău e când te-apucă strechea de bătrânețe!

— De ce streche, bunicule? Ai întinerit măcar cu zece ani...

— Pentru care folos?

— Pentru valea asta pe care o blestemai și care a întinerit și ea... Numai te uită pe geam la pionieri și la pioniere. Nu-i o plăcere să le-auzi pasul? Rap-rap! rap... rap!... Unde-s cocoșnețele care ți-au otrăvit viața, fiindcă le călcai gazonul?

— Ei, lasă-le, că s'a sfârșit cu ele.

— Le lăsăm și mergem la masă.

Bună masă! Voioși oameni! Numai că nu tuturor le putea ține piept, răzbit de osteneală. Dumitraș l-a dus la culcare în odaia lui de odihnă, a bătut o inscripție în țintă, afară, la ușă, să-i lase lumea bunicul în pace și s'a dus la terenul de antrenament, ca să câștige timpul pierdut.

— Diseară sau mâine dimineață vine Anița. Ți mai scoate ea un rând de peri albi, bunicule!

— De asta nici nu mă îndoiesc...

Groaza nu l-a muncit însă prea cumplit prin somn. Nu l-a muncit nici un vis rău. Din toate amintirile care-l chinaseră noaptea prin somnul zbuciumat din tren, se alesese doar o amintire blândă, care i-a îngânat cele două ceasuri de odihnă parcă dinadins ca o alinare.

— Țiric... țiric!... cânta prin vis sau poate îndeiaieva un greer ca în nopțile lui din tinerețe, în smârcurile Viroagelor, când se trezea pe ascuns prin somn să-și privească feciorii în leagăn. Feciorii morți acum pe meleaguri străine. Țiric — țiric!...

Iar pe el nu-l chinuia nici grija zilei de mâine. Nici-o teamă. Nici-o îndoială. Căci în leagăn nu se aflau feciorii sortiți morții, pentru care nu se învrednicise să le fie de niciun ajutor. Era Dumitraș, nepotul cu moțul pe frunte, care deschidea șiret ochii și-i făcea semn din coada pleoapelor să fie pe pace, că la toate are să le găsească el deslegare.

— Dar ce, tu ești Dumitraș cel năsdăran din poveste, să afli deslegare la toate? Ești un biet mormoloc din smârcurile Viroagelor, osândit să putrezești ca noi aici!

— La asta să nu te mai gândești, bunicule! S'a isprăvit. Am găsit eu buruiana fermecată să desleg blestemul vechi! Ssst! Nu mai spune la nimeni. Să tăcem și să dormim.

— Țiric, țiric! Îngână greerul, dulce, prin somn. Țiric — țiric!

— Urcă, Urcane! Urcă, Urcane!...

Pe locul de sport pentru antrenament, glasurile sunau dintr'o sută de piepturi tinere:

— Urcă, Urcane! Urcă, Urcane!.. Bravo! Un centimetru mai sus!...

Dumitraș Urcan, mai mult gol decât îmbrăcat, cu mușchii pieptului dăltuiți ca niște plăci aramii, își ștergea nădușeala de pe frunte, privea la toți cu sclipirile verzi ale Urcanilor în ochi, își ferea moțul cârlionțat de pe frunte și se înverșuna să mai depășească un centimetru.

— Urcă, Urcane! Urcă, Urcane! Mai ai trei centimetri și ai întrecut campionatul. Hai, urcă, Urcane!

Dumitrache Urcan s'a pomenit și el tropăind din picioare și strigând:

— Hai, Dumitraș! Urcă, Urcane!...

Pe urmă a rotit ochii la toți dimprejur, stingherit. Mai mare rușinare! Ce l-a apucat și pe el să strige deavalma cu tineretul, ca atunci când chiuia la horă și la brăuleț acum vreo patruzeci și cinci de ani, cu înfocarea Urcanilor, bufnind căciula de pământ? Dar nimeni nu-i lua în nume de rău stri-

gătele. Se întorceau fetișcanele și flăcăiandrii la el, în straiile lor de sport pe care nu le mai văzuse, îndemnându-l fără să-l cunoască:

— Așa, unchiașule! Așa, moșule! Zi-i înainte, să-i ridicăm moralul. Urcă, Urcane! Urcă, Urcane!...

— E bunicul lui Dumitraș... șopteau unii.

— E chiar bunicul lui Dumitraș, tovarășe! Pe cinstea mea!...

— Cu atât mai vârtos, unchiașule!... Strigă cu noi, să-i ridicăm moralul: Urcă, Urcane! Urcă, Urcane!

Dumitraș nu prea avea nevoie de multe îndemnări. Avea moralul destul de ridicat. Și unchiașul își aminti cum i-a ridicat lui moralul, cu 37 ani în urmă generalul cel surd și zaharisit, cumnatul domnului vice-președinte al Senatului, cu faimosul gazon unde n'aveau voie să calce nici în timpul luptelor. Sacrificiu suprem! Burcane! Splendorile patriei, Turcanilor! Pagini glorioase, Curcanilor! Exemplu memorabil, Smârcanilor!

Aici, toți îl cunoșteau pe Dumitraș Urcan, ca pe-un fiu al locurilor, măcar că era venit numai pentru odihnă. Aici toți îl socoteau ca dintr'o mare familie a tuturor, în care îl cuprinseseră și peel, omul țeposal smârcurilor.

În jurul pleoapelor, cutele încrustate așa pentru cea din urmă dată după pățaniile din vara anului 1937, se destindeau în sclipirea veselă a Urcanilor, veche din veac, și bătrânul îi spuse vecinei, o fetișcană sprintenă și ochioasă care tropăia din picioare și bătea din palme:

— Tot mai al naibii o învârtel el la săriturile în lungime! Asta a învățat-o haidăul, de copil, în smârcurile noastre, tot sărind peste gârle și mlaștini cu un biet câine pe care-l aveam noi: Lupan! Apoi cine să se gândească atunci, că acele sărituri nu-s de pomană? Cică-s sport... Elelei, ce mai sport făcea el cu picioarele desculțe, fără să știe cum se cheamă și la ce-are să-i folosească!...

— Ești rudă cumva cu Dumitraș, moșule?

— Încă ce rudă! Bunic drept: sub ochii mei a crescut...

— Auziți, fetelor? E bunicul lui Dumitraș Urcan! Să ne trăiești și să-ți trăiască!

Fetișcana s'a înălțat în vârful degetelor să-l sărute pe obrazul răspăluit de ghimp și pe urmă a început iarăși a striga într'un glas cu toții și cu toate:

— Mai ridicați bara! Urcă, Urcane! Urcă, Urcane!

După ce s'a sfârșit cu ceasul de antrenament, când se depărtau pe șoseaua asfaltată pe sub arcadele cu urări de bun venit pentru „Festivalul mondial al tineretului pentru pace și prietenie“, hop! și Anița în mașina ei dârdăitoare cu coarne de bour.

— Cum a ieșit Dumitraș? Întrebă dintru'ntâi și întâi.

— Fain! A tăiat recordurile și la lungime și la înălțime!... răspunse cârdul de fetișcane. Numai de l-ar ține tot așa, înainte!...

— Are să-l țină, că nu mi-l slăbesc eu! râse ea cu toți dinții albi și mărunți.

Apoi se întoarse către unchiaș, prefăcându-se că atunci îl vede, măcar că-l zărise de la început. Dar mai mult o dogorea grija să afle dintru'ntâi isprăvile lui Dumitraș.

— Ce-mi văd ochii? se minună ea. Și cum să cred ce-mi văd ochii? Te-ai schimbat într'o singură zi, cât în zece ani... Și nici măcar nu mă săruți pe frunte, tată-mare!.. Bag seamă cu durere la inimă că te pasionează mai mult sportul decât viitoarea noră... Apoi așa ne-a fost vorba?...

Se înalță în vârful sandalelor, ca s'o poată săruta unchiașul pe frunte. Acum nu mai purta strai de dintr'o bucată de doc cafenie cu pantaloni și pete

de ulei, de păcură, de benzină. Era îmbrăcată într-o fustă cenușie, tot ca un fel de pantaloni, într-o bluză albastră și cu o bască albă, înclinată hotește pe-o sprinceană. Nicio urmă de ulei pe obraz. Genele lungi și cârligate, ochii ca smoala ori ca mura, buzele roșii ca vișina, părul abia adunat sub basca albă. Mare ticălos, Dumitraș! Unde a găsit el puiculeana asta de fătută, așa de chipeșă și cu atâția draci în ea?

Fata îi simți privirea și se răsuci în călcâie, gădilându-l pe nas cu o floare pe care și-o smulse din păr, de la ureche:

— Ce zici? N'are gust prost, Dumitraș al dumitale?

— N'am ce zice... mărturisi Dumitrache Urcan, luat prea repede ca să-i vină pe limbă un răspuns mai hâtru.

— Dar nici eu n'am gust prost? Hai, baci Dumitrache! Avem să-ți fabricăm niște nepoți, să nu ți se mai urască zi și noapte cu dâșii!

Unchiașul a tăcut, petrecându-și în cuget felurite gânduri. De văzut, când va mai avea el poate să-i vadă?... Dâșii în lumea lor, el în smârcurile lui...

Anița îl impunse cu privirea umedă și lucioasă a ochilor de smoală.

— Nu gândești bine, ce gândești, tată-mare!

— Dar de unde știi ce gândesc, jivină mititică?

— Mi-ai spus jivină mititică? Nici nu știi cum îmi vine să te îmbrățisez pentru asta... Ai vorbit musai ca Dumitraș... Jivina mititică îți spune că nu gândești bine, fiindcă îți închipui că ai să te întorci în smârcurile dumitale și n-o să ne mai vedem vreodată... Apoi nu! Mai întâi avem să venim noi la smârcurile dumitale, să cunoaștem toți Urcanii cei mărunți și orfani, pe care n'ai drept să-i înneaci acolo, să-i lași să putrezească.

— Măi, măi, ai și început a face rânduială în neamul nostru, al Urcanilor?

— Păi, cum? N'am lăsat și eu acasă o gloată de Ludușeni? M'o răbda inima, după ce-am plecat de-acolo, să nu mă îngrijesc și să gândesc la dâșii? Am eu mutra asta?

— Nu zic...

— Și pe Dumitraș, l-ar răbda oare inima pentru așa ceva? Așa-l cunoști?

— Nu zic.

— Asta-i una! A doua, nu se îndoiește nici el, nu mă îndoiesc nici eu, că ai să iei frânele vartos în mână...

— Cum iei dumneata coarnele de bour ale mașinuții, cu care m'ai năucit de cap, ducându-mă ieri peste ponoare și hârtoape?

— Exact ce-mi zic și eu! Numai nu-mi spune dumneata. Zi-mi jivină mică! Și află că jivina mică din fața dumitale, are încredințare că îndată ce-ai să ajungi acasă, ai să te gândești, să mi te chibzuiești, ai să chemi la sfat văduvele și mamele morților din război, ai să chemi și pe cei mai tineri care se ridică și aveți să lăsați smârcurile — Viroagele să le înghită! — strămutându-vă la Siliștea... Nici să nu crezi că te slăbește cu asta jivina mică! Indată ce trece festivalul, țop, și noi acolo... Să vedem cu ochii, ce nu m'ajută mintea să vad. Și uită-te, uită-te la jivina mică: îmi pun capul sub roțile mașinii ăștia pe care nu poți s'o suferi în ochi, că în câteva zile avem să ne înțelegem cum nu s'a mai înțeles nimeni vreodată... N'are să te rabde inima să vezi cum îți trece viața pe sub ochi și te lasă în urmă pe drum. Ai să pui mâna vartos pe cârmă, ai să strămuți în Siliștea oamenii osândiți pe nedrept la moarte și scufundare în smârcurile Viroagelor, aveți să întemeiați împreună o gospodărie colectivă ca aceea, să-i meargă vestea și să-i frigi pe toți chiaburii; ai să dai ajutor celor care se sbat singuri și le stai dumneata în cale, ai să ajuți tuturora să facă din Siliștea raiul pe pământ...

— Măi, măi, ce-ți mai merge gurița! Imi dau acum eu seama cum l-ai învățat pe Dumitraș.

Anița se uită într-o parte, pe sub gene, mușcând în dinți coada floarei smulsă de la ureche.

— Poate că m'a învățat el pe mine. Asta nu te-ai întrebat?

— Oare?

— Cum îl știi mai de demult decât mine, nici nu mai încape loc pentru un oare. Ce fel de oare? Te încredințez eu că a hotărât mai mult el asupra vieții mele, decât eu asupra vieții lui.

— Oare?

— Ce eram eu când l-am cunoscut? O lucrătoare de uzină oarecare. Nici prea prea, nici foarte foarte... Datorită lui am ajuns stahanovistă, șefă de brigadă, șefă de echipă sportivă. Și când s'o pune și el pe carte, să-și ia diploma de inginer, nici eu n'am să stau să-l caut în cap de pureci...

Unchiașul începu să râdă, cu toate cutele încrețite de veselie în jurul ochilor.

— Și atunci, ca să-ți scoți din pagubă, încerci ce fel și cum să hotărăști asupra vieții unui sărman moșneag sălbatic și fără apărare ca mine? Jivină mică!...

— Greu, mai greu de cât a bate normele dela uzina noastră. Eu nici nu fac decât să rostesc părerile lui.

— Dece nu și le spune singur?

— De asta nu-i bai! Fii sigur că și le spune el. Nu-i din cei care să-și pună lacăt la gură. I-am luat numai cu un pic înainte.

— Și de ce?

— Iacă, eu n'am tată-mare! Nici tată. I-au ucis pe amândoi. Am crescut tot între văduve... Simt și eu nevoie de un tată-mare, să mă scuture din când în când...

Unchiașul râse, netezindu-și mustața și privind-o tot mai dragăstos.

— Din privința asta, fii fără grijă. Urcanii nu-s duși de multe ori la biserică.

Apoi, făcând el o legătură, despre care se tot codise să întrebe:

— Și când aveți de gând să vă luați?

— Am fi noi gata și mâine. Dar treburile mai cer așteptare. Trebuie un timp până să mă mute pe mine la București, unde lucrează el. Imi pare rău că mă despart de echipă, dar n'am încotro... Pe urmă, așteptăm să ne fie gata locuințele din cartier, cu încăperile pentru noi. Două odăi, baie, bucătărie... Doar suntem stahanoviști!

Dumitru Urcan se minună din toată inima.

— Cum, baie? Chiar baie cu faianțuri și robinete ca la odaia unde stă el?

— Chiar baie cu faianțuri și cu robinete ca la odaia unde stă el... Ce? Muncitorii n'au drept la trai omenesc?

— Măi, măi!... se îndoi el. Nu-i fi zicând că... Aieste-s așa, numai ca să ia ochii unora și altora.

Abia tropăia pe loc. Rămăseseră în urmă, departe de tot.

Il luă la zor:

— Ia sue-te! La cușcă. Vino să vezi!

— Ce să mă mai sui?... se uită el dușmănos la cutia pe roate. Imi ajunge! Și ce să mai văd?

— Nu, nu! Vino și vezi, tată-mare. De asta mi-am făcut eu două zile slobode. Să te port la Orașul Stalin, aici, la Azuga, la Bușteni, la Sinaia, la Poiana Țapului... Să vezi că nu-s toate de ochii lumii...

- Să lăsăm pe după masă, pe mâine.
— Nici de cum! Suie! Vino și vezi!

Dumitrache Urcan zadarnic s'a tot codit și a încercat s'o scalde. L-a urcat în cutie — și vâjjj, vâjjj la un cămin, vâj la o casă de odihnă, vâj la altă tabără de pionieri.

Unde ajungeau, Anița știa să bată la porți, să deschidă uși, să-l bage în toate cotloanele, la bucătării și la băi, să-l pună în legătură cu oamenii.

— Aista-i învățătura cea mai bună! Vino și vezi! Ochii nu te'nșală.

La masă au stat împreună cu toată ceata lui Dumitraș, iar după masă au intrat în odaia de odihnă. Tiptil, Dumitrache Urcan își tot făcea drum la baie, ca un om al smârcurilor ce era, să mai răsucescă pe ascuns o drăcovenie de robinet, să se mai minuneze de-o drăcovenie de duș.

— Și cu Festivalul cum îi toată povestea? vrei să aple mai cu deamănuntul. Văd că e o frământare, de nu vă mai găsiți nimeni astămpăr.

— Cum să ne găsim astămpăr?... îl luă Anița din scurt. A trecut vremea, când la dumneavoastră, la Viroagele, venea d. Nick Cristodorescu, americanul sută în sută, să vă îndruga verzi și uscate, și mulți din dumneavoastră se frământau pentru asta. Altele sunt frământările noastre, astăzi.

Unchiașul simți de datorie să-și apere o veche amăgire, în care crezuse și el o clipă:

— Nu îndruga numai verzi și uscate... In unele, poate credea cinstit.

Dumitraș pufni, scuturându-și moțul de pe frunte:

— S'a și văzut cât de cinstit! Te-a purtat pe dumneata pe drumuri să-ți amărească zilele, ca să te crezi atâția ani un fel de Dănilă Prepeleac, parcă vina era a dumitale, nu a lui. Și pe urmă, a dat drumul la roiul vies-pilor din Siliștea, la chiaburii care au început să jupeie satul... satul lui model!.. Halal sat! Mai zi ceva la asta, bunicule!

— N'am ce zice împotriva adevărului. Așa s'a sfârșit.

— Așa s'a sfârșit și domnia-sa s'a călătorit, lăsându-ne cu plocioanele sale... Acum vin la Festival cârturari tineri și muncitori tineri din toată lumea. O sută de țări. Nu vin să ceară nimic. Vin să aducă solia păcii și a prieteniei. Vin să vadă ce ne-am învrednicit a face noi în câțiva ani, noi care eram scursoarea și prăpăstuiții pământului... Ia spune tu, Anița, cum ai vorbit la adunare săptămâna trecută?...

Anița roși mac, rușinată deodată.

— Ei, ce să mai vorbesc? S'a trecut.

— Ba nu, ba nu, spune să înțeleagă și unchiașul nostru... Spune cum vine ștafeta păcii și prieteniei. Spune cum vin trimișii de peste mări și țări...

Anița umbla prin odaie câțiva pași, tot roșie mac. Ce-i fusese ușor să spună într-o sală plină, îi părea acum grozav de greu să le rostască în fața unchiașului venit din smârcurile sale.

Se rezemă de fereastră, și abia într'un târziu, îndrăzni:

— Iaca ce mă gândeam eu, tată-mare. Ne-am adus deodată aminte din copilărie, dintr'un basm, dintr'o mie și una de nopți, despre nu știu ce Aladin din Bagdad, când am auzit că a pornit o ștafetă a păcii și a prieteniei cu o făclie aprinsă tocmai din partea cea mai de sus a Angliei, din Scoția... Venea către noi de acolo, așteptată în drum de alte ștafete, tot oameni tineri care nu văzuseră țara noastră de acum, dar credeau în pacea și prietenia dintre noroade, între care să nu mai fie războaie unde au pierit înaintea de a apuca să trăiască și să se bucure de viață oameni ca frații dumitale care au murit aici, oameni ca feciorii dumitale, ca tatăl lui Dumitraș, care

au pierit nici nu se știe pe unde. Și gândindu-mă la acele ștafete, cum străbat țări și hotare, orașe și sate, mări și râuri, holde pârguite în soarele verii, îmi ziceam că fiecare dintre noi, dacă am pune urechea la pământ, le-am auzi pașii lor sprinteni, avântați, venind către noi și deosebindu-se de toate miile și miile de alți pași ale altora care se vânzolesc în târguri și pieți, în gări, în plimbări, la treburi, pe uliță... Ce însemnau pașii acelor? Pașii oare-i duceau numai la treburile și plăcerile lor? Pe când pașii stafetelor care veneau, care vin și acum către noi, nu-s pașii mântuirii noroadelor? Să mai piară alți frați, ai altuia, ca ai dumatiale, alți feciori, feciorii altuia ca ai dumatiale, tată-mare? Dumitraș, voi, feciorii lui Dumitraș? Ajunge!... N'am gândit și n'am simțit bine, tată-mare?

Unchiașul spuse un singur cuvânt răspicat și tăios:

— Ajunge!...

— Vezi?... urmă Anița. Pe urmă, mă gândeam la cei care vin la Festivalul nostru și-i așteptam ca pe niște frați de-ai noștri pe care nu i-am cunoscut. Știi de unde vin? Din toate, din toate ungherele lumii. De acolo unde nu se topește zăpada niciodată și de-acolo unde nu ninge niciodată, din orașe unde e atâta norod mai cât în țara noastră întreagă, și din ostroave unde apa mării e mai albastră de cât cerul. De pe câmpuri de muncă, din uzină, din școli, oameni cu fața galbenă, cu fața măslinie, cu fața neagră, din toate soiurile lumii, care cred într'altă dreptate nouă a lumii. Vin cu vapoare, cu trenuri, cu avioane, cu autobuze, s'apropie în fiește ceas de noi... Cum să nu-i așteptăm ca pe niște frați și ca pe niște surori? Aceștia au să sape și aiurea mormântul feluriților Artur Silișteanu ori d. Nick Cristodorescu, ca să elibereze lumea de robia boierului și de urgia războaielor, strigând: Ajunge!

Unchiașul, neîntrebat, a spus și el:

— Ajunge!

Apoi, rușinat, ca să nu se arate chiar un om al smârcurilor, cucerit așa de ieftin și de repede cu vorba, adăugă:

— Zici bine din guriță, jivină mică!... Tot tu ai să-l învârți pe Dumitraș să joace țonțoroii, cum ai să-i cânti tu...

— În afară dacă cele mai multe lucruri pe care le-am spus eu, nu le-am prins dela el.

— Oare?

Dumitraș s'a uitat în tavan, prefăcându-se că nici n'a auzit...

— Măi! făcea unchiașul. Măi, mi se pare că voi v'ați întovărășit să-mi învârțiți mie capul?

— Pentru ce folos?

— Știu eu?...

— Mai bine să te lăsăm să te odihnești. Măine, Anița te ia în primire să te ducă la felurite fabrici și uzine din Orașul Stalin, din Azuga, din Bușteni. Principiul ei este: vino și vezi!...

— Că am văzut destule...

— Tot mai ai de văzut, ca să te încredințezi.

Anița și Dumitraș au ieșit pe ușă urându-i somn bun și odihnă sănătoasă.

După câteva clipe, când Anița s'a întors pe nevestite, să-și ia un strai uitat, l-a găsit pe unchiașul smârcurilor așternut jos, cu urechea plecată pe dușumea, ascultând și el pașii despre care vorbise. Ea a înțeles. El, rușinat, a simțit nevoia să nascocască o poveste:

— Căutam un pârdaľnic de bumb care s'a rupt...

— Văd, văd! Că-l căutai cu urechea?

Fătuța râdea ca o garofiță roșie de câmp, cu dinții albi și mărunți. El, lăsând toată rușinea laoparte, a spus:

— Ascultă, jivină mică! Să rămână asta între noi... Nu-i mai spune lui Dumitraș!

— Cuvânt dat, tată-mare! făgădui ea.

Și, luându-și straiul uitat, dădu goană să-i spună tot lui Dumitraș.

A doua zi, mașina dărdăitoare cu cutia lăcuită era gata de drum.

— Hai, tată-mare! îl zori Anița. Vino și vezi!

L-a adus la uzina de tractoare și la alte fabrici din Orașul Stalin, să vadă cu ochii lui cum se fabricau tractoarele pentru S.M.T., să fie adâncă arătura pentru plugăria cea nouă a țării.

— Vino și vezi!

L-a dus la Azuga, la fabrica de postav, de sticlărie și de bere, unde-a văzut oameni plecați de mult din smârcurile Viroagelor și așezați acum la rosturile lor, nemaiștiind de urgența țăntarilor.

— Vino și vezi!

L-a dus la Bușteni la fabrica de hârtie și la căminul orfanilor de război, unde a găsit și școlari din preajma Siliștei.

— Vino și vezi!

După masă, împreună cu Dumitraș, au revizuit planurile.

— Știi ce zic eu, bunicule? Rămâi până la Festival, să vezi și sărbătoarea cea mare a tineretului din întreaga lume. Tot un fel de vino și vezi!

— Ba aici mai lăsați-mă și pe mine să vorbesc, mi-a venit și mie graiul.

— Ei, spune atunci...

— Ce să caut eu, o cioarsă bătrână, printre voi, tinerii?

— Nu te simți bine printre noi?

— Nu-i vorba de asta. Mai stau o zi-două și mă pregătesc de drum, acasă.

Scuturându-și moțul cârlionțat al Urcanilor de pe frunte și scormonindu-l cu privirea lui pătrunzătoare, Dumitraș întreabă:

— Mare bucurie te așteaptă acasă, bunicule?

— Mare bucurie nu, dar o mare datorie.

Anița și Dumitraș au schimbat priviri repezi între dâșii. Dar n'au întrebat.

— Nu întrebați? se miră unchiașul cu clipirea veselă și luminoasă a Urcanilor în ochi.

— Așteptăm...

— Adică nu știți?

— Poate ceva, ceva, bănuim.

— Mă întorc să schimb scândurile de-acolo. Acum îmi dau seama cât de păcătos am oprit lucrările pe loc. În două luni mutăm toate șlașurile Viroagelor la Siliștea. Și la anul, vă poftesc la gospodăria colectivă de acolo.

Anița se repezi, înconjurându-i grumazul cu brațul ei subțire și mușchiulos.

— Dă-mi voie să te sărut, tată-mare. Am câștigat rămașagul.

Ea desfăcu un plic pecetluit:

— Stă scris aici, sub pecete: „Tată-mare se va întoarce în mai puțin de-o săptămână acasă să facă tot ce n'a făcut în nouă ani. Iscălit: Anița.“

— Anița, știi, jivină mică? Și acest haidău de nepot, sânge din sângele meu, el se îndoia?

— Nu mă îndoiam, dar mă temeam că tot are să fie ceva mai greu.

- Așa mă cunoști, hăidăule?
- Urcani, bunicule! Urcani...
- Dar un clenci tot are să fie...
- Care?

— Nu mă las, nici mort, până ce nu instalez la gospodăria colectivă și o baie ca asta cu faianțuri și cu robinete. Să spălăm tot ce a rămas vechi, muced pe noi de o sută cincizeci de ani.

Dumitraș se înalță țeapăn de pe marginea patului alb și făgădui solemn:

— Asta mă privește pe mine. Edatoria mea! Și de altfel e rămășagul pe care l-a câștigat Anița, jivina mică, așa cum îi spui, și mă tem că are să rămână în veci vecilor.

INTÂIUL VERS

*De patru zile, rupți și nemâncați,
pe puști plecați, ședeam în gropi, la pândă,
Mai așipeam, din când în când, furați
de liniștea apăsător de blândă.*

*Dar zorii ne-au gemut la căpătâi
și ne-am trezit în focul bătăliei.
Și mă afluam acolo 'n linia 'ntâi',
eu, cel mai tânăr caporal al României.*

*Un ordin scurt! Svâcnirăm în asalt,
Și frați ne-au fost și brazda și tușișul.
Deasupra-ne fierbea văzduhu'nalt.
Fierbea sub trăznet de ghiulele Crișul.*

*Pe coate ne târam, întregul rând.
Și-atunci — voiui ține viața 'ntreagă minte —
eu nu știu 'n pieptul meu ori în pământ
simții cum bate-o inimă fierbinte.*

*Intâiul vers în suflet prinse glas —
dar nu l-am scris că 'n toiul încleștării,
eu n'am avut la mine alt plaivas
decât trăgaciul greu al mitralierii.*

*Azi degetele-mi strânse stau pe toc,
și fruntea-mi pe hârtie stă de veghe
Un vers cu toate rimele de foc
parcă și-acum îmi sună în ureche.*

*Un strop din sângele atunci prelins,
luceafăr este azi pe stema țării
Și mă 'ncălzește ca un foc încins
și-mi luminează fundul călimării.*

ASCENSOARE

Sebastian Turculeț așteaptă cu multă nerăbdare fiecare Sâmbătă. Adună în timpul săptămânii atâta acreală încât dacă nu l-ar întâlni pe Simion Frățilă la locul știut, s'ar simți nemângâiat, ca atunci când îl muștră șeful său de secție statistică.

Locul știut e „Bufetul Tușnad“, masa doua de lângă geamul dinspre parc. Pe Simion îl întâlnește fără greș în fiecare Sâmbătă. Sebastian n'a trebuit să-și consume fierea singur, niciodată.

Simion Frățilă îl ascultă cu răbdare și seriozitate. Nu are proasta deprindere de-a contrazice. E sărac în vorbă. N'ar jigni pe nimeni în lume. De aceea nici nu contrazice. Chiar atunci când zice „nu“, Simion, de fapt, confirmă.

— Fiecare are o bubă. Dece să răscolim vechituri? Ai și tu, am și eu, obișnuiește să-i spună lui Sebastian.

Sebastian e altfel de om. Sprinten, vorbăreț, nu-i place să fie întrerupt, nu suferă să fie contrazis. Mai potrivit om ca Simion nu și-ar putea închipui. Față de el, Sebastian se simte mai deștept, mai capabil, mai plin de idei, mai nedreptățit; are cui să se plângă, față de cine să se laude și să bârfească. De multe ori se avântă în chestiuni generale, grave; atunci Sebastian ridică degetul arătător:

— Dar, știi, frate! Nimănu-i.

— Mormânt! — arată spre podea, Simion.

— Oamenii nu-s toți la fel.

— Nu, confirmă Simion.

— Sunt diferiți, fel de fel...

— Așa-i. Nu-i bine să răscolești.

— Admite însă și dumneata. Vezi, asta-i *ipoteza*. Că unul nu-l înghite pe celălalt și-l fură. Spune, e frumos?

— Nu-i frumos.

Lui Sebastian nu-i trebuie mult ca să isbucnească. E doar o săptămână la mijloc. Câte nu s'au petrecut în acest răstimp! În importanta instituție sunt foarte mulți funcționari, sunt și șefi și se frământă multe. Și cu fiecare săptămână care trece Sebastian e tot mai necăjit.

Ceeace-l sgândăre la inimă sunt inovațiile și raționalizările. Vin mereu la centrală, din ateliere, dela depouri, depe șantierelor de construcții... El le face doar înregistrarea statistică. Sunt din ce în ce mai simple și mai numeroase. Pune unul un șurub mai gros într'un anume loc — și deodată se

face cunoscut, e lăudat, primește premii, onoruri, vorbește la radio. Altul descoperă că zidarii ar lucra mai cu spor dacă s'ar construi o platformă ce se ridică automat, al treilea face ce face la un carburator și străbate suta de kilometri cu 17 litri în loc de 21, al patrulea culege tinichelele asvârlite prin curte, meșterește un aparat, le pocnește odată la mir și te trezești că bucățelele de tinichea, înainte risipite în noroi, sunt transformate în dopuri pentru astupat sticle, al cincelea..

Sebastian e supărat pe cei care le născocesc. Pe inovatori și raționalizatori, mai ales când stă și judecă, nu-i poate suferi. Când le înregistrează, constată că și el ar fi putut face asta. Se consideră jignit în amorul său propriu, deposedat de-un bun care ar fi putut fi al lui. Dar i-au luat-o ceilalți înainte. El însuși a întârziat. Și i-i ciudă: cu cât se descoperă mai multe, cu atât rămân mai puține. Până la urmă lui nu o să-i rămână nimic. Dece să i-o ia înainte toți? Parcă el nu poate gândi? E doar om al cifrelor. Așa se amărăște toată săptămâna, lucrează fără chef și așteaptă încărcat, ca un acumulator de mare capacitate, Sâmbăta și pe Simion.

— Admite și dumneata. Asta-i *ipoteza*. Când o ia înainte unul și-l fură pe celălalt, e frumos?

— Nu.

Simion îl ascultă și-l compătimește. Intr'o zi a îndrăznit chiar să-i spună:

— Fă și dumneata o inovație.

— Crezi că nu mă gândesc? Zi și noapte...

★

Intr'o Sâmbătă, ca niciodată, Sebastian a intrat radios pe ușa „Bufetului Tușnad“. A cerut din mers ospătarului:

— Șefule, două mici și două mari!

L-a bătut pe umăr pe Simion și a trecut direct la chestiune. Întâi însă și-a ridicat degetul:

— Am ceva tare de tot. Dar... știi, frate! Nimănu!

— Mormânt, și-a îndreptat spre podea, arătătorul, Simion.

— Am tot așteptat. Am tot socotit. Ce să raționalizez, ce să inovez? Căutam ceva potrivit, nu orice fleac. Nu găseam. Ar fi fost destule, mă pricep la multe. Motoare, mașini, șuruburi, dopuri... chestii răsuflăte! Nu mai au răsunet. Te lovești de ele la tot pasul. Fenomen de masă, nene, auzi? Adică toți pot să le născocească. Asta-i treabă? Am așteptat ceva nou și am presimțit că vine...plutește... ceva pe măsura mea. Și iacă... ieri numai... și să nu crezi în presimțiri? Zău că-ți vine... cum zic, iacă... Ce crezi?

— Habar...

— Ascensoarele dela noi. Așa-i că n'ai bănuț? Nu-i de mirare. Dar nu-ți închipui nici acum ce e cu ascensoarele?

— Nu... își desfăcu brațele a neputință, Simion.

— Vezi? Săptămâna trecută, de trei ori defecte. Săptămâna curentă, de patru ori. Progresie a-rit-me-ti-că... în sus... calculează! Intr'un an sunt cincizeci și două de săptămâni, mari și late. Și aceasta numai din cauză că intră buluc câte zece inși în ele. Nu mai vorbesc de cele de serviciu. Cară ăia peste cât încape. Șeful a cerut să fie reglementată odată și odată brambureala asta cu ascensoarele. Vezi *ipoteza*!

— Nu.

— Voi face-o. Mi-a venit și mie apa la moară. Săptămâna aceasta am trăit o mare bucurie, frate. Dumneata nu-l mai ai în față pe Sebastian Turculeț, statisticianul. Ca să știi.

— Nu mai spune!

— Află că-l ai în față pe administratorul-șef al instituției noastre și în acelaș timp ai în față un raționalizator, nu un oarecare Turculeț. Ai să auzi de mine, frate.

Simion s'a ridicat și i-a strâns mâna solemn. Au golit la repezeală câte una mică și câte una mare. Au mai cerut odată. Apoi s'au așezat din nou, apropiindu-și capetele:

— Dar, știi, frate!

— Mormânt!

Au urmat câteva sâmbete agitate. Sebastian se scufunda din ce în ce mai adânc în tainele acestor cutii paralelipipedice, care lunecă în sus și'n jos și care se numesc ascensoare. A socotit tot ce se poate socoti în cifre, ca un veritabil statistician. A întrebuițat cu pricepere desăvârșită coli de hârtie, tocuri, cerneluri și tușuri de diferite culori.

Simion era pus fără zăbavă în cunoștință de cauză. Incet, încet, planul se rotunjea, i se adăuga mereu ceva nou. Simion îi spunea:

— Să nu-l jignești cumva pe șef. Să i-l dai numai când ți-l cere.

Se adânceau din nou în discuție. Reveneau des în spusele lor unii termeni deosebiți, ca „lest“, „greutate frecventă“, „micșorarea oscilărilor“...

Să ieșim acum din „Bufetul Tușnad“ pentru că nu vom pricepe prea multe din convorbirea misterioasă, șopotită, a celor doi prieteni. Să mergem la fața locului.

Străbatem centrul orașului și cotim spre gară...

Blocul instituției își înalță cele 6 etaje la marginea orașului, în vecinătatea gării. Fațadă severă, ca a unui om în exercițiul celei mai necruțătoare autocritici, sură, cu dungi late, galbene, care cad vertical.

Pe coridoare și în birouri e întotdeauna liniște. Se vorbeșterar și numai pe ton scăzut. E un indiciu că instituția e foarte importantă. Nimeni nu îndrăznește să ridice tonul. Cu excepția șefilor de servicii și a administratorului-șef, adică a lui Sebastian Turculeț. E un lucru cât se poate de firesc. Cu cât e mai importantă instituția, cu atâta să se vorbească mai încet. E sfâșietor să-i auzi cum se strigă de peste drum, unul pe altul, la un „aprozar“ dintr'un orașel oarecare. Asta se mai poate trece cu vederea la un raion, la regiune însă, nu mai merge. Există doar telefoane directe și indirecte. E adevărat că și cutiile acestea de ebonită țâraie cu atât mai strident cu cât orașelul e mai mic.

Holul este tăiat în două de un covor cafeniu, care se prelinge pe scări până la etajul întâi. În dreapta și'n stânga scărilor câte-un ascensor cu șase bobite albe și una neagră indicând parterul și etajele. Din hol se desprind două coridoare largi, care te duc la alte două ascensoare, tot pentru persoane, apoi face un unghi-drept și se termină în fața celor două ascensoare de serviciu. Peste tot sunt așezate flori.

Aceste șase ascensoare formează acum preocuparea cea mai de seamă a lui Sebastian Turculeț, pe care l-am lăsat discutând cu Simion Frățilă tocmai despre ascensoare.

Proiectul urma să fie prezentat șefului. În ultima săptămână, ascensoarele se defectaseră de două ori. Administratorul șef Sebastian Turculeț a fost chemat și i s'a cerut să facă așa cum o ști, dar ascensoarele să nu se

mai defecteze. Să se facă tovarășul Turculeț luntre și punte ca să nu mai apară pe ascensoare hârtiuța cu „defect“.

Sebastian Turculeț își încunoștință șeful că dispune de un proiect, minuțios alcătuit, și c'ar fi în măsură să i-l expună în formă definitivă șefului peste cinci zile.

— Fă, tovarășe, pregătirile necesare până atunci. Să fii îndrăzneț. Curaj, și nu lua în seamă neîncrederea cu care îndeobște sunt întâmpinate de unii birocrați inovațiile și raționalizările. Trebuie făcută o regulă. Să nu mai urce ascensoarele brambura. Să se închidă ușa. Lămuriți oamenii. Am toată încrederea.

Așa a vorbit șeful. Turculeț își întărea convingerea cu fiecare cuvânt rostit: cum întărești un stâlp înfipt în pământ afânat, ca să nu se mai clatine, bătucind cu maiul pământul din jurul lui, așa-l încurajau vorbele acestea.

— Mă consolidează, se bucura în sinea lui, Sebastian.

Prima dispoziție a afișat-o luna. Funcționarii erau obligați să se cântărească în aceeași zi. După cântărire au primit un „bon de ascensor“. Pe bon era trecută seria, ora, felul transportului (urcare, coborîre). Marți a afișat tabelele seriilor. Funcționarii vor circula în grupe de câte 400 kilograme. Miercuri au fost afișate planurile de transport, ale fiecărui ascensor. Se cerea în anexă ca funcționarii și funcționarele să execute cu cea mai mare repeziciune intrările și ieșirile din ascensor. Se recomandau exerciții speciale pentru desăvârșirea agilității. Ii creștea inima lui Sebastian Turculeț. Iși imagina intrările și ieșirile. Ii vedea tâsnind din ascensor unul după altul ca mărgelile pe ață. Incepând de săptămâna viitoare se vor face probe de îndemânare accentuând pregătirea celor mai groci.

Fiecare ascensor a fost înzestrat joi cu câte două registre: urcare și coborîre. Se mai menționa că până la etajul II urcarea se va face prin mijloace personale și numai pe scări.

Vineri a afișat regimul sezonier. După constatările lui Sebastian, coborîrea și urcarea în ascensoare, din punct de vedere al ponderii și volumului, variază după anotimp: iarna, omul e căciulă, șoșoni sau bocanci, palton vătuit. Cântărește cu 9—11 kilograme mai mult, în medie. Vara, omul e pantalon, sandale, mai ușor cu 8 kilograme. Toamna și primăvara, oamenii umblă cam la fel: raglan, șapcă, flanelă subțire.

La ora 10 și 20 când a fost chemat la șef, Sebastian era pregătit în cele mai mici amănunte.

— Șezi, îl îmbie șeful arătându-i un fotoliu.

Sebastian și-a desfășurat tabelele pe masă și s'a așezat.

— Spune, te ascult.

Sebastian i-a expus întâi regimul ascensoarelor de serviciu:

— Avem două ascensoare de serviciu. Este că nu sunt identice? M'am frământat multă vreme. Unu-i șubred. Nu duce mai mult de 300 de kilograme. Al doilea e mai solid. Păcat să pui mai puțin de 400 kilograme. Unul „maxim“ de 300 și unul „minim“ de 400. Am făcut calcule exacte la frecvență și oscilări. Frecvența greutateilor medii prezintă o variabilă între 250 și 340.

— Și?

— Trebuie adăugat o greutate. Un „lest“ ca acela utilizat la balonul dirijabil. Arunci „lestul“, nacela urcă. Aici procesul e pe dos. Aici pui „lestul“ pentru a urca.

— Mai simplu nu se poate?

— Să vedeți ipoteza. Vine un pachet de 304 kilograme. Nu merge în ascensorul „maxim 300“, nici în „minim 400“. E absolut necesar „lestul“

Am pus ipoteza: avem noi funcționari mai grei de 95 kilograme, pentru a înlătura oscilările?

— Și avem?

— Avem. Bursuc are 99. E „lestul” ideal pentru „minim 400”. Vin și pachete de 250 kilograme. Omul de serviciu, 68 kilograme. Nu merge. E necesar să avem un om de 50 kilograme.

— Și avem?

— Il avem pe Sigartău; are 49. Ideal pentru „maxim 300”. Oscilările de greutate sunt scăzute aproape la zero. Mai târziu vom angaja doi oameni de serviciu cu condiția expresă de-a cântări exact cât e nevoie pentru „lest”. Până atunci vă cer îngăduința să-i folosim pe Bursuc și Sigartău.

— Spune mai departe.

— Am dat câteva dispoziții în vederea ascensoarelor de persoane.

Și le-a înșirat...

— ...cântărirea... înscrierea... bon de ascensor... regim sezonier (Sebastian parcă vedea aievea îngrămădindu-se șepcile, paltoanele, bocancii), probe de intrare și ieșire din ascensor. Se va introduce cântărirea trimestrială, apoi lunară a oamenilor. Se va interzice intrarea izolată în ascensor. Pentru această ipoteză, vom pune aparate de control, de felul kilometrajelor la mașini. Vom confrunta registrul cu kilometrajul și cu contoarele și vom descoperi evaziunile. Deocamdată i-am obligat pe funcționari să ne aducă dovada greutății corporale, autenticată de circumscripția sanitară. Mai târziu vom cântări în instituție. Vom cumpăra la început 8 cântare, pentru parter și etajul VI. În anul viitor vom cere planificarea cu încă 12 cântare pentru etajele III, IV, V.

— Și ce-ar mai trebui?

— Deocamdată o echipă de deservire, special instruită. Am și redactat anunțul pentru ziar.

— Și cu asta e perfect? Mai gândește-te.

— Vor circula perfect.

— Vasăzică, fă-mă să pricep. Fiecare funcționar înseriat în grupe de 400 kilograme, la colete — „lest”, 20 de cântare. O echipă de deservire... câți?

— Deocamdată doisprezece... pentru a înlătura călătoriile izolate cu ascensorul. Cum se ivește un doritor să coboare dela vreun etaj va coborî întâi la parter.

— Dece?

— Pentru că acolo vor aștepta echipele de deservire. Vine omul, se cântărește, se formează un „lest” din echipă. Membrii echipei să fie aleși după criteriul greutății. Se completează seria de 400 kilograme.

— Și, dacă vine vreun inspector?

— M'am gândit, cum să nu mă gândesc? Și la dumneavoastră m'am gândit. Avem prevăzute urcări și coborîri speciale, solemne. Bineînțeles, aici se permite călătoria izolată cu ascensorul.

Șeful tăcu. Intr'un târziu îl întrebă.

— ... interesant. Toate le-ai gândit singur?

— Da, mărturisi Sebastian. Secretul nu-l cunoaște decât un prieten de-al meu.

— Tot atâta... deobicei se procedează altfel... fără secrete... însfârșit... crezi cu adevărat că nu mai e nevoie de nimic? Ei, bine. Ascultă... Aici șeful se ridică și închise fereastra...

★

N'am mai putut afla nimic. Ce s'a mai petrecut oare în biroul șefului? Nu știm.

Putem totuși emite, vorba lui Turculeț, două *ipoteze*. Suntem obișnuți ca o istorie să aibă sfârșit. Unele au, mai bine spus, pot avea două.

Prima ipoteză.

Să intrăm din nou în „Bufetul Tușnad“, într'o Sâmbătă... La a doua masă de lângă geamul dinspre parc s'au adus două mari și două mici. Se discută aprins.

— Tu nu știi cum e șeful. Om de zahăr, frate. N'ai crede după înfățișare. Are morgă, nene. Tăcut și încruntat, prestanță.

— Aparențele...

— Sigur... Mi-a zis: îmi place ordinea, precizia. Toate să meargă ca ceasul, strună. Să nu se mai schimbe nimic. Dar și eu, ehei, eram în formă. Ce să-ți spun? I-am făcut praf pe toți. Când am început să-i torn la termeni tehnici, când a văzut ce idei, ce stă la temelie, a tăcut. Dădea numai din cap la câte-o chestie mai tare. Și-o fi zis: Asta zic și eu.

— Și?

— Mi-a cerut tot, cu asprime, dar acu l-am înțeles. Ce să-i faci, poți să te înșeli. Oamenii nu-s toți la fel.

— Nu.

— Și știi ce repede a înțeles? Ghici cât a durat convorbirea.

— Nu pot... un ceas, două.

— De de unde. Douăsprezece minute, frate. Rapid și operativ.

— Asta, da.

— Să-i duc ordonanța s'o iscălească. E un scump la vorbă. Să convoci planificarea, cadrele, statistica pentru luni la 5.

— Frumos.

— Ce crezi? Tot alții să facă inovații? Da' eu ce-s? N'am eu cap? Tovarășe ospătar!... Ți-am spus eu doar că nu mă las. Când unul îl înghite pe celălalt și-l fură, e frumos? Spune... Tovarășe ospătar! Dar știi că sunt grozavi ospătarii ăștia... două mici și două mari, șefule.

A doua ipoteză. Tot Sâmbătă. Tot la masa de lângă geam. Atmosfera dela masă e alta.

— Cum îți spun, se destăinue Sebastian. Șeful ăsta... cum să-ți spun? N'are morgă. Stă cu coatele pe masă și te privește drept în ochi. Zâmbește și întreabă. E curios peste orice limită. M'a sucit, m'a învățit. Glumea și spunea că lucrurile mereu se schimbă.

— Dar dumneata?

— Crezi că m'am lăsat? Să nu crezi asta, oricine ți-ar spune-o.

— Nici pomeneală.

— M'a torturat așa vreo două ceasuri. Apoi zice: „N'ar fi mai simplu să lămurim oamenii, să nu se urce mai mult de șase inși odată în ascensor?“

— Nu se pricepe. E naiv.

— „N'ar fi mai bine, zice, să se repare ascensorul șubred și să se circule și cu greutate mai mici?“

— Nu cunoaște.

— Se vede de departe că nu cunoaște. M'am chinuit atâta și-am născocit atâtea, pentruce? Îți spun eu o vorbă ca o sută. Oamenii-s de mai multe

feluri. La urmă mă întrebă: „Și nu mai e nevoie de nimic, tovarășe?” Eu mă crucesc. N'o fi înțeles cum devine. El încodată zice: „Ești om al cifrelor. Ce e mai mult? 2000 sau 40.000? Ce-i mai ieftin?” I-am răspuns.

— Vezi de unde sare?

— S'a sculat depe scaun, a închis fereastra, s'a întors spre mine... și serios, de gândea că-i alt om, zice: „Nu-i nevoie oare aici de-un nou administrator-șef?”

— !!!

— Așa cum îți spun... era serios, nu pot să-ți faci ideie. Ai în față din nou pe vechiul dumatăle prieten, statisticianul.

— Nu mai spune, frate!

— Să vezi și să nu crezi. Dacă n'au ghicit-o ei întâi, cum era să mă lase pe mine? Vezi, asta-i ipoteza... Am spus eu. Și zici că n'am dreptate?!

— Dar proiectul?

— Nu le-am lăsat nicio hârtie... Ar fi vrut ei... Ehei! Și tot nu mă las... Știi, să vezi... am găsit ceva....

— Ce?

— Caloriferele.

— Caloriferele?

— Luni multe... căldură... frig. Dar știi, frate! Nimănu!

— Mormânt!

ONOAREA ORAȘULUI

Traian Dascălu e un om la locul lui. În secția agricolă, unde își îndeplinește serviciul, intră cu precizie la ora 8 fără un sfert. Îscălește condica, își desbracă paltonul și rostește un „bunădimineata” la care nurăspunde nimeni, pentru că încă nimeni nu e prezent. E obișnuit să dea binețe când intră. Se așează la locul lui, lângă fereastră, potrivește călimara, controlează penița și exact la ora 8 începe să scrie. Din ceas în ceas își aprinde câte o țigare și privește absent în curtea Sfatului Popular la mașinile care se duc și vin...

Cât timp e la locul lui, nimeni nu-l întrerupe, în afară de șefii lui, care-i dau lucrări și i le cer când sunt gata. Colegii s'au obișnuit cu el așa cum e: uscățiv, cu nasul puțin încovoiat, cu părul pieptănat lins. Li cunoșteau două slăbiciuni: timbrele, pasiune mai veche, și ședințele, pasiune dobândită în serviciu. Timbrele le cerea el, iar la ședințe era trimis. Nu se cunoaște niciun caz în care să fi refuzat participarea la vreo ședință.

Cât timp e la locul lui, nimeni nu-și bate capul cu el. Sare în ochi numai lipsa lui, adică e observat numai în absență. Ceva asemănător cu o adevărită. Când o ai nimeni nu ți-o cere, când nu o ai, toți au nevoie de ea.

Lipsa lui e îndelung comentată:

— Unde-o fi? — se întreabă colegii.

— Bolnav?

— Oamenii uscățivi ca el...

— E debil poate. Eu am un vecin...

— O fi alunecat... poleiul ăsta...

— Și el e tare lunecos... poartă cauciucuri...

Toți îl compătimesc. De obicei, absenții sunt ori compătimiți, ori bârfați. Nefiind vorba aici de avansare, bârfa e exclusă.

- Om de treabă.
- Indatoritor.
- Săracu... o fi iar în vreo ședință.
- Poate-i place, dacă merge zilnic.

Discuția continuă, însă cu un subiect nou: e vorba de echipa locală de fotbal. Se va califica de astădată în „A”? De doi ani iese tot pe locul doi, în „B”. Situație suficient de dramatică!

Dascălu nu-i capabil să refuze pe nimeni. Sotir, șeful secției zootehnice, îl rugase odată:

— Am ceva urgent de rezolvat. Fii bun, înlocuiește-mă în ședința de mâine.

— Cu plăcere, tovarășe Sotir.

Dascălu înțelegea. Câte n'au pe cap șefii de secție!

— Zici numai prezent! Asta-i tot!

Cu timpul, înlocuirea a devenit obicei. Pârlog, șeful secției veterinare, nedespărțitul prieten al lui Sotir, a fost al doilea.

— Ne înlocuiești pe amândoi. Zici prezent!

Se înființa, meru tăcut, mereu „prezent”. Nu era greu. Nu i se cereau rapoarte, nu lua cuvântul. Ridica doar la sfârșit mâna pentru „pentru”.

După Pârlog și Sotir s'au dat și ceilalți șefi de secție, chiar șeful serviciului agricol. Și cum între secțiuni sunt numeroase afinități, pe care le accentua problema promovării în „A” a echipei „Progresul”, s'au ivit și alții.

Pe șeful secției culturale nu puteai să-l refuzi, pentru că face filme în sala festivă și lui Dascălu îi plac filmele. Șeful secției învățământ te bate prietenos pe umăr, șeful secției administrative, înainte de toate te servește cu o țigară, șefa secției secretariat zâmbeste cu gropițe în obraji, când te roagă șeful secției... cum să-i refuzi!

Intr'o zi a venit însuși vicepreședintele, pe care nicidecum nu-l poți refuza. E o adevărată plăcere să zici „prezent” în locul vicepreședintelui, plecat să asiste la ultimul antrenament al echipei „Progresul”.

Dascălu mergea cuminte la ședințele comisiei de însămânțări, ale comisiei de treieriș, ale celei de combatere a epizotiilor, ale plantării golurilor de munte, ale curățirii imășurilor... Umbla și în oraș; la sindicat, Crucea Roșie, S.R.S.C., la „Sanepid”, la comisia pomului de iarnă, comisia pentru „surprize” în reuniunile tovarășești. De câteva ori a fost și la ședințele de tineret și odată la comitetul de femei.

A ajuns să înlocuiască și câte cinci tovarăși deodată. Pentru a fi exact, și-a cumpărat și-un carnetel special. A ajuns să se simtă prost atunci când nu avea ședințe după-amiază. Noroc însă că aceasta se întâmpla foarte rar. Mai ales în ultima vreme. Venise Noembrie, situația în clasament era din ce în ce mai încordată. Trebuiau urmărite toate antrenamentele. Era în joc onoarea asociației, onoarea întregului oraș.

Etapă hotărâtoare se desfășoară duminică, 14 noembrie, orele 13,30.

„Progresul” are 36 puncte, după „Avântul”, care se menține în fruntea seriei cu 37 puncte. „Progresul” are însă un match mai puțin. Un „nul” cu „Flamura” nu-i de ajuns. „Progresul” trebuie să câștige neapărat. Agonisind 38 de puncte intră în „A”.

În dimineața de Sâmbătă, Sotir și Pârlog au venit la Dascălu:

— Mâine e ședință de analiză cu muncile agricole. Precis se prelungește, și dela match, orice ar fi, nu pot lipsi.

Traian Dascălu își scoase carnetelul. Însemnă: sala mare, ora 11 a.m. N'a trecut mult și a intrat șeful secției culturale:

— Mâine la 11, în sala mare. Te rog... facem și film.

L-a bătut apoi pe umăr șeful secției învățământ. I-a dăruit o țigară șeful secției administrative, i-a zâmbit cu gropițe șefa secției secretariat care are o adevărată slăbiciune pentru fotbal...

Traian Dascălu își așează carnețelul pe birou...

Înainte de 3, cu un sfert de ceas, a fost chemat la vicepreședinte. Își încheie grăbit vestonul și bătut discret.

— Uite, tovarășe... mâine e un eveniment deosebit de așteptat, important pentru onoarea orașului nostru. La ora 11, te rog...

Traian Dascălu nu-și mai însemnă. Nu era nevoie!

A doua zi, la 10,45, Traian Dascălu dădu binețe portarului și urcă la etajul I. În sala festivă nu era încă nimeni. Își alege un loc potrivit, în mijlocul sălii. Avea experiență. În față prea l-ar fi văzut toți. Se așează...

Liniște adâncă.

La ora 11, intrară doi necunoscuți. Se așezară, unul într'un colț, celălalt în față. Semn că nici ei nu s'au mai văzut.

Liniștea în trei e și mai adâncă. După ce au privit cu luare aminte masa prezidiului și au admirat florile înșirate pe lângă pereți, după ce-au făcut cunoștință amănunțit cu sala și au prețuit pavoazarea, s'au uitat unii la alții. Au căscat. Apoi n'au mai manifestat nicio dorință. La ora 11 și un sfert a intrat pe ușă un om încă tânăr. Purta o valiză ușoară. S'a apropiat de masa prezidiului. A întrebat:

— Aici are loc ședința?

— Da.

— Eu sunt Șandru Vasile, dela regiune.

Șandru Vasile era un om voinic, roșu la față. Arăta înfierbântat. Se ștergea mereu pe frunte cu o batistă mare, vărgată.

— Bine.

A despăturit o coală de hârtie.

— Ia să vedem cine trebuia să vină.

Și începu să citească cu glas tare, pe semne așa era obișnuit.

— Vicepreședintele Sfatului Popular!

— Prezent! răspunse Dascălu, cu fața strălucind de fericire.

— Șeful serviciului agricol!

— Prezent!

— Șeful secției culturale.

— Prezent!

— Șeful secției învățământ.

— Prezent.

— Șeful secției...

Traian Dascălu a răspuns „prezent“ de patrusprezece ori. Au strigat și cei doi necunoscuți de câteva ori „prezent“.

Onoarea orașului era asigurată.

Se făcu din nou tăcere.

Șandru Vasile se mai șterse odată pe frunte cu batista lui mare și vărgată. Apoi vorbi:

— Prin urmare, toată lumea e prezentă. Mai am defăcut o comunicare. Eu nu trebuia să vii la ședință, dar tovarășul Ilarie Banu, delegatul regiunii, având probleme urgente de rezolvat, m'a rugat să-l înlocuiesc. Așa că...

AVANSAREA LUI CHIPĂRUȘ

Chipăruș sta singur la bufetul gării. Aștepta trenul. Se întorcea la serviciu după trei săptămâni de odihnă. Căldura și singurătatea îl îndemneau la visare, la meditație...

Când a plecat în concediu, vicepreședintele i-a spus:

— Bine. Trebuie foarte noi... sunt sarcini grele... construim, tovarășe!

Și i-a strâns mâna. Strângerea de mână ca strângerea de mână, dar cuvintele... ei bine, ele totdeauna ascund o semnificație. Cuvinte ca acestea nu se spun de florile mărlui. Poate e vorba de-o nouă avansare... Pildă stă Iacob, șoferul ursuz, căruia-i spuneau și „sutamiistul“. Tot cu aceste cuvinte l-au expediat la „Vasile Roaită“, la băi. Când s'a întors l-au făcut șeful secției administrative. Pe deasupra a fost propus și ales deputat. Acum e membru și'n comitetul executiv. Poftim!

— Și sunt mulți care au săltat așa pe neașteptate din posturi mici în poziții cheie, pășind dintr'un condei, din rândul mărunțelilor între „stabi“, se destăinuia, destul de des, Vicențiu Chipăruș nevastei sale.

Peste tot, — avea impresia Vicențiu, — bătea un vânt de avansare. Toți înaintau ca într'un tramvai la porunca unui casier guraliv: *avansați înainte!* Numai el, Vicențiu, rămânea pe loc, adică se mărunțea în schimbări fără răsunet, dela un post la alt post.

Până acum a fost, pe rând, referent la Arhivă, îndrumător la Culturală, șeful secției presă din secretariat.

Avansare! Unde? In ce post?

Nu se poate spune că n'a avansat. Câte-o categorie, câte-o clasă tot a urcat el, în fiecare jumătate de an...

Plin de bun simț, nu putea înțelege schimbarea decât sub forma avansării. Se pot însă compara salturile lui neînsemnate cu recordurile doborâte de Iacob, de Moldovan și de ceilalți?

Pe aceștia, avansarea nici nu i-a schimbat măcar. Iacob tot atât de mânjit de ulei e, după ce iese din garaj. Nu și-au schimbat prietenii, nici obiceiurile. Ce știu ei?

Să avansezi! Să schimbi funcțiile! Să lași în urmă clase și categorii de salarizare! Ca pe niște trepte să urci dela o masă de lucru, de vârstă și culoare îndoelnice, la una cafenie, cu sticlă și catifea, cu un raft elegant, umplut cu colecțiile legate ale buletinului oficial. Dela trei-patru mese înșirate într'o odaie, la o singură masă într'o încăpere. Să-ți devie familiar luciul negru al receptorului; să-ți intre în viață o măsuță rotundă, pe care să se așeze, masivă, o scrumieră lângă o vază pântecoasă de flori. Și roată, în jurul ei, cinci-șase fotolii de piele cafenie, în care să te scufunzi până la gât. Și moale și adânc să se desfășoare un covor „bordo“, dela fereastra cu rulou până la ușa capitonată pe care s'o deschidă din când în când o secretară drăguță. I se năzare c'aude:

— Vă caută tovarășul...

— Să intre!

Tatăl său, fie iertat, Petrea Chipăruș, profesor de caligrafie și gimnastică la gimnaziul mixt, i-a spus de multe ori:

— In viață-i mai bine să fii mare, decât mic. Cine nu-i invidiat,

nu-i om. Dacă n'ai frac, nu te cheamă la bal. E mai bine să zici „fă“, decât „fac eu“.

Sunt mulți oameni cu gărgăuni. Unii suferă de patima filateliei. Alții, mai numeroși, se împrietenesc cu undița și cu răbdarea. Spun niște istorii... să-și omoare timpul acolo, la marginea apei, cu ochii lipiți de pluta nemișcată. Și să fim drepti: le ticluiesc cu meșteșug, nu păgubesc pe nimeni. Alții se'nghesuie după autografe, alții se omoară să strângă cărți vechi, sau să colecționeze cravate. Sunt în sfârșit, melomanii, sportivii. Câte și câți!..

El, Chipăruș, nu-i nici pescar, nici filatelist; cărțile vechi îl lasă rece, nu-l prea încălzesc nici cele noi; crăvăți îi cumpără Iovuța. Cu auz muzical nu-i înzestrat. După părerea lui gărgăunii de felul ăstora îs păgubitori. Irosești banii de pomană. Deaceea nu se duce nici la fotbal.

Meteahna lui nu cere bani. În schimb aduce. Apoi, titlul... respectul tot mai evident al casierului.

La începutul începutului, Vicențiu își prezicea. Avea un zar în buzunarul stâng, sus. Dimineata, înainte de-a ieși din dormitor, îl arunca pe noptieră. În clipe încordate îl rostogolea, pe furiș, și'n sertarul biroului. „Șase“ însemna sigur-plin, „cinci“ — sigur - plinuț, „patru“ era decretat „plinuț-goluț“. Un „hm“ întâmpina „treiul“ iar „doi“ și „unul“ însemnau „lipsă de perspective“. Chipăruș însă găsea cu ingeniozitate motive să-și pună la îndoială propriile-i aruncări.... Ori că zarul s'a împedicat, ori că n'a fost îndeajuns de concentrat asupra țelului, sau i-a tremurat mâna. Arunca din nou până-i ieșea cel puțin un „patru“.

Își consulta și mărunțișul. Stema aducea noroc. Cu timpul s'a obișnuit să caute peste tot semne sigure. Să întâlnească o blondă, să fie servit cu stângă, să i se aprindă dintr'odată chibritul.

Prezicerile n'au devenit o pasiune atotstăpânitoare. Prezicerile au fost doar primul mijloc prin care Chipăruș voia să-și forțeze cariera. E drept că au devenit un obicei și că acum își încerca automat zarul, mărunțișul și toate celelalte semne, dar avansarea le reducea la accesorii neînsemnate. Sunt alte mijloace decisive. Pescarii găsesc una-două sfoară specială, cârlige, plute, nadă, capabile să aducă la mal cei mai fantastici pești, ahtiații după hârtoage parcă-s atrași cu magnetul spre locurile în care mucezes hârtoage îngălbenite de vreme.

În avansare, asemenea mijloace sunt greu de aflat. Nimeni nu-i dispus să te înștiințeze asupra unui post nou și nu te ajută să-l obții.

Chipăruș socotea că în avansare cel mai bun mijloc sunt „manevrele“. Se închipuia uneori că e un vagon pe care trebuie să-l aduci depe o linie secundară pe linia întâia. Ca un vagon — gândea el — e timpul să trag pe întâia „la peron“. Chipăruș și-a făurit și câteva principii teoretice.

Ședința! Ședința-i ca un loc fermecat din care poți să ieși plouat sau surâzător, umilit sau biruitor.

De aceea, Chipăruș s'a hotărât să ia cuvântul în ședințe, să se dovedească activ, plin de idei.

Chipăruș s'a pregătit din timp pentru ședință.

S'a cam bâlbâit de prima dată, s'a repetat. Dar a auzit pe președinte că i-a spus lui Brașoveanu, când ieșeau:

— Oamenii noștri-s din ce în ce mai desghețați, mai activi.

Chipăruș s'a încălzit, a învățat că nu-i totul „ce zici”. Poți să rostești cele mai mari adevăruri, cu cuvintele cele mai alese, dacă nu bagi de seamă „cum le zici”... Și aici tot la Georgescu a recurs. Acesta vorbea combativ, arțăgos. Înșira pozitive, apoi veștejea vijelios negativele. Totdeauna încheia:

— Da, lipsuri avem ca toți cei care muncim. Să învățăm din ele; afară!... din rădăcini! Tărie avem... putem. Eu cred...

Chipăruș a învățat-o și pe asta...

A treia învățătură i-a dat-o tot Georgescu. E vorba de „prinderea momentului”, „când să zici”. Dacă vorbești la început toți te uită până la sfârșit. Spre sfârșit, e și mai rău. Nu mai e nimeni atent și te trezești că dela prezidiu ți se spune:

— Fiți scurți, tovarăși. Nu repetați cele ce s'au mai spus. Mărginiți-vă la concluzii.

Trebue vorbit imediat după cel mai mare grad aflător în ședință. Treaba e atunci ușoară:

— Tovarășul antevorbitor, cu pricepere... adâncime... a analizat profund... avem, da, chiar eu personal... autocritic... Eu îmi iau angajamentul...

Principiile l-au ajutat să salte cu regularitatea unui ceasornic de pe o treaptă pe altă treaptă. La fiecare jumătate de an, Samoilă Neagu, casierul, îl felicita. În vorbele lui, Chipăruș citea o invidie ascunsă. Era însă bucuros. Invidia asta-i plăcea, îl flata. Incepu să țină la casier, să-i dorească vorbele.

Om cu înfățișare serioasă, gravă, îmbrăcat cuviincios, cu o față rotundă, cu un nas modest deasupra unor mustăți retezate scurt și toate acestea scăldate într'un surâs expresiv, Chipăruș impunea. Știa să aleagă tonul potrivit când vorbea cu un șef direct, sau cu un șef peste șeful direct. Măiestrie vrednică de invidiat dovedea cu osebite atunci când se întâlnea pe coridor cu „ștabul” cel mare, președintele.

Chipăruș îndeplinea cu sârg toate canoanele arzătoarei lui patimi. Se silea să iasă cât mai mult în evidență, să fie citat în procese verbale, să figureze din când în când în prezidiul adunării, și-a pregătit o fotografie pentru tabelul evidențiatilor, se agita, se frământa. Cu toate acestea, înfățișarea-i rămânea senină, gravă, plină de demnitatea omului care avansează.

Istode Roșu îi spunea câteodată lui Tănase, colegul lui Chipăruș dela arhivă:

— Lasă-l, Vasile. Ce vrei, să lucre? N'are vreme, frate... avansează.

Istode Roșu era și el invidios. Un invidios gras. Cineva s'a rostit odată că asta-i singura lui slăbiciune. Chipăruș se ferea de el. Istode Roșu nu-l aproba, nu-l contrazicea. O asemenea invidie nu-i era pe plac. Era prea „negativă”, te demobiliza. Alta, cu totul alta, decât aceea a lui Samoilă căruia funcționarii-i mai spun și „sămălește Samoilă”. Invidia lui Samoilă Neagu încălzea, te umplea de încredere și voioșie moderată, o invidie „pozitivă”.

Cu Istode Roșu era și vecin. Nu prea se aveau bine. Se cam certau nevestele. Iovuța lui Chipăruș nu suferea copiii streini. Ei nu aveau.

— Lasă, Iovuță! Ni-s vecini. Dece să ne punem rău cu Istode? Ce dacă copiii lor ciordesc mere?

Gândul îl poartă spre casă. Ce-o mai fi făcând Iovuța?

În trei săptămâni de odihnă la Sovata, i-a mai sporit demnitatea cu câteva kilograme. S'au sfârșit și acestea, iute ca un vânt. Aștepta trenul.

Era zăduf... Indemnăt de arșiță, de praf, ceru încă o halbă. Dacă o s'o aducă cu spumă multă, va fi bine.

Halba adusă de ospătar avea o spumă admirabilă. Altădată, Chipăruș ar fi protestat. Acum, însă, se bucură și surăse. Semn bun.

Sosi un tren. Pentru cinci minute gara se însufleți. Călătorii urcau, coborau, se strigau, mă rog, ca în orice nod de cale ferată.

Chipăruș contemplă cu un aer absent vânzoleala, îndeletnicindu-se cu planurile lui. Totuși, avu timp să facă diverse aprecieri asupra noilor veniți în stațiune. Il ademeni o apucătură veche: ghicitul gradului. Bănui că omul înalt, care târa după el două geamantane, avea cam categoria X de salarizare. Mai deosebi un salariat în categoria VIII și trăi o adevărată emoție la gândul că în această mulțime adusă de tren și depusă pe peron se află poate și unul din categoria XII sau XIII. Și cu, gândea el, anul viitor... Se înduioșă și, pentru a se calma, goli halba dintr'o înghițitură... Pe măsură ce forfota din gară se potolea, se adâncea din nou în preocupările lui.

În fața ultimului obstacol, la ultimul macaz, simțea încă strângerea de mână a vicepreședintelui. (Chipăruș, din respect, nici în gând nu îndrăzne să-i prescurteze funcția, ca alții, care-i spun „vicele“.)

A fost simplu, simplu de tot, în iarna lui 51. Sindicatul, adică tovarășul Brașoveanu, nu reușea să organizeze munca la bibliotecă. Bibliotecară era Elvira. Niciun cititor nu se încumeta să pășească în bibliotecă. Un ziarist i-a scotocit și le-a ars o critică. S'a convocat o ședință... apoi toate cele de cuviință și Chipăruș s'a prezentat imediat la Elvira. A cerut la cărți! Vreo douăzeci. Abia-i încăpeau în geantă. Unele le lăsa cu bunăștiință pe jumătate scoase din servietă. A fost citat și înscris în proces-verbal. Se întâlnea câteodată cu vicele. Acesta-i zâmbea, fața lui Vicențiu se încrețea oglindind un zâmbet identic.

— Citești mult, am auzit.

— Da, când am timp liber.

Așa trebuia spus. Chipăruș știa că dacă ar fi spus altfel s'ar fi putut presupune că nu lucrează nimic. Adică, tot timpul sunt ocupat.

— Bine... n'ai vrea cumva o altă muncă? Să zicem la „cultural“. Ai să fii tot între cărți. Vin cu duiumul și-ar trebui un om ca dumneata. O categorie în plus și pe de-asupra telefon interior. Și-un subaltern. Bine.

Il mai necăjeau însă vorbele pe care le-auzea. I se spunea „copertă falsă“. Asta numai Istode i-o făcuse.

A fost simplu și cu presa. Toate s'au petrecut ca și înainte. Pentru că Vicențiu a avut grijă să rânduiască lucrurile ca el să distribuie ziarele. O făcea în așa fel încât toți să-l vadă. Ii plăcea grozav să „controleze“. Asta a fost, de fapt, ultima învățătură moștenită dela Georgescu. Georgescu era de părere că e mai bine să controlezi, pentru că atunci tu nu trebuie să „faci“. Necaz mai mare a avut însă acasă, cu Iovuța:

— Ce ne trebuie nouă 5 ziare? Ai înebunit!

— Dragă Iovuța. Pricepe căăștia 20 de lei o să aducă 180 pe tabela de salarizare.

— Ne-ajungea unul singur pentru ouăle pe care le trimitem noi la Mediaș cu văru-tău să le vândă'n piață.

— Tu nu înțelegi!

După câteva săptămâni, șeful secției presă a fost mutat la regiune.

S'au luat măsuri ca locul lui să fie ocupat de acela care a arătat cel mai mare interes pentru presă, acela care... Acela era Chipăruș Vicențiu. Acum avea odaia lui, avea telefon direct. Il amăra încă lipsa unui covor, lipsa fotoliilor și mai ales vrafu de ziare pe care trebuia să le citească pentru comitetul executiv, ca să cerceteze sesizările corespondenților voluntari. Avea pică pe acești corespondenți care scormoneau și pe dracul. Ba, unul scrisese un articol despre un doctor care nu era doctor decât pe certificat. Și Chipăruș avea un certificat asemănător, cu osebire că nu era fals. Era iscălitură, era și sigiliu, autentice. Numai că Vicențiu Chipăruș n'avea 8 clase, cum scria acolo. N'avea decât cinci și un sfert. Chestii vechi. Rămăsese de două ori repetent. Se'mbolnăvisese de tuseă măgărească când să treacă într'a șasea și se desgustase complet de școală. Ajutor în treaba asta i-a fost Sorbea, directorul școlii.

— Frate, numai tu știi că am nevastă chiabură. Că avem nedecarate 2 hectare de vie și 4 de fâncață.

— O mână spală pe alta.

Il înecau sudori reci când se întâmpla să-i intre în birou câte-un corespondent voluntar. Dece nu mai lasă lumea în pace?

E explicabil dece Chipăruș s'a hotărât să isprăvească și cu această escală primejdioasă de sbor în spre uși capitonate și secrete drăguțe.

De aici încolo însă, sfaturile și experiența lui Georgescu se dovedeau prea slabe, prea copilărești. Ședința ca ședința, e adevărat. Gesturile, mimica, servitul țigărilor preferate, erau bune mijloace; însă numai cu astea n'ai făcut nimic. Și Chipăruș voia neapărat să sară din categoria X-a, să scape de presă și de corespondenții ăștia nesuferit de voluntari!

Chipăruș a învățat ceva prețios din cele două avansări din 51. Anume: să încerci acolo unde ața-i mai subțire; să cultivi slăbiciunile șefilor. Ii place șefului ceva, să arăți că nici tu nu poți fără acel ceva. Să te ții cât mai la suprafață și cât mai în lumină. Să te vadă toți, să te vadă mai cu seamă „ștabul cel mare“, să-i dai de gândit, să devii o problemă pentru el. Parcă auzea:

— Ce facem cu Chipăruș? Mă simt vinovat față de el.

— Un om atât de capabil!

— De desinteresat!

— Un om atât de avansat!

În sfat exista Brașoveanu, adică sindicatul. Mereu se ivea câte ceva. Ba că nu avem echipă de sport, ba că ar trebui înființat un cor, ba reorganizată formația de jocuri populare... Sindicatul lucra pe „probleme“. Când era vorba de sport, se făcea numai sport, când era vorba de cor, apoi numai asta se vântura.

— Asta ne arde la degete, tovarășe.

Chipăruș descoperi în persoana sa talent și posibilități pe care nu și le închipuise niciodată, nici el.

Sportul... slăbiciunea președintelui... crossul de primăvară... Se nimerise o zi răcoroasă. Sufla un vânt rece. Gândeai că suflă cu ace. Și la cross nimeni, adică foarte puțini. Între acești foarte puțini era președintele, vicepreședintele, și alții din categoriile superioare. Chipăruș se înscrise și el pe listă.

Pășea pentru prima dată în viață, pe stadion. Căuta din ochi pe președinte. Il zări într'un grup de amatori.

— Hai, Vicențiu, încălzește-te, îi strigă unul.

Întâi se miră. Cum să te încălzești când te dezbraci pe așa frig?

I se explică.

Începu să se încălzească, imediat ce se desbracă de haine. Făcu câteva

salturi îndrăznețe pe scările desbrăcătorului, execută cu destulă îndemnare un număr important de piruete prin fața președintelui.

— Dacă nu mă vede-s pierdut.

Urmă să „evolueze”, săltând în jurul grupului. Grupul se deplasă la bufet, apoi se mută în altă parte... Chipăruș îi ocolea în spirale largi.

Președintele și ceilalți s'au deplasat apoi pe pistă. Se auzi o împușcătură, apoi începu cursa. După o tură, președintele ieși din cursă.

— Am îmbătrânit, spuse el. Voi aștia, tinerii...

Vicepreședintele mai adăugă o sută-două de metri. La a doua tură se lăsară păgubași și ceilalți. În cursă au mai rămas câțiva tineri. Urma Chipăruș, roșu de emoție și de oboseală. Efortul lui fu răsplătit curând. L-a văzut tot grupul, care s'a înveselit subit. Președintele și-a revenit primul.

— Ar trebui totuși dat ca exemplu.

Vorbele președintelui făcură ocolul birourilor. În articolul despre „cross” era scris negru pe alb: „Între concurenți putea fi văzut și un om între două vârste, corpulent, care neluând în seamă frigul s'a comportat ca un adevărat sportiv. Exemplul lui Vicențiu Chipăruș, căci așa se numește, e demn de urmat.” Atunci i-au cerut și o fotografie, dar n'a putut fi afișată pe gazeta de perete pentru că pe Brașoveanu îl ardea altă lumânare la degete... Dar și așa până atunci, Chipăruș săltă dela X/3 la X/1.

— Vezi, Iovuță, am țopăit un pic pe arenă și încă 105 lei și 75 bani mai mult la buzunar. Ii drept că-s și responsabil sportiv onorific, de-atunci. De-acolo nu-i rost de bani. Nu-i nimic. Când voi avansa mai sus, atunci scap eu de „onorific”.

— Ai dat în mintea copiilor, omule. Să te răcești numa, c'apoi... Nu-ți vine greu, om bătrân?

— Știu eu ce știu. Altu' nu mai alerg. Dacă-i place șefului, cată să mănci și broaște. Să scap de corespondenții ăștia, c'apoi îs ștab. Bine că s'a oploșit la noi un Brașoveanu... acuma-larde iar ceva la degete...

Pe Brașoveanu îl ardea concursul artistic sindical. Corul deveni curând problema nr. 1. Celelalte puteau aștepta.

Toate porniseră dela Marinescu, dirijorul. Chipăruș era și-acum un pic supărat pe el. Când l-a examinat, să-l treacă la o voce, i-a spus:

— Pentru dumneata n'am voce. N'ai ureche muzicală.

Apoi a auzit c'ar fi zis că el, Chipăruș, n'are ureche nici cât o răgace.

În ședință, Chipăruș a pus problema deschis.

— Datoria tovarășului Marinescu este să mă învețe să cânt... puțină bunăvoință... atitudine... recunosc, e o lipsă... dar trecutul de tristă memorie avea interesul să nu-mi desvolte urechea muzicală... școala burgheză, tovarăși, eu personal...

Cât p'aci, în focul discursului, să-l ia gura pe dinainte și să vorbească de exemplul său personal...

Până la urmă s'a înțeles și cu Marinescu, mai ales că numărul coriștilor a fost sporit și cu alții. Chipăruș era obligat să nu crâcnească.

— Să nu cumva să cânti! Se strică toată chestia!

A venit și ziua concursului. Corul se înșiră pe podium. Marinescu atinse cu unghia diapazonul. Îl duse la ureche, apoi începu să-și plimbe mâinile de-asupra corului.

— Solist, — șopti el—, ai grijă la intrare.

Chipăruș profită de neatenția unui bas și se strecură lângă Istode Roșu. Avea glas, Roșu ăsta. Glas de solist.

A fost seara cea mai memorabilă din cariera lui Chipăruș. Publicul amuțise, vrăjit de basul profund al solistului pe care-l învăluiau ca niște

clopoței de argint sopranul și altul, apoi se topea în vuietul basului, ca să apară iar urmărit de tenor. Chipăruș se trezi împins, la al doilea cântec, de-o putere nedeslușită. În urechi îi sbârâia ceva, iar în gâtlej simțea că se petrece un proces asemănător desghețului. Il asculta pe Istode și-l vedea „erou”. Era centrul atenției. Sala întreagă n’avea ochi decât pentru Istode. Președintele chiar... Pe Chipăruș îl cuprinse invidia negativă. Mai ales când Istode fu strigat și se aplecă, mulțumind, în dreapta și’n stânga.

La al treilea cântec, Chipăruș nu se mai putu stăpâni. Incurajat de bucuria ce se citea pe fața lui Marinescu, se simți transformat ca prin minune. Ceva îi gâlgâi în gâtlej. Luă cunoștință că are voce, că și-a procurat voce. Ce „ureche de răgace”? Și vocea aceasta, picată din senin, se cerea manifestată, eliberată de asprul canon al tăcerii, impus de Marinescu. Iși simți maxilarele descleștate și îl încercă o mare fierbințeală... Uită de certificat, de ouăle Iovuții, de nesuferiții voluntari! Nu-l vedea decât pe președinte. Voia să-i deslipească ochii de pe fața grasă a lui Istode.

Și izbucni. A fost ca un cutremur, ca un bubuit formidabil de tunet, care răscoli întreaga sală, învălmășindu-se în cele patru voci mixte ale corului. Istode era acoperit, strivit. De surprindere, lui Marinescu i se lungi fața încât ochii-i păreau tăiați vertical.

Președintele își mută privirea pe Chipăruș...

Acum, în amurgul ce învăluia peronul gării, Chipăruș nu uita privirea aceea, în palmă stăruia încă acea căldură promițătoare a strângerii de mână și-i sunau plăcut în urechi vorbele vicepreședintelui:

— Trebuie forțe noi ... sarcini grele... construim, tovarășe.

Ceeace nu înseamnă și nici nu poate însemna altceva decât avansare: După cărți: cu bibliotecile, după ziare: la secția presă, te pomenești că mă face șeful secției culturale... XIII! Mamă, mamă!

Mâna i se strecură în buzunarul ceasului. Zarul se rostogoli...

În acel moment un tren zgudui peronul. Era trenul lui...

★

Alintat de zguduirile trenului, Chipăruș dormi toată noaptea.

Când ajunsese în centrul orașului, se hotărî să nu mai dea pe acasă. Ardea de nerăbdare să calce pe coridoarele Sfatului... să-și cunoască mai degrabă situația.

Păși în hol. Portarul îl salută zâmbind. Trecură pe lângă el și alții. Nimeni nu-l întrebă nimic. E firesc, gândi el, așa se întâmplă când avansezi. Se vor obișnui.

Ochii îi căzură pe gazeta de perete și încremeniră. Pe gazeta de perete era o fotografie. Fotografia lui, predată după crossul din primăvară.

Se apropie și citi. Redăm fragmentar: „Deobicei se pun fotografii de evidențiat... avem un caz deosebit... Chipăruș... cu orice preț avansare... Chipăruș... fals în certificatul de studii... lucrări rămase în urmă... apucături... copertă falsă... înapoi la arhivă...”

VLADIMIR ILICI LENIN

I

E timpul —
 încep
 despre Lenin să spun.

Nu doar că
 amarul din suflet
 s'a stins.

E timpul
 că'n aspra'ntristare de-acum
adâncul durerii
 e'n cuget
 aprins.

E timpul —
 răzbată
 din nou ca atunci,
 un vișor de
 leniniene porunci.

Nu e de noi
 a bocetelor larmă.

Lenin
 și azi
 mai viu decât cei vii,
ne-a fost și ni-i:
 știință,
 forță,
 armă!

Ccrăbii — oamenii
 chiar dacă s pe uscat...

Atât
 cât ești
 în viață,
murdare scoici băloase
 ne'ncetat
de tine
 se agață.

Dar când
 de uragan
 scăpat te vezi,
 răsufli,
 stând la soare
 să-ți intre bine'n oase,
 te cureți
 de bărboase
 alge verzi,
 de mâzga roșiatică-a meduzelor cleioase.

Mă curăț întru Lenin
 și eu de mâzga mea,
 în revoluție
 să navighez nainte.

Mă tem
 de versurile oferite la oca,
 așa cum un copil
 neadevăru-l simte...

Inconjurându-i capu'n sclipiri de diademe,
 aureola versului m'aș teme
 c'ar ascunde
 dreapta
 și înțeleapta
 și umana
 leniniana
 frunte.

Procesiunile,
 mauzoleele, —
 protocolarul ritual pios
 și-al tămâierilor dulcegi prinos,
 mă'ngheață gândul toate acestea că profană
 simplicitatea —
 cea leniniană.

Eu ca lumina ochilor mi-l apăr —
 cine știe:
 să nu-l scădem
 cu poleieli de acadea!
 Azi inima-a votat...
 Alege ea:
 Indeplinind mandatul ei,
 voi scrie.

Ger.
 Moscova'n priveghiu
 la focuri,
 de cu noapte.
 Pământul, sloi.
 Lung vuet de oameni și de șoaapte.

— De-unde-a venit?
 Ce om a fost?
 Ce fel,
 că toți grăbesc
 cu-atâta cinstire
 pentru el?

In straie grele vorbele
 ies una câte una.
 Le las să iasă.
 Nu aleg niciuna.
 Făurăria lor
 sărăcăcioasă ce e!
 Unde-i
 aceea
 care să scânteie?

Avem
 doar șapte zile
 toate.
 Douăsprezece-ore, — atâta tot.
 Și fiecăruia
 ni-i dat un singur lot.
 Moartea,
 să ceară scuze, nu se poate.

Și dacă crele
 nu ne ajung
 și n'avem călindare
 să'ncapă
 timpul lung,
 noi spunem „epocă”,
 noi spunem „era”.

Dormim,
 de-i noapte.
 Ne-agităm,
 de-i ziuă.
 Și mult
 — adesea —
 batem apa'n piuă.

Iar dacă unul
 pentru toți, în lume
 torentele istoriei mutându-le din loc,
 pe alte căi
 putu să le îndrume,
 vom spune „prooroc”,
 „geniu” vom spune.
 La d'astea
 ce pretenții poți să ai?

*Nu te-a chemat,
nici nu te bagi.
Ce-ți pasă,
ești călare pe vătrai,
acasă
la nevastă
dacă-i plăci.*

Când însă — chip și minte mai de soi —
dăm de vreunul mai altminteri decât noi,
îl și etichetăm: „e os domnesc“,
ne minunăm: „e dar dumnezeesc“.

*E, bună-rea,
 svârlită-aşa
o vorbă fără nici un chichirez.
Atârnă'n vânt
 şi se destramă, fum...
N'ai ce s'alegi, ce să n'ţelegi,
 din cojile-astea fără miez.*

Cum, deci, pe Lenin să-l măsoari cu-aşa ceva?
Doar a răzut cu ochii, fiecare,
prin uşă „era” asta cum trecea
nici aplecându-se măcar din cap sau din spinare.

*Nu pot s'aud de Lenin,
mi-ar fi greu,
cum c'ar fi fost „conducător
ales
de dumnezeu...”*

El
„os domnesc“ dac'ar fi fost
„de dumnezeu ales“,
nu m'aş fi dat în lături
cu furia-a mai mare,
de-a curmezişu'n calea cortegiului
să ies
împrăştiind
multimea'n prosternare.

*Dar pașii lui Dzerjînschi
lângă sicriu
trec grei...
Puteau cei dela CEKA, să nu mai fie față.
...Din câte milioane de ochi
și din ai mei,*

lacrimi
 în țurțuri
 pe obraji îngheață.

Nimic oficial — cinstire sau alean.
Inmărmurește inima, înmărmurește gândul.
Inmormântăm
 pe cel mai pământean
din oamenii
 ce-i cunosc
 pământul.

Un pământean
 dar nu din cei ce știu să vadă
numai făina lor din ladă!
Privirea-i,
 dintr'un singur sbor,
pământu'ntreg înțelegând cum geme,
el a știut
 să deslușească'n viitor
tot
 ceace-i
 ascuns de vreme.

Era ca mine
 și ca voi,
 ca sute
de oameni din mulțime,
doar
 pe la ochi — de gânduri —
 avea mai multe cute,
și-avea
 o mai ironică,
 a buzelor
 asprime.

Dar nu asprimea de satrap
 care 'n triumf să vie
strivindu-te
 sub carul lui,
 smucindu-și hamul...

Pentru tovarăș
 pâlpăia
 de omenie.
Mai aspru decât fierul
 cu dușmanul.

Necazuri omenеști
 l-au încercat
 o groază.

Cu boala
 lupta ca și noi, deseori.

Să zicem,
 biliardul
 mie ochiu-mi formează.
 Lui, şahul —
 şahu-i bun pentru conducători.

Dela şah
 la duşmanii în carne şi oase,
 în oameni vii
 pe pionii de ieri
 transformase —
 şi
 pentru oameni făuri
 muncitoreasca dictatură
 de-asupra temniţei
 — capitalista tură.

Şi 'n el
 şi 'n noi
 ni-i scump
 şi-acelaş, gândul.

Cum deci,
 atât cât e,
 să nu-i fac dar
 întreaga-mi viaţă
 şi cu'ntreg avântul,
 ca s'o lungesc pe-a lui
 c'o clipă doar!
 Şi numai eu? Nenumăraţi ca mine...
 Nici gura să deschizi,
 fără să-i chemi defel,
 din sate sau din mine —
 cine
 N'ar da năvală,
 pentru el?

Eu, clătinându-mă
 beat de durerea grea,
 printre tramvaie
 din instinct
 ferindu-mă, tresar...

Cine
 acum
 ar plânge,
 pierdută, moartea mea
 în doliu-acestei morţi fără hotar?

Aşa cum trec
 cu steagurile'n stradă,
 Rusia'ntreagă
 parcă
 din nou
 porni, nomadă.

...Tăie
vibrând
prin sala Coloanelor
un gând
și-un singur geamăt e:
— dece, dece, dece...

Bat pleoape roșii, steaguri — nesfârșit
și lacrimi de zăpadă
se scurg din ele'n stradă...

De rești de doliu
telegrafu-a răgușit.
Ce fapte-a săvârșit
— toți că-l cinstesc —

el,
dintre oameni,
cel mai omenesc?

Lui Uliànov
scurtă
i-a fost viața
și i-o cunoaștem bine,
zi de zi,
dar viața fără moarte a tovarășului Lenin
n'o poți cuprinde
secole să scrii...

De mult,
sunt ani vreo două sute
înapoi,
vin cele dintîi rești
despre Lenin
spre noi.

Auziți glasul
de-aramă
și fier
despicând
îndepărtatele veacuri,
— un „Bromel-Gujon“ al vremii de ieri —
glasul
primului cazan
de mașină cu aburi?

Puterea Majestății Sale Capitalul,
a'mpăratului
ne'ncoronatului,
ținu, mai întâi,
sub călcâi,
puterea de muncă a satului.
Inșesând
burta sefurilor,
jefuind
fără frică,

[illegible]

Ea —
 cu coșuri de fabrică —
 de pe-atunci înfrunta:
 — Cu noi,
 drumul spre aur
 oricât de strivitor
 vi l-ați pava de zor,
 dintre noi va ieși,
 va veni,
 vom trimite pe unul, cândva —
 om,
 luptător,
 județ,
 răzbunător!

*Din coşuri de fabrică,
fumul
cu norii
fac front
laolaltă,
ca luptătorii.*

*Bolților duble
înnecându-le drumul
fumul de fabrică
acoperă norii.*

*Munți de mărfuri
printre flămânzi!*

Și — surpriză —
directorul,
diavolul chel,
pocnește socotelnița,
bombăne: „criză” ...
și-agață așiful:
„concedieri”.

Porniră muștele
să spurce
tot ce-i dulce
grâu'n silozuri
se strica,
mucezit,
iar pe-alături de pline
vitrine,
greu pașii și-i duce
șomajul, lihnit...

și'n clocotul
vâlvorilor roșii
să vâr
colți de fildeș
în carnea lor
svâc!
Pentru urmași, pentru tineri,
măcar
sângele nostru
să nu curgă'n zadar...
Apari, deci, deschide cărare,
răzbunătorule
cu chip de soare...
Simt cum pier,
zeul morților
cum mă trage, tiptil.
Ruga mea
ține-o minte
— o, Nilule, Nil!"

...Fie 'n Rusia cu grele ninsori
sau Patagonia arsă'n dogori,
mașinile,
iulă,
storc din oameni sudori.

Acum,
la Ivànov-Voznesensk,
giganții de piatră și zgură
se sgâlțâie,
de-o strigătură:

— „Hei, uzina mea, uzină,
tristă, galbenă lumină!
Timpul nostru fără reazim,
cheamă iar un Stenca Razin..."

Vor întreba
nepoții:
— Dar ce-i capitalistul?
așa cum azi
copiii întreabă:
— Ce-i... var-dis-tul?

Pentru nepoți,
aici
când pe hârtie hârșii,
scriu
al capitalismului
portret de-obârșii.

Capitalismul
— ca tânăr —
ei da,

băiat de ispravă,
vedeai că se mișcă,
întâiul la treabă
și nu-i păsa
— nici că
muncind,
își cam strică fasonul, cumva.

Tricoul feudal
venindu-i strimt și șui,
capitalismul
l-asvârli,
spori viteza,
știind — în toate —
cum se dă din coate,
și-avu
prin revoluții,
o pimăvară-a lui
ba încă
fredonând
și „Marsillieza“...

Mașinii
el, i-a fost inventator.
Mașinii,
el,
meni pe om
anume.

Și prin mașină
a adus pe lume,
cât frunză,
câtă iarbă,
muncitori.

El sparse'n dinți
coroane și steme...
— Astăzi, pentru
împărății, feude,
răspunde-abia ecoul
Ca vaca biblică'ngrășându-se,
ca boul,
pe bot
se linge...
Limba-i,
parlamentul.

Trec anii,
iar mușchii
fără egal
osânză și-i face
îmbogățitul,

și-atâta
 se umflă
 — halal! —
 că parcă-i
 registrul lui de profituri...
 Ce palate-și înalță,
 grozăvie, oho,
 și câți pictori
 pe ziduri
 și-au scremut
 tot „frumosul!”
 Jos,
 podea
 — stil „empire”,
 sus, tavan
 — „rococo”
 iar pereți
 — à la Ludovic
 ăla
 „Catorzu...”

Totu 'n jur
 merge șnur,
 când
 — imagini cu buci de șezuturi alese, —
 îl păzește
 poliția,
 cu-ale ei fețe-fese...

La artă,
 la cântec,
 e surd: ce nimicuri!
 La fel pentru-o vacă
 sunt florile'n lunci.
 Estetica, etica
 — farafasticuri! —
 la dânsul
 sunt slugi.

Al lui e
 și rai
 și infern
 și văzduh...
 El vinde băbuțelor
 — mare gurist —
 piroane,
 ba găuri
 din crucea lui Christ
 și pene
 din coada
 sfântului duh.

Acelui care
 comunismu-i pare clește,
 cuvântul „proletariat“
 i-o fi cam dur, firește.
 Dar proletariatul pentru noi
 nu-i un cuvânt,
 e-o aprigă și mare
 cântare
 ne'nteruptă,
 ce-ar da avânt
 și morților,
 la luptă.

Etajele
 se fac armonică,
 li-e frică...

Chemarea
 din subsoluri
 eta-etaj ridică!

Din fundul
 orb
 al hrubelor de piatră
 noi vom răzbi'n albastru bolții, larg.
 Așa va fi! Iar fiul clasei muncitoare
 va apare
 de pe acest culcuș de scândur* goale,
 să fie
 proletariatului
 catarg.

...Dincoace,
 hoit ghiftuit,
 capitalul
 — căci lumea pentru el e
 tot prea mică —
 întinde-o mână încărcată de inele,
 în beregata
 altuia
 s'o 'nfigă.

Vin!...
 Zăngăne,
 băngăne,
 construiesc metereze:
 — „Nu 'ncap doi burjui...
 Ucideți!...” răsună.
 Și fiecare sat
 e-o groapă comună.
 Orașele
 uzini de proteze.

Se'ntinde
 ospățul cel mare.

Cine-i cu noi?

Ne batem, cu cine?

...Clasa

— milioane de cugete—

și-a'necordat ochii minții,

să se afle pe sine.

Capitalului

vremea-i jura

ceas de ceas,

pălind

strălucirea lui orbitoare.

Vremea

ni-l dete nouă

pe fratele Marx,

și-al lui Lenin

frate mai mare.

Marx!

Ne stă'n față,

într'o ramă de păr argintiu...

Ce-a fost el, —

iar imaginea noastră

ce departe îi trece!

Oamenii

văd un bătrân

așa-l știu,

în marmura, sau

în ghipsul cel rece.

Dar când,

pe cărarea revoluției lor,

primii pași

muncitorii-au deprins,

o, ideile,

inima lui Marx

— ce cuptor

urias, au aprins!

Așa

le'nșfăca

mâna lor hrăpăreață

la cei prinși cu japea,

jeșuind plus valoarea,

de parcă'n uzine

el era chiar de față,

de parcă-ți știa

bătăturile'n palmă, sudoarea.

Și-așa

cum nici ochii

nu'ndrăzneam a'nălța

Spun, unii:
 „Noi suntem conducători“...
 Sunt lichele.
 Lasă
 vorbele lor.
 Vezi ce-ascund
 pe sub ele.
 Va veni
 un conducător
 înțelept,
 mai simplu ca pâinea,
 ca oțelul mai drept.
 Vălmășag
 de credințe
 de limbi
 și de clase,
 pe roțile banului
 se'nvârtea tot pământul.
 Capitalul,
 arici
 de contradicții țepoase,
 se'ntărea,
 baionetele-arici apărându-l.

 Fantoma
 comunismului
 străbătea Europa...
 Când
 pălea'n depărtare,
 când sclipea 'n zare genii.
 Și
 iacă-te-așa,
 în Simbirsk undeva,
 se născu
 un băiat oarecare
 — cu numele
 LENIN.

II

Cunoscui muncitorul.
 Fără carte era.
 Cu buchile
 limba-i se căsnea,
 ne'nvățată.
 Dar dacă pe Lenin
 îl auzea,
 pricepea,
 dintr'odată.

Țărani din Siberia-mi povestiră'ntr'o zi
cum rai își făcură

— cucerindu-și —
cătunul.

Nici unul

pe Lenin

n'auzi,

nu-l citi

și-au fost leniniști

tot unul și unul.

Văzui munții golași

munți pustii, fără an.

Nori pe brânci,

printre stânci,

se târau de milenii...

Pe-o sută de verste

— un singur muntean.

Și-avea'n piept,

printre sdrențe,

insigna lui Lenin.

Aha — se va spune —

vi se pare-o minune,

vă dă gata o agrafă gingașă

cum își prind

madmoazele

cu ochii idilici!

...Nu

roșie agrafă-i ardea

prin cămașă,

ci inima lui,

credincioasă lui Ilici.

Nu se explică asta

prin buchi țârcornicești.

Nici Dumnezeu nu-i spuse:

— alesul meu tu ești!

Cu pas de om,

cu propria minte,

cu munca dârză-a mâinilor sale,

răzbi spre'nainte

tăie noua cale.

Cuprinde cu ochii

priveștiștea largă:

de râuri

e vânăță

Rusia întreagă,

și parcă-i brăzdată

de vargă,

de mii

de harapnice

parcă.

Dar mai vinete
sunt vânățiile robiei,
decât apa'n primăverile urgiei...

Cuprinde Rusia
cu ochii în roată,
aruncă-ți oriunde
privirile punți:
în sclipătul bolții
un reazăm își cată
și mine
și ocne
și munți.

Dar mai rea
ca ocnele, era
colo 'n fabrică, robia grea...

Țări bogate
frumoase
s'or afla'n lumea noastră,
din toate-or avea
— mai știu și eu ce!
dar pământ ca acela,
mai bătut de năpastă,
nicăeri
n'am văzut
și nu e.

Grea-i pe suflet
obida,
greu s'o rabzi, cu-anasâna...
„Pământ! Libertate! Răscoală!“
se striga pân'la cer.
Și-atuncea, răsleți,
răsvrățiții pun mâna
pe bombă,
pe revolver.

E bine, nu strică
în țar, la adică,
pistolul să toarne un încărcător,
— nu-i nici vreo scofală
nu-i nici chiar de colea —
dar îl prinseră repede,
pentru gând de omor,
pe-Alexandru Uliànov
din „Narodnaia volea“.

Doborî unul —
vine altul
și mai turbat.

Să răsbune
e gata
și mai crâncen să fie
Și-Alexandru Uliănov
a fost spânzurat
cu cei dela Schlussemburg,
alții o mie.

Erau,
anii lui Ilici,
doar şaptesprezece
când îşi luă legământul
ca un soldat:
— In locul tău, frate, vom trece!
Dar noi vom învinge,
noi alt drum am luat.
...Ia poştim monumentel
Spiţe-or fi, de eroi?
El — jupân Gogoloi,
iar tu — lauri să-i pui.

Nu.
O zilnic-eroică
şi-a luat Ilici muncă în toi,
pe umerii lui.

*El învață
cu cei dela forje odata,
ce să faci
dacă meșterul are curea,
ce să faci
să mai iei trei pitace la plată,
ce să faci
ca stăpânul
o fiertură să-ți dea.*

Mărunțișuri, desigur. N'ai învins, n'ai sfârșit.

*Nu privi,
proșăpit,
măturatele zoie.*

*Ni-i vrăjmaș — capitalul.
Ținta-i — socialismul!
Puști ne trebuie, nu măturoaie.*

Tot d'astea și d'astea
neconțin
el ciocâne'n cei cu auzul greoi
și curând,
înfeleseră
și s'au unit
măinile
primilor doi.

Acuma,
 noi facem,
 să se miște pământul...
 Dar
 dacă'n Kremlin
 am descins,
 și-acolo'n fotolii
 — spre mulți —
 poartă vântul
 ecoul
 cătușelor
 dela Nercinsk.

...Vă spun din nou
 de vulturi,
 de sborul lor pieptiș.

Tramvaie,
 trap electric,
 ațâță sborul minții.

Cine,
 din voi,
 de drugii zăbrelelor cruciș,
 n'a sgâlțit
 și n'a mușcat cu dinții?

De-ți spargi feasta
 de ziduri,
 în celulele strimte,
 după tine
 ei spală;
 li-i deajuns un hârdău...

„Curând ai căzut, dar cu cinste
 pentru binele poporului tău”.

In care din surghiunuri,
 lui Lenin i-a plăcut
 al cântecului ăsta
 îndoliat tumult?

Se spunea
 că mujicului
 o să-i pice pe drum
 socialismul,
 fără capul să-și sfarme...

Ba deloc și nici cum.
 In Rusia, acum,
 vezi coșuri de fabrică
 luând cerul în coarne,
 și — matur — orașul se'nvăluie
 c'o barbă de fum.

In rai — poftim, intrați! —
 aștepți să te invite?

pe leșul burgheziei,
 doar venindu-i de hac,
 așa trec pașii comunismului, șirag...
 Proletarii conduc țărănimea —
 milioane-oropsite.

Pe Lenin
 au ei
 călăuză și steag.

Liberalul promite,
 Es-Erul te'nhață,
 grumazuri
 se vede încălecând.

Lenin
 le sfârtecă frazele
 pân'la ultima ață,
 și'n toată spoiala de care ți-e greață
 în cărțile lui
 i-arată
 cum sunt.

De brașoavele-atâtora
 nu ne mai arde:
 că-i acum libertate,
 frați că suntem
 — ei zic.

De Marx înarmat,
 mergând mai departe,
 pe lume
 e-un singur
 partid bolșevic.

America
 dac'o străbați
 în expres
 sau vezi
 undeva prin Ciuhlòma
 cum e,

„R.K.P.“
 înainte trei litere-ți ies
 și'n paranteze
 mica literă „b“.

Luneta
 din Pùlkovo
 cercetează planete,
 besactelele bolții
 scotocind pe'ndelete,
 dar nu,
 pentru oameni nu se ridică
 stea mai mare, mai vie,
 ca litera mică.

*Cine-ai fi,
când ești singur,
nu ridici
nici butucul
de-o casă
ce să vorbim.*

*Partidul —
 milioane de umeri de fier
unul de altul sprijiniți, cât e'naltul.
Cu Partidul
 construcții
 înălța-vom spre cer,
ținându-ne strâns
 unul de altul.*

Partidul — coloana vertebrală a clasei.

*Partidul —
nemurirea cauzei noastre.*

*Partidul —
puterea
care nu mă trădează.*

Azi, rob,
dar stăpânilor
le sun, mâine, sfârșitul.

Creerul clasei
cauza clasei
puterea clasei,
gloria clasei,
iată partidul.

Partidul și Lenin
frați gemeni.

Istoria-mamă
îi socoate asemeni.

*Iar noi
spunând: Lenin
partidul numim,*

Partidul noi spunem —
la Lenin gândim.

Și azi
 se'mbulzesc
 căpățâni cu coroană,
 și burjui,
 stoluri negre
 ca ciorile'n iarnă,
 dar muncitoreasca
 lavă,
 dă goană

prin craterul partidului
isbucnește, răstoarnă...

Nouă Ianuarie, cu tragic svon.
S'a mântuit
cu-ale popei Capon.

Peste noi, cadă gloanțe.
Peste țar, cade crima.
Legenda cu milostenia țarului, s'a sfârșit
prin dezastrul din Mukden
și din golful Țusima.

Destul ne-a fost!
Coarda
prea mult s'a întins!
Cartierele Presnia
pun mâna pe armă.
Se părea
că îndată
cu tronul s'a zis
și jâlțul
burjuului
că îndată se sfarmă.

Și iată-l pe Ilici... La post,
zi de zi,
lui 905
deschizând
nouă cale,
el e cu muncitorii,
pe baricade-aci,
conducând avalanșa
întregei răscoale.

O veste vicleană trecu:
„libertate“.
Și-agață oamenii
panglici la butoniere.
Sus, țarul,
la balcon
proclamă verzi și-uscate,
iar dup'a „libertății“
săptămână de miere,

discursuri,
dulci miorlăituri,
panglicării
le-acoperă tunul
mugind ca ilăul —
și peste sângele muncitorească
pluti

amiralul țarist

Dubâsov, călăul.

Să-i scuipi, pe albi

ce-obrazu-l mai scot

și smiorcăie

despre-ale „Cekei” orori,

când ei, uite colea,

legând cot la cot,

omoară sub bice

— pe muncitori!

Reacționarii

sunt lupi.

Surtucarii

o făcură de oaie:

li se tulbură somnul!

Zăvorându-se'n case,

lumânării,

se-afumă'n tămâie,

se roagă'ntru Domnul.

Dar chiar și Plehânov

își ia capu'n palme:

— Voi sunteți de vină

că treaba se'ncurcă!

Hârdae de sânge lăsarăți să curgă!

Nu trebuia

să recurgem la arme...

Dar Lenin,

în schelălăiala aceasta beteagă,

înfige voios

glasul lui tunător:

— Ba nu!

Să recurgem la arme!

Nu-i șagă,

și chiar mai energic,

mai hotărîtor!

Eu văd,

într'o zi

noi răscoale.

Muncitorimea din nou va isbi.

Ne trebuie-atac

și nu apărare.

Lozinca masselor

aceasta va fi!

Și anul acesta

de furii și spume

și jertfele
 sângelui muncitoresc,
 toate-or părea
 ca o școală anume
 pentru furtunile
 ce se vestesc.

Iar Lenin
 din nou
 în surghiun,
 ne pregătește
 din nou,
 de furtună.
 Ne'nvață,
 — și'nvață ce faptele-i spun —
 și iarăș
 partidul sfărmat
 îl adună.

Privește —
 grevele învolbură anul,
 curând vei porni
 și prin toate vei trece.
 Dar, peste ani,
 se'nălță uraganul
 spăimântătorului patrusprezece.

Scriu, unii
 că'ncepe ostașul
 să-ți toarne,
 luleaua-aprinzându-și, de vechi bătălii...
 Dar ca mondiala
 tocătoare de carne,
 ce Plevnă
 și care Poltavă-o mai fi?

Imperialismul,
 dacă-l scoți la vedere,
 cu dinți puși
 umflând burta
 parcă zici c'o să fete,
 e'ntr'o baltă de sânge și tot ar mai cere:
 înfulecă țări,
 le ia'n baionete.

In juru-i
 lingăii
 — în floare —
 patrioticii,
 liota nepotismului, hop,
 scriu
 spălându-și mâini trădătoare:

Unle...
 reg...
 M...
 ...

*Impotriva burghezilor
sus steagul din toate țările,
războiului civil, spre lumină!*

Zic, ei: tunul
 nebunul,
 pân' la roșu încins
o să-i mistuie-acum,
 scrum
 duhoare și foc...

După aia,
mai caută omul — nici vis.
Praful și pulberea'n loc.

*Urlă tunuri
ca lupii,
cu gâtul întins,
— In genunchi!...
sbیارă iarăși
hiena, hienii...*

S'au bătut.
Pricopseală!
Și cine a'nvins?

Unul singur:
tovarășul Lenin.

*Imperialism, tu gâtlej fără saț,
Cu-a noastră răbdare de inger
s'a zis!
Te-a răpus, în Rusia, al poporului braț,
dela Arhanghelsk
pân'la Tebriz.*

Imperiul
n'a fost o puicuță, deloc.
A fost un vultur bicefal
— crudă ghiară —
totuși noi
ca pe-un simplu chiștoc,
am scuipat
dinastia
afară.

*In rugină de sânge,
 uriaș peste toate,
poporul
 cu foamea și sdrențele lui,
Soviete va vrea?
 Sau tot va mai scoate
castane
 din foc
 la burjuî?*

Soviete va vrea?

castane

Cătușele țarului,
poporul
le-a spart.

In Rusia
bate furtuna cea mare.

...In Elveția,
Ilici
citea — tulburat —
aplecat pe-un morman
de ziare.

Ce să afli din ele!
Crâmpenie, abia...

Cu-avionul
s'ar duce,
sburând.

Muncitorilor
răsculați
ajutor să le dea,

acolo —
e singuru-i gând.

Plecă, la voința partidului,
— se fac zilele, ore —

în vagonul nemțesc,
sigilat cu plumbi grei.

O, dacă știau
acești Hohenzollerni

ce bombă
e Lenin
și pentru ei!

La Petersburg, încă
bucurie-prăpăd,
pupături, tontoroaie,
joacă soare'n vitralii,

dar pe Nevski
— panglicuțele roșii
abia de se văd —
mișunau generalii...

Pas cu pas
își vor da
arama pe față,

vor trage
șignale polițienești.

Au și început
ghiare fine
să scoată

burjuii
din labele moi, motănești.

La 'nceput mărunței —
cinci obleți la băncuță

și mai mari dup'aceea — albitură, păstrăv,
Dardaneleschi pe urmă;
pruncul-sfânt: Miliucov
și, dând ghes spre coroană,
prințul
Mihăilută.

Premierul
— o cârpă —
dar de zahăr băiat!

Nu-i un
necioplit
comisar oarecare...

*E-un tenorino,
e-o fată mare,
dă ochi peste cap,
s'ar tot vrea mângâiat.*

*Nimic
n'apucarăm
— tămâie! —*

din al libertăților
din Februarie
rod,
și vor defensivă
și sar, să ne mâie:
— Pe front, marș pe front,
muncitori și norod!

Și, colac peste pupăză,
ne păzeau de istov
trădători de profesie,
trădători până'n oase,
ba Es-Eri,
ba alți cerberi de tip Savincòv,
ba menșevicii, —
vulpi firoscoase.

Și pe când — sub grăsimi moleșit —
orașul începea să-și piardă seva,
se auzi de dincolo de Neva,
pe strada Vâborg, dinspre gara finlandeză,
un uruit neașteptat:
un automobil blindat
înainta 'n viteză...

Un proaspăt și puternic vânt
din nou e'n lume,
și revoluția'n talazuri s'a'nălțat
și'n spume...

Liteinâi, bulevardul, cât se vede,
e-un larg şuvoi
de şepci şi salopete:
„Trăiască Lenin! Lenin e cu noi!”

— „Tovarăşi!...”

peste capetele celor dintâi sute
care-l urmau, fierbinte,
întinse mâna lui conducătoare
cu-arătătorul înainte.

„Jos social-democraţia!
Jos sdrenţele ei putrede! Să piară!
Jos cârdăşiile! Capitalişti-afară!”

„Noi suntem glasul
forţelor de jos,
al muncitorilor din lumea 'ntreagă.
Trăiască Partidul
ce construieşte comunismul!
Trăiască mişcare
pentru Puterea Sovietelor!”
Mulţimile uimite
văd, prima oară-acum,
cum s'a 'nălţat sub ochii lor şi cum
apare simplu de înfăptuit
socialismul — ăst cuvânt nepreţuit!

Sub ochii lor s'a înălţat pe zare
din duduie de fabrici şi motoare,
Comuna zilelor de mâine
a omenirii muncitoare,
fără burghezi
şi fără proletari,
şi'n care robi n'ai să mai vezi
şi nici „domni mari”.

Multi-împăciuitoarele
meştere-odgoane
cuvântul lui Ilici
cu toporul le taie,
şi-l întrerup
clocotinde bulboane:
— Da, Lenin!
E timpul.
Aşa e!

Dăruit balerinei
fiindcă da din picioare,
castelul Cşesinscăi
e azi atelier.
Către el
se perindă
mulţimi muncitoare.

Aici
 se călesc
 leniniștii de fier.
 ...Rumegi sitari, borșosule
 și te'ndopi cu-ananas?
 ți se apropie ziua!
 O să-ți iasă pe nas!
 Dăm iureș
 spre cei cocoțați
 în fotolii de piele:
 — Ce-mi învârtirăți?
 Ce-ați mai halit?
 Și'n Iulie,
 din ochi cântărindu-i,
 le-am cotrobăit
 prin beregăți, oleacă,
 și prin burticele.

Burjuii rânjiră:
 — Stricăm noi, căruța!
 Ia uită-te, robii...
 Cu bice să-i luăm!
 Și-i duc,
 lui Kerenski,
 pe hârtie, mânușa:
 — „Pe Lenin, la țintă! Ordon!“

Partidul,
 din nou
 ilegal activează.
 La Razliv este Ilici,
 apoi în Finlanda.
 Bordeiul
 și câmpul
 și podul de casă
 l-ascund,
 să nu-l prindă
 — sălbatecă — banda.

Dar Lenin e-aproape
 deși nevăzut.
 După cum merge munca
 e limpede-oricui:
 se vede
 gândirea-i
 călăuză și scut,
 se vede
 mereu conducând
 mâna lui.

Cuvântul lui Lenin
 află brazdă bogată

Atunci
 cetitorii
 poruncilor vii,
 frunzărind
 vechi decrete
 cu pecetiile vremii,
 — cu toate că lacrimi nu vor mai fi —
 vor avea
 ochii'n lacrimi
 cu gândul la Lenin,
 și sângele 'n tâmpile
 tulburat,
 va svâcni.

...Când
 printre zilele trăite
 scotocesc
 pe cea mai luminoasă,
 oricât aş scotoci,
 eu de una şi-aceeaş,
 îmi amintesc —
 douăze's'cinci,
 întâia zi.
 Baionetele fulgeră,
 fulgeră zorii.
 Matrozii
 cu bombe se joacă 'n căușele palmii.
 De vuet
 şi-alarmă
 se sgudue Smolnâi.
 Au benzi de cartușe
 pe piept
 mitraliorii.

— Vă cheamă
 tovarăşul Stalin.
 Intrați.
 E-acolo.
 A treia
 la dreapta.
 — Tovarăşi,
 ce stați?
 Ce-aşteptați?
 La Palatul poştal!
 Cu blindatele... Gata.

— Înţeles!
 Stânga'mpre' ...Şi dispar.
 Iar sub lampă, le sclipi tuturoara
 pe panglica beretei de marinar:
 „Aurora“.

Se țacăne, la armă, închizătoru-acu,
se aleargă cu ordine.

forfotă,
se discută fierbinte...

Lenin,
din fundul coridorului,
trecu
făcându-și loc
cu umăru'nainte.

De Ilici
la luptă
conduși,
dar
necunoscându-l
măcar din tablouri,
soldații-și dau ghionturi,
aruncându-și,
ghiduși,

vorbe ca briciul,
hohotiri și ecouri.
Și'n această furtună de fier
mult râvnită,

Ilici
cu ochii deschiși jumătate,
se oprea,
îi fixa printre gene mijite,
cu mâinile-aduse la spate.

Cu ochii ce nu dădeau greș
a rămas
la flăcăul
cu ciuf

și moletiere.
Și parcă
și sufletul i-l știu după glas,
și parcă
și inima,
de sub vorbe, i-o cere.

Totul,
— simțeam —
e știut și e limpede
în privirea aceasta mobilă:
Oful țăranului, strigătu-ostașului,
vrerea muncitorului
dela Puțilov.

Capul lui
cuprindea
gubernii'n frământare
miliarde de oameni,
și'n zori

dup'o noapte de gânduri

vine marea chemare:

— *Tuturor! Tuturor! Tuturor,*
fronturilor, de sânge rapace,
robilor, cu viață de câine,
pradă lăsați bogătanilor...
Puterea — Sovietelor!
Pământul — țăranilor!
Popoarelor — pace!
Flămânzilor — pâine!

...Cetiră: — Stați,

vă plângem noi de milă!

Și pântecu-și umflară

burtă verzii:

— *O să le-arate lor*

Duhonin și Cornilov,

O să le-arate

Gûșcov și Kerenski!

Dar frontul

către Lenin

își luă zbor.

Până la cel din urmă

neștiutor de carte,

decretele-au mișcat

oraș și sat,

departe...

...Lor

și nu nouă

li s'a arătat

cum vine aia

„să le-arate lor“.

Om de om

se'ndemnară

cu vorba, cu coatele,

trecea ca o flacăra

prin inimi,

șuvoi:

„Pace — colibelor,

însă palatelor

— război

și război

și război!“

Se lupta

în uzine,

îi scoteam din orașe,

scuturându-i ca mazărea

de pe păstăi.

și-i grea,
suta asta
de milioane.

Dușmanii
se'neacă
îmbătați de noroc,
dar Ilici,
cum singur știa și putea,
întoarse de-odată'n furtuna cea grea
cu douăzeci de carturi
roata cârmei
în loc.

De-odată —
și-o liniște
uluitoare!

Țăranii'n căruțe
grâu s'aducă
încep.

Poștim,
firme iară
— cumpărare
— vânzare

— „N. E. P.”
Mijește-a râde, Lenin:
— Mai prindeți forțe! Basta...

Ia metrul și-l învață.
Rău
de n'ai învățat.

...Parcă malul se clatină.
Echipaju-i mirat:

— Invățarăm furtuna.
Ce păcăleală-i asta?

Dar în golful lui Ilici
nava pot s'o deretice...

Legătura
cu satul,
— ăsta punct de-acostare!

Și'n docurile pașnicei construcții-și făcură intrare
imensele,
mărețele
Republici Sovietice.

Lenin însuș
spărturile să le-astupe,
— cu drag

căra
scândurărie
și bârne masive,
și plăci de oțel,
le-așeza cap la cap:

...Prăvălii,
trusturi,
cooperative!

Și iarăș
e Lenin
la cârmă.

Lumină-i
pe vasul
înalt.

Rămân,
abordaje și-asalturi,
în urmă.

Acuma,
cu munca,
da-vom asalt.

De ceață,
pe mal,
cei dedați la plăcinte!...

Ne-am retras
calculând
cum și unde...

Retragerea-i gata.
Acum,
înainte!

R.K.P. cheamă:
echipajul, pe punte!

Comuna, în secol —
are timp berechet.

Vom uita noi
ușor,
NEP-ușorul vremelnic!

Porni-vom
de-o sută de ori
mai încet,

de-un milion
de ori
mai temeinic.

Dar sub moarte talazuri
— mic burgheze stihii —

tot mai sgâlțâie hula,
în ascuns
dă târcoale,

și norii vestesc
cu fulgere vii

întețirea
furtunii
universale.

Burjui,
 imperialiste coloane dușmane
 din cinci continente, salută — politici! —
 cu politicoase jobene, coroane,
 către Republicele
 Sovietice,
 ale lui Ilici.

In ciuda urzelilor înverșunate,
 îți vezi
 de'ncordarea
 lucrului tău
 pe locomotivele muncii,
 nainte-avântate!
 ...De-odată,
 o veste,
 un trăznet se-abate:
 — cu Ilici, e rău.

III

De-ai găsi
 la muzeu
 bolșevic lăcrămând,
 la muzeu, cred și eu,
 s'ar sgâi
 toți grămadă.
 O trăsnaie ca asta, cine poate să vadă?
 N'ai să vezi
 o trăsnaie ca asta,
 nici când.

Panii crânceni,
 tipar
 cu fier roșu puneau
 numai stele'n cinci colțuri pe spinările noastre.
 Mamontov
 cu bandele lui
 de vii ne'ngropară destui...
 In cutia de foc a locomotivei
 japonezii ne-ardeau
 și pe gât ne turnau
 plumb, cu flăcări albastre.
 — Lepădați-vă! ei urlau înainte,
 dar din gurile'n lavă
 țâșneau două cuvinte:
 — Comunismului, slavă!

In fiecare jâlț,
 în fiecare rând,
 cei ca fierul și-oțelul mai tari

îi vedeai pătrunzând
— două'ş'două Ianuar —
în mareaşa clădire-a Congresului Sovietelor.

Se-aşezau,
schimbau zâmbete, câte-o voroavă,
rezolvând una alta,
din mers,
fel de fel.

E momentul să'nceapă.
Ce-i atâta zăbavă?
Şi prezidiul,
la număr
ce-i așa puţinţel?

Dece-au ochii mai roşii,
ca lojile toate?
Şi Kalinin?
e-aşa doborât!...
Semne rele!

Vre-o nenorocire?
Ce-o fi?... Nu se poate!
Dar dacă
ceva
chiar cu el e?...

Se lasă
plafonu!
greoi ca un corb...
Cad frunţile'n jos —
şi mai jos să se-aplece!
Se'negrea,
tremura
luciul orb,
luciul
galben ca moartea-al candelabrelor,
rece.

Scâncet frânt —
clopoşelul, din alte dăţi...
Iar Kalinin,
biruindu-se, se ridicase.
Lacrimile-i rămân
pe obraji, pe mustăţi.
Il trădează.
I-atârnă 'n vârful bărbii,
lucioase.

Şi vâjâie gândul.
Capu-i strâns ca de-o ghiară
Şi 'n vine,
la tâmple,
bate sângele-aprins.

— Ieri

la șase cincizeci, către seară,
tovarășul Lenin s'a stins!

Anul ăsta-a văzut

cât o sută pe lume.

Trista zi

va intra în legendă

curând.

Din fier, ce geamăt stoarce

durerea fără nume!

Bolșevicii,

în hohote,

plâng.

Sfâșiere.

Nu-i chip să te smulgi de'nclăștare.

De-am afla...

Cum a fost?

Ce 'ntârzie așa?

Ca un catafalc,

peste case plutea

peste străzi, Teatrul Mare.

Vlaga vieții

ca un melc se târăște.

Chinul nostru,

dă galop, nebunește.

Că-i soare, îngheț

cin' să mai vadă?

E, totul, prin sita ziarului,

fulguire de litere,

neagră zăpadă.

La strung,

muncitorului,

glonte-i șueră vestea.

Și gându-i,

o clipă, se pierde.

Și-amar e paharul

lacrimii-acestea

peste unelte.

Și țăranul

cel care de puține îi pasă

că și moartea-a privit-o în ochi

nu odată —

și-a ferit, el, obrazul de muieri

da-l trădează

— când și-o șterge cu pumnul

dâra neagră lăsată.

după el s'ar mai duce,
prin flăcări și fum.

Aici
il știu inimile
de muncitori.
Crengi de brad i se-aștern,
credincioase-i rămân,
că luptând i-a condus
de izbânzi vestitor
și e, azi, peste toate, proletarul
stăpân.

Aici,
numele lui
de țărani e cinstit,
în cugete scris ca pe marginea cărților sfinte — și viu
că, prin el, e al nostru
pământul acum, înșfârșit,
la care mai jinduie
strămoșii'n sicriu.

Comunarzii
din criptă'n Piața Roșie aci,
— o, dragule drag!
parcă spun
c'un suspin,
tu, trăește...
și nimic mai de preț nu va fi
ca de-o sută de ori
să luptăm,
să murim.

De-ar veni
făcători de minuni
să ne spună
că de-am vrea să murim
el din morți s'ar trezi,
s'ar deschide — zăgazuri —
toate străzile, mii,
către moarte
în cântec
ar da lumea, nebună.

Ce folos...
Nu. Minunile nu se ivesc.

Iată Lenin.
Sicriul.
Sfâșierea-i firească.

A fost om
— dintre oameni cel mai omenesc.

Roartă deci
și îndură
durere-omenească!

Veac de veacuri,
oceanele noastre vuind
nu purtară
povară
mai sacră,
cum este sicriul cel roșu plutind
spre Casa Sindicatelor, peste marșuri și lacrimi.

Abia
se-așezase la postul de-onoare
garda'ncercată
făurită
de Lenin,
și-așteptau
de mult, oamenii
în nemișcare,
pe Dimîtrovca,
pe Tverskâia de-alungul,
puzderii.

În șaptesprezece
nu te-ai fi îndurat:
la pâine, la rând,
să-ți lași fata
— nici gând.
...În sfâșietorul convoi înghețat,
acum — cu bolnavi, cu copii —
stai la rând.

Cu cei din oraș
în rând
cei din sate,
pădurea'ncercată, vlăstarul mlădiu,
trecea
fara muncii
cu crengi aplecate,
al vieții
lui Lenin
rod viu.

Ferindu-se,
galben de veghe, slînci,
pusese și soarele privirile'n jos.
Plângându-și
pierdute nădejdi de mai bine,
treceau,
covârșiți,
fiii Chinei.

*Și parcă ai spune că
zilele lunecă
iar nopțile ies în cărcă cu ele;
și-s ore și-s date învălmășite;
și parcă nu-i noaptea'ncrustată cu stele
ci sunt sumedenii
— ce plâng pentru Lenin, —
de negri, din Statele-Unite.*

Crăpa pietrele — gerul,
punea tălpile'n jar.
N'aveai loc
pentru'un ac, de mulțime.
S'ar fi'ncălzit ei unii,
bătând palmele... Dar
se opreau: nu se poate, nu se cuvine.

*I-apucă de ceață,
 îi scutură,
 gerul
pe toți,
 încercându-le inima caldă,
dă busna în oameni*

— îi arde ca fierul

prin sala Coloanelor cu ei laolaltă.

De marmură,
treptele
cât o stâncă-au crescut.
De-odată,
sufierea-amuțită în piept e:
sub picior e-o prăpastie
iat-o, stai mut,
e-o prăpastie-aici
— și sunt doar
patru trepte.

De-o parte,
generații'n robii de milenii,
dreptatea sunătoare-a aurului încă...
O prăpastie
— și la margine
e sicriul. E Lenin.

Iar dincolo,
comuna,
peste zarea adâncă...

Doar fruntea-i se vede
e Nadejda Constantinovna
Să n'aibă ochii'n lacrimi,
mai mult s'ar vedea

Dar nu ochi dintr'aceștia,
aveam acum în față.

Plutitoarea
drapelelor
mătase, se'nclină
într'un ultim prinos:
„Adio, tovarășe, ne-ai dus spre lumină
pe drumul tău nou, curajos...”

Gol, groaznic.
Privirea
de nimic nu s'agață.
Mergi parcă pe-o sârmă
cât firul de păr.
Dar,
atuncea,
o clipă
rămâi față 'n față
cu singurul
mare-adevăr...

Și sunt fericit.
Șuvoiul de sunete-al marșului ține
ca pe-un fulg
trupul meu.
Eu știu
că de-acum înainte,
în mine
clipa asta
va rămâne
mereu.

Sunt fericit
că sunt și eu
o părticică'n marea noastră forță
și-aceleași lacrimi astăzi că ne-apasă.
Mai aprig,
mai neprihănit
nu poți să te împărtășești pe lume,
din simțământul uriaș al cărui nume
e — clasă!...

Chiar de'nclină,
drapelele,
âripi cernite,
dar de mâine
la luptă
sub ele pornești!
„Noi singuri, pleoapa-ți lăsarăm, iubite,
pe-ochii tăi
vulturești”.

— Tovarăș secretar,
 uite còlea,
 poftim:
 te rugăm să ne'nscrii
 în Partid...
 Uzina,
 colectivul
 întreg
 noi venim.

Se uită burjuii,
 cureaua strângându-i,
 tremură
 la ropotul aprig, de jos...
 Pentru Lenin,
 patru sute de mii
 dela strunguri,
 sunt din partea Partidului
 întâiul prinos.

Tovarăș secretar,
 să iei tocul, socot —
 Ne trebuie oameni
 s'acopere golul.
 Eu, acum, sunt bătrân...
 Să-mi primiți pe nepot
 E băiat de nădejde.
 E, la rând, Comsomolul.

Bun cărmaci
 ai tu,
 tânără flotă... Acum
 ieși în larguri,
 e timpul...
 La drum!
 „Tot pe mări, tot pe mări
 azi aici, mâine 'n zări...!”

Ridică-te, soare!
 Ești martor... E ceasul.
 Lințoliul
 de doliu
 alungă-l, nu sta.
 În rând cu cei vârstnici
 copiii țin pasul:
 — Tra-ta-tăm... Tra-ta-tà...

„Un,
 doi,
 trei!
 Infruntăm baionete.
 De fasciști nu ni-e frică:

pionierii
vin,
cete“...

Europa
cu pumnul
se-abate
spre noi?

Inapoi!
Vom fi trăznet —
voi, scrum...

Și-i agitatorul
cel mai de soi
însăși
moartea lui Ilici acum.

Codrii — parcă—
de coșuri de fabrică-aleargă,
când pe steaguri
măinile
milioane au pus:
steag Roșu, Piața Roșie întreagă,
se smucește
ca un viscol
în sus.

De pe steagul acesta, din fiece sută,
viu
Lenin ne cheamă,
tovarăși și frați.

— Proletari,
pregătiți-vă
pentru ultima luptă!
Și voi, robilor, sus!
In genunchi nu mai stați!

Proletari, ridicați-vă,
oaste'ndrăzneată!
Trăiască revoluția,
ea-i sorocul, ea-i gloria...

O luptă
ca asta,
fără seamăn măreață,
n'a cunoscut
niciodată istoria.

In românește de Cicerone Theodorescu

NOTE DE DRUM ÎN ANTILE (I)

S'a spus, cu drept cuvânt, că o călătorie e o eliberare. Eliberare de mecanica cotidiană, un mic salt calitativ în şiragul monoton al zilelor. Dar dacă această constatare are partea ei de adevăr în general, ea e cu atât mai valabilă pentru eliberarea temporară din tipicul înăbuşitor al standardizării americane. În presa şi propaganda iankee se face un caz cu atât mai exagerat cu cât nu e fundat pe nimic, despre încurajarea la spontaneitate şi originalitate pe care ar susţine-o modul de viaţă american. Oricine a stat măcar câteva săptămâni în S.U.A., îşi dă seama imediat de imensa tristeţe a uniformităţii existenţei. Acolo omul a pierit: el s'a transformat într'un sclav docil şi blând al maşinii; acolo natura nu e transformată şi stăpânită ca să îmbunătăţească condiţia umană, ea devine producătoare de venituri pentru unii, exploatoare pentru cei mulţi. Maşina coboară adânc în intimitatea vieţii omului. Gusturile, distracţiile, nevoile sunt distribuite în serii absolut regulate, în şabloane definitiv trasate, în canoane care apasă svâcnirile personalităţii, ca o armură de fier. De la Atlantic la Pacific aceeaşi bucătărie, acelaş costum lansat în primăvară sau în toamnă, acelaş film, acelaş slogan. Gândirea se fărâmiţează în două, trei ticuri verbale care răsună în ecouri mereu şi identic repetate. Aceeaşi înfăţişare la porţia de îngheţată şi la stilul naiv şi grotesc al „comics“-urilor, la uniforma chelnerişelor şi la forma ghetelor, la exclamarea râsului şi la scâncetul lacrimilor. Ilya Ehrenburg a spus-o pregnant: dacă mă pot împăca cu uniformitatea pantalonilor, mi-e mult mai greu să suport pe aceea a gândirii. Din când în când câte o manifestare de căutată ori organizată originalitate (căci aici şi „originalitatea“ se organizează): o expoziţie de chinuită demenţă în expunerea unor deliruri plastice, o grămădire de zgomote cacofonice care vrea să fie o simfonie, o carte în care versurile sunt prezentate sub formă de „rebus“-uri. Dar tocmai aceste izbucniri neaşteptate seamănă a accese de disperare. Ele se prezintă ca delirul isteric al unui deţinut. Ele întrec în bizarie şi absurd orice urmă de logică umană. De pildă, adesea tablourile unei expoziţii de artă „contemporană“ reprezintă o scândură negeluită pe care e bătut un cui, de care e atârnată o sfoară, la capătul căreia atârână un portativ muzical. Alteori, căutarea ciudăţeniei se exprimă în îmbrăcămintă: atunci oamenii poartă cravate pe care sunt tipărite un articol de ziar sau note muzicale ale unui cântec la modă. Alteori, în bucătărie: atunci restaurantele oferă lapte cu castraveţi acri, sos cu parfum de levănţică şi usturoi, carne crudă de berbec cu dulceaţă de cuişoare ori cu sos de ismă: „mutton chop with mint jeley“.

devine mâncarea silită și abjectă a oricărui snob. Banalitatea rancedă a vieții mecanizate se maschează sub aceste ieșiri de ospiciu, ca dorința nestăpânită de a țipa a unui om care se plictisește mortal.

Fabricația standard a oamenilor, în care nu miște cel mai mic semn de sinceră personalitate, a obținut o serie de oameni „fantoșe”, trași de invizibile sfori, cu mișcări identice și puține de arlechin de tablă. Într-o zguduitoare nuvelă, inspirat desigur de monotonia tipică a vieții americane, Edgar Poe povestește despre un om care trăește această îngrozitoare situație: oriunde se duce, în orice împrejurare, el întâlnește o copie a sa proprie: un om cu acelaș costum, cu acelaș surâs, cu acelaș timbru al vocii, cu aceleași gesturi, cu aceleași semne particulare. Un alt el însuși perfect identic, îl urmărește peste tot. Chinuit de această sinistă copie, crezând că poate distruge tizul său, el încearcă să-l străpungă: dar atunci se sinucide în oglindă. Aceasta trebuie să fie starea de spirit a multor americani: urmăriți de milioane de ei înșiși, ei se exasperează de propria lor imagine, difuzată în nenumărate exemplare.

Așa dar, într-o mohorită zi cu ploaie, în Decembrie, am voit să evadez. Chemarea sudului cu soare și azur e o înclinare veșnic trează în om. Am plecat către sunetul de sirenă al mărilor calde.

12 Decembrie.

Trenul zboară, îmbătat de viteză, peste câmpii, peste coline dezolate de giulgiul brumei. Peisagiu cenușiu și adormitor. Rare așezări omenști. Și mai rară încă, prezența istoriei. Nicăieri monumente, biserici vechi, castele. Tablouri de natură — neînflorată parcă de trudă omenească. Pitorescul și frumusețea naturii se accentuează când e tatuată dealungul veacurilor de zbucium uman. Un scriitor francez vorbește de farmecul special al unui peisagiu lucrat de istorie. Dela frontiera Mexicului și până la Quebec în Canada, istoria n'a lăsat urme pe întinsul fără sfârșit al șesurilor americane. Ni se spune însă că sudul, în apropierea Mexicului, ar prezenta această fuziune între natură și istorie. În special orașul New-Orleans, capitala unei provincii, trecute, în secole de frământare, prin mâinile spaniolilor și ale francezilor, s'ar deosebi de modelul stereotip al orașelor care imită New-Yorkul. Aici e partea mai veche a Statelor Unite. Aici au descins primii coloniizatori englezi, jumătate politicieni, jumătate pirai de tipul Walter Raleigh. Virginia, Carolinele, Maryland, Charlestone, poartă nume proprii de regi și regine, care-și trimiteau bucanierii să cucerească noi pământuri și să extermine alte neamuri. Pe aceste locuri s'au desfășurat peripețiile crude ale războaielor de Secesiune, atunci când faza patriarhal-feudală a muncii negrilor, până atunci integrați în familii, s'a transformat în muncă-marfă, speculată pe piețele capitaliste. Nordul, mai înaintat economic, cu o industrie care cerea brațe de muncă ce trebuiau angajate oriunde, se găseau pe tot întinsul țării, a pornit lupta pentru eliberarea sclavilor negri, ca să-i poată angaja într-o exploatare ipocrită, mai blândă aparent. Libertatea muncii, afișată formal, trebuia să alimenteze nevoia de brațe a nordului industrial. Bineînțeles, lupta s'a dat la umbra unor mari și generoase principii politice. Nu e mai puțin adevărat că războiul civil care a durat mai mulți ani, a zguduit viața intimă a familiilor. Margaret Mitchell a descris-o într'un roman stufos și patetic purtând un titlu de filosofie fatalistă: „Pe aripile vântului”.

Trenul trece peste șosele corect aliniate și printre vile rustice, toate construite la fel, din lemn vopsit cu alb. Case de țară fără farmec și fără mister, toate cu aspect de hambar, construite deadreptul în inima pădurii

sau pe câmp, fără garduri și deci fără curți. Un călător de lângă mine îmi atrage atenția că acest popor așa de obsedat de proprietatea individuală, arată, în faptul că nu înconjură casele cu garduri, o tendință colectivistă. Cred că faptul n'are nimic comun cu simțul colectiv și că totul e o măsură de economie.

Ceeace izbește la toate aceste locuințe monotipe e lipsa de flori. Ferestrele nu sunt împodobite vara cu mușcate sau petunii, ca în atâtea țări ale Europei, și în fața casei ochiul nu e alintat de partere pătate pitoresc de culorile vii ale garoafelor ori begoniilor, aceste zâmbete suave ale pământului. Americanii nu iubesc decorativul numai pentru plăcerea de a-l privi. Ceeace nu rentează, nu poate fi plăcut în concepția comună. Apoi, aceste case sunt locuite numai în „week-end“-uri, de sâmbătă până luni. Proprietarul vine cu mașina, cu familia și cu cutiile de conserve. Stă o zi și jumătate și pe urmă pleacă la afaceri ori la serviciu. Casa se închide, pustie, și nu rămâne nimeni ca să stropească ori să sape florile.

Mlaștini stufoase, pe întinderi fără capăt, anunță apropierea mării. Păsări de mari dimensiuni zboară lent și buimac peste împărăția stufurilor. Peisagii de deltă care sugerează timpuri arhaice de geneză, junglă de mocirlă cu viață pur animală, fără oameni, fără zbuciumul lor, fără istorie.

New-Orleans

Orașul e așezat într-o câmpie fertilă, la 70 de km. dela revărsarea fluviului Mississippi în golful Mexicului. Atmosferă stătută de șes mlăștinos. Așezarea, martoră a unei frământate istorii, e mai evocatoare de imagini ale trecutului, mai stimulentă pentru peregrinările imaginației ca în restul Americii. Orașul a trecut din mâna spaniolilor în aceea a francezilor, care i-au lăsat o pecetie mai puțin ștearsă, apoi în aceea a englezilor, în fine a fost cumpărat de americani. Portul acesta molcom și indolent, ca un trup gol răsfățat pe o plajă de nisip caldă, conține în viața lui o bună parte din povestea pirateriei spaniole și anglo-saxone, continuată apoi de colonialismul rasial sălbatec, din veacurile șaptesprezece și optsprezece. Aici a fost punctul de pătrundere a conquistadorilor iberici și francezi care au înaintat spre nord, prin albia fluviului, ajungând până la Saint-Louis, pe mii de kilometri, masacrând din sadism sau din beția tiraniei, populațiile indiene mirate, înfricoșate în fața acestui flagel de oameni albi și cruzi, neașteptat și nevestit de mitologiile lor. A urmat apoi jefuirea până la sleire a tuturor bogățiilor care se colectau prin sânge și se vindeau prin aur, umplând caicele pântecoase și pungile armatorilor din Barcelona, Sevilla ori Liverpool. Aventurieri înnebuniți de mitul aurului și al condimentelor, soseau cu miile. Au urmat apoi negustorii de carne neagră. Aici poposeau corăbiile cu negri cumpărați pe coasta Africei la Dakar sau la Conakry. Oamenii înlocuiau animalele de muncă încă rare, iar fetele lor, mizerabile și triste, desfrâul sinistru al vieții de port. Mai mult ca oriunde, așezările de piatră au crescut din lacrimi și gemete înăbușite de harapnice. Cine-și poate da frâu liber imaginației, ca să-și închipuie azi muzica infernală de gemete ale victimelor, de plesnirile de bici ale vătafilor, care au răsunat într'un sabat fără sfârșit, neturburate, secole dearândul, pe aceste cheiuri ale fluviului lutos, care ducea către mara caldă ecouri stinse de atâta suferință omenească?

Astăzi, pe kilometri întregi, societățile maritime și agențiile lor, etalează liniștite și mândre, firme care s'au clădit pe cel mai pervers carnagiu al urii rasiale și al poștei neistovite de bani.

În fine, New-Orleans are o istorie mai feroce decât chinurile Inchișiției sau decât sfâșierile circurilor romane, dar are o istorie. Aceasta în-

seamă că orașul are două părți: una modernă, banală până la șablonizare, alta plină de fiorul oroarei și împlânzită de patina ceardacurilor de fier ruginit pe care atâră leneș imense ramuri de glicină. N'or fi lipsit, în tineretul clasei celor sătuli de băutură și cruzime, nici serenadele nevinovate, acordurile lascive de gitară sub balcoane romantice în care apăreau, sfioase, fiicele căpitanilor de industrie, chemate de fiorul dragostei. Desigur, poeții și romancierii contemporani, zeloși în a nu turbura digestia stăpânilor de azi, nu vor nota în acest oraș al iadului sclavagist, decât aceste acorduri inocente de gitară. Dar coșmarul e aici prezent: el nu se poate transforma ușor în idilă.

15 Decembrie

Orașul e tăiat drept în jumătate de un imens și searbăd bulevard plin de nenumărate magazine cu mărfuri mediocre și eftine. Acelaș gen ca și cartierul-comercial din F-Street, la Washington, sau capătul estic din Broadway, la New-York. Din când în când restaurante populare în serie. Aerul e încărcat cu miros grețos de gravy (sos de carne cu ceapă), de untdelemn, de alune americane și, ce e mai teribil, de cuișoare. Dacă la această compoziție olfactivă mai adăugați vaporii de benzină, aveți mirosul obișnuit al tuturor orașelor americane.

Alături de această parte „modernă“, orașul păstrează destul de autentic atmosfera veche franceză, contemporană cu fundația lui. Așezarea a fost întocmită la începuturile veacului al XVIII-lea de francezi. Ea a devenit în scurtă vreme capitala unui ținut larg care cuprinde gurile fluviului Mississippi, trecea peste golful Mexicului într'o serie de insule ca Haiti, Martinica și Guadelupa. Militari de ai regentei și ai lui Ludovic al XV-lea, comercianți veroși, evadați din închisori, pirați, misionari catolici și călugărițe așezați aici din dor de câștig, din frica de persecuție religioasă ori urmărire judiciară, s'au amestecat cu populația indiană și neagră și au dat naștere la acea lume creolă, cu femei frumoase și provocatoare de culoarea șocolății, cu o muzică populară sensuală și ritmată, cu o bucătărie plină de ardei roșii și crustacee, cu o arhitectură colonială neo-clasică, amestecând nostalgia Parisului cu gustul de libertate al savanelor, al mărilor calde și al romantismului exotic. Pirații, bandiți feroși de drept comun, recrutați din evadații deportați sau dimpotrivă caractere justițiare de revoltați sociali contra asupririi feudale a guvernatorilor care tiranizau poporul după modelul „vice-regilor“ spanioli, mișunau în aceste regiuni, unii prădând, ceilalți împărțind dreptate celor împilați și constituind singura speranță de justiție a cohortelor de sclavi torturați. În palatul „Cabildo“ din Jackson Square, fosta reședință a guvernatorului spaniol, construită pe la sfârșitul sec. al XVIII-lea se poate vedea tunelul săpat de faimosul pirat francez Pierre Lafitte care, ca și „Monte Cristo“ al lui Dumas-père (inspirația e evidentă, dat fiind faptul că și Al. Dumas-père era creol), a evadat prin el din închisoare.

Alături de negustorii de mirodenii, de plantatorii de trestie de zahăr, îmbogățiți într'o singură generație, s'au așezat aici, îndată după fundare, contingente masive de cler catolic sub toate formele. Iezuiții s'au bucurat de privilegii până la 1762, când, izgoniți din Franța, au fost deposezați și aici de imensele plantații pe care le acaparaseră. La început, femeile „de treabă“ erau rare. Ele nu voiau să stea prea mult într'o climă umedă și caldă. Când Bienville a părăsit colonia în 1724, plecând în Franța, el a făgăduit că va trimite repede un transport de femei albe. În adevăr, în 1727, un transport numeros de fete a sosit în Luiziana sub numele de „Filles à la

Cassette" („Casket girls") și au fundat mai pe urmă ordinul Ursulinelor. Capucini, dominicani și alte ordine călugărești au invadat noile provincii. De aici caracterul care se poate remarca și azi al promiscuității între fețele clericale, foștii deținuți, agenții viciului și fetele care oferă dragoste pentru o noapte marinarilor debarcați din toate punctele lumii.

La început, cartierul franco-spaniol, „Vieux Carré", era doar un sat cu case de lemn despărțite de șanțuri adânci cu noroi, în care mișunau, după cum ne spun cronicile timpului, reptile scârboase. Au început pe urmă construcțiile caselor de piatră și pavarea străzilor. Acestea sunt înguste și umbroase ca în vechile orașele de provincie din Franța și Spania. Gratii ruginite apără ferestrele. Balcoane de fier sunt suspendate deasupra străzii. Pe ele atârnă grele tufe bogate ale florii albastre tropicale care poartă, impropriu pentru suavitatea lor, numele unui navigator — Bougainville — etajele de jos sunt pitite și întunecoase. Ca să păstreze pentru uzul „turistic" al acestei așa de rare atmosfere arhaice în S.U.A., caracterul timpului, municipalitatea, în timpul sezonului, mai trimite câte un cântăreț din gitară care rătăcește nopțile plictisit, mimând un repertoriu repetat până la saturație, pe ulițele înguste unde altădată se înjghebau spontan serenadele. Deasemeni orașul păstrează obiceiurile franceze și iberice ale carnavalului. Dela sfârșitul lui ianuarie până la mijlocul lui martie, ca și pe Coasta de Azur în Franța, se organizează sărbători, „fiesta", cu care împodobite, cu fete semidesbrăcate, procesiuni cu torțe și costume istorice. Apogeul e atins la „Mardi-gras", ca și în Franța, când sărbătoarea ajunge la un fel de sabat de baluri în aer liber ori în săli strimte, unde răsună în tot cursul nopții ritmurile primitive și îmbătătoare ale acordeoanelor.

Dar și în tot cursul anului, viața desfrânată de port sudic, în țară imperialistă, unde viciul ține loc de principiu, se desfășoară nesupărată de nimeni în localurile de noapte, triste în falsa lor exuberanță. Nicăieri, nici la Marsilia, nici la Alexandria, nici la Hamburg, viața de noapte nu prezintă un etalaj mai comercial, mai lipsit de chef spontan ca în New-Orleans. Trei străzi lungi, paralele, adăpostesc câteva sute de localuri de petrecere. Cu începere dela zece seara până la ziuă, fiecare din ele dă un spectacol din jumătate în jumătate de oră, și unde programul sărac, lipsit de orice imaginație, constă în a asista invariabil, contra unei consumații destul de scump plătită, la desbrăcarea completă, pe o mică scenă, a câtorva fete frumoase. Ele îndeplinesc acest ritual cu o plictiseală și lipsă de avânt, care nu poate să nu fie contagioasă dacă trupul spectatorilor n'ar fi atârnat de alcooluri contrafăcute. Alcoolul curge în valuri, oameni bestializați urlă dement, femeile invită rece și practic la plăceri veștede, rixele și bătăile grupează o clipă, când într'un loc, când în altul, călătorii veniți acolo ca să guste „orgia" vestită a sudului. Totul e organizat și dominat de un spirit comercial simplist, cinic, obscen. Intr'un colț, un marinar iankeu vrea să vândă cui o da mai mult, o pereche de papagali de un verde strălucitor. Ofertele se ciocnesc. Păsările sunt cedate la urmă celui care oferă mai mult o sticlă de whisky. Cel care le-a achiziționat e patronul unuia din localurile de noapte de alături. El anunță că la viitorul spectacol cei doi papagali vor fi situați, pentru maximum de efect, pe umerii unei dansatoare goale. O sumedenie de gură-cască se îmbulzesc pe de acum să-și procure biletele necesare. Tumul-tul străzii se potolește abia către zori. Atunci coboară în strada desfătărilor cumpărate, desgustul trist al oboselii și acel gust rânced de neant pe care îl lasă deșertăciunea acestor petreceri fără viață.

16 Decembrie

Americanii sunt foarte mândri de restaurantele și bucătăria din New-Orleans. Aici se găsesc câteva restaurante francezo-creole, fondate acum o sută de ani. Se pare că bogătașii din Wall-Street, cu pălătușul paralizat de gustul sălcii și invariabil al bucătăriei new-yorkeze, își plătesc un drum special la New-Orleans ca să mănânce la „Antoine“ ori la „Arnaud“. Aici se servește o parodie de bucătărie franceză, lipsită total de nuanțele și finețea acesteia, în care s'a introdus însă mult ardei roș și tot felul de mirodenii care îi dau o savoare extrem de picantă, dar care istovește repede orice poftă. Prețurile însă, ca pentru orice lucru la modă în America, cu cât sunt mai ridicate, cu atât provoacă un public mai numeros. Pentru a ajunge la un loc la masă, care pare a-ți fi acordat cu o grație simțitor plătită, trebuie să faci coadă și, apoi, odată instalat, să te bucuri de un serviciu în același timp febril și neglijat, care te ține pironit ore întregi. Imprejur, negustori și bancheri grași, congestionati, apoplectici, care mănâncă hulpav și înghit după fiecare fel alcooluri tari. Figura lor cianozată, vânătă, cu vinele tâmpelor umflate, sugerează mereu frica unor congestii cerebrale posibile. Această imagine mă urmărește încă după o jumătate de oră, când, pe unul din cheiurile portului, un vas de lături svărlite dela fereastra unui cargobot e disputat aprig de câțiva negri înfometati în luptă cu câinii cartierului, pentru bucățile de carne rămase printre deșeuri.

17 Decembrie

Iarăși în tren, dealungul coastei sudice a golfului Mexic, prin împărăția papurei, în drum spre Florida. Peisagiu care amintește delta Dunării. Din când în când, ferme de crocodili. Reptilele vorace ale apelor sunt oarecum domesticate și înmulțite ca cârdușii de oi sau de curcani. Pui mici visează leneș în stufurile calde, lângă exemplare bătrâne, impunătoare prin dimensiunile lor. Când au ajuns la o anumită mărime și vârstă, ei sunt sacrificați, iar pielea lor e tăbăcită pentru poșetele elegante procurate femeilor de magazinele de lux din strada a cincea. Mi se spune că unele din aceste ferme posedă câteva mii de crocodili. Proprietarii, subvenționați de bănci importante, investesc în aceste afaceri milioane de dolari ca în alte părți, în turme de oi ori de cai.

18 Decembrie. Jacksonville

Jacksonville e portul cel mai important al Floridei. Orașul e banal și fără niciun caracter. Aceași grădină zoologică și aceeași grădină botanică. Hoteluri uriașe și inconfortabile, de o curățenie dubioasă, fără serviciu (poți suna cât vrei, nimeni nu va veni niciodată!), pline de comis-voiajori. După cum în Spania, călătorul e torturat mereu de ofertele „ciceronilor“ care-ți oferă pentru o plată modestă explicații fantastice și inexacte despre operele de artă ale muzeelor, aici, cea mai mică ezitare ori timiditate în holul hotelului, îți precipită de îndată un comis-voiajor care-ți oferă stilouri, ciorapi Nylon, ori cutii de conserve. E adevărat că sunt mai puțin insistenți și-i poți îndepărta mai ușor.

Miami

Excursie până la Miami, celebra plajă popularizată de filmele americane și jinduie cu oftări nostalgice de fetele europene care visează la viața de acolo, făcută, cred ele, din tineri miliardari care își oferă repede viața și onoarea pentru o fată frumoasă; din lux neîntrecut și opulență paradiziacă. În fond, localitatea e compusă dintr'un oraș comercial în apropierea căruia s'au construit o serie de hoteluri uriașe pe marginea unei plaje de nisip de câteva zeci de kilometri. Climatul sudic, cu palmieri,

portocali și curmali, grămădește iarna, în special la sărbătorile crăciunului, câteva zeci de mii de vizitatori. În decembrie se pot face băi de mare. Plaja adăpostește iarna, în permanență, zeci de mii de negustori din Brooklyn (cartier din New-York) cu familiile lor. Bărbații sunt grași și îmbrăcați cu costume excentrice, în care domină mari pătrate colorate. Femeile, cu o tendință agresivă de parvenitism, sunt împopoțonate disdedimineată cu pene de struț, blăni scumpe, bijuterii ostentative și farduri costisitoare dela „Elisabeth Arden“. Preocuparea principală e de a-și etala bogăția, apartenența la clasa avută, în care banul joacă caracterul distinctiv. Pentru această lume, omul simplu, sărac, sobru, e un ticălos, un ratat care n'a putut reuși. Intelectualul ori artistul sunt cântăriți tot în bani. Dacă buzunarele sale nu sunt pline, ei sunt considerați, în cel mai bun caz, ca niște bufoni amuzanți, făcuți să distreze „spleenul“ și plictiseala femeilor, ai căror bărbați câștigă frumos din varii afaceri, dar n'au timpul să se ocupe de soțiile lor.

Plaja e plină de zgomot asurzitor, de jovialitate grasă și indiscretă. Printre grupuri, se adună în movile coji de ou, schelete de pui, cutii de sardele. Totul e gălăgios, fără pudoare, agitat, murdar. La câțiva kilometri mai la nord, într'un fermecător orașel spaniol, cu resturi de case și grădini vechi, s'a instalat plaja „chic“ a marilor burghezi, distanți, tăcuți, și duri, „Palm Beach“. Aici nu mai e Brooklyn, e Wall-Street în plin. Populația e aproape exclusiv feminină. Bărbații, obsedați de afaceri nu-și vizitează familia decât în week-end. Femeile, fără nicio treabă, fără nicio preocupare, rătăcesc pe străzi imbecile și absente, îmbrăcate în „toalete“ care echivalează cu bugetul pe un an al unei familii de muncitori, sau se adună către seară la ședințe de spiritism, de freudism sau la partide de bridge. După o lună, ele se vor întoarce la New-York (protocolul cere obligator iarna o călătorie de o lună la Palm-Beach), tot așa de inutile și defaectate, povestind ce frumos s'au distrat pe coasta caldă a Floridei.

Florida e o provincie joasă, mlăștinoasă. Solul e adesea sub nivelul mării. Vegetația e însă superbă. Pădurile tropicale, cu plante rare, bizare, florile de o mărime neobișnuită se înșiruie una după alta. Caracterul spaniol adaugă un pitoresc care n'a putut fi înăbușit de mecanizarea stereotipă a „modului de viață american“. Lipsește însă diferența de nivel, perspectivele de munte și mare, cu golfurile azurii, bordate de coline ale Coastei de Azur în Franța sau a golfului Neapoli în Italia. Aici solul și marea se continuă fără surpriză, la același nivel.

Preocuparea „științifică“ ia proporții de pură naivitate într'o serie de manifestări ale vieții americane. În unele restaurante, în dreptul fiecărei mâncări, se scrie în paranteză și formula compoziției chimice a felului: atâta carbon, atâta azot, atâta vitamine A, B, C, etc. Apoi se indică și numărul caloriilor conținute. Anatole France vorbește undeva de perspectiva transformării bucătăriei noastre actuale, într'o alimentație cu pilule care ar conține toate materiile necesare metabolismului, în proporții exact chimice. Dar mâncarea nu e numai nutriție, ea e și o plăcere. Gustul nostru s'a adaptat la anumite excitații, la anumite deprinderi. Funcțiunea fiziologică a digestiei s'a ajustat la anumite alimente naturale și nu chimice. Mecanicismul american voește să răpească omului și această plăcere pentru a putea îmbogăți câteva fabrici de hapuri nutritive chimice.

Această preocupare e de aceeași natură cu procrearea artificială prin „test-tube“, care va realiza partenogeneză, adică fecundarea artificială. Natura are însă drepturile ei și cu dânsa nu se poate trișa.

19 Decembrie

Vaporul pe care ne imbarcăm la Jacksonville pentru Antile, e un modest vas canadian, fără confortul transatlanticilor, dar curat și vesel. Călătorii sunt grupați toți într-o *clasă unică*, fără ierarhii sociale și fără deosebiri de tratament. Vom sta câte doi sau trei în cabină, în paturi suprapuse. Spre deosebire de englezii distanți, americanii în călătorie sunt joviali și sociabili. Conform obiceiului, căpitanul vasului ne-a convocat pe covertă, a citit un fel de apel și a salutat pe fiecare anunțându-i numele, naționalitatea și profesia. Americanii admiră titlurile oficiale, mai ales pe cele diplomatice. Acest lucru a provocat un adevărat exod de oameni care s'au prezentat și au intrat în vorbă. Provin din locurile cele mai diverse: Texas, Iowa, Minnesota, Colorado, etc. și din cele mai variate profesii: procuriști de bancă, actuari de la asigurări, profesori de liceu sau institutori, etc. Obiectul conversației lunecă imediat asupra situației din țările de democrație populară. Urmează întrebările cele mai neașteptate: dacă copiii sărută mâna părinților, dacă preoții poartă coadă ca chinezii, dacă femeile își înșeală bărbații, dacă se mănâncă iepuri, etc. etc. Dar sub toate aceste copilării, concluziile fiecăruia sunt aceleași cu ale celorlalți: noi știm că ceea ce se scrie în ziarele noastre despre voi e propagandă mincinoasă; că lucrurile nu pot să fie așa. Dar mai ales, ca un refren unanim: conducătorii noștri vor să ne împingă la război. Dar noi nu voim acest lucru. Noi nu credem că putem fi atacați peste cele două oceane care ne izolează de restul lumii. Nu avem ce căuta în altă parte. Concluzii instinctiv pașnice, ca ale tuturor popoarelor când nu sunt atâtea de conducători și chiar atunci când sunt atâtea cum se întâmplă cu poporul american de azi¹⁾. Din o sută de călători, am vorbit cu aproximativ șaptezeci, toți aveau aceeași concepție. Iată o consultare de tipul celor organizate de Institutul Gallup pentru sondarea opiniei publice, și poate mult mai sinceră!

Insulele Bahamas

Bahamas constituie un lanț de 29 insule și insulițe, împrăștiate în lungul peninsulei Florida. Formal și oarecum administrativ, ele formează o colonie engleză. În fond, viața economică și culturală e invadată de americani. Coborîm pentru o zi în capitala provinciei: Nassau. Clima e încântătoare: temperatura atinge iarna 25 grade, o briză ușoară, răcoritoare, adie mereu, marea e de un albastru indigo, vegetația tropicală abundentă, de un verde clar și strălucitor. Nu e de mirare astfel că magnații finanțelor din New-York sau bogătașii din Canada, descind iarna aici, ca englezii pe coasta de Azur a Franței. Orașul e un șirag de vile și grădini dealungul malului. Populația e veselă și amabilă. Ca în toate climatele dulci, o lene voluptoasă le reține mișcările devenite astfel domoale și grațioase.

Zarea de uscat pe care a văzut-o întâi, după trei luni de navigare, Cristofor Columb, a fost aceste insule. Prin această poartă a intrat în lumea nouă în Octombrie 1492, debarcând la San-Salvador, care se chema atunci în limba indiană „Guanahani“. Frumusețea locurilor l-a încântat, deoarece el scrie despre aceste insule: „Tinutul întrece pe departe pe toate celelalte

¹⁾ Notele sunt luate în 1948.

și zilele întrec nopțile în splendoare. Indigenii își iubesc vecinii ca pe ei înșiși; convorbirea cu ei e cea mai dulce posibilă; fețele lor sunt mereu zâmbitoare, afectuoase și amabile. Juri că nu există popor mai bun în lume“. Ceeace n'a împiedicat însă evident pe stăpânitorii spanioli să extermine iute populația autohtonă, transportând-o să muncească până la istovire în minele sau morile de zahăr din Hispaniola (San Domingo). Din sec. al XVII-lea înainte, posesiunea engleză a adus cu ea și flagelul pirateriei: faimosul Edward Teach, zis și Barbă-Neagră, care a înspăimântat toată Marea Caraibă, a fost împușcat aici în 1718. Atunci țărmurile mișunau de gazde complice, care țineau hanuri fioroase, ca în romanele lui Stevenson, unde turburătoare creole își dovedeau dragostea lor piraiților, ascunzându-i de strășnicia puterilor. Literatura exotică romantică din Anglia la începutul secolului trecut, a povestit aceste furtunoase povești de dragoste și frică. Pentru o bucată de vreme, bucanierii stăpâneau coastele jefuind și, câteodată, împărțind dreptate celor săraci. Guvernatorii englezi nu erau siguri nici în palatele lor de reședință; ei își umpleau camerele de dormit cu puști și cu servitori armați. Astăzi, orașul liniștit și plat e locul de desfătare a bancherilor la pensie. Pe străzile vecine mării se pot vedea cărucioare cu două roate trase de negri asudați, în care se lăfăește un domn gras cu țigară de foi în gură. Există desigur și un „Country club“ cu terase splendide deasupra coastei. Aerul dulce și răcoros ca un lichid, ne alintă frunțile. Dulceața de a trăi e irezistibilă. Calmul voluptuos al valurilor molcome, lumina irizată în refracții infinite ne ține într-o blândă legănare. Doar câțiva privilegiați ai soartei, răspândiți pe terase, au voie să guste minunea naturii, căci și aceasta a fost demult cumpărată, monopolizată și vândută în fracțiuni bine retribuite.

22 Decembrie

Mările europene au istoria lor. Ele sunt populate de mitologia greacă, de duhul eroilor lui Homer, de expedițiile cruciade. Ele au fost bătute în lung și larg de omul istoriei pe care o învățăm. Aici marea e splendidă și străină, frumoasă și inexpressivă, astrală, geografică. Ea n'are povești de sugerat. Pe punțile vaporului, călătorii au început să se plictisească. Unii din ei citesc. Mă uit indiscret la copertile cărților. Sunt romane plictisite în broșuri cu tartare violent și ordinar colorate, reprezentând o femeie despletită țipând de teroare, umbra unei mâini negre profilate pe un perete alb, un uriaș păianjen... O tânără femeie, frumușică și sensibil amețită de alcool, îmi spune că e franceză de origine, deși și-a uitat limba ancestrală, și că iubește lectura și literatura. Îmi vorbește de o traducere engleză a lui „Nana“ de „Tola“, apoi de o carte minunată care s'ar chema Folter și al cărei autor e Candys (care înseamnă bomboane pe englezește). După povestirea conținutului, mă dumiresc că e vorba de Candide de Voltaire.

Un german american, cu ochii metalici de hipnotizor, ghicește în palmă femeilor de pe bord și, sadic, le prevestește mari nenorociri iminente. Cineva lămurește că neamțul se răzbună de înfrângerea lui Hitler. Cum prevestește tuturor o catastrofă apropiată, se răspândește fără îndoială pe promenadă zvonul că vom naufraga în curând. Fiicei mele îi prevestește că în câteva zile îi va muri părintele (adică eu!). Am observat deja că magul păros nu mă iubește. Această proorocire îndemnă însă pe fata mea la mai multă sollicitudine filială față de mine. În ziua fixată pentru împlinirea proorocirii, fata e nervoasă și gânditoare. Abia la 12 noaptea, când trecem în ziua următoare, ea își recapătă veselia. Dar o călătoare îi atrage atenția, cu candoarea americană, că, dat fiind faptul că e româncă, poate să fie

vorba de stilul vechi și că mai are deci de așteptat îndeplinirea prevestirii încă treisprezece zile.

Noaptea sunt calde și parfumate cu sucuri de alge aromate. Constelațiile strălucesc pe un cer limpede, sticlos, de un albastru violet. Caut pe cer constelațiile cerului patriei mele: carul mare, carul mic, Cassiopeea. Nu le găsec pe harta siderală. Ele nu se văd aici în această lună. Mă simt străin și rătăcit între oameni, moravuri și stele dela care n'am nicio amintire.

Haiti

Sosirea unui vapor la Port-au-Prince, capitala republicii negre Haiti, e un eveniment. Încă dela o distanță de un kilometru înainte de acostare, o puzderie de ambarcațiuni de tot felul: pirogi, bărci late, altele cu pânze mici cât un prosop, întâmpină și apoi însoțesc vasul. Negrii din bărci, majoritatea copii, fac un zgomot asurzitor: unii țipă și cer alimente, alții cântă singuri sau în cor, alții, acompaniați de ghitare și banjo-uri, intonează o muzică melancolică. Toți se agită frenetic într'un paroxism de mișcări ale corpului întreg. Măinile, picioarele, trunchiul, capul se sbat ca într'un acces delirant. În port, marea, fără o cută, e de o limpezime perfectă: fundul se vede clar la o adâncime de cincizeci de metri. Copiii și tinerii sar din bărci și cer, în dialectul lor francezo-negru, să le svârli o mică monedă de argint, pe care, — așa e ritualul — o scot cu gura din adâncimea apei. După această operație, moneda le aparține. Cei mai bătrâni, din bărci, îi încurajează, îi stimulează la acest match, bătând din palme și repetând ritmic anumite strigăte. Vaporul acostează într'un vacarm asurzitor.

Ni s'a spus malițios înainte de a ajunge, că vom fi întâmpinați de funcționari negri dela vamă ori poliție, în cămașă, cu picioarele goale și cu un joben pe cap. În fond agenții care ne ies înainte sunt negri corect îmbrăcați în uniforme, politicoși, binevoitori. Formalitățile odată făcute, suntem acostati de o liotă de gazetari care cu toții în cor, simultan, ne cer în toate limbile pământului, schimbându-le repede una după alta, asurzindu-ne total, interviewuri asupra felului cum am călătorit, asupra ceea ce așteptăm să vedem în Haiti, asupra țării de unde suntem. Se pare că Port-au-Prince, orașul reședință, e un potolit târg de provincie, unde evenimentele cele mai importante sunt sosirea vaselor de turiști, iar materialul cel mai senzational al gazetelor constă din declarațiile pasagerilor.

Haiti e una din puținele republici „autonome” negre din lume și singura din America. Ocupația franceză a fost cea mai lungă. Deaceea, limba națională e un „patois”*) francez, vorbit de negri. Insula întreagă cuprinde două țări: Haiti și San Domingo (Hispanolia), despărțite de o frontieră artificială și în permanentă rivalitate. Descoperită de Columb, populația indiană a insulei a fost repede nimicită. Încă din 1512, s'a început importul de negri din Africa pentru plantațiile de ananas, trestie de zahăr, cafea. Ocupată o bucată de vreme (până la tratatul dela Ryswick 1697) în condominiu de englezi și francezi, a fost cedată, dela acest tratat, Franței. Unii mulatri și negri au reușit să se elibereze în decursul sec. al XVIII-lea și să formeze un embrion de populație liberă. În 1789 li s'au acordat oarecari drepturi politice. Un general și om politic negru, devenit apoi celebru, Toussaint l'Ouverture a apărut țara contra spaniolilor și englezilor. Dar Napoleon l-a destituit și înlocuit cu un general francez. Condusă de Toussaint l'Ouverture, devenit erou național, populația neagră a luptat brav cu armatele franceze. La urmă, prin diferite șiretlicuri, conducătorul negru a fost

*) Dialect

prins și dus în Franța, unde a murit în închisoare. De atunci el încarnează simbolul eroismului indigen și e privit ca un fel de Jeanne D'Arc negru. Și astăzi poporul haitian îl consideră ca pe un rival temut al lui Napoleon. În orice caz, revoluția anticolonialistă din Haiti e prima manifestare de suveranitate națională la o populație neagră. În secolul al XIX-lea, Haiti a cunoscut istoria frământată a Americii Centrale și de Sud: pronunțarea de generali, răsturnat de conspirația altora generali. În 1843, San Domingo s'a declarat independent și a format un alt stat. Între timp, imperialismul american s'a infiltrat în plantațiile de bumbac, indigo, zahăr și cafea. În 1915, o nouă revoluție a voit să alunge pe albi din insulă. Represiunea Statelor Unite a fost înfiorătoare. Pentru o mână de răsculați s'au utilizat gaze asfixiante, bombardamente de aviație și de tunuri marine de mare calibru. Populația capitalei a fost pur și simplu masacrată. De atunci, Haiti are un președinte de republică și un guvern, pretins suveran, controlat de aproape de consulatele americane și de reprezentanții trusturilor cointeresate în producția țării. La cea mai mică veleitate de independență, guvernele sunt schimbate prin telefon dela Washington. De altfel, nici nu e nevoie de astfel de măsuri. Partidul guvernant, compus din cele câteva familii negre mai bogate e asociat cu firme americane la exploatarea economică a insulei. El e mulțumit sau, în orice caz, resemnat. Președintele are puteri discreționare: el n'a convocat parlamentul de ani de zile și guvernează cu un Consiliu de Stat care înlocuiește parlamentul, votând și ratificând legile, constituindu-se în Adunare Constituantă, alege pe președinte. Acesta, la rândul său, numește pe care vrea în Consiliul de Stat. Opoziția slabă și înfricoșată primește închisori, amenzi și expulzări. Astfel totul merge de minune la sugestiile ferme ale Washingtonului. Și totuși republica se fălește a fi independentă! Haiti oferă, fără surpriză, votul său de Stat „suveran” la hotărârile O.N.U. totdeauna în sensul S.U.A.

Insula e muntoasă. Imediat, din mahalalele orașului, șoseaua urcă la mari înălțimi. Aerul e răcoros și cald în același timp, tonic și viu. Coastele sunt pline de flori. De departe ele apar ca un perete uriaș de care s'au agățat covoare de flori tropicale: „point-setter” mari cât o floarea soarelui de un roș crud; „hybiscus” de un roz potolit și suav; „bougainvillea” violete, cu flori istețe ca niște ochi inteligenți, larg deschiși. Balsamul florilor și puritatea aerului formează o atmosferă paradizică. Te întrebi cum e posibilă în această lume de rai, ura, lăcomia și exploatarea. Și totuși la marginea șoselelor, cu sape în mână, schelete bătrâne de negri, trudes din greu. Ca în toată lumea colonială, sălășluiesc alături, asigurate de o putere ascunsă în culise, luxul arogant și mizeria resemnată cu ajutorul teroarei și al narcozei fetișiste. Aceste populații prăpădite sunt cotropite de superstiții fioroase, de credința într-o forță magică răutăcioasă și răzbunătoare, care simbolizează probabil asprimea stăpânilor. Școala și cultura laică lipsesc, ca nu cumva să deștepte pe acești sărmani somnambuli care practică țițurile magiei negre, a groazei de strigoi („zombi”), a credinței „vaudou”, la o licărire de conștiință. Figurile poartă merou, în acest climat de paradis, groaza de forțe malefice supranaturale, care ajută de minune supunerea oarbă la porunca tiranilor. Doar din loc în loc, conștiința se ivește uneori firavă și instabilă, de cele mai multe ori însă de o violență reținută, gata să izbucnească.

Sus, în vârf de munte, un hotel curat și confortabil e ținut de un patron francez. Figură dură, aspră, corp uscat și sănătos de muntean, privire oțelită de om care știe ce vrea. Ne explică că a venit în insulă de acum treizeci de ani, când era copil, și că de atunci n'a mai fost niciodată în Franța. Nu citește ziare străine și abia dacă știe că între anii 1914-18 a fost un război mondial. Trăiește din veniturile hotelului singuratec, cocoțat pe o stâncă, din vânătoare în pădurile virgine. E însurat cu o indigenă, cu urme de mare frumusețe. Iubește natura și afișează un dispreț cinic față de așezările urbane și de progresele industriei. Trăiește într-o stare naturală, nu recurge la poliție și la legi, făcându-și, când trebuie, singur dreptate. Casa e plină de arme albe și de puști. Poruncește scurt și tăios servitorilor săi negri, care-l ascultă aiuriți și supuși. Are și o mică bibliotecă unde zărim Voltaire, Stendhal și Anatole France alături de multe volume de Jules Verne și Fenimore Cooper. Tipul colonialistului de vreme veche, de acum o sută de ani, egoist, împietrit, cu o morală și filosofie proprie, insociabil, taciturn și ursuz. Doar alcoolul — cognac francez — dacă face să-i rătăcească pe față flacăra repede stinsă a unui surâs. Mizantrop, trăiește numai între flori, câini și sclavi de culoare. Rarii clienți sunt tratați corect și rece, așteptându-se parcă nerăbdător, plecarea lor. Tip din ce în ce mai rar, între comis-voiajorii și agenții colonialismului imperialist, care sosesc joviali și mieroși, protejați de armate ascunse, utilizând prestigiul lor ca să-și vândă mărfurile cu maximum de câștig.

Limba republicii e oficial cea franceză, un dialect negro-francez. Prin unele sate mai mari prin care trecem apar pe străzile principale librării unde se vând ultimele numere (întârziate cu 2—3 luni) din „Nouvelle revue française” sau din „Mercure de France”. In unele vitrine am zărit și volume de P. Valéry și Paul Morand. Franța apare ca un fost stăpân patriarhal, detronat dela putere. Cercurile de intelectuali sunt de cultură franceză: copiii lor și ai oamenilor bogați își perfecționează studiile la Paris. Ei se întorc cu nostalgia „Cartierului Latin” sau a cafenelelor din Montparnasse. Prestigiul cultural francez e foarte puternic. O revistă literară, „Revue indigene”, în limba franceză e larg citită. In schimb și populația și intelectualii întrețin o ură surdă, dar tenace contra americanilor. Ei simt direct pe pielea lor exploatarea economică fără milă și influența directă a acestora asupra vieții politice. Pedepsele sunt clemente atunci când nu insultă ori lezează vreun interes ianecu. In cazurile acestea, acei care cer libertate ispășesc cu greu acest păcat excesiv de grav.

Președintele partidului comunist din Haiti, mort de curând, purta numele de Jaques Roumain. Am încercat să aflu dacă numele său nu reprezintă vreo legătură cu țara noastră. N'am putut afla nimic clar. El a fost un scriitor de talent, ale cărui romane sunt publicate în majoritate de edituri pariziene, în limba franceză. O parte din viață și-a petrecut-o ca funcționar administrativ, întretăiată de dese arestări. Partidul, simpatizat de mase, cu mulți aderenti ascunși, e când legalizat, când interzis. Influența sa e însă mare, chiar în formă clandestină, asupra maselor exploatate. Apropierea Cubei, care are un partid puternic organizat, îi oferă ajutor și încurajare.

Noaptea cade lină ca o apă, unind uscatul cu oceanul, într-o pânză luminoasă, punctată ici, colo de focuri, de lumini pe bărci, de muzica blândă

a greurilor, care pretutindeni pe pământ umplu nopțile de melopeea lor guralivă și ușuratecă. Tăcere aproape completă către miezul nopții. Orașul n'are nimic din atmosfera marilor centre coloniale: Havana, San Francisco. El pare un orașel de provincie francez cu viață de familie, cu cancanuri între grupuri, cu bârfeală între femei, cu culcat devreme și cu serate demodate. Din când în când, undeva într-o stradă depărtată se aud cântănetele spaniole sau italiene de mult uitate în Europa, de tipul „Palomei” sau „O sole mio”. Haiti n'a fost încă revoluționat de o mare industrie. Insula e mică, o grădină de fructe și zarzavat, sub egida capitalului străin, cu viață patriarhală și învechită.

Muzica populară haitiană, care se pare că e remarcabilă, a fost înregistrată pe discuri modificat ori fals, în genul „beguinelor” ori „rumbelor” la modă în dancingurile din New-York și retrimisă în Haiti. Dar indigenii nu-și recunosc acești bastarzi, care răsună zi și nopte prin localuri.

Sub atmosfera politică ipocrit liberală care voește să predomină, se ascunde înăbușită ura contra colonialiștilor americani. Gândul răfuelei e mereu prezent. Amintirea torturilor din trecut se păstrează intactă într-o tradiție istorică veșnic vie. Un scriitor francez contemporan relatează că amintirea colonelului Rochambeau, unul din ultimii guvernatori francezi, e încă vie. Acest despot a invitat o serie de femei haitiene la un bal funebru, într-o sală decorată cu draperii negre, în dosul cărora erau așezate cadavrele bărbaților lor, împușcați în timpul cât ele dansau.

O serie de activiști progresiști zac în închisori de decenii. Bătaia și tortura fizică fac parte din procedura normală a anchetelor. Aceasta nu împiedică gazetele guvernamentale să proslăvească libertatea politică, garanția drepturilor individuale după modelul constituției americane.

Visul populației negre e împăcarea cu albi într-o adevărată fraternitate. Magia neagră, în special ritul „vaudou” care numără mii de aderenți, e întocmit pe ideia uniunii mistice între albi și negri. Cum la aceste ceremonii secrete, albi nu participă (nimic nu le interzice), ei sunt prefigurați în simbol prin negri unși pe față cu făină și înfășurați în lungi giulgiuri albe.

Intr-o dimineață radioasă, orbitoare de lumină, ne imbarcăm iarăși în drum spre insula Jamaica. Trecem prin strâmtoarea caraibă între Haiti și Cuba. Spuma albă încalecă molcom răsturnarea valurilor. Din când în când, peștii sburători descriu o traectorie curbă și se cufundă iarăși în adâncimi. E regiunea cea mai populată de rechini. Ni se povestesc istorii marinărești, care egalează în fantezie pe acele ale vânătorilor. Anul trecut — ne spune un ofițer de pe bord — un rechin a sărit într-o corabie de pescari și a furat cu el, ducându-l în abisul apei, un om. În fund, la orizont, lanțuri de vulcani vestesc apropierea de Jamaica. În golful din ce în ce mai liniștit apar pescari în bărci cu pânze, așteptând zile întregi prada. Aproape de țărm, pe o insulă, se conturează o citadelă-castel, mărturie fantastică, amenințătoare a unui trecut neuitat încă. De aici plecau puterile contra piraiilor. În sus, la mal, se zărește capitala insulei Jamaica, Kingstown.

BALADA SAVULUI

*Ninge iar pe Bărăgan
și omătu-i ortoman,
cît mi-i latul numa'oi,
numa' blănuri de țigăi
pînă hăt la Dunăre,
cine să le numere,
că stau una lingă alta
de-au înciobănit și balta.
Ninge des, cu foloștine,
negru-i doar trenul pe șine
și aleargă voinicel,
cu gerunchii de oțel
parcă mi-i un ciobănel
cu fîrtații după el.
Ninge des și în răstimp
trece-un hanger peste cîmp,
un hanger tăios
și lung,
mînios
alunecînd,
parcă de prăpăd flămînd.
Da' trenul cine mi-l mină,
îmblinzindu-mi-l cu-o mină?
Cucu Savu
din Ploești,
din neamuri
muncitorești,
cu obraz mînjit de fum,
de copil plecat la drum,
stăpîn pe locomotivă
că nu-i stă nimic potrivă.
Și în tren stau oamenii
și se uită pe cîmpii,
cum se cerne
și se-așterne
plămădeala grîului
din blana omătului.*

Făurar e cu noroc,
a'ngrijit pământul tot,
că zăpada s-a lăsat
și-o să crească grîu 'nalt
și iarba de-acum un veac!
Alb de ziuă-alene vine.
Cald e înăuntru, bine.
Ileana cea tinerică,
ne-nvățată nevestică,
dă copilului să sugă,
ca să tacă, să nu plîngă.
Unu' sforăie ca dracu',
altu-i nemișcat ca sacu',
Panaghiță tot se'nvîrte
parcă-ar fi la el ia curte,
numa un voinic bălan
de pe-aici, bărăgănean,
stă cu fruntea lingă geam
și tot cîntă pentru el:
— Primăvară, mama noastră,
ia zăpada de pe coastă,
să ieșim cu plugu-n brazdă,
s-aducem pîinea pe masă,
că poporu-ntreg așteaptă
pîinea nouă,dulce, coaptă!“

Și așa, din gară-n gară,
trenul chiuie și sboară,
ducînd oamenii prin țară,
care la sirvicul lui,
care la copiii lui,
care cu vreo grijă-amară,
care după învîrteală...

Nici nu știi, nu poți să știi
cînd prind zările-a scînci,
încep, mare, a grăi,
ba din șoapte șopotînd,
ba urlînd, ba bucinînd.
La-nceput a fost un vînt,
apoi haită alergînd,
apoi lupi, apoi mistreți,
balauri cu solzii creți,
apoi dealuri umblătoare,
apoi ninsoare cu fiare,
că trenul oprit în gară,
aburi răsufliînd pe-o nară,
a-nceput să se-ntărîte
șinele să le frămînte.
Pruncul s-a pornit să plîngă,
geaba-i mai dădea să sugă,
iar voinicul cel bălan,
de pe-aici, bărăgănean,

cu nasul lipit de geam
se sgîia și nu vedea
ce mai face cîmpia.
— Cînd plecăm? își zice lumea.
— Uite că plecăm acuma.
Trenul iar s-a-ntăritat
s-a chinuit, asudat,
ca un cal împiedecat,
da-i cu nasu-ntr-un troian
și în spate c-un morman,
se mai scutură odat'
și rămîne nemișcat.
Panaghiță bate-n geam:
— Să vă fie de haram,
că vă bateți joc de noi
de ne țineți ca pe oi.
Las-că le spun eu vreo trei!
Dar cînd ușa, alelei,
a urnit-o, ca să iasă,
s-a trezit cu naiba-n brațe,
că prăpădul se pornea,
vișor ici, viscol colea,
că nici iarnă nu era,
ci o străbunică-a ei
din optsuteoptzecitrei.
Dă din stînga, dă din dreapta,
parcă-ți dă'n mir cu lopata,
parcă vînturile toate
cu tălpile-n jar frecate,
cu cozi de lanțuri pe spate,
vor cu lumea s-o sfîrșească,
s-o treacă în țara drăcească.
Unde-i gara? A pierit.
Se-aude-un glas ascuțit:
— Fraților, tovarăși buni,
nu mai stați în tren acum.
Pînă-n dimineașă,
moartea vă îngheață,
dacă stați
și adormiți,
măi frați
nu vă mai treziți!
Și coboară pe orbește
lumea unde nimerește.
coboară s-ajungă-n gară,
vînt te ia de subsuoară,
palma ți-o pune pe gură
să-ți ia din răsuf্লătură,
la un pas nu vezi nimic,
te trezești sub tren svîrlit.
In amiază dintr-odat'
Bărăganul s-a-noptat,
bat bătuta viscoloi

de se-ntunecă și sorii,
ca boabele de porumb
oamenii se pierd pe cîmp.
Intr-o magazie veche
rezemată-ntr-un perete
nimeriră vreo cîțiva,
Ileana pruncul l-avea,
și nimica altceva.
Cad pe scînduri unu-n altul,
așteptînd să cadă -naltul.
Ceialalți pe unde sînt?
Risipiți ca pleava-n vînt,
care-n haltă au ajuns
și-n birăuri s-au ascuns,
care s-au trezit băgați
pe unde scrie „bărbați”,
cum i-au dus vîntoasele,
ca pe fronturi schișele.
Măiculiță, și-a pornit
iadul a urla cumplit,
cerînd capete de om
și sate întregi plocon,
Bărăganul se sucea
și-n bucăți se svîrcolea,
rogojină scuturată
de-o muiere rea și beată,
și în gara scufundată
stau vagoanele-nghețate
ca niște fiare-mpușcate.
In magazie, la uși,
intră zăpada tîrîș.
Feciorul bălan la plete
smulge-o bîrnă din perete,
o sfărîmă cu piciorul
de parcă dă cu toporul
și aprinde-un foc
coalea, la mijloc,
focul cît îi foc,
n-are de ger loc.
Stere, ceferist bătrîn,
cu mustețile de fin,
om din haltă, lăcătuș,
mi se duce către uși:
— Stau coalea, alătura
și femeea-i singurea
și-i bolnavă, vai de ea!
Și pe ușă tot pleca.
Da' după juma' de ceas
intră, parcă fără-образ,
nu mai are nici mustață,
are-un obrăzar de ghiață.
— N-am ajuns, n-am nimerit,
viscolul că m-a sdrobit.

Și mi-ți caută un loc
și miinile pîn-la cot
și le bagă drept în foc.
Cîtă vreme dusu-s-a
de când urlă iadu-așa?
Ileana cea tinerică,
ne-nvățată nevestică,
plînge-ncet pe sub basma,
setea rău o cușita
și boala o cuprindea,
da' nimeni n-o auzea.
Panaghiță stă-ncruntat
peste coș încovrigat,
că el coșul n-a lăsat.
In geam un troian se-mpinge
și-năuntru iarăș ninge
și-un cui roș în gît te frige.
— Apă! geme-ncet Ileana,
țipă pruncul, plînge mama,
nimeni n-aude,
nimeni n-a vede,
vai de magazia veche!
Nu știiu cît a fost a geme
că nu-i ceas pe așa vreme,
dar deodat s-a ridicat
Stere, ceferist bătrîn,
cu mustețile de fîn,
și luîndu-și o găleată
s-a dus în noaptea turbată.
Stă feciorul cel bălan,
de pe-aci, bărăgănean,
cu miinile bolovani
și-ngîină încet din gură
ca să-i țină de căldură:
— Primăvară, mama noastră,
te-au mîncat lupii pe coastă.
Of, ce-aș mai tăia o brazdă
s-aducem pîinea pe masă,
că poporu-ntreg așteaptă
pîinea noauă, dulce, coaptă!
Zice, și urgii răspund,
cu baroase'n cîmp bătînd.
Da' cît bat și iar răsbat
Stere pe ușă-a intrat,
a intrat, s-a prăvălit
cu găleata zăngănind,
cu viscolu-n ceafă-nfipt.
In găleată
apa-i piatră,
da' pe foc mi se deșteaptă,
bea nevasta ne-nvățată
și de boală scuturată.
Stere-i ca un pom tăiat,

lacrima-n ochi i-a-nghețat.
 — Am ajuns pe lângă casă.
 da' nu mai pot merge. Lasă...
 Cum răcnește iadu-n haltă
 stau toți adunați olaltă
 că și gîndu-i zăpădit
 și-ai vrea doar s-auzi sfîrșit
 horcăitu-nebunit,
 parcă-adormi, ai amorțit.
 Toți stau doborîți, mutește,
 Panaghiță se sucește
 și din coșul de răchite
 scoate trei ouă cojite
 și de-a-ntregul le înghite
 și privește-n jur de sine
 să nu-l vadă oarecine,
 scoate iute-un clondiraș
 și sughite-un rachiaș
 și-apoi stă iar nemișcat
 ca un miel nevinovat,
 of, cădea-i-ar paru-n cap!
 Da' bălanul îl vedea
 și-i zicea:
 — Fiu de căfea,
 n-ai văzut
 astă
 nevestă
 cum plîngea cu pruncu-n brațe?
 Mă, chiabure, n-ai văzut?
 Sta-ți-ar rachiașu-n git!

Și deodată-n hău și vaier
 intră un cuțit în aer,
 țipăt de-om înjunghiat
 și la inimă secăt.
 Nu-i țipăt de-njunghiat
 și la inimă secăt,
 ci sirenă mugitoare,
 se ascute și-acum moare
 și acum iarăș o doare.
 Sar oameni din amorteală
 da' nu știu ce e pe-afară,
 și sirena plînge, cheamă
 și viscolul o destramă.
 Stere, ceferist bătrîn,
 cu mustețile de fîn,
 bate talpa înghețată:
 — Cere-ntr-ajutor, măi tată!
 Și căciula iar și-ndeasă
 în iad înc-odată să iasă.
 Voinicelul cel bălan
 strînge și el de suman:
 — Dacă cere-ntr-ajutor.

Biblioteca Regională
 Cluj-Napoca
 12.04.2011

haide, bade, amîndoi!
 Și înșfacă un topor
 și s-aruncă în vișor.
 Panaghiță stă pe loc,
 se trăgea mai lîngă foc
 și-și zicea și-i blestema:
 — Duceți-vă, na-ți mai sta,
 lua-v-ar dracu' pe-amîndoi
 și pe toți ăia ca voi,
 și mașina tot cu voi,
 da' s-ajung întii cu ea
 pîn-la trebușoara mea!

Vîntul tropotea pe-afară,
 joc că își bătea de gară,
 sirena-avea glas de pară.
 Sirena ce mi-ți era?
 Cînd toată lumea fugea,
 Savu sta cu mașina,
 cu fochistu-alătura.
 Baba cloanța viscoloai
 și-asmuțea copiii droaie,
 mașina s-o-nțepenească,
 suflarea să le-o răcească,
 în sloiuri să mi-i zidească,
 să nu se mai pomenească.
 Pe fereștile înguste
 lupi de ger intrau cu sute,
 apa în cazan sfîrșea,
 cărbunii piereau sub nea,
 mașina abia trăia,
 dar Savu nu se dădea,
 ce gîndea și ce făcea?
 Zăpadă-n palme lua,
 fereștile astupa,
 zăpada că-mi îngheța
 și pe Savu îl păzea
 să-și grijească mașina.
 Și ținea cazanu-ncins,
 focul mi-l ținea aprins,
 fața-n flăcări se pîrlea
 și-n spinare ghiață-avea
 Cucu Savu
 din Ploești,
 din neamuri
 muncitorești,
 cu obraz mînjit de fum,
 de copil plecat la drum,
 stăpîn pe locomotivă
 că nu-i stă nimic potrivă!
 Viscoloai-ă nebunită
 părul și-l smulgea, smintită,
 și cu funie de sloi

îi lega pe amîndoi,
 funie sticloasă,
 cît omul de groasă,
 îi lega de roți, de șină,
 să nu mai vadă lumină.
 Zăpezi pe cărbuni curgeau,
 cărbunii nu se vedeau,
 cei doi numai se priveau,
 apa-n cazan drămuiau,
 da' cărbuni de-acuma n-au!
 Ochii le ardeau în foc,
 că-s trei zile la mijloc
 de cînd n-au dormit de loc,
 și de-o zi și-o noapte lungă
 viața viscolu-o alungă.
 Viscolul intra în oase,
 da' mașina cum s-o lase,
 că-i de frații lor lucrată
 și de-o lume așteptată,
 nu-i mașină,
 ci uzină,
 dată lui Savu în mînă,
 casa lui, mașina lui,
 n-o lasă el greului.
 Cînd n-au mai avut cărbune
 fochistul a prins să sune
 doar o veni oarecine.

Stere și cu cel bălan
 din morman într-un troian
 s-au împins, s-au răsucit,
 vișorul i-a despărțit,
 cel bălan mi s-a tîrît
 în zăpada pîn-la gît
 și-a ajuns
 de ger străpuns
 cu toporul strîns în mînă
 pînă colo la mașină.
 Cînd dă cu toporu-n sloi
 lingă el mai sînt vreo doi,
 Că de unde, de neunde,
 au venit să mi-l ajute
 pe Savu
 mecanicu
 că-l ține prins viscolu'.

— Haideți, măi, pe sloi, spărgeți-i!
 Și se năpusteau băieții
 și în tender se urcau
 prin zăpadă înotau
 și în pumni
 luau cărbuni
 ca să ardă focul bun.

*Și Savu ce mai făcea?
Zăpadă-n găleți lua
și-n cazan mi ți-o turna
ca să-nmulțească apa.*

*Viscoloaia-n crucea nopții
se dădea de ceasul morții
cu-o falcă-n cer
și una-n pământ
vărsa blesteme de vînt
cînd vedea că i-a fost scrisa
s-o piardă-n cazan pe fi-sa,
pe Savu să nu-l omcare
ci să-i dea ajutorare.*

*Da' Stere unde umbla?
Baba Cloanța mi-l prindea
și-ntr-un zid mi-l repezea,
sîngele că-l podidea
și-n nămete-aluneca
și acolo-l aștepta
casă
nouă-n var curat,
nevastă
de ghiață-n pat.
Baba Cloanța, ucigașă,
în ghiață-l prindea ca-n fașă,
ghiață de foc,
cu rît de porc,
ghiață de ger,
ghiață de fier,
ghiață groasă,
ghiață de oase,
ghiață de ghiață,
inimă, taci și înghiață.*

*Maică, feții mei,
multe-s zile trei
cînd nu știi de-i zi sau ce-i.
Cînd iadul a ostenit,
soare alb a răsărit
peste-un cîmp înțepenit.
Da-n mijlocul cîmpului
stă mașina Savului
și răsuflă ostenită,
da' de nimeni biruită.
Fleana cea tinerică,
ne-nvățată nevestică,
voinicelul cel bălan,
de pe-aici, băragănean,
și toți frații lor de-amar,
ies de unde-au stat chirciți
de urgie fugăriți,*

și cu drugi și cu topoare
scot mașina din prinsoare,
o desfac din funii groase,
că mașina cum s-o lase,
că-i de frații lor lucrată
și de-o lumea așteptată,
nu-i mașină,
ci uzină,
dată lor acum în mână.
Panaghiță vorbea tare,
stînd cu coșul în spinare:
— Așa, nene, repejor!
Of, ed ce nu pot să sbor,
că-aici îmi pierd zilele
și se duc trenurile!
Cel bălan din lucru-a stat
în lopată rezemat:
— Mă belea, nu taci din gură?
Cînd ți-oi da o'nvățătură,
toate oasele îți moi.
Ne-om scăpa noi și de voi!
Panaghiță ce să spună?
Incerca s-o dea pe-a bună
și un tîrnăcop lua
și-n sloiuri se repezea,
dacă-ar fi fost după el
ar fi izbit în oțel,
da-l vedea o lume-ntreagă,
și-apoi el cu ce să meargă?
Și lucrau cu toți, cu zor,
dînd lui Savu ajutor.
Numa' unu' nu lucra,
că-n zăpezi se odihnea,
neajuns la casa sa,
Stere, ceferist bătrîn,
cu mustețile de fin.
Pomeniți-l, oameni buni!

Apoi după două zile,
îmi venea plugul pe șine,
taur greu, întăritat,
de omăt înfometat,
locul tot l-a curățat.
Și cînd trenul a plecat
cine lin mi l-a mînat?
Cucu Savu
din Ploești,
din neamuri
muncitorești,
cu obraz mînjit de fum,
de copil plecat la drum,
stăpîn pe locomotivă
că nu-i stă nimic potrivă.

*Mașina mergea pe dată,
că-i de frații lui lucrată
și de-o lume așteptată,
nu-i mașină,
ci uzină,
dată lui Savu în mînă,
casa lui, mașina lui,
bucuria drumului.*

*Și-n cîntarea roșilor
în gîndul oamenilor
se isca un glas de dor:
— Primăvară, mama noastră,
ia zăpada de pe coastă
să intrăm cu plugu-n brazdă,
s-aducem pîinea pe masă,
că poporu-ntreg așteaptă
pîinea nouă, dulce, coaptă!*

*Asta-i fapta Savului
și-a tovarășilor lui.*

INSPIRAȚIE

Senatorul Grigoriță Sturzesco, marele proprietar al moșiei Sturzeștii din Vale, stând comod răsturnat într'un fotoliu de piele fină, cetea, cu atenția încordată, ziarul cât un cerșaf al partidului dela putere... Deodată, se opri din cetit, mototoli foaia politică și o aruncă deoparte ca pe o cârpă murdară.

Sprijinindu-se în coate, reuși să-și salte respectabilul său abdomen și să pună pe picioare, cu mare greutate, un trup voluminos, de cel puțin o sută de kilograme.

Ochii bulbucăți și rotunzi se bulbucară și mai rău, gata parcă să-i iasă din cap... După un gest hotărît, prinse a măsura camera, cu pași inegali, vorbind singur, cu glas tremurat de indignare:

„Ce prostii îndrugă dobitocul!... M'a pus să semnez o tâmpenie care m'a compromis în fața cetitorilor mei! Cum o să mă pot impune prin scri-sul unui astfel de imbecil?“

Ca să-și verse mai repede necazul pe „imbecilul“ care l-a compromis, își chemă omul de serviciu...

Când omul de încredere, bătrânul Jan, se arătă în ușă, îl întâmpină răstit:

— Și tu, ce vrei?

— M'ați chemat... sărut mâna!...

— Bine zici!... Te-am chemat... Du-te și vezi dacă tânărul cel netuns care mi-a adus ziarul, mai așteaptă în bibliotecă...

— E tot acolo...

— Poftește-l să vie imediat la mine!...

Voluminosul senator se sili să-și mai potolească mânia de care era cuprins.

Il primi pe „imbecil“ cu un zâmbet cleios, un fel de rânjet ironic:

— Mulțumesc, foarte mulțumesc!... Ai reușit să mă compromiți față de cetitorii mei!... Articolul d'întâi a fost bun, ce să zic? Dar articolul de azi, e o prostie!... Da, e o prostie!... Știu ce spun!.. Și, mă rog, dece te uiți așa de mirat la mine?... Sunt supărat.. Dacă această prostie n'ar fi purtat semnătura mea, mi-ar fi fost indiferent...

— Eu știu?... Ce să vă spun? — se scuză autorul articolului. — Am fost, se vede, rău inspirat...

— Trebuia să fii bine inspirat! — porunci boierul. — Doar știai că articolul va fi semnat de mine, nu de dumneata!... Dar dumneata ai abuzat de încrederea ce ți-am acordat-o!

— Vă rog, n'am abuzat... Eu v'am dat să cetiți articolul înainte să-l semnați... și l-ați cetit pe îndelete...

— Ce îndelete?... Doar am aruncat o privire fugitivă... Știi tare bine că n'am timp să mă ocup de toate fleacurile!...

Scârbit de modul cum îi vorbea acest căpățânos încrezut, autorul îl privi țintă drept în ochi:

— Eu cred, domnule senator, că critica pe care o faceți articolului meu, e prea aspră și nici nu-i justă. Ar trebui să mai întrebați și pe alții dacă...

Fu întrerupt însă de intrarea servitorului:

— A venit conu Costache Vârtejan...

— Poștește-l numaidecât... (spre autor)—Dumneata mai așteaptă puțin în bibliotecă... Trebuie să-ți vorbesc!...

Conu Costache, politician și bun prieten al moșierului, nici nu trecu bine pragul și întreabă surprins:

— Cine fu nespălatul care cât p'aci să dea buzna peste mine?

— Ia, un nenorocit! — îl recomandă boierul. Vine să-l ajut. Zilnic mă plictisește, imbecilul ăsta. Azi, a reușit chiar să mă supere!...

— Dece primești pe toți golani în casă?

— Ce să fac?... Politica!.. (schimbând vorba)—Și tu? Ce vânt te aduce?

— Vin dela președinția consiliului... Am avut fericirea să vorbesc cu *premierul*... A fost de o amabilitate extremă. Apropos, a întrebat și de tine.

— A întrebat? — se îmbujoră la față de plăcere, senatorul.

— Și ți-a cetit articolul, mi-a spus.

Roseața din fața senatorului deveni vineție... Cu respirația tăiată, se bâlbâi:

— Și... și... zici că... l-a cetit?

— Da... Și i-a plăcut... S'a mirat chiar că ai talent la scris... Apoi, zâmbind, a adăugat: „Dacă Grigoriță al nostru stă mut în timpul desbaterilor, în schimb are mult merit...”

— Va să zică i-a plăcut! — nu putu să-și ascundă mirarea și mulțumirea Grigoriță Sturzescu.

— Dece să nu-i fi plăcut?

— Vezi că... l-am scris cam în grabă!... explică moșierul.

— N'are importanță! Ce mai vrei?... Și să știi că ai crescut în stima șefului! Să nu te miri dacă în curând vei fi socotit drept ministeriabil... Asta am venit să-ți spun și te las, că-s foarte grăbit...

După plecarea prietenului său bun, senatorul rămase îngândurat:

„Va să zică așa, șefule!... Stau mut în timpul dezbaterilor! Ei bine, îți voi dovedi că pot să și vorbesc!”

Se grăbi apoi să-l întrebe pe servitor dacă domnul cel netuns plecase cumva...

— N'a plecat... Așteaptă...

— Cheamă-l imediat...

„Domnul cel netuns”, un tânăr palid, cu ochii vii, cu bucle negre care încadrau o frunte înaltă, rămase mirat găsindu-l pe boier bine dispus.

Fu primit altfel de cum fusese primit până atunci:

— Cred, tinere — se legăna boierul — că n'o să-mi păstrezi „ranchiun” fiindcă am criticat cam aspru opera dumitale... M'ai găsit într-o dispoziție cam rea. Eram supărat din diferite alte cauze...

— Nu sunt atât de pretențios — răspunse scriitorul.

— Ei, acum că ne-am împăcat, ia loc, te rog, că avem de pus la cale ceva foarte important pentru noi... Uite despre cee vorba, și te rog să fii atent: Chiar în sesiunea asta va veni și în discuția Senatului, un proiect de lege relativ la modificarea regimului nostru silvic. Mă voi înscrie și eu să iau parte la discuție. Ce zici? Ai putea să-mi scrii un mic discurs de protestare în contra devastărilor și defrișerilor pădurilor statului?... Te poți servi de toate cărțile din biblioteca mea... Ce zici?...

— Voi face tot posibilul să satisfac dorința d-voastră!

— Eram sigur! — se însenină boierul... Te asigur că pentru munca depusă, vei fi bine răsplătit... Acum, pentru deocamdată, îți dau o recomandare către casieria Senatului.

Mâzgălind apoi o foaie din carnetul său, adăugă:

— Te vei prezenta casierului și, fără discuție, vei fi plătit... Și acum spor la muncă și nu uita că eu voi ține discursul, nu dumneata! Deci atenție și o bună... inspirație!

Rămas singur, reflectă:

— Dece să-l plătesc din punga mea! Lucrează doar în folosul nostru, deci al țării!.. Bine înțeles, cu concursul meu dezinteresat...

PUIUL DE MOȚ

E mult de-atunci. Trecut-au anii
De douăzeci de ori. Mă miră.
Cireșii 'n curte înfloriră,
Cinstindu-mi singuri viața, anii.
In satul meu pitit pe vale,
Cu uliți strâmbe și bătrâne
Pe inserat cu pas agale
Coboară bacia de la stâne. •
Și'n urma lor prin munți rămâne
Ecoul doinelor natale...
Și e frumos prin partea noastră!
Sunt dealuri ce-și zburlesc pădurea,
Prin ea cătam umblând pe-aiurea
Vestita „pasăre măiastră”...
E mult de-atunci... Țin minte bine:
Aveam un prieten bun de joacă,
Prindeam hulubii de prin frasini
Ori i-alungam bătând din toacă.
Il poreclisem „Păsărilă”,
Că era meșter în capcane,
Cu el porneam la vânătoare
Cu puști și arcuri năzdrăvane.
Cât pumnul, un mălai de-acasă
Duceam în traistă amândoi.
Atât aveau ai noștri pe masă!
In colo, ce găseam și noi:
Puneam hulubii în frigare
Pe jar să dea în rumenit,
Și cu mălai mucegăit,
Postește bade la mâncare!
Apoi sub frasini sunători
Frumoase flucre făceam,
Ori printr'al ramurilor geam
Cu fața'n sus, priveam, priveam...
Și smei îmi făuream din nori,
Băteam în toacă ziua'ntreagă
Ori rătăceam după cireșe;

Mi-era pădurea tare dragă,
 Cu umbre răcoroase, dese...
 Cî Păsărilă lângă mine
 Căruț măestru meșterea
 Pe înverzitele coline,
 Cu el ca vîntul coboram.
 Și ca în basme ne credeam
 Și ne părea nespūs de bine!...
 Urca apoi cu el în spate
 Și'n ochii lui ghiceam un gînd:
 — „De ce căruțul n'o fi vrînd
 Să urce și în sus, fîrtate!?”
 Și zile'niregi se tot gîndea
 Și nu pierdea vr'un gînd aiurea,
 Doar vitele și le pierdea,
 Ce'n muget răscoleau pădurea...

Trece moțul pe cărare,
 Țîpă'n beznă o ciuvică,
 Dintr'un codru iese luna
 Mare cît o mămăligă.

M. Beniuc
 („Calea moțului“)

Coboram acasă pe'nserate,
 Pe cînd luna se 'ncurca prin nori
 Și ceream mălai. Ne amăgea
 Tata, șuguint de multe ori:
 „— Ia mai mergeți și mai prindeți lună
 Nu vedeți din deal cum vă îmbie?
 Mămăliga lunii-i tare bună!
 De-o'nhățați aduceți-mi și mie.
 Fratele-mi mai mic l-a și crezut
 Și-a plecat cu traista s'o aducă.
 De atîta drum i s'au făcut
 La picioare gâlce cît o nucă.
 Tot urca aprins înspre Găina
 Și spre ea ținea întinsă mîna...
 Luna însă prinsă nu s'a dat
 S'amăgească pe-alții a plecat...
 Seara pruncul s'a întors plîngînd
 Și-a bolit trei zile după lună,
 Câți copii ca el or fi umblat
 După ea pe-atunci să o supună?
 Nu era mălai și nici pămînt.
 Tatăl meu cioplea, flămînd, ciubară,
 La Arad la târg și le ducea.
 Ori umbla pe-aiurea peste țară,
 Glasul flămînzit se tânguia:
 „ — Hai la doniți bune, la ciubară!...

*Păsărilă și cu mine'n zori
Iar plecam cu vitele de-acasă,
Și pocneam cu biciul până'n nori
Chinuiți de foame nemiloasă.*

*Odată'n zori spre sat urcară
Mașini, și uruind, umplură
De fum moțeară bătătură...*

*In vale, au oprit. Boierii
Spre deal voră să pornească,
Prea mândră ne era pădurea
Boer la ea să nu râvnească.
Și au plecat în sus. Urcușul
Le-a scos sudori pe sub cămașă.
(Eu chiar atunci cu Păsărilă
Cu vitele porneam de-acasă.)
Și zăbovind un pic la poale
Dădeam mașinilor târcoale.
Dar ne-a văzut de sus boierul
Și a strigat să spargă cerul:
— „Ia ștergeți-o, ce-i dați târcoale!
Mașina m'a costat parale!”
N'o mai priviți așa obraznic,
Noi am fugit, l-am dat în... praznic!
Dar noaptea, hăt; flăcăi vreo cinci,
Ocara noastră s'o răzbune,
Veniră cu cuțite bune
(Să ia cauciuc pentru opinci)
Și zgâriară pe mașină:
„De vor boierii, să mai vină!
Le mulțumim de cauciuc”.
Cu noaptea'n spate Carul-Mare
Trecea prin cremenii scăpărând,
Scânței de stea tremurătoare,
Ca șovăiala unui gând.
Lui Păsărilă'n drumul său
Parcă-i păru de-odată rău
Nu că pe domni îi păgubise
Ci de mașina ce-o'ndrăgise.*

*Și mai departe împreună,
Păzeam chiaburilor cireada,
De mere ușuram ograda
Vecinilor în nopți cu lună.
Purtau pădurile de-o vreme
Coroana toamnei ruginie,
De-atunci, el nu mai vru să știe
Să urce vitele'n poene.
Căci lui îi rămăsese'n minte
Luciul mașinii ce-a trecut
Și să o mănă ar fi vrut*

*Cu-atâta dragoste fierbinte!
Să urce'n fuga mare dealul,
Să stea'n mașină, să conducă,
Mașina'n mâna lui să zboare
Peste păduri ca o nălucă.
Peste păduri, ori peste ape,
Așa, ca smeii din poveste...
(Și zile sta să își adape
Cu gânduri visele aceste).*

*Era în primăvară. Vântul,
Ca orice vânt, usca pământul,
In sat pe drumul plin de tină
Urcase o mașină iarăși,
Purtând în goană doi tovarăși.
Pădurea-și legăna verdeața
Pe culmile proptite'n cer,
Creștea din umbră dimineața,
In strigăt aspru de oier.
Cu Păsărilă-atunci în zori
Cu turma la păscut ne-am dus,
Spre vârful dealurilor, sus...
Privirea noastră de pe culmi
Mai largă decât orișicând,
Pe drumul străjuit de ulmi
Mașina o văzu urcând.
Și-atunci, în zorii aurii,
A tresărit sub șuba-i veche
Prietenul-mi cu ochi căprii
Ca două fulgere pereche.
A alergat spre ea, — foșneau
In urma lui cireșii'n floare —
Iar pietrele de sub picioare
In vale se rostogoleau.
Eu am rămas pe loc o clipă,
Apoi în urmă-i am plecat,
Și vântul cu a lui aripă
In colb mărunț m'a'nfășurat.*

*Lângă mașină amândoi,
Fricoși, în urmă ne-am oprit.
Depart, turmele de oi
Pășteau pe culme, liniștit.*

Iar prietenu-mi săltând privirea
 Pe 'ntinsul uliței pustii,
 Privind în jurul lui de-odată,
 Cu ochii umezi mă privi,
 Mai lucitori ca niciodată:
 — „Cei doi tovarăși au plecat
 Prin sat cu treburile lor,
 Iar oamenii vorbesc prin sat
 Că o să capete ogor.
 Și Păsărilă a cuprins
 În ochi moștile pământuri,
 De-aceste vorbe s'a aprins
 Cum ard pădurile sub vânturi...
 Târcoale dând mașinii-aceste,
 Cu teamă la motor priveam,
 Ori deslușeam atâtea lucruri
 Prin minunatul ochi de geam.
 N'a mai putut răbda și-atunci
 El în mașină s'a săltat,
 I se părea că drumuri lungi
 Cu ea, de-atuncea, a umblat,
 În zbor nebun, înaripat,
 Peste șosele, peste lunci...
 Volanul a cuprins, stângaci,
 Ca un flăcău întâiaș dată,
 Când strânge'n viața lui, o fată.
 — „Măi Păsărilă, vezi ce faci!“
 Dar el nu m'auzea, ci, dus
 Pe gânduri se'ncurca'n butoane:
 — „Vezi, frate, ăstea-s cărucioare,
 Merg singure pe deal în sus.“
 Deodat' un sunet prelungit
 Ne-a speriat: Din întâmplare,
 Prietenul a nimerit
 Clacsonul, și sunase tare.
 — „Măi, măi, a dracului mașină,
 Am apăsă-o unde-o doare!“
 Acum la fugă c'o să vină
 Tovarășii să ne omoare!“
 ...Cânta o mierlă ascușit
 În dimineața'nrouată,
 În fața noastră, deodată,
 Cei doi tovarăși s'au oprit.
 Ne-am speriat ca de bătae,
 Iar Păsărilă la volan
 Înmărmurise, și în van
 Căta să iasă, căci uitase,
 Când în mașină se urcase,
 În ce fel deschisese ușa.
 Șoferul apăsă ușor:
 — „Ei vezi, tovarășe, greu nu-i,
 Zâmbind îi spuse moșului.
 Și mi te-oi dumiri acușa.

Cum se pornește un motor.
Prinde volanul."

— „Ce volan?”

— „Ei, roata cea subțirică,
Cu ea conduci, și fără frică,
Pe drum te duce năzdrăvan."

— „Al cui ești tu?”

— „De-aici din sat.

Sunt moț. La stână m'am tocmit.
Ertăți-mă c'am îndrăznit
Și în mașină m'am urcat,
Dar mi-a plăcut, și când îmi place
Eu fac un lucru, și legat!
Nici dracu n'are ce îmi face!"
Surăse organizatorul,
Lui Păsărilă dându-i mâna:
„—E bun răspunsul, pentru asta
Te-oi duce acasă cu mașina!"
Și au plecat. Iar eu ca vântul
Prin sat umblai cu vestea, șfară.
Nespus de tare mi-era ciudă
Că m'au lăsat pe dinafară...

★

Mașina, prin moțescul sat,
Trecea pe drumu'mprăfoșat.
— „Da, Păsărilă mie-mi zice
Și-mi place calul ăst de fier".
— „Tu nu ai vrea să pleci de-aice
Pe la Arad, să fii șofer?"
— „Ba cum să nu", și vorba-i plină
I se opri în gât, de pripă,
Parcă se învîrți mașina
Cu el în trecătoarea clipă.
— „De vrei te iau cu noi acuma,
(Tovarășul l-a îndemnat)
Pe părul meu s'așterne bruma —
Și tot mi-e dor de învățat.
Dar tu, la vârsta ta cea crudă!
Deprins cu nemiloasa trudă!"
Băiatul a tăcut, și-o vreme,
Ce să răspundă se gândi.
— „De lucru, moțul nu se teme."
Răspunse'n urmă: „Voi veni!"
In fața casei veche, sură,
Mașina nouă a oprit.
Și pentru cea din urmă oară
Băiatu'n casă-a zăbovit.
.....
L-am întâlnit în drum, spre seară.
Îi coboram și turma lui,
Sunau tălângile alene

Cu glas de cântec amărui.

— „Să nu-mi mai spui, eu știu că pleci,”
I-am zis cu glasul tremurat.
„Pe-acolo ai de învățat,
De-acum prin multe ai să treci!”
El m'a privit — mi-aduc aminte —
Ma'mbrățișat și amândoi
Cu dragoste vom ține minte
Acel amurg căzând pe foi.

★

Trecură luni, apoi un an
Mănos trecu'n hambarul vremii.
Băiatul poate la rolan
Iși scutura povara temii —
Și poate când i-au dat permisul
La piept l-a strâns înfierbântat,
Cu-obrazul fraged, luminat,
Simțind că-și îplinește visul.

Acum să vină iar pe-aicea,
Să urce dealul plin de soare,
Să stea'n mașină, să conducă,
Mașina'n mâna lui să sboare
Peste păduri ca o nălucă!
Păduri cu coama legănată,
Ori focuri vesele vrăjite,
Cu flacăra catifelată
Ce-adorm privirile-obosite...
Și știu că în asemeni clipe
Să plece-ar vrea, măhnit, învins,
Dar altă dragoste îl ține
Deasupra cârților aprins.
De-i greu să'nvețe, vrerea-i mare!
Vrea bun șofer să fie, știu.
— Voi, munții mei cu vârful'n soare
De-l rechemăți e prea târziu!
Vi-i dor de el? Hei, va ajunge
Odată cu mașina sus,
Pe vârful cel mai nalt ce'mpunge
De veacuri cerul nerăpus!
Și va striga de-acolo tare:
— „Eu, Păsărilă, moț sărac,
Un gând mi-am împlinit, pe plac,
Și sunt stăpân pe larga zare!”

II

Cum cântă vântu-afară'n strună!
Se'ncruntă-a neauă Moș-Gerilă,
Dar cine vine? Asta-i bună!
E vechiul prieten Păsărilă.
În casă-i miros de gutue,

Odaia-i tare prietenoasă,
 Cu fața trasă și gălbue
 Șoferul a intrat în casă.
 M'am ridicat cu mâini întinse,
 În brațe ne-am cuprins cu foc:
 — „Măi, Păsărilă, măi, noroc!
 Și... bine ai venit, șofere!”
 Șoferul s'a desprins zâmbind,
 Tăcut și-a desbrăcat mantaua
 Pe care se topise neaua
 În boabe mici de mărgărint:
 — „Stai jos și spune-mi ce mai faci,
 Cu șoferitul cum te 'mpaci?
 Nu mi-ai mai scris?!... — Ei lasă... știu,
 Invățătura te-a furat.
 Ei, bine c'ai venit. Târziu
 Ți-au dat concediu? Ai mâncat?”
 — „Nu, nu mănânc, și... n'am conced,
 Eu... am plecat pe totdeauna,
 Mașini de-acuma — eu, niciuna
 N'oi mai conduce, asta cred!...
 Un an de zile la Arad...
 Am șoferit pe bulevarde.
 M'au criticat, și zău, mă arde...
 ...Ai fost vreodată criticat?...
 De ce să mai rămân?”

— „Ei, drace!
 Ci, zău, că tare te-ai prostit...
 Intreaga poftă mi-a pierit.
 Zău, m'ai mahnit!”

— „Eu n'am ce-ți face.”
 — „Vezi, Păsărilă, clipa când
 După un an ne-am revăzut,
 Cum să-ți mai spun... mi s'a părut
 O clipă nu ca orișicând.
 Ci ții tu minte clipa'n care
 Te-au dus la școală-acei tovarăși?
 Ei, uite, tot așa de mare
 Crezut-am clipa asta iarăși,
 Dar văd că nu...”

— „Ei lasă... lasă...
 Privirea și-a ascuns șoferul, —
 E rău că m'am întors acasă,
 E rău că a venit oierul?”
 — „Poți să te'ntorci în multe feluri,
 Măi Păsărilă, și îți spun
 Imi pare rău că am un prieten
 Pe care grijile-l supun.
 — „Pe mine ? a strigat șoferul,
 Cu ochii strălucind ca fierul,
 Ascultă-mă să-ți povestesc
 Cu-a mea întâmplare cum a fost
 De n'am dreptate, fă-mă prost!”

Și Păsărilă a'nceput
 Să povestească. Prin odae
 Aprinsa focului văpae
 Juca peste pereți, tăcut.
 Afară, fulgii se jucau
 Sfielnici, lenevoși, apoi,
 Aduși de vânt în pale moi,
 Pe geamul cald se prelingeau.
 Mi-a spus povestea lui și parcă
 O văd aevea întâmplată
 Pe bulevardele-arădene
 Cu fața largă și curată:

Mașina-școală pe o stradă
 Ca un bețiv trecut-a azi.
 Din trotuare'n trotuare
 Și totuși cu șoferul treaz.
 — „Nu stăpânești volanul bine!
 Să nu izbești în vre-un castan!”
 — „Tovarășe, mă iartă, dară
 La car eu n'am avut volan.”
 Privi aiurea Păsărilă,
 Zâmbind ușor apoi deodat'
 Fără să vrea izbi cu „Școala”
 În trotuarul celălalt.
 — „Ei drace, ia mai cască ochii,
 Fii mai atent, privirea sus!”
 Lui Păsărilă ca o palmă
 I-a răsunat cuvântul spus.

O altă zi. În goană trece
 Un autobus pe lângă haltă.
 Acum oprește Păsărilă
 Dar la oprirea cealaltă.
 Pe semne n'a băgat de seamă,
 Și pân' la urmă-i lucru mare?
 La o oprire ne'nsemnată
 Vreo zece inși să nu coboare!

— „Mă Păsărilă, măi băiete,
 Când pleacă autobusul tău?”
 — „Măi las-o, nene pe'ndelete,
 Venii prea repede și eu.
 Și-aicea la sfârșit de rută
 Mai odihnesc, că-i tare greu.”
 Și clipele se scutur' iute,
 Iar oamenii așteaptă'n van,
 Trec clipele de preț pierdute,
 Șoferul nu e la volan...

În garaj, mașinile așteaptă,
 Unele de mult au și plecat.
 Păsărilă pașii și-i îndreaptă
 Spre-autobusu'n noapte cufundat.
 Vrea motorul singur să-l pornească,
 Dar motorul parcă a oftat.
 Și în van mai vrea să învâртеască
 Păsărilă, - al nostru manivela.
 Nu-l ascultă fierul'nșepenit!
 — „Iar s'o fi stricat vreo piesă pe la
 Autobusul ăsta îndrăcit!
 N'am putut să stau și eu acasă,
 Să desfac motorul, să-l repar,
 Vremea bună mi-am pierdut-o, iară,
 Călătorii mă înjură iar!“
 Ceilalți tovarăși au pornit,
 Poate-acum mașinile li-s pline
 De tovarăși așteptând grăbit
 Să coboare'n drumul spre uzine.
 Zorii se apleacă spre pământ,
 Păsărilă prea grăbit repară,
 Uite-o piuliță, cum s'a frânt!
 Gura i-e uscată și amară.
 Soarele strecoară în garaj
 Raze slabe plutitoare 'n vânt...
 Însfârșit motorul merge strună,
 Păsărilă sare la volan.
 Autobusu 'n goana lui nebună,
 Năruie troian după troian.
 A ajuns la haltă și-a oprit.
 Păsărilă de mânie-aprins,
 Pe zăpada albă a sărit.
 Oamenii așteptau nerăbdători!
 — „Măi șofere, de atâtea ori
 Prea târziu în haltă ai sosit!
 Așteptăm în frig.“

— „Poftim, urcați.

V'a spus cineva să așteptați?!“
 A urcat cu fața încruntată
 Și-a pornit mașina dintr'odată,
 Frigul aspru scânteia sub roți,
 Bolta ca o mare înghețată
 Stă deasupra grea și nemișcată.
 În mașină călătorii toți
 S'au pornit pe râsete de-odată.
 Păsărilă prea mirat își trece
 Prin mașină, încruntat, privirea.
 O hârtie peste geamul rece
 E lipită, — l-a cuprins uimirea.
 Călători cu fețele vioaie
 Descifrau ce era scris pe foaie:
 „Păsărilă, Păsărilă,
 De mașină nu ți-e milă,

*Tu când oamenii te-așteaptă
Deabia dormi pe partea dreaptă.
Și te'ntorci pe cealaltă.
Halta-i plină.
Nu-i mașină?
Oare cine e de vină?
Iți strigăm din haltă toți:
Vai și-amar de-asemeni moți,
Și strigăm să spargem norii
Vrem mașină!!*

—Călătorii—

*Păsărilă tare s'a 'ncruntat,
L-a cuprins o ciudă de nespus,
Brațul pe volan și l-a'ncordat
De-a scrâșnit întregul autobus.
— „Cine-o fi? Acum mi-a pus cunună!
Să aștepte! Dacă nu, să plece.
Nu i-oi aștepta eu de cu lună
Pe-așa vreme aprigă și rece,
Și-apoi sunt șofer și-i dau la dracu!
Nu li-s slugă cum le-ar fi lor placu!”
Dar mai tare râsul s'a pornit
Ca un val răzbunător și greu.
In oglindă roșu s'a privit
Păsărilă; oamenii mereu,
Descifrau cu râset vers de vers.
Poezia asta le-a plăcut.
Autobusul hohotea și'n mers.
Pe asfaltul lunecos și ud.
N'a'ndrăznit o vreme Păsărilă,
Spre hârtie mâna s'o întindă,
Râsetele pline, fără milă,
Le privea cu ură prin oglindă.
Dar de-odată a desprins hârtia
Furios și roșu ca bujorul.
— „Mai tăceți acum cu gălăgia,
Că-mi stricați de-atâta răs, motorul!
Alte vorbe nu i-au mai venit.
C'ar fi spus el multe, dar a fost
Rușinat că-l crede lumea prost.*

*Nu mai e hârtia buclucașă,
Dar aude deseori prin hălți
Vocile cu ascuțiș de dălți:
„Păsărilă, Păsărilă
De mașină nu ți-e milă
Tu când oamenii te-așteaptă
De-abia dormi pe partea dreaptă
Și te'ntorci pe cealaltă....”
Cântecul cu vorbe de ocară
Oamenii îl știu pe dinafară.
Păsărilă arde de rușine
Și ar vrea să fugă undeva,*

De așa blestem să nu mai dea.
De necaz privirile-i sunt pline:
— „Foaia-am rupt-o, n'am făcut nimic,
Prea sunt iute și eu la mânie,
Pân' la urmă, drace, ce să zic,
Tot e drept ce scrie pe hârtie!”

De-atuncea zile au trecut
Și pe tânjală s'a lăsat,
Ca un șuvoi după furtună.
Nu mai citea, credea că știe
Cum să pornească un motor.
— „Nu e destul? Și ce mai vor
Și ei cu-atâta teorie!?”
Profesor doară n'o să fiu.
Broșurile le dau la dracu!
Doar sunt flăcău și nu mi-e placul
De coada cărții să mă țin.
Să fiu la timp cu autobusul
Atâta doar, și-atunci e bine.
Că nu mai vreau ca înainte
Să rădă oamenii de mine.”

E un club pe-o stradă liniștită
Și pe-aici șoferii se adună.
Astăzi sala mare e tixită,
Au șoferii multe să își spună.
Trecătorii mai privesc de-afară
Cum s'au strâns șoferii împreună.
De, ședința nu-i o faptă rară,
Dar e rară o ședință bună!
Fum, țigări. Ședința a'nceput.
— „Măi, tovarăși, se aude-un glas,
Să vorbesc de Păsărilă-ași vrea,
Că mirați șoferii au rămas
De purtarea lui atât de rea.
Călătorii toți se plâng de-o vreme,
Că-umblă rar mașina'n cartier
N'au nevoie de așa șofer!
Vor în loc pe altul să îl cheme.
Nu învață, leneș e. Și-apoi,
Sfaturi de la nimeni nu primește.
Ce-a citit poți număra pe dește.
N'are ce să'nvețe de la noi?”
— „Măi tovarăși, cer și eu cuvântul!
(Păsărilă-i foc: — „Ce dați năvală?”).
— „Ia nu te băga așa ca vântul!”
(S'au întors privirile prin sală).
Păsărilă s'a sculat de-odată:
— „Nu sunt bun? E vorbă să mă schimb
Asta vreți? Ei bine, până-acasă

Știe Păsărilă să se plimbe!
 — „N'ai cuvântul, frate!“ — „Asta-i bună!
 Și vă rog lăsați-mă în pace!
 Eu trăiesc așa precum îmi place!
 Acum plec... Noroc!.. și... voe bună!“
 Și-a ieșit cu vișorul prin plete
 De-a trântit cu ușa de perete.

.
 Afară cerul iernii rece
 Cernea zăpada pe trotuar,
 Cu Păsărilă nu se'ntrece
 Pe stradă crivățul hoinar.
 Ajunse la cămin. Pe gânduri.
 Dădu târziu să se desbrace,
 Dar vorbele de la ședință
 O noapte nu-l lăsară'n pace!
 Era'nciudat. Privi'ncăperea
 Cu sufletul amar și trist.
 Și'n silă iar luă broșura
 Despre-un șofer sutamiist.
 O răsuci din nou în mână
 Apoi se dete păgubaș:
 — „Sunt mare prost! S'ajung pe asta
 Când sunt o cârpă de codaș?!“
 Prin dormitor își duse pașii
 Prea înciudat, strângându-și gura,
 Se apleacă apoi de-odată
 Și rupse'nfuriat broșura.

Trenul trece, trenul trece,
 Neaua-i mare, vântu-i rece,
 Noaptea scutură din ramuri
 Flori de ghiață peste geamuri,
 Răsuflarea e amară.
 Păsărilă-i doar pe gânduri,
 Singur în căldura glugii.
 Somnul geana nu-i apasă.
 (Poate l-a uitat acasă
 La Cămin în clipa fugii).
 Trenul a oprit în gară,
 Intră vântul depe-afară
 A urcat un singur om.
 Plin de neauă, în vagon:
 — „Bună sara!“
 — „Bună...“
 — „Mai găsesc vreun loc?“
 — „Uite, lângă mine,
 Ai avut noroc“.
 — „Unde mergi?“
 — „La Șebiș“ —
 Omul a răspuns.
 Și pe Păsărilă

L-a privit pe-ascuns.
 — „Dar matale, unde?“
 (Omul l-a 'ntrebat)
 Tresărind, șoferul
 N'a răspuns îndat'.
 ...„Merg... mă duc... acasă...
 Am conced de ieri!
 Am aproape-o lună!!
 Știi... eu sunt șofer!“
 Și roși ca racul
 De așa minciună.
 — „Da, șofer? Ascultă,
 Ce mai cânt ciudat
 Auzii băete,
 Astăzi la Arad:
 „Păsărilă, Păsărilă,
 De mașină nu ți-e milă!
 Tu când oamenii te-așteaptă
 De-abea dormi pe partea dreaptă
 Și te 'ntorci pe ceealaltă!
 Iți strigăm din haltă toți
 Vai și-amar de-asemeni moți!“
 Vezi de-aceea-ți spun
 De-l cunoști cumva,
 Spune-i că noi, moșii
 Nu îl vrem așa“.
 — Vezi asta-i întâmplarea toată
 Prietene, și-adevărată,

Trecând tăcuți în lungul văii,
 Noi frământam omătul gros.
 Iși amușise zurgălăii
 Pe uliți satul sgomotos.
 De-odată pe îngustul drum
 Cuminte cobora o turmă.
 Șoferul a privit-o lung,
 Și s'a trezit cu ani în urmă.
 (O amintire ca un fum:)
 Vară era, pe-aceeași cale
 Trecea un pui de moț, oier,
 Aceiași pomi, aceleași pale
 De vânt. Aceiași nori pe cer.
 Era desculț prin mărăcini,
 Cu turma, și era flămând.
 Il sângerau adesea spini
 În trupul tânăr și plăpând.
 Avea un prieten bun de joacă.
 E mult de-atunci, dar ține minte.
 Prindea hulubii de prin frasini,
 Ori i-alunga bătând din toacă..
 Punea hulubii în frigare
 Pe jar să dea în rumenit,

Și cu mălai mucegăit,
 Poștește bade la mâncare!
 Și Păsărilă a oftat
 Privind la mine deodată:
 — „Măi prietene, am fost argat,
 Dar n'oi mai fi eu niciodată!
 Șofer să fii, întreaga țară,
 Să o străbați pe drumuri lungi,
 În miez de caldă primăvară
 Pe căi umbroase să ajungi.
 Pe ale patriei meleaguri
 Liber să treci. Cu alți șoferi
 Cu autobusele șiraguri
 Să legeni iarăși pasageri.
 Sub cerul clar, sub stele poate,
 Să umbli pe străbune căi,
 Pe vârș de munte cocoțate
 Ori așternute peste văi,
 Să simți cum inima-ți tresare
 Când treci, ca vântul la răscruci,
 Când alte autobuse pleacă
 O clipă doar în praf te'neacă,
 Iar tu te duci mereu, te duci...
 Și parcă urci, și parcă zbori,
 Și-atâtea căi, câmpii natale,
 Întreaga patrie în drum
 Cu bogății îți iese 'n cale!“
 Eu am rămas mirat: — „Dar bine,
 Măi Păsărilă, ce-i cu tine?!”
 — „Nimic, m'a apucat așa
 Un dor de meseria mea...”

Acasă, singur, Păsărilă
 Stătea ursuz cu gând-amar,
 Sunau la sănii clopoșei
 Cu glasul mărunțel și clar.
 Privea pe drum aninii, valea
 Și parcă auzea din nou
 Tălângile ca un ecou
 Înspre păduri suindu-și calea.
 Se ridică, și'n lung odaia
 O măsură cu ochii vii,
 De multe-i amintea odaia
 Truditei lui copilării.
 De-odată, într'un colț, pruncia
 Păstrase peste ani un semn;
 Zări cu inima învinsă
 Străvechiul lui căruț de lemn.
 — „Căruțul meu, oare cu tine
 Ca vântul iute coboram
 Pe înverzitele coline
 Și-apoi în spate te urcam?”

Da, tu mi-ai bucurat pruncia,
 Tu mi-ai fost sâmbure de vis.
 Acuma văd această viață,
 Ce cale mare mi-a deschis.
 Nu, visul meu, căruțul meu;
 Sunt moț, și nu se lasă moțul,
 Și am fugit. cum fuge hoțul
 Și n'am dat piept cu niciun greu

„Prieten drag,
 Mă reîntorc șofer să fiu.
 Mașina iarăși m'a chemat.
 Să nu te miri. Și n'am uitat,
 Acum că trebuie să-ți scriu“.

Nu m'am mirat. Știam de-atunci
 Că nu va sta prea mult acasă.
 Șoferul pe drumeaguri lungi
 Tăia acum zăpada deasă...

— „Hai noroc, tovarăș Păsărilă,
 Ai adus de-acas' un pic de vin?“
 — „Am adus, veniți de beți, tovarăși,
 La mașină rezervor-i plin“.
 Râd șoferii, Păsărilă râde,
 Măinele frățește și le-au dat.
 — „Păsărilă, stai cu noi, băiete,
 Știi ce rău a fost că ai plecat!“
 Păsărilă și-a simțit privirea
 Umezită'n ceață o clipită.
 — „Măi, tovarăși, știți voi cum mi-e firea,
 Parcă-i o mașină învechită!“
 — „Nu-i nimic, te-om ajuta de-acuma
 Și'mpreună-om învăța de-i greu,
 Poate peste ani ne-o ninge bruma,
 Și vom fi alături, mereu!“
 Rușinat se simte Păsărilă.
 Dar s'arată tare. E firesc...
 Știu șoferii ce-i cu el, pe semne,
 Dar s'au strâns în juru-i și glumesc.
 Autobusul trece prin oraș,
 Păsărilă mânuiește bine.
 De-odată drept din față vine
 Un camion, un „SKODA“-uriaș
 O tăbliță prinsă e pe geam:
 „Cluj-sutamiist“ — zâmbea șoferul.
 Păsărilă-asemeni a zâmbit,
 Și de-odată mândru s'a simțit
 Că mașina și-o conduce iarăși
 Și că are-asemenea tovarăși...

URMELE

Brusc, temperatura îi crescuse; bolnavului i se părea că, în ciuda soarelui dogoritor, afară continuă să ningă. De necrezut: cerul era senin, fără pic de nori, iar din înălțimea lui fără de hotar, cădeau fulgi de nea, mari cât frunza de stejar. Cădeau lin, acoperind la nesfârșit drumeagurile, potecile, cătunele. Un câmp alb, neîntinat, se întindea până hăt, departe, cât vedeai cu ochii. El însă, bolnavul, nu se temea de această întindere necunoscută și mergea înainte, afundându-se din ce în ce mai mult în nămeții strălucitori, care-i luau vederea. Curând, omătul îi ajunsese până la brâu, apoi până la piept și el rămânea locului, înspăimântat de un singur gând: „Numai de-ar sosi băieții la vreme!“ Incordându-și puterile, încercă să se smulgă din strânsoarea rece a zăpezii, dar nu izbuti. Și o clipă, avu senzația că alunecă într-o prăpastie de ghiață care se strânge cu o repezi-ciune uimitoare, înăbușindu-l. Instinctiv, încercă să se agațe de ceva nevăzut; se prăbuși însă, sleit de puteri.

Se trezi la poalele unui munte pietros și cenușiu. Recunoscuse muntele și începu să îngâne cu bucurie: „E Ceahlăul... e Ceahlăul“. Drept răspuns, bolnavul auzi ecoul tremurat al muntelui: „... hlăul... hlăul...“ Alt om, la auzul ecoului pornit din inima înălțimilor, ar fi luat-o la fugă, în jos, spre malul Bistriței înspumate; el însă, se minuna de parcă ar fi auzit chemarea mamei sale. După cum îi era obiceiul, dădu să se urce într'acolo de unde își luau sborul norii, când albi și liniștiți, când negri și întunecați — dar picioarele nu i se urneau. Abia acum descoperi că-l dor picioarele. Ostenit, vru să se așeze pe un pietroi, dar în aceeași clipă auzi un glas dușmănos:

— Dormi, pezevenghiule? Și de turmă cine să vadă, dracu?

În fața lui răsări ca din pământ, jupânul Grigore. Bolnavul rămase locului, împietrit de spaimă. Se întrebă: „De unde a mai ieșit și jupânul? Il știam mort de mult, încă dinainte de-a pleca eu la armată!“

— Ești ori nu sluga mea? Ți-am poruncit ori nu, să nu mai dormi? Jupânul Grigore înjură, după care prinse să rotească deasupra bolnavului o bâță cioturoasă. De astă dată, bolnavul răspunse, șuerând printre dinți:

— Ești mort, jupâne, n'ai să dai în mine... Ș'apoi, eu sunt cătană... cătană.

Grigore dispăru ca prin farmec. Bolnavul încercă să se ridice, dar picioarele continuau să-i ardă, de parcă o mână drăcească le dăduse foc. Gemu: „Picioarele... mă dor picioarele...“

La căpătâiul lui apăru o bătrână. Femeia avea o față tuciuire, mistuită de amărăciune. Începu să-l mângâie, șoptindu-i printre lacrimi

„Ai milă de mama ta bătrână... nu pleca dela Grigore. Ce vom mânca?”

Bolnavul îi simțea mâna caldă și odihnitoare, îi auzea șoaptele, iar atunci când deschise ochii, o zări plângând și închinându-se. Simți că trebuie să-i răspundă. Cu greu, deslipi buzele umflate și murmură:

— Mă bate, mamă, mă bate chiaburul...

Încercă din nou să se ridice, însă picioarele i se frângeau de durere; căzu în iarba înaltă și bogată. Picături de rouă, reci ca ghiata, îi împunseră pielea și o înfiorare plăcută și parcă de mult așteptată îi străbătu trupul mistuit de febră. Pe neașteptate, se pomeni în jurul său cu o turmă întreagă de oi. Animalele se apropiară de el, behăind. Și deodată, o oaie bucălată îl privi lung și strigă:

— Asta-i Ionică Alupului, ciobanul nostru...

— Alupului — strigară oile în cor.

— „M'au recunoscut” — își zise bolnavul copleșit, m'au recunoscut... „Ar fi dorit să apuce oaia și s'o mângâie, dar ea se dădu înapoi, speriată.

— Vai, Alupului... ce-i cu picioarele tale?

— Mă dor picioarele... picioarele, — se văita el, și din pricina suferinții izbucni în plâns. Plânse până ce simți, ca prin vis, o împunsătură. O liniște odihnitoare îi pătrunse în sânge, în inimă, în trupul vlăguit. În jurul său, imaginile se șterseră, făcând loc unei tăceri depline...

Două zile și două nopți s'a zbuciumat în delir Ion Alupului. Numai în cea de-a treia zi, când prin fereastra încăperii se strecurase o rază de soare, el deschise ochii, ca apoi să-i închidă imediat. Atunci, auzi glasul unei fete.

— Tovarășe doctor, bolnavul și-a revenit.

Ispitit să cunoască un bolnav care și-a revenit, Alupului deschise încăodată ochii. Întâlni, spre marea lui nedumerire, chipul frumos al unei fete necunoscute. Fata ședea lângă el, pe pat, ținându-i mâna. În spatele ei, bolnavul descoperi un bătrânel îmbrăcat într'un halat, cu o barbă mică, caraghioasă, de țap. Bătrânelul stătea în picioare și-l iscodea cu ochi plini de nădejde. Alupului îi auzi vocea:

— Ei, soldatule, ai înviat... Meriți felicitări!

Nici de data asta, lui Alupului nu-i venea să creadă că tocmai lui i se adresează cuvintele unui bătrânel care părea să fie doctor. Prevăzător, el își roti privirea prin încăpere, dar în afară de un pat părăsit, aflat în vecinătate, nu descoperi nimic altceva. Se uită rugător la cei doi oameni în halate albe, ca și cum le-ar fi cerut: „Spune-ți-mi, unde mă găsesc.” Și pentru că cei doi tăceau, Alupului, cu o mișcare bruscă, soldățească, încercă să se smulgă din pat. Un fulger de durere însă îl sfredeli în tălpi. Istovit, alunecă în așternut. Auzi din nou glasul omului cu barbă ca de țap:

— Ho, mai încet, degeratule!

„Degeratule!” Cuvânt care îi trezi, dintr'o dată, o mulțime de gânduri. Fără să vrea, strânse mâna fetei și întrebă cu un glas care i se păru străin din cale afară:

— Unde sunt băieții?

Își frânse întrebarea, ca și când o mână nevăzută îi făcuse semn să tacă, să nu vorbească de ceeace nu se cuvine în fața unor necunoscuți. Se liniști, de îndată ce auzi vocea doctorului:

— Potolește-te... hai, hai, fii cuminte. Băieții's la cazarmă...

O svâcnire scurtă a inimii îl făcu pe bolnav să-și lase pleoapele în jos

și să se cufunde într'o toropeală amețitoare. Adormi, continuând să strângă mâna fetei. •

Intr'un târziu, Alupului se trezi. Soarele asfințise de mult, iar amurgul cenușiu al iernii întunecase ferestrele spitalului. Constată că era singur în cameră și un gând îngrijorător puse stăpânire pe el. Cu teamă, începu să-și pipăie trupul, brațele; ajunsese cu degetele tremurânde la picioare și tresări înfricoșat: picioarele îi erau bandajate. Vroi să le miște, dar aceeași durere de foc îl săgetă până'n creștet. „Degeratule“... auzi el cuvintele doctorului. „Degeratule“... repetă el în gând și încercă să-și amintească de cele întâmplate și, mai ales, cum de-a fost cu putință ca el, soldatul Ion Alupului, care niciodată n'a zăcut bolnav, să ajungă la spital.

...Poposiseră în casa unui pădurar dela poalele muntelui Alb. Se odihniseră bine, la căldură, iar la despărțire, pădurarul pusese să fiarbă apă de ceai. Cei doi ostași, Alupului și Bucur, băuseră ceaiul la aceeași masă cu pădurarul singuratic. În semn de recunoștință pentru ospitalitate, Alupului — cu consimțământul tacit al lui Bucur — desfăcuse o cutie cu conserve. Pădurarul se împotrivise, spunând: „E hrana voastră, băieți... aveți cale lungă de mers“, — însă în cele din urmă cedase.

La plecare, păzitorul pădurii îi conduse până la cotul Calului, unde se despărțiseră. Pădurarul apucase spre sud, iar cei doi ostași spre nord, către cota H., având misiunea de a constata dacă terenul ales de comandant pentru exerciții era ori nu practicabil.

În ajun ninsese din belșug și urcușurile erau înzăpezite. Era greu de răzbit, mai ales că peste noapte se lăsase gerul, împietrind codrii, cerul, văzduhul.

Urcau tăcuți, precum se cuvenea la marșuri grele, încovoiați, cu umerii lăsați în jos, cu gâturile întinse, cu privirile în omăt. Alupului mergea înainte; celălalt venea în urma lui, la doi pași distanță. Amândoi păreau cufundați în propriile lor gânduri. Alupului se gândea când la pluton și la comandantul care-l aștepta, când la pădurarul care-i găzduise. „Trăiește ca un pustnic, — își zicea el, — nici tu nevastă, nici tu copii... Hm, ce om?! Adevărat al codrului! Și cu câtă durere ne-a povestit despre întâmplările din sat!“

După un timp, uită de pădurar și se văzu a avea reîntors la unitate, în satul din vale, stând drept, ca un brad, în fața comandantului. Acesta îl întrebă: „Ai venit, Alupului?“, iar el răspundea: „Tovarășe locotenent, misiunea a fost îndeplinită. Terenul pentru exerciții de tragere înclinată este practicabil...“

Pe semne că ultimele cuvinte le rostise destul de tare, căci Bucur îl întrebase:

— Hei, ce tot mormăi acolo?

Zâmbi și răspunse a șagă:

— Număr pașii făcuți.

Să fi fost trecut de ora prânzului, când făcură un alt popas, lângă o stână părăsită. Pe cerul limpede cobora un soare cu raze înțepătoare, ca de ghiță. Bucur aprinse un foc de vreascuri, iar când flăcările se înălțară, sfârâind și topind zăpada de pe cetini, cei doi își deschiseră ranitele și

începură să prânzească. Bucur mânca și își privea tovarășul de drum cu ochii mici, strânși din pricina luminii aspre a soarelui. Zise:

— Măi, Alupului, tot drumul m'am uitat la tine. Ai un mers de adevărat alpinist... mereu acelaș pas. Nu pierzi din cadență. Zău,—bine-i de urcat cu tine. Nu-i dai răgaz soldatului să rămână în urmă.

— Nu uita că sunt dela munte, dela poalele Ceahlăului, — răspunse celălalt. Și nu uita că am fost cioban. Ani de zile, am tot urcat și coborât oile lui Grigore.

Tăcură din nou. Fumară câte o țigară. Apoi, Alupului scoase harta, busola, și după o scurtă cercetare, spuse:

— Suntem pe drumul cel bun. Dela cealaltă stână, vom apuca pe scurtătura. Hai la drum...

Porniră. După un ceas și mai bine, cei doi soldați începuseră să ia piepțiș scurtătura, numită și „a căprioarelor“. Drumul era și mai anevoios; se încălziseră și gâfâiau din greu. Brazi înalți, împovărați de omăt, își întindeau crengile, gemând molcom, parcă sfâșiați de-o grea amărăciune. Lui Alupului i se păru că un cântec de jale plutește deasupra capetelor lor. Cântecul ăsta îl știa numai el și, pe neașteptate, gândul îi zbură către înălțimile atât de cunoscute ale Neamțului. Își aminti de vuietul codrilor căzuți sub biciuirea nemiloasă a furtunilor stârnite de mânia Ceahlăului — inimă de piatră.

Deodată, Alupului se opri și, printre gâfâituri, strigă către Bucur:

— Privește!

Bucur se apropie în grabă.

— Urme! — exclamă el, lăsându-se într'un genunchi.

Ieșite din partea dreaptă a cărării, urmele tăiau poteca pierzându-se în stânga.

Alupului se lăsă și el într'un genunchi, alături de Bucur și zise:

— Pe aici, a trecut nu de mult, un om.

— Bocanci cu ținte, constată Bucur. O fi călcătura unui ostaș.

— Nu, îl contrazise Alupului. Bagă de seamă la formatul tălpii...

Talpa bocancilor noștri are cu totul alt format.

Bucur îi dădu dreptate și întrebă:

— Atunci?

Se ridicară în picioare, privind unul în ochii celuilalt. Alupului își cântări, din obișnuință automatul, apoi spuse:

— Măi, Bucure, să chibzuim oleacă și să vedem ale cui pot fi urmele astea. Ale unui pădurar? Nu, căci am vedea și urmele câinelui însoțitor. Ale unui vânător. Nu-i timpul vânatului.

Bucur dădu aprobator din cap.

— Trebuie să luăm o hotărîre. Suntem doar „veterani“.

— Până la cotă mai avem, ziua-i scurtă. Ce crezi? zise Bucur.

— Eu zic să nu lăsăm urmele. Să ne ținem de ele... să vedem unde duc.

— Și misiunea?

Întrebarea îl făcu pe Alupului să cadă pe gânduri. „Bucur are dreptate... Totuși, urmele nu pot fi părăsite“ — își spunea el, amintindu-și povestirea înspăimântătoare a pădurarului... Rosti:

— Pe aici n'a călcat om cinstit.

— Și dacă ne rătăcim? vorbi Bucur înțelegând gândurile tovarășului său.

Înainte de a răspunde, Alupului se mai uită odată la călcăturile ce se pierdeau în codrul înghețat, după care zise:

— Nu, nu ne putem rătăci. Avem la noi busola, harta, și de bună seamă, automatele.

...Ne vom abate din drum, apoi ne vom strădui să câștigăm timpul pierdut...

Alupului își scutură iarăși automatul, cu un gest amenințător. Bucur, zâmbind, răspunse prin acelaș gest mut.

— Să mergem, porunci Alupului, — și ochii'n patru!

Pătrunseră în codru și troznetul sinistru al copacilor deveni mai înfricoșător. Fiecare brad se tânguia într'o limbă a lui, care de care mai tainică, mai dureroasă. Bucur avu senzația că dintr'o clipă în alta, codrul va porni de vale, hăluind și năruind din cale tot ce era viață.

Înaintau totuși, încet, privind în stânga și'n dreapta, cu armele pregătite de luptă. Se opriră în câteva rânduri; cercetaseră harta, întrebaseră busola, după care-și însemnară calea străbătută. La asemenea popasuri, Bucur șoptea:

— Busola, fratele nostru bun...

Și urmele se pierdeau tot mai adânc în tainele munților. Cei doi soldați se convingeau din ce în ce mai mult că pașii din zăpadă nu puteau fi decât pașii unei ființe ce căuta adăpostul codrilor.

Intr'un târziu, urmele îi călăuziră către hotarul unui luminiș, nu prea mare și care, în inima codrului, aducea cu un lac alb, înghețat. Vreme de un minut, rămaseră nemișcați. Deodată, Bucur spuse:

— Fum... simți? Miroase a fum...

Alupului adulmecă și el văzduhul. Simți înțepătura dulceagă a fumului îmbibat cu rășină și se lipi și mai strâns de trunchiul gros al unui copac. Acelaș lucru îl făcu și Bucur. Iscodiră multă vreme luminișul. Urmele, ca niște pete negre, se îndreptau spre celălalt capăt al luminișului. Acolo se înălța, ca din pământ, fuiorul cenușiu al fumului.

— O colibă... — auzi Alupului glasul stins al lui Bucur.

— Ihă, — încuviință Alupului și peste chipul său roșu de frig, trecu o umbră de îngrijorare. — După mine! — porunci el.

Ocoliră luminișul, după care se opriră numai la douăzeci de metri de hrubă, feriti de umbrele negre ale brazilor. O liniște grea, ca de plumb, se lăsa între cei doi soldați. Alupului își auzea deslușit bătăile inimii, în vreme ce ochii lui Bucur îl priveau, întrebători. „Ei, și mai departe?” Alupului înțelese răspunderea care apăsa pe umerii lui.

— Acum e acum! șopti el, scoțându-și harta. Și luminișul ăsta trebuie însemnat.

Alupului însemna și încerca să fie cât mai liniștit. Totuși, un gând ascuțit ca un vârf de baionetă îl sfredelea mereu: „Ce e de făcut? Să acționăm? Ar fi o copilărie, o treabă nechibzuită. Nu știm câți dușmani ascunde hruba. Nu, trebuie să aflăm o altă cale” — își spunea el, privindu-și în neștire harta. „Trebuie înștiințat plutonul, comandantul”...

Zise:

— Bucur.

— Ce?

— Trebuie să ne despărțim.

— Ești nebun, Alupului?

Fețele lor încinse de ger se apropiaseră și mai mult. Fiecare simțea răsuflarea caldă a celuilalt.

— Eu rămân aici, urmă Alupului, la pândă. Tu ai să faci cale întoarsă. Te întorci pe urmele noastre și cauți să faci urme noi. Iei harta cu tine.

— Nu se poate, bolborosi Bucur.

— Se poate! — îl întrerupse celălalt. — Caută să ajungi cât mai repede în sat și raportează comandantului. Eu am să aștept aici. Gândește-te:

încă în noaptea asta schimbul trebuie să fie aici. Dușmanii de soiul ăsta nicio-dată nu stau prea mult locului...

Bucur îl asculta cu sufletul la gură. Pricepuse și el că o altă cale de luptă nu există. Însă hotărîrea tovarășului său îl nemulțumea.

— Rămân eu, du-te tu, Alupului.

Alupului tresări și-i aruncă lui Bucur o căutătură de parcă l-ar fi văzut întâia dată: „Ce pirpiriu e! — descoperi el. Și vrea să rămână! Ar degera peste noapte, cum degeră ceapa!”

— Nu, Bucur, să nu ne certăm, zise el după un timp. Eu îs dela munte, pe câtă vreme tu... Hai, pleacă odată. Locul de întâlnire aici rămâne.

Se îmbrățișară, după care Bucur se depărtă, în pas alergător. Curând, se mistui în bezna codrului.

Clipele, ceasurile, se scurgeau fără de sfârșit, în tăcere, și Alupului nici nu-și dădu seama când înoptase. Pe cerul smolit apăruseră primele stele de cleștar. Pâlpâiau o vreme, apoi împietreau pe bolta neagră a nopții. Alupului urmări jocul stelelor, iar când obosi, se trânti în culcușul ce și-l făcuse. Încetul cu încetul, aproape pe nesimțite, se lăsă copleșit de impresiile apăsătoare ale tăcerii și întinericului. Deasupra lui, crengile se legăneau trist, șoptindu-i svonuri de neînțeles. Fără să vrea, Alupului își aminti de casa călduroasă a pădurarului, de ceaiul fierbinte sorbit la despărțire. „Hm, ce om! Un pustnic...” își zise el și, în gând, retrăi cele povestite de acest om ciudat...

... Pădurarul se așezase de cealaltă parte a mesei, în fața celor doi ostași. Deși cărunt, omul părea încă tânăr. Avea o față mare, nebărbierită, cu sprâncene stufoase, înălbite și ele. Trase dintr'o lulea veche și, după o scurtă tăcere, începu să vorbească, învâluindu-se într'un fum cu miros de flori de câmp.

— E un sat aici, nu departe, lângă Valea Ingustă. Ii zice N...

— Il știu, interveni Bucur. — Am trecut de multe ori p'acolo.

— În satul ăsta, până nu de mult, trăia un gospodar. Un țăran, ca toți țăranii săraci, care toată viața lui a muncit pentr'un boț de mămăligă. Avea omul casă grea: trei copii, nevasta bolnavă. Ei, tocmai Nică, — așa-i spunea omului ăsta, — era primul în sat la treburile obștești. Când era cu reforma, cine era în frunte? Nică! Când cu alegerile'n '46, cine ascultat satul? Nică! Sătenii prinseră dragoste de Nică al lor. În urmă cu câteva luni, Nică a chemat satul la înjghebarea gospodăriei colective. Gospodăria era ca și'ntocmită. Dar într'o noapte, o mare nenorocire s'a abătut pe capul lui Nică. Bandiții i-au atacat casa. Pe femeie au omorît-o, pe copii la fel. Apoi, gospodăriei lui i-au dat foc din patru colțuri. Pe Nică l-au dus cu ei și nici până astăzi n'a fost găsit...

Pădurarul tăcu și privi cum se destramă rotocoalele de fum. Atunci, Alupului îl întrebă:

— Și nu se știe cine sunt bandiții?

— Unii spun că în fruntea lor ar fi Florică, băiatul ăl mare al fostului moșier Oproiu...

...Alupului tresări speriat. Un scârțâit prelung, de balamale ruginite, ajunse la urechile lui. Se ridică brusc în picioare. Obişnuïți cu bezna, ochii săi se ațintiră spre hrubă. Un bărbat înalt, spătos, purtând un cojoc desfăcut la piept, se ivi în fața bordeiului. Stătu o vreme locului, iscodind cerul înstelat, apoi coborî în adăpostul de sub pământ.

E iarăși liniște. Lui Alupului i se pare că vremea se scurge din ce în ce mai greu. Ingrijorat, se întrebă: „O fi ajuns Bucur? O fi raportat comandantului? Nu cumva s'o fi rătăcit?“ Gerul s'a întețit. Crengile brazilor tremură, svânesc, cernind fulgii de nea. Alupului simte că frigul și somnul îi dau târcoale, vrăjindu-l parcă. Gerul îl cheamă, îl momește la căldura somnului. Pentru o clipă se lasă furat de această stranie chemare a nopții și, moleșit, cade la pământ. Se lovește însă de trunchiul copacului și se ridică îndată. Alupului privește în jur nemulțumit, ca și cum tovarăși nevăzuți i-ar fi surprins slăbiciunea.

Curând după aceea, mâinile au început să-i amortească. Fără zăbavă, și-a scos mânușile îmblănite și a prins să-și frece cu zăpadă degetele înțepenate. Mii de ace îi împungeau palmele, degetele, încălzindu-l. Înviorat, Alupului se gândi: „Nu, gerule, nu mă dobori așa de ușor... Sunt și eu dela munte!“ Un sentiment puternic, de biruință asupra lui însuși, îi aduse un zâmbet pe buze.

Carul mare trecuse de cealaltă parte a cerului și soldatul se bucură: se apropiau zorile. „Acuș vor fi băieții aici, — își zicea el mereu. Ca să se încălzească, sălta în ritmul unei sârbe pe care o îngâna, abia șoptit. Fața lui ardea ca jăratecul. Picioarele îl deveniseră grele, butucănoase. Simți că gerul îl ataca de astă dată prin bocanci, cu și mai multă înverșunare. Nu mai simți însă nimic în clipa'n care auzi din nou scârțâitul ușii cu balamalele ruginite. Se trase lângă trunchiul copacului, înviorat. Văzu ieșind din hrubă un bărbat înalt, îmbrăcat într'o scurteică îmblănită, cu o căciulă mare, țuguată, trasă adânc peste urechi. Un automat îi atârna de umăr, bălăbănindu-se. Bărbatul cercetă atent luminișul. După un timp, Alupului îl auzi spunând:

— Am plecat.

Soldatul nu auzi răspunsul celorlalți, dar îl văzu pe dușman făcând primii pași. Se cutremură. Necunoscutul venea spre el, cu țigara lipită de colțul gurii. Cu toate că inima îi svânea puternic și mâinile îi tremurau din pricina frigului, Alupului începu să se pregătească de luptă. Ridică cu grijă automatul, dar în aceeași clipă îl străfulgeră un gând: „Dacă trag, totul e pierdut. Bandiții vor prinde de veste... Și nici de scăpat nu trebuie să-mi scape!“

Necunoscutul își vedea liniștit de drum și curând nu-l mai despărțea de soldat decât o distanță mică. Brusc, rămase locului, ca și când nările ar fi simțit primejdia.

Alupului nu mai pierdu nicio clipă. Sări pe neașteptate în fața banditului și, cu o mișcare scurtă, puternică, de cioban, îi repezi cu patul armei, o lovitură în cap. Cel atacat scăpă un icnet scurt și se prăbuși la picioarele ostașului.

Prevăzător, Alupului aruncă o căutătură spre bordei; codrul trăia încremenit, ca și cum nimic nu s'ar fi întâmplat.

Trase trupul dușmanului spre culcușul său, apoi începu să-l cerceteze; era un bărbat trecut de treizeci de ani, cu o față albă, parcă pudrată; o mustață groasă îi încadra gura, ca un clește negru...

„În doi, timpul o să treacă mai repede“ — își spuse Alupului, scoțând automatul de pe umărul banditului.

Gerul frigea. Alupului, înțepenit, privea când la prizonierul imobilizat, când la bordeiul dușmanilor. Se silea din răspuțeri să-și învingă toropeala care-l năpădea ca un val ce nu cunoaște îndurare. „Numai de-ar veni la vreme“ — se frământa Alupului. Și tot el se liniștea: „Bucur nu s'a rătăcit... Comandantul nu va întârzia“. Iși simțea picioarele grele, ca plumbul. Capul îi vuia, iar încheieturile trupului îi păreau niște noduri ruginite. Tresări iarăși. Ceva tainic începuse să freacă în jurul lui. Iși ascuți vederea: i se păru că umbre vagi se leagănă pe lângă trunchiurile înegrite ale brazilor. Și deodată, în lumina înșelătoare a zorilor, ochii lui distinseră două siluete. Apoi, nu mai văzu nimic. Un fior de spaimă îi tăie curajul: „Am năluciri“ — gândi, și, aplecându-se, luă un pumn de zăpadă pe care-l duse la gură, desnădăjduit.

Cele două siluete apărură din nou. Pe chipul înghețat al soldatului înflori din nou zâmbetul biruinței. Auzi ca un ecou îndepărtat:

— Alupului, noi suntem!...

Cuprins de o tulburare fără margini, Alupului se avântă spre comandant. Buza de jos îi tremura nervos, spasmodic. Încercă să vorbească, însă nu izbuti. Simți cum totul se învârteste cu el și, sleit de puteri, se prăbuși în brațele care se întindeau spre el.

Ușa se deschise și'n camera bolnavului intră fata cu părul de aur. Se apropia de patul lui, parcă plutind...

— Ei, cum te mai simți „degeratule?“ — întrebă ea, și pe chipul ei blajin apărură un zâmbet prietenesc.

Acum, Alupului își revenise deabinelea. O privi cu bucurie, și-i răspunse din toată inima:

— Soră, când ești lângă mine, zău, mă simt mai zdravăn.

ȚAMBALAGIUL DANILO

L-am cunoscut pe soldatul Russe Danilo într'o Duminică după amiază, în grădina largă și frumoasă a cazarmii. Tovarășii lui de arme făcuseră cerc în jurul său, ascultându-i cântecul. Ademenit de farmecul doinei, m'am apropiat de grup și tulburat de ceeace vedeam și auzeam, am întrebat un soldat:

— Cine-i muzicantul?

Am primit un răspuns scurt:

— Danilo, țambalagiul nostru...

Am rămas locului și am început să urmăresc cu interes mișcările iscusite ale țambalagiului. Acesta bătea îndrăcit instrumentul, iar din când în când, își ridica privirea arzătoare către ascultătorii săi. În asemenea clipe, îi zăream ochii negri, mari, catifelati, care, cu licărul lor copilăresc, păreau că însoțesc sborul lin al cântecului.

Puțin mai târziu, chemați și îndemnați de melodiile sprintăre ale muzicantului, ascultătorii se prinseseră în horă. Russe Danilo trecuse și el, undeva, în mijlocul roții, cu țambalul atârnat pe după gâtul tuciuriu și vânos. Acum îl vedeam mai bine; era înalt, voinic, cu chipul măsliniu și atrăgător. Cânta într'una, aplecându-și ușor capul pe umărul drept, parcă atent la sunetele pătimașe ce ieșeau de sub ciocănelele sale neastâmpărate.

Ostașii nu se mai săturau ascultându-l. Mândrii de tovarășul lor țambalagiul, ei cereau mereu alte și alte cântece, care de care mai frumoase.

— Bre, Danilo, ia mai zi și una depe la noi, din Vâlcea. Russe Danilo nu se lăsă rugat prea mult. Numai ce auzea rugămintea și bețișoarele lui prindeau să smulgă strunelor, cu virtuozitate, sunetele unui joc cunoscut fie vlăscenilor, fie gorjenilor, fie băcăoanilor.

Tot în aceeași zi, mi-a fost dat să mai văd o scenă de neuitat. Un ostaș, cu o față aspră, bătută de vânturile reci ale munților, s'a apropiat de muzicant și i-a cerut un anume cântec, din satul lui...

— E un cântec vechi, din moși-strămoși — au ajuns până la mine vorbele ostașului.

Danilo a ridicat sprincenele negre și subțiri, în semn de mirare, și a răspuns:

— Măi, frate, cum mai vine și cântecul ăsta, zău, nu știu!

Atunci cu sfială soldatul s'a apucat să îngâne cântecul la urechea muzicantului. Și deodată, ca la o comandă neauzită și nevăzută, dar fulgerătoare, în jurul nostru s'a lăsat o liniște deplină, ca în inima nopții. Neînțelegând prea bine pricina acestei tăceri spontane, am întrebat, uimit:

— Ce s'a întâmplat?

Mi s'a făcut semn să tac și mi s'a răspuns în șoaptă:

— Psst... liniște... liniște... Nu vedeți? Danilo învață un cântec.

Am rămas locului mirat; flăcării care, nu cu mult înainte, bătuseră hora și păreau de nepotolit, stăteau acum neclintiți, privind mișcările celor doi. Danilo asculta încordat și ochii lui negri căpătaseră o strălucire deosebită. Intr'adevăr, după un timp, a început și el să îngâne cântecul, mai întâi timid, apoi din ce în ce mai îndrăzneț, până ce melodia izbucni victorioasă, spre mulțumirea tuturor.

În clipele acestea, s'a născut în mine dorința de-a cunoaște viața lui Danilo, de-a cunoaște izvorul bucuriei sale, bucurie ce radia la fiecare mișcare a sa. M'am împrietenit greu cu țambalagiul nostru; totuși, m'am împrietenit. Numai atunci a început să-mi vorbească despre el.

Ne întorceam dela clubul uzinei din localitate, unde echipa unității prezentase un festival artistic. Pășeam alături de Danilo. Noaptea era întunecoasă; doar în adâncul cerului negru spuzeau stelele, palide, parcă lipsite de viață. Prin văzduhul încremenit plutea svonul obișnuit al nopților de primăvară. Până la stingere mai aveam înaintea noastră o bună bucată de vreme. La îndemnul meu, ne așezarăm pe o bancă. Danilo tăcea, frământat de gânduri tainice. Presimțeam că se apropie clipa mult așteptată. Nu mă înșelasem:

— Sunt țigan, — începu el să povestească, cu glasul sugrumat de emoție. — M'am născut, nu departe de Buzău, într'o cocioabă aruncată la marginea satului, ca o ladă de gunoi. Din lut era cocioaba și n'avea decât o singură încăpere. O singură încăpere la o droaie de copii — repetă Danilo. De-ai ști ce se abătea asupra noastră, când ploua! Turna cu găleata. Lutul se muia. Se făcea mazăgă, iar nouă, copiilor, ni-era mai bine să stăm afară, în bătaia ploii, decât în cocioabă. De trei ori s'a năruit blestemata peste noi și tot de atâtea ori am ridicat-o...

N'ai să crezi; unsprezece oameni trăiam în cocioaba asta nenorocită! Nouă copii ne învăteau pe lângă fusta peticită a mamei. Însă mulți am fost, puțini am rămas. Intr'un an, au murit șase... Când și-a dat sufletul cel de-al șaselea copil — îmi aduc aminte — tata a început să se bată cu capul de pământ; și nu de jale, ci de spaimă. De spaimă că iarăși trebuie să se ducă la primar și să ceară loc la cimitir, pentru îngropăciune. În cele din urmă, s'a dus; aveam pe atunci șase ani și m'a luat cu el. Primarul n'a vrut să-l primească, ajutoarele lui la fel; dar tata s'a încăpățânat și l-a așteptat

lipit de casă, pe mai marele peste sat. Când primarul a dat să coboare, tata a căzut în genunchi și, îmbrățișându-i picioarele înfundate în cisme boierești, a început să se milogească:

— Ai milă de mine, dom' primar, lasă-mă să-mi îngrop copchilul, pe creștinește...

Pitit după trunchiul unui stejar bătrân, eu vedeam și auzeam totul. L-am văzut pe primar cum s'a uitat batjocoritor la tata și l-a întrebat:

— Mă, cioară, mă, câți pui ai îngropat în ăst an, în cimitirul satului?

— Cinci săru'mănuța, boierule! a răspuns tata.

— Ajunge, ce vrei să-mi umpli cimitirul cu țigănie? — a strigat primarul și s'a depărtat după ce l-a izbit cu piciorul pe tata, de l-a trântit cât colo. Așa s'a făcut că cel de al șaselea frate l-am îngropat lângă cocioabă. Când l-am coborât în groapă, tata tăcea încremenit; numai mama bocea, vărsând lacrimi amare...

...Danilo își aprinse o țigară și, o clipă, se uită într'acolo unde strălucea luceafărul de seară. Urmă, după un timp:

— Despre copilăria mea nu pot să-ți spun multe. Umblam vara într'o sdreanță de cămașă murdară, iar când crivățul se pornea să șuiere, mai aruncam pe umeri și o haină jerpelită a tatei. Ce-i drept, uneori ieșeam să mă joc, dar copiii bogătanilor din sat aruncau după mine cu coji de peni, cu pietroaie, cu tot ce le cădea sub mână, strigând cât îi ținea gura:

— Crr, cioară, d'aici...

Odată—întâmplarea asta n'am s'o uit cât am să trăiesc—alergam de unul singur prin colbul drumului; mă jucam și-mi închipuiam că sunt un călăreț vestit. Și când mi-era lumea mai dragă, hop, că în fața mea răsare, ca din pământ, primarul cu ajutoarele lui. Căpetenia satului era un bărbat mărunt de stat, subțire ca o trestie, și mai avea o față veștejită care mă înspăimânta. Mă feream să-i ies în cale. Acum ce era să fac? Am vrut s'o iau la goană, dar el, spre necazul meu, m'a apucat de braț, strângându-mă ca într'un clește:

— Stai, mă arăpilă, încotro? îmi zice el. Ia spune frumos al cui ești?

N'am priceput ce voia dela mine. Prea-mi vorbea blajin și asta m'a descumpănit. Am răspuns, tremurând de teamă. Iar el de colo:

— Aha, al lăutarului, păi zi așa!

Afurisitul, părea că se bucură de-o așa întâlnire rară. M'a iscodit el ce m'a iscodit, pironindu-mă cu ochii lui vicleni, apoi mi-a vorbit din nou:

— De ești a lui Russe scripcarul, na, ține și tu o bomboană, s'o pome-nești toată viața...

Nu-mi venea să cred ochilor, primarul cu mâna lui, aia uscată, îmi întindea o bomboană albă, frumos mirositoare! Până'n clipa aceea, auzisem de bomboane, acadele, dar de văzut ori de pus în gură încă nu mi se întâmplase niciodată.

— Mănâncă — îmi porunci primarul.

Am băgat bomboana'n gură, mai mult de teamă, și am început s'o mestec cu lăcomie. N'a trecut mult și am scos un țipăt de durere. Ingrozit, am scuipat bomboana, ca pe un tăciune aprins. Mi-am ars atunci cerulgurii, limba, buzele. De usturime, m'au podidit și lacrimile. Numai primarul și ajutoarele lui se tăvăleau de râs, ținându-se de rărunchi. Am rupt-o la fugă, înspăimântat și plângând de durere. Am avut însă și noroc de un om bun, badea Gheorghe îi zicea, un țăran amărît care trăia în vecinătatea cocioabei noastre: el m'a prins în brațe, m'a dus în casă și mi-a dat o cană de lapte, de mi-am clătît gura. Tot el mi-a șters lacrimile, spunând:

— Blestematul, ți-a dat o acadea cu ardei, de păcăleală...

Precum vezi, așa-mi duceam copilăria — urmă Danilo aruncându-mi o privire scurtă. Când m'am făcut mai mărișor, ca scaiul mă țineam după tatăl și fratele meu mai mare; amândoi erau lăutari și încă de mâna'ntâi. Tata zicea din scripcă, iar fratele din țambal. Până la cântecele lor, nu cunoscusem nimic mai frumos, așa că nu-i părăseam nici o clipă. Umblau ei din cârciumă în cârciumă, cântau din instrumente; iar tata îi mai zicea uneori și din gură. Ca să-i ascult, mă așezam pe pragul dughenilor și mă uitam furios la clienții care făceau zarvă în loc să asculte jalea lăutarilor.

În zilele astea negre ca păcura, eu am îndrăgit țambalul, sunetele lui. Ehe, frumos mai cânta la țambal fratele meu! Astăzi ar fi fost un mare muzicant, dacă...

... Danilo tăcu brusc. Părea că se oprișe la hotarul unor amintiri dureroase. Mă simțeam destul de încurcat; doream din tot sufletul să ascult povestea vieții lui, iar pe de altă parte mă temeam ca această dorință să nu deschidă răni vechi. Țambalagiul însă mă înțelege: după un timp, el continuă. Glasul îi devenise metalic, de necunoscut...

... Fratele meu ar fi fost un mare artist! Dar nici el nu mai trăiește. Îți amintești de iarna anului 1942? Într'una din zilele acelea, ne-am pomenit la ușa cocioabei noastre cu jandarmul satului. A deschis-o, dar de intrat n'a intrat, de scârbă. Din prag a strigat către noi:

— Bă, Russe, dracu să te ia, „ambalează-ți“ zdrențele, nevasta și copiii, și vin după mine... Auzi mă... Am încremenit de spaimă.

Numai tata a îndrăznit să spună:

— Zdrențele? Să le „ambalăm“? Nu pricep, mânca-ți-aș vorba... Jandarmul a strigat iarăși:

— Bă, Russe, ești arestat... Toată țigănia îi arestată. Ordin dela mareșal... hai, adună-ți boarfele și peste un ceas să fi la primărie... Auzi mă, că te ia mama dracului...

Cu chiu, cu vai, am adunat zdrențele într'o bocceluță. Mama se văicărea iar tata nu-și mai lua căutătura dela scripcă și țambal. Bietul om era chinuit de-un gând: „să le ia cu el ori nu?“ Ne zicea: „Nu știi unde ne vor duce: Poate la moarte? Măcar instrumentele să rămână vii și nevătămate!“ Și la sfatul lui am îngropat și scripca și țambalul.

Satul l-am părăsit noaptea, pe un ger de crăpau și pietrele. O lună de ghiață ne lumina calea ce ducea către Transnistria. Eh, nenorocită pribegie! Eram mulți țigani în coloană, adunați din cele patru zări de țară. Ne goneau la moarte jandarmii.

Așa am ajuns într'o noapte pe un maidan; făceam popas. Aici, mama și-a dat sufletul. O am și acum înaintea ochilor! În noaptea aia ne-am culcat mai mult pe omăt decât pe zdrențe, înghesuindu-ne unul în altul. Eu dărdăiam de frig. Mama m'a acoperit cu trupul ei uscat și a încercat să mă încălzească cu ultima suflare a vieții sale. În zori, nu i-am mai simțit răsuflarea, iar brațele îi înțepeniseră în jurul grumazului meu. Înghețase, biata femeie.

După câteva zile, fratele meu a fugit; de atunci nimeni nu l-a mai văzut.

Da, tovarășe, au trecut anii aceștia, ca o apă tulbure, spurcată. Doisprezece ani am avut, când m'am întors la cocioaba noastră. Nul-am mai găsit pe primar; fugise cu hitleriștii. Jandarmul mai trăia încă, dar pierduse în război un picior; umbla pe ulițele satului săltând în cărje.

De cum am ajuns, tata s'a repezit să desgroape instrumentele. Scormonea pământul cu nesațul flămândului ce caută o fărâma de pâine. Parcă-l văd; a ridicat din lădița ei scripca îmbătrânită de vremi, mirosind a pământ jilav, și a strâns-o la piept, ca pe un odor scump, regăsit după o rătăcire

fără de nădejde. Apoi, cu degetele tremurânde, a pișcat strunele și, chiar acolo, la marginea gropii, a cântat bătrânul cum nu mai cântase niciodată.

În zilele grele, secetoase, ale anului 45, am învățat să ciocănesc țambalul și-i țineam hangul tatălui meu. Ehei, pe unde n'am cântat... Pe câți oameni nu i-a veselit instrumentul ăsta? și Danilo ridică țambalul arătându-mi-l ca pe o a doua inimă a lui.

— Și pe unde ai cântat? l-am întrebat după o pauză.

— Cântam la nunți și la petreceri, la morți și la horă. Cel mai mult însă, îmi plăcea să cânt la horă, între flăcăi și fete de-o vârstă cu mine.

Un an mai târziu, comuniștii din sat au vrut să-i dea tatălui meu pământ dela reformă, dar el n'a primit. A mulțumit acelor oameni și le-a spus:

— Din tată 'n fiu am fost lăutar... lăsați-mă să mor lăutar...

Bătrânul își iubea scripca, precum țăranul își iubește ogorul muncit cu sudoarea frunții.

Anii treceau. Tata se gheboșase cu totul, dar vioara nu și-o lăsa din mână. Eu creșteam și-mi dădeam seama că ceva s'a schimbat în viața satului nostru. Cine însă întocmise noile rânduieli, mintea mea de copil nu pricepea. Am văzut numai, cum noul primar ne-a scos din cocioabă și ne-a dat altă locuință, omenească. Mai târziu, a venit și-un lăutar dela oraș, dela Buzău. ăsta ne-a înscris la Sindicatul Artiștilor. Aveam și carnete; din ziua aia n'a mai fost cârciumar care să ne tragă chiulul la plată...

Țambalagiul mă privi din nou; de astă dată cu o față veselă, și-mi zise.

— Știu, acum vrei să afli cum am ajuns la armată? Cum se face că laolaltă cu mine a ajuns și țambalul? Una nu încurcă pe cealaltă?... De-ai răbdare, ți-oi povesti...

— Am cu duiumul — răspunsei eu, temându-mă ca povestitorul să nu-și frângă povestirea tocmai la mijloc.

— Anul trecut — continuă Danilo — am fost chemat la armată. Tata s'a apucat cu mâinile de cap:

— Fugi, fiule, fugi undeva, cât mai departe. Cătănia nu-i pentru țigani... acolo țigani's luați numai pentru corvoadă. Fugi, Danilo, fugi cât mai e vreme!...

Ei, precum vezi, n'am fugit. Armata mă chema mai mult decât îndemnul tatălui meu. Cum se face, zău nu știu! Poate de unde, la horă, i-am auzit pe ostașii veniți în concediu vorbind cu dragoste despre cătănie? Poate din pricina uniformelor noi, care-mi furau ochii? Nu știu! Am lăsat țambalul acasă, mi-am luat rămas bun la tata și, alături de alți flăcăi, am plecat la cătănie. Să spun că nu duceam cu mine un grăunte de teamă, aș minți! Mă temeam. Și tot drumul până la cazarmă, îmi răsuna în urechi îndemnul tatii: „fugi Danilo, fugi cât mai e vreme“!

Mi-am regăsit liniștea mai repede decât nădăjduiam. Am primit haine noi, mâncare bună, la rând cu ceilalți recruți. Așa am început zilele de armată. Mă simțeam bine și puternic în noua uniformă. Dar mai puternic mă simțeam când, alături de ceilalți, mă auzeam strigat „Tovarășul ostaș Russe Danilo“.

Totuși, după o bucată de vreme, a avut loc o întâmplare care m'a băgat oleacă în sperieți: într-o zi, la câmp, un soldat, să-i zicem Lisandru, a strigat în bătaie de joc: „Măi, cioară, măi!“ Am rămas locului, încrămenit de amărăciune privind, ca un nătâng la cel care mă umilise. Am vrut să-i strig tot ce învățasem la lecțiile politice, dar m'am pierdut cu firea. Atunci s'a petrecut ceva la care nu m'am așteptat. Un alt soldat, din grupa noastră,

care văzuse și auzise totul, a sărit în sus și, furios din cale afară, s'a repezit la Lisandru:

— Nu ți-e rușine? — a început el să-l mustre pe Lisandru. Danilo e un tovarăș de-al nostru. Purtare-i asta? Mă uitam când la unul, când la altul. Lisandru se încăpățănase și spunea:

— Da' tu ce te bagi, ce, pe tine te-am făcut de cioară?

— Da, și pe mine. Ți-ai răs de el, ți-ai răs și de grupa noastră — zicea apărătorul meu, făcând o mișcare largă cu brațul.

Abia în clipa aceea am văzut că în jurul meu se strânsese aproape toată grupa. Și, rând pe rând, tovarășii mei au început să mă apere. Am simțit cum îmi crește inima de bucurie. Mă durea însă, văzându-l pe Lisandru, ținând-o într'una, cu încăpățănare: „Ei, așa am vrut eu. Și ce vreți voi?”

A doua zi locțiitorul politic ne-a chemat la el; și pe mine, și pe Lisandru. Ne-a poftit să ne așezăm pe scaune, lângă biroul lui, apoi l-a privit pe Lisandru și l-a întrebat:

— Lisandre, e adevărat ce-am auzit?

— Credeam că dacă-i țigan i se poate spune... A răspuns Lisandru, făcându-se roșu ca un rac.

Atunci locotenentul major s'a uitat la mine cu prietenie și m'a îndemnat:

— Tovarășe Russe, n'ai vrea să ne povestești ceva din viața dumitale? Intr'o clipă, prin fața ochilor mi-a trecut cu iuțea fulgerului, întreaga mea copilărie. Cât de singur am fost în acel trecut îndepărtat! Și cum mai înghețeam, fără crâcnire, toate ocările!

Am povestit ceeace ți-am povestit și matale. Lisandru m'a ascultat tot timpul, cu capul lăsat în piept și cu obrajii aprinși de rușine. Când am terminat, și-a ridicat privirea spre mine, mi-a apucat mâna și mi-a șoptit:

— Danilo, iartă-mă.

În ziua următoare, un alt tovarăș m'a luat de mână și m'a dus în fața gazetei de perete. Printre alte articole, era și unul semnat de Lisandru. Titlul era așa: „Am greșit!”

L-am citit, și în gând îi mulțumeam locțiitorului politic și celorlalți ostași, care nu mă lăsaseră singur. Mă gândeam să le mai mulțumesc și 'n alt fel, dar cum?! „Ehei, îmi spuneam eu, de aș avea la mine țambalul, cum aș mai cânta!”

Ai să râzi, dar așa am ajuns să descopăr că, de când îmbrăcasem uniforma, uitasem de țambal. Și unde, măi frățioare, mă cuprinse un dor după țambal, cum nu simțisem nici când. Credeam că am să mă liniștesc. Însă nu era chip. Dorul după țambal mă mistuia așa cum mistuie focul! Dintr'un soldat vesel, devenisem morocănos, fugeam de oameni. Nu mai mâncam și mă jigărisem ca un ogar. Da, nu mai eram soldatul de altă dată și astăzi necăjea și mai mult.

Tovarășii mei mă întrebau: „ce ai, mă, Danilo?”, „ce-i cu tine?” și mă urmăreau ca umbra pe om. Eu însă tăceam, cum tace stânca. Mi-era rușine să le vorbesc despre aleanul meu. Nu știu de ce, îmi închipuiam că vor râde de mine și-mi vor spune: „Mă țigane, alege: ori armata, ori țambalul?” Iar eu nu voiam să părăsesc nici armata, nici țambalul.

Și din nou locțiitorul politic m'a chemat la el și m'a întrebat: „Ce-ai, mă Danilo? Uite, tovarășii tăi de grupă spun că ai devenit tăcut și că ești foarte măhnuit? Nu cumva te-a supărat iarăși careva? Nu cumva ți s'au spus iarăși vorbe de ocară?”

La început m'am codit: „să-i spun ori nu?” Apoi am gândit că nu-i cinstit să nu-i spun. Mi-am luat inima în dinți și i-am zis:

— Mi-e dor de țambal,*tovarășe locotenent-major... Drept îți vorbesc: mă așteptam ca ofițerul să izbucnească 'n răs și să zică: „țiganul tot țigan rămâne“.Dar, spre uimirea mea, ofițerul n'a răs, ci și-a apropiat scaunul lui de al meu și m'a întrebat:

— Și cânti bine la țambal?

Au urmat și alte întrebări; despre fratele dispărut, despre țambalul meu, despre scripca tatii. Pe semne, îmi ziceam eu, ascultându-l, ofițerului i-au rămas la inimă lăutele satului din care se trăgea!

La despărțire, locțiitorul politic mi-a spus:

— Tovarășe Danilo, pregătește-te, ai să pleci în permisie și ai să-ți aduci țambalul...

— Cum, să aduc țambalul la cazarmă? am strigat eu de bucurie.

— Da, să-l ai lângă tine... Peste două-trei zile ai să capeți foaie de drum... Vezi că spre Buzău e un tren bun, de dimineată... interesează-te...

Ofițerul nu și-a ieșit din cuvânt. Două zile mai târziu eram în tren; plecat după țambal. Ce mai? La plecare căpătasem uniformă nouă, ca de sărbătoare. Păcat că nu m'ai văzut! Străluceam din cap până 'n picioare. Mă tot uitam în geamul dela fereastra vagonului și nu mă mai recunoșteam. Vorbeam cu mine însumi: „Tu ești Danilo, ăla pe care-l batjocoreau copiii de bogătani? Tu ești ăla cu bomboana de ardei?“

Cât de mândru am pășit pe ulițele satului! Și ce rău îmi părea că nu trăiește fostul primar, să trec cu uniforma armatei țării mele pe sub nasul lui, și el să plesnească de necaz!

În fața tatii, am luat poziția de „drepti“ și, cu mâna la bonetă, am chiuit. Mai mult după chiuit m'a recunoscut bătrânul. Dar se speriasse rău.

— Ai fugit, Danilo? Începu el să se tânguie. Mânca-te-aș, fiule, dece ai luat cu tine țoalele astea noi... o să ai necazuri, Danilo.

A rămas cu ochii căscați, când i-am spus:

— Nu, tată, tovarășul Russe Danilo nu fuge dela datorie. Am venit acasă în permisie, după țambal...

— După țambal? se ului la rândul lui și tata.

— Ihă, m'a trimis unitatea — am încuviințat eu, luând din nou poziție regulamentară.

Bătrânul însă, în loc să se înveselească, se posomorî. Puțin mai încolo aflai și pricina. Țambalul meu fusese închiriat unui alt lăutar din sat, lui Niculai Turturică. Pe asta îl știam ca pe un om hapsân la inimă. „Dacă nu-mi dă înapoi țambalul, ce mă fac? gândeam eu cu groază... La unitate au să creadă că am spus minciuni...“ Într'un suflet, am alergat la Niculai Turturică și, spre norocul meu, l-am găsit acasă. Stătea hapsânul cu picioarele în apă caldă și cu ochii închiși de plăcere. De cum am intrat în casă, m'am și repezit la el, cu îndârjire:

— Dă-mi țambalul, Nea Turturică.

Hapsânul s'a uitat la mine chiorîș, apoi și-a ridicat sprincenele încărunțite și mi-a strigat:

— Țambalul e al meu, nu ți-l dau. Vii după el la soroț, în primăvară.

— Ba ai să mi-l dai... i-am răspuns.

Și uite așa, am ținut-o vreme de două ceasuri.

— M'a trimis unitatea după țambal, hapsânule... Dă-mi țambalul... Mi l-a dat, însă de veninos ce era la inimă, a dat cu el de pământ. „Na țambal“.

Și parcă mi-ar fi înfipt un cuțit în coaste, așa de tare m'a durut. Țambalul zăcea spart la picioarele mele. Priveam ca la un copil drag, betegit pe toată viața. Când l-am ridicat depe jos, aveam lacrimi în ochi. Așa stri-

cat, l-am dus tatei, ca la un vraci bătrân ce era. După câteva zile țambalul se înzdrăvenise și-i sunau coardele mai vesel, mai cu foc.

Meștere sunt mâinile tatii!

La plecare spre unitate, tata m'a rugat:

— Fiule, să mai tragem un cântec... împreună... de despărțire...

Era o noapte de vară, caldă, cu stele multe, fără suflare de vânt. Eu m'am așezat în pragul casei, iar tata a rămas în picioare, cu scripca sub bărbie. Toată noaptea am cântat, și-am zis și de jale, și de bucurie, și de tinerețe și de bătrânețe. Am cântat cu atâta foc, încât parte bună din sat s'a adunat lângă casa noastră.

Ne-am despărțit în zori. Bătrânul tremura din tot trupul.

— Adevărat, fiule, că se poartă bine cu noi, țiganii, la cătănie? — m'a întrebat el.

L-am sărutat pe fața lui sbârcită și i-am răspuns:

— Suntem oameni la rând cu ceilalți, tată...

Iată, asta este povestea mea și a țambalului — încheie Danilo. Iată-l ce frumos e, și ce sunet curat are ca lacrima.

Țambalagiul ciupi strunele și acordurile armonioase se pierdură în tăcerea nopții.

La plecarea mea din unitatea N., l-am întrebat pe locțiitorul politic:

— Cum se prezintă militarul Russe Danilo?

Zâmbind, mi-a răspuns:

— E unul din fruntașii unității la pregătirea militară și politică... Iar pentru talentul lui muzical, este propus să urmeze cursurile unei școli superioare de muzică.

POVESTIRE DESPRE INGRO ȘI AGRİȘ

Nu-i cunoașteți pe cei dela „samare“? Păcat! Buni ostași! Și veseli! În misiuni, la instrucție, ori în ceasurile libere, ei sunt mereu cu zâmbetul pe buze. Tocmai voia lor bună m'a îndemnat să scriu și despre ei. Intr'adevăr, încerci un puternic simțământ de bucurie, când treci poarta subunității lor. La cei dela „samare“, totul strălucește de curățenie, — dela cazarmă și până la grajduri. Strălucesc, mulțumită aceleași hărnicii, și caii și măgărușii, și câinii cercetași. Iată și de ce-mi place să mă duc mai des în mijlocul lor, să le admir vrednicia, dar mai ales să le ascult istorioarele. Câte istorioare, întâmplări, snoave, nu cunosc flăcăii dela „samare“!! Hazul lor e vestit. Întâlnirile cu acești ostași sunt de neuitat. De pildă, cum aș putea să dau uitării ultima mea întâlnire cu soldații-însoțitori de câini cercetași!

...Exercițiul de noapte luase sfârșit. Mijeau zorile. Cărând aveam să pornim din nou în marș, spre cazarmă. Ne mai despărțea însă, până la comanda plecării, o bucată bună de vreme. Ca mai întotdeauna, în asemenea împrejurări, ostașii se odihneau; ici un grup, dincolo un altul.

Nimerii și eu în mijlocul unui grup de ostași dela „samare“. Mai exact, în mijlocul însoțitorilor de câini. Stăteau băieții, adunați roată, cu câinii lângă ei și sporăvăiau. Mai înfierbântat mi se păruse un soldat. Nu știu ce și cine-l supăraseră, dar el era tare mâniat. Și deși adia un vânt răcoros, obișnuit diminețelor de vară, fața lui roșcovană era plină de broboane de sudoare...

— Cum, eu nu-mi iubesc câinele? zicea el, încruntându-și sprâncenele

și arătându-se gata să se ia la harță cu cel care ar îndrăzni să răspundă afirmativ la întrebarea lui.

— Hai, Gheza, potolește-te — îi strigă un soldat, pe semne un prieten.

— Nu, nu m'oi potoli — urmă el. E drept, la începutul cătăniei mele nu iubeam câinii, nu iubeam niciun soi de animale... Așa era firea mea până'n ziua când l-am cunoscut pe Ingro...

— Cuam? L-ai cunoscut pe Ingro? — izbucni pe neașteptate un soldat de lângă mine, care, în neștire, mângâia gâtul mușchiulos al câinelui său. L-ai cunoscut pe Ingro, pe câinele ăla vestit?

Întrebarea fu pusă cu atâta căldură, încât, ca la un semn nevăzut, privirile ascultătorilor se îndreptară către Gheza cel mâniat. Vă spun drept, devenisem și eu curios, mai ales că despre Ingro auzisem vorbindu-se ca despre un câine intrat în legendă.

— Da, l-am cunoscut! încuviință Gheza. — Și încă bine: Ingro a murit sub ochii mei, — mai spuse el, și oftă din adâncul inimii.

Un murmur, asemenea freamătului de frunzestârnit devânt, străbătu cerul. Și deodată, interesul ostașilor pentru povestitor crescuse și mai mult.

— Gheza, ce mai aștepti, povestește-ne! auzii un îndemn.

Gheza își lăsă gânditor capul în piept și începu să grăiască neluându-și ochii dela o pietricică din drum.

— „Veteranii” își aduc aminte. Am nimerit la „samare” trimis fiind dintr'o altă unitate, aflată în preajma hotarelor noastre. Lucrat-am acolo câteva luni pe lângă fermelia celei unități. Era ea așezată într'o căsuță, la marginea satului. Pe vremea aia — sunt de atunci mai bine de un an și jumătate — l-am cunoscut pe Ingro...

— Chiar la infirmerie?

— Chiar! Și mi-e greu la suflet, tovarăși, să-mi aduc aminte de ziua când l-am cunoscut cu adevărat. Apăi, din primele zile, am zărit în ograda fermeliei un câine mare, mătăhălos și bătrân. Câinele ăsta, toată ziua, nu făcea altceva decât stătea neclintit, ca o sentinelă plictisită, și căta cu ochii lui turburi la cine intra ori ieșea din fermelie. Vă spun drept, mi-era scârbă de el și pentru asta vă cer iertare. Prea era bătrân câinele, și prea era bălos, iar eu pe vremea aia încă nu iubeam soiul ăsta de animale...

Intr'o bună zi, câinele, clătinându-se de bătrânețe, s'a luat după mine. Se ținea așa cum se ține scaiul de coada oii. De scârbă, am ridicat o piatră și am strigat la el, voind să-l gonesc: „Huo, jigodie...” Piatra n'am aruncat-o. O mână de om zdravăn îmi apucase brațul. „Să nu dai în el!” — am auzit în spatele meu o voce poruncitoare a unui sergent sanitar. „Să nu dai în Ingro!” zice el către mine. „Zvârlă piatra” mai zice.

De rușine, am roșit ca macul, măi băieți, dar mai rușine îmi era că nu știam cine-i Ingro și, mai ales, de ce i-a luat sergentul apărarea ca unui om. Atunci l-am poftit frumos pe sergent să mă lămurească cine-i Ingro. Din gura lui am aflat că Ingro era un vechi câine-cercetaș: „spaima diversioniștilor”. Tot dela el am aflat cum Ingro a prins căpetenia unor bandiți și cum, luptând ca un drac, a scăpat viața însoțitorului său. Zicea sergentul către mine: „Acum Ingro a îmbătrânit... e dat în sama noastră, să grijim de el”.

— Da, oftă iarăși povestitorul, iată în ce fel de câine am vrut să dau cu piatra...

— Și cum îngrijeați de el? se interesă dintr'odată un însoțitor din roata ascultătorilor.

— Măi flăcăi, — reluă Gheza, drept vă spun, nici eu n'am priceput tocmai bine ce voia să înțeleagă sergentul prin vorbele „e dat în sama noastră”.

A doua zi însă, m'am uitat la Ingro cu alți ochi, cu alt suflet. Abia atunci mi-a fost dat să văd ceea ce nu se poate vedea de multe ori în viață. L-am văzut pe doctorul ăl mai în grad, făcându-i injecții...

— Injecții?! Ce fel?!

— Cu calciu... vitamine, și alte drăcovenii. Ce mai la deal-la vale, încercau veterinarii noștri să-i facă bătrânețea mai ușoară. Tot doctorul îi ștergea ochii de albeață cu vata muiată în boric și-i vorbea ca unui om. Zicea doctorul:

— Ce să-i faci Ingro, așa-s bătrânețele!

Iar câinele își așeza botul pe genunchii veterinarului și se uita la el cu recunoștință, ca și când i-ar fi spus:

— Doctore, apăi mai bine era în tinerețe!

Altădată, l-am auzit pe doctor spunându-i la ureche: „Ingro, am primit o carte poștală dela Felecan, întreabă de tine, de sănătatea ta“. Zău, să fiu afurisit dacă spun minciună, câinele pricepuse; schelălăia de parcă ar fi fost mulțumit de veste...

— Stai, Gheza! Dar Felecan ăsta, cine era și ce hram purta că se interesa de Ingro?

— Purta hramul pe care-l purtăm și noi. Felecan a fost însoțitorul lui Ingro. Ani de zile au luptat împreună contra dușmanilor dela hotare. Astăzi e ofițer și, precum ați aflat, nu l-a dat uitării pe Ingro...

— Aha! Frumos din partea lui. Da' mai stai, Gheza, injecțiile îi făceau bine lui Ingro?

— Nu spun, nu!... L-au ajutat... l-au mai întărit. După injecții, îl vedeam cum umblă prin curte. Apoi, îl vedeam cum se așează la umbra unui copac, cu botul pe labe și părea că-și deapănă tot felul de amintiri. Da, Ingro avea multe amintiri! Numai într'un an dăduse de urmele a opt dușmani. A avut Ingro o moarte eroică, ca de adevărat câne-cercetaș...

Povestitorul tăcu brusc. Și deodată, liniștea zorilor se făcu și mai simțită. Undeva, departe, după coamele cenușii ale dealurilor, cerul devenise roșietic, luminos...

— Povestește-ne, Gheza...

Povestitorul iscodi fețele ascultătorilor. Zării cum peste chipul lui trece o umbră de mâhnire:

— Cum spuneam, urmă el, ne aflam în apropierea graniței. Intr'o noapte cețoasă de toamnă, numai ce auzim lătratul furios al lui Ingro. Până atunci nu-i mai auzisem lătratul. Nu trece mult și mai auzim țipetele și gemetele unui om. Am sărit din dormitor — câți eram acolo — și am dat buzna în ogradă. Ceța era deasă, de-ți lua vederea. Ne-am îndreptat într'acolo de unde veneau gemetele. La lumina felinarelor am dat peste Ingro. Intocmai ca pe vremuri, apucase brațul unui necunoscut. Se sbătea ăsta, ca ieșit din minți. Cu mare greutate l-am scos din strânsoarea fălcilor lui Ingro. Necunoscutul era un dușman. Se rătăcise din pricina beznei și a ceței. Așa a dat peste câne și bătrânul nu l-a mai lăsat. Asta a fost ultima misiune îndeplinită de Ingro.

Spre dimineață, Ingro a început să geamă și să schelălăie de ți se rupea inima, nu altceva. Vedeam cu ochii cum moartea trăgea de el. Doctorul n'a mai putut să-l ajute cu nimic. Ii făcuse injecție după injecție. Ingro însă, ne căta cu ochi stinși și parcă ne grăia: „In zadar, nu mai ajută la nimic... mor...“

L-am îngropat pe Ingro ca pe un soldat căzut la datorie. La îngropare a fost de față și sublocotenentul Felecan. Mă uitam la el și la cele două

decorații prinse de pieptul lui; fostul însoțitor al lui Ingro își ștergea pe furis, lacrimile. De patru ori Ingro îl scăpase dela moarte!

Așa l-am cunoscut pe Ingro. El a sădit în mine dragostea pentru câni-cercetași. Nu mult după aceea, am cerut să fiu trimis la „samare“ și astăzi îl însoțesc pe Cimbru, unul din „feciorii“ lui Ingro — încheie povestitorul și se uită cu bunăvoință la Cimbru. Feciorul lui Ingro era un câine ciobănesc de toată frumusețea; avea un corp alungit și mușchiulos, iar ochii lui în formă de migdală priveau cu o expresie vie, inteligentă, ca și când ar fi dorit să ne confirme adevărul celor povestite de Gheza, bunul lui tovarăș.

Câteva minute se scurseră în tăcere, nu ne uitam unii la alții și păream cu toții descumpăniți. În cele din urmă, vorbi iarăși soldatul de lângă mine, Cehăreanu Ilie, care tot timpul fusese numai ochi și urechi...

— De bunăseamă, Ingro n'o să fie uitat niciodată — începu el și glasul lui limpede, tineresc, mi se păru nespus de atrăgător. Nici însoțitorul lui Ingro nu va fi uitat. După mine, ofițerul Felecan e un adevărat soldat. Și apoi, cum să nu iubești un câine-cercetaș ca Ingro?! Ori ca Agriș al meu? Na, acuș mă vor lăsa la vatră și jalea mă cuprinde la gândul despărțirii de Agriș. Nu știu, poate am să-mi cer reangajarea! Să rămân alături de Agriș, să ne ducem lupta mai departe... Și cât de greu ne-am împrietenit! Nu-i așa, Agriș?

Câinele întreat își ciuli deodată urechile ascuțite în formă de V; iar ochii lui, de culoare închisă, sticliră vioi. În semn de răspuns, începu să dea dintr'un ciot cenușiu de coadă.

— Poftim, până și el recunoaște că ne-am împrietenit cu greu. Când mi l-au încredințat, nu era decât o pațachină de câine neastâmpărat, care-mi dădea de furcă toată ziua. De îndrăgit însă, l-am îndrăgit din prima clipă. Și cum să nu-l îndrăgești? Ia priviți-l! Rar un asemenea câine! Uitați-vă la el; ce solid e construit și ce mușchiulatură puternică are!! Zici că-i urs, nu câine. Astăzi, Agriș al meu e instruit; are la activul lui trei dușmani prinși. Acum se descurcă, însă în urmă cu doi ani, îmi scotea peri albi. Îmi amintesc, nici în ruptul capului nu voia să facă „aporte“. Aruncam obiectul, el fugea și'n loc să mi-l aducă înapoi, începea să se joace cu el. Și se juca, nu glumă, că era tare jucăuș. Când l-am învățat să facă „aporte“, a ieșit la iveală o altă belea. Inchipuiți-vă, la exerciții porneam cu el în urmărirea „infractorului“. Pornea bine afurisit; mergea ce mergea, însă de cum îi ieșea un iepure în cale, atât îi trebuia. Lăsa baltă „infractorul“ și o lua razna după iepuri. Asta odată, de două ori, de trei... până când l-am desvâțat să mai fugă după iepuri. Nu-i așa, Agriș?

De astă dată, câinele rămase neclintit; cu botul întins pe etichetele dinainte, cu ochii închiși, adormiți...

— Aha, faci pe mortu'n păpușoi, — se veseli povestitorul, iar noi izbucnim în râs.

— Inchizi ochii, nu-ți plac amintirile neplăcute? Nu te supăra, eu am să continui, în ciuda ta. Vă aduceți aminte, tovarăși, anul trecut a avut loc în orașul N. un concurs pe marea unitate. La concurs, am participat și noi. Ne-am pregătit vreme îndelungată. La antrenament, treceam cu ușurință toate probele. Ba mai mult, am învățat o probă nouă; scoaterea din apă a manechinului. La o comandă de-a mea, Agriș sărea în apă și trăgea la mal trupul „infractorului“. Vă dați seama, lucrurile mergeau destul de bine. A venit și ziua concursului. În comisie, ce să vezi? Numai ofițeri superiori! Imi tremura inima de teamă; mă uitam într'una la Agriș și-i spuneam: „Ei, frățioare, acum să te vâd?“ El însă, tăcea, așa cum tace și acum... După un timp, ne-a venit și nouă rândul. La semnal, am pornit-o.

Ochii comisiei ne urmăreau toate mișcările. Am mers ce am mers, și, dintr'odată, zdup, dintr'un tufiș a sărit un iepure. Nici una, nici două, Agriș s'a și luat după el. „Na, mi-am zis, am pierdut proba“. Dar m'am liniștit pe dată. După câțiva metri, parcă aducându-și aminte de ceva, Agriș s'a oprit, a lăsat baltă urechiatul și a pornit din nou pe urmele „infractorului“. Nu ne-am clasat rău; am ieșit al doilea...

... Brusc, Agriș începu să latre întrerupând firul povestirii. Așa cum observaserăm cu toții, câinele lătra la însoțitor, arătându-și nemulțumit colții albi și ascuțiți. Vă spun drept, eu mă speriasem; era o ieșire prea violentă din partea lui Agriș. Însoțitorul însă zâmbi și, talmăcind parcă lătratul câinelui, urmă:

— Aha, nu-ți place că povestesc numai de boroboațele tale, pe câtă vreme, despre cele făptuite de mine, nu scot o vorbuliță? Da, ai dreptate... Tovarăși, Agriș are dreptate...

Ca prin minune, câinele se potoli. Mai întâi căscă, arătându-și limba, apoi își așază din nou botul pe labe, dând însoțitorului său să priceapă că e gata-gata să-l asculte...

— Să vedeți, tovarăși, odată, am avut față de Agriș o purtare foarte urâtă și, știut este, că față de câinii noștri trebuie să te porți cuviincios... Intr'o zi, intru în cotețul lui Agriș și vreau să-i dau de mâncare. Agriș însă, era indispus și nu voia să se atingă de mâncare. Spre marea mea rușine, eu nu l-am înțeles. Ii zic: „Agriș mănâncă!“ El nu mă asculta și se uită cu totul în altă parte. Eu, din nou: „Agriș mănâncă!“ El ce face? Imi întoarce spatele și, indiferent, se așază într'un colț al cotețului. De ciudă, mi-am ieșit din fire și am țipat la el, iar în cele din urmă, l-am drăcuit. Atât mi-a trebuit. A început să latre și să sară la mine și nu s'a lăsat, până nu m'a izgonit din coteț. N'o să credeți, dar șapte zile n'am fost în stare să mă apropiu de Agriș. Afurisitul se supăraseră pe mine; nimic nu mai voia să primească din mâna mea. Așa cum era și firesc, comandantii s'au neliniștit. Au început să mă întrebe: „Ce-i cu Agriș? Nu cumva e bolnav? Nu cumva ai țipat la el?“ Dacă am văzut cum stau lucrurile, am mărturisit cele petrecute între mine și Agriș. Atunci, instructorul m'a povățuit să mă duc la el și să cer iertare pentru purtarea mea necuviincioasă... Imi zicea instructorul: „Pe un câine-cercetaș nu trebuie să-l înjuri... El simte și pricepe totul.“ „Eh, mi-am zis eu, încurcată afacere! Cum să te duci la un câine și să-ți ceri scuze?“ Și dacă am văzut și am văzut că altfel nu mă pot împăca, m'am dus la Agriș. M'am apropiat de coteț și am început să-i șoptesc: „Agriș, hai să ne împăcăm... Am greșit... În viața mea n'am să te mai înjur...“ I-am dat zahăr și, într'un târziu, ne-am împăcat. Da, Agriș m'a pus la respect. El m'a învățat să nu mai înjur, și de-atunci, zău, nu mai înjur. Așa-i, Agriș?

Câinele își așază botul lung și puternic pe picioarele încrucișate ale însoțitorului, așteptând parcă mângâierea acestuia. Numai în clipa aceea i-am văzut și mai bine blana neagră sârmoasă, ca de urs...

— Măi Ilie, tu mai bine povestește întâmplarea aia cu ziaristul — interveni un soldat, uitându-se la mine cu o căutătură vicleană. — Tresării: „Ce putea să i se întâmple unui confrate de al meu? Și încă la samare?“ Și pentru că Ilie tăcea, așteptând îndemnul celorlalți, îl rugai și eu:

— Hai, spune ce-a fost cu ziaristul?

Ilie îmi zâmbi, apoi începu să vorbească:

— Apăi, ce să fi fost? Numai bine! S'a întâmplat abia în vara anului ăsta. Eu eram acasă, plecat în concediu. În vremea asta și Agriș era în concediu. Precum spunea regulamentul, Agriș ieșea la câmp, dar de făcut instruc-

ție nu făcea. Simplu spectator el privea cum ceilalți câini lucrează cu însoțitorii lor. Știut este că, în asemenea împrejurări, câinii sunt triști, îndurerăți; în general, se simt părăsiți. Agriș al meu era tot atât de amărît.

Și iată, — îmi spune instructorul — în zilele astea, pe câmpul de instrucție își face apariția un ziarist. Cu un carnet într-o mână, cu un creion în cealaltă, s'a apucat ziaristul să urmărească exercițiile câinilor. Imi povesteau băieții că ziaristul era în culmea fericirii. Ei, și cum era și normal, el a dat și peste Agriș, care-mi ducea aleanul. Curios, s'a uitat ce s'a uitat la el, apoi l-a întrebat pe instructor:

— Câinele ăsta e bolnav?

— Ași! E numai trist, melancolic! a răspuns instructorul.

Am auzit că la răspunsul ăsta ziaristul a holbat niște ochi cât cepele de mari. (Să-mi iertați comparația, mi se adresează povestitorul, dar e luată din literatură). A crezut că este luat în derâdere și a întrebat iar:

— Ia mai las-o baltă, tovarășe instructor, cum mai vine și asta, un câine melancolic?

— Simplu — a zis instructorul. Câinele duce dorul însoțitorului care-i plecat în concediu.

Pe semne că ziaristului tot nu-i venea să creadă și așa, tam-nesam, a început să se intereseze de mine, de Agriș: „Cine sunt?“ „De unde sunt?“ „Dacă-s frumos ori urât...“ „Când mă întorc din concediu?“ La ultima întrebare, instructorul a răspuns:

— Măine trebuie să se întoarcă.

Atunci ziaristul a spus:

— Tovarășe instructor, am o mare rugămintă: când sosește din concediu soldatul Cehăreanu Ilie, anunțați-mă și pe mine... Vreau să văd și eu întâlnirea dintre însoțitor și câine... Trebuie să fie o adevărată poezie!!

Instructorul, flăcău bun, n'a avut încotro și s'a învoit.

Dar spre neazul ziaristului, întâlnirea dintre Agriș și mine n'a putut să aibă loc în fața acestuia. (Soldatul se uită din nou la mine, semn că numai mie-mi erau adresate vorbele ce urmează). „Ce să-i faci, viața îi mult mai sucită și învățită decât cred unii ziariști!!“ Ce s'a întâmplat? În noaptea aceleiași zile, eu m'am întors din concediu. Să fi fost trecut de miezul nopții când am ajuns în apropierea cazărmii. Ardeam de nerăbdare să-mi revăd tovarășii de arme; să-l revăd pe Agriș, de care-mi fusese tare dor... Deodată, din beznă, mă oprește sentinela: „Stai, cine-i?“ Pe dată am recunoscut vocea groasă a lui Tudor, cel dela cai, și i-am răspuns bucuros: „Cine să fie, măi Tudore? Eu sunt, Ilie Cehăreanu, mă întorc din concediu“.

Nici n'am apucat bine să-mi termin cuvintele și cu cine credeți că mă pomenesc în brațe?

— Cu Agriș! — izbucni eu entuziasmat.

— Intocmai! Mă și simțise, afurisitul. A sărit nebunește din coteț, a străbătut în goană mare curtea, a sărit gardul de doi metri al uhității, ieșindu-mi în întâmpinare. Sărea pe mine, mă lingea, schelălăia, de parcă-mi spunea într'una: „Bine ai venit... Oh, și cât te-am așteptat!“

În noaptea aia, am stat multă vreme lângă Agriș, apoi l-am condus în coteț și i-am urat noapte bună. Eram înduioșat până la lacrimi; nu mă așteptasem la o așa întâmpinare. Numai noi ostașii, însoțitorii, știm ce înseamnă sufletul unui câine-cercetaș!

Ei, și cu gândul ăsta, m'am dus la culcare. Am dormit mai bine ca niciodată. Dimineața însă, când gornistul a sunat deșteptarea și am deschis ochii, am făcut o nouă descoperire. Agriș era lângă mine: toată noaptea îmi păzise somnul...

A doua zi, la câmp, își făcuse apariția și ziaristul; l-am văzut și eu. Instructorul n'a avut încotro și a raportat cele întâmplate. L-am auzit pe ziarist spunând:

— Ptiu, domnule, ce ghinion formidabil...! Am pierdut o poantă grozavă...

Eu însă, în sinea mea, gândeam: „Ehei, tovarășe ziarist, parcă despre întâlnirea mea cu Agriș, în lipsa matală, nu se poate scrie?” Se poate!“ — încheie povestitorul, iscodindu-mă cu coada ochiului.

... Da, Ilie Cehăreanu avea dreptate. Poți oare să nu le dai dreptate soldaților dela „samare“?

OMUL E OM, SĂ ȘTII !...

*Nu-i pune nimeni capu'n ștreang
Săracului cinstit.
Pe ticălos îl ocolești;
Să fi sărac, dar să'ndrăznești,
Și fie orice-ar fi!
Ne străduim în van, ei și?
Doar auru-i la preț aci;
Dar omu-i om, să știi!*

*O fi săracă cina ta
Și porți obiele de aba,
Iar proștii în atlas se țin
Și beau mișei numai vin,
Gătiți și'mpăunați; ei și?
Săracul tot cinstit va fi
Mai rege decât regii vîi,
Căci omu-i om, să știi!*

*Privește-un zbir: îi zice Lord,
Se umflă'n pene și'n comori,
Il tîmîiază toți, ei și?
Tot de nimic va fi!
Zorzoanele-i lucesc pustii
Căci omul care-i om, să știi,
Oricând îi râde'n nas. Ei și?
Să fie orice-o fi!*

*Un rege-și face Cavalerii
Marchizi, sau orice-i place;
Dar om cinstit nu poate fi
Căci cîntea nu se face!
Au ranguri, demnități, ei și?
Dar fie dînșii orice-ar fi:
Valoarea și mîndria ta
Fac mult mai mult, să știi!*

*Să ne rugăm deci, poate-o fi
 Să vină vremea, pe pământ,
 Când omul și al său cuvânt
 Rodi-vor, într'o zi.
 Și-atuncia, fie orice-o fi,
 Veni-va vremea, va veni,
 Când om cu om se va-nfrăți.
 Se-apropie, să știi!*

EPITAF PENTRU WILLIE FARISEUL*)

*Azi sfântul Willie-a răposat;
 Să fie'ntr'un ceas bun!
 Iar duhul lui, de s'a'nălțat,
 Zău, n'aș putea să spun.*

*Ia stați! Priviți-l, dup'un nor
 Il văd acuma bine:
 Plutește, negru și ușor,
 Alătura de cine?*

*Ei, cine-l tîrîie așa,
 Ținându-l numa'n bice?
 Te rog Intunecimea-Ta,
 S'ascuți nișel aice:*

*Eu, nu să-l ierți, am să te rog,
 Că te-aș ruga degeaba:
 Al Judecății scurt soroc
 Și-a'nchis demult taraba,*

*Dar, Sir, îmi pari un drac cu rost,
 Și n'aș voi — vezi bine,
 Să duci la șefii tăi un prost,
 Să rîdă toți de tine!...*

EPIGRAME

UNOR VIERMI

Scrisă în biblioteca bogată a unui lord,
 unde a aflat, expus la vedere, un tom din
 Shakespeare, splendid legat, dar netăiat și
 mâncat de viermi.

*Prin filele neprețuite,
 Hai, viermi, dați iama!
 Dar la copertele-aurite,
 Vă rog, luați seama!...*

*) E vorba de William Fisher, staroste de biserică, vestit pentru intoleranța și fățarnicia sa religioasă.

OCHII PAROHULUI

*Că-i Minciuna'n ochii lui,
Țin îndată să desmint;
Ochii spun că dumnealui
E-un pungaș: deci nu ne mint!*

UNEI HANGIȚE

*Ai și nuri, pe cât ai fumuri,
Că și eu te-am tămâiat.
Te pricepi să iei uiumuri
Dela câți la poartă-ți bat,
Dar, ce-i drept, le pui tacâmuri
Domnul fie lăudat!
Eu, de-aș tot umbla pe drumuri,
Pe la poartă nu-ți mai cat!...*

BĂTRÂNUL ROB MORRIS

*E rege bătrânul Rob Morris în sat;
Stă'n frunte la mese, din toți mai moșat.
In lăzi are galbeni și turme'n câmpie
Și-o fată mai are, lui scumpă și mie.*

*Frumoasă ca ziua blajină de vară,
Și dulce ca fânul cosit către sară,
Mai blândă ca mielul cu albu-i caleap,
Și dragă, mai dragă ca ochii din cap.*

*Trăiește ca lorzii moșneagul bondoc,
Iar tata,'n colibă, un biet sărăntoc;
Mă uit și la mine: halal amorez
Cu fleandura'n spate, mă uit și oftez.*

*Se crapă de ziuă și ziua nu-mi place,
Iar noaptea, durerea și-amarul se'ntoarce,
Și umblu pe uliți ca duhul cel rău,
Eu singur cu dorul din sufletul meu.*

*Dece n'a fost, doamne, ceva mai săracă,
Cum mie de dânsa, de mine să-i placă!
Atât de ușor mi-ar fi fost s'o aștept,
Pe cât, azi, durerea mă sângeră'n piept.*

O, MALURILE TALE, DOON!...*)

*O, malurile tale, Doon,
Cum de'nfloresc mereu,
Și-ți cântă păsări prin aluni,
Când plânge dorul meu?*

*Nu vezi că inima mi-o frâng
Cu ciripitul lor
De dragoste, iar eu îmi plâng
Amarul zilelor?*

*Nu vezi că inima mi-o frâng
Când ciripesc așa,
Iar eu amarnic mă frământ
Și-mi blestem dragostea?*

*Trecut-am iarăși, dragă Doon.
Prin crângul din vâlcea,
Și toate păsările spun
De mine și de Ea:*

*De-un trandafir îmbobocit
Pe fir ca mărăcinii,
Pe care Ea mi l-a răpit
Și mi-a lăsat doar spinii...*

RÂNDURI DESPRE RĂZBOI ȘI DRAGOSTE

*Pe mări, sau pe uscat, Războiul
Să-l proslăvim, nu face;
Al dragostei război e soiul
De lupte, care-mi place.*

*Belșugul, sub al Păcii dom,
Slăvindu-l aş petrece:
Mai bine, zău, mai faci un om,
Decât să spinteci zece!*

*Mulțimea celor necăjiți îmi spune
Că omul vrea să aibe tihnă'n lume;
Brăzdar de plug și-ar făuri din spadă
Și-ar amuți războinica paradă:*

*Uniți frățește'n cauza comună,
Toți ne-am zâmbi cu-o inimă mai bună
Și-aceeași minunată legiuire
Ar lumina, atunci, întreaga fire!*

*) Râu din Scoția.

UN ROȘU TRANDAFIR

*Un trandafir e dragostea,
Un roșu trandafir:
Și dulce țese, draga mea,
Al cântecului fir!*

*Atât de mândră-i — și în gând
O am numai pe ea—,
Că voi iubi-o până când
Și mările-or seca.*

*Pân'ce și mările-or seca,
Iar soarele-o topi
Bătrâne stânci, pe draga mea
Mereu o voi iubi.*

*Te las cu bine, draga mea,
Acum te las cu bine!
Și m'o întoarce dragostea
Din depărtări, la tine.*

IUBITA MARINARULUI

*Somnul mi-este alinare,
Când aud talaz de ape;
Dragul meu de peste mare,
Parc'aș fi de tine-aproape!*

*Frica arde ca o boală
Ce nădejtile mi-aține;
Mâna cată'n perna goală,
Parcă umbra ta, cu mine!*

*Cine nu cunoaște dorul
Celui dus pe mări departe,
Ii zâmbește aurora,
Și de sbucium n'are parte;*

*Mie numai noaptea-mi place,
Când din fundul depărtării,
Somnul dulce e-o ghioace
'N care vuie valul mării.*

Poezii alese și traduse
de Mihnea Gheorghiu

L. RĂUTU

DEZVOLTAREA LITERATURII ÎN REPUBLICA POPULARĂ ROMÂNĂ

Procesul de făurire a unei literaturi noi, înaintate, ce se inspiră din lupta maselor populare pentru statornicirea noii orînduiri sociale și participă ea însăși în mod activ la opera de transformare a societății, constituie unul din cele mai importante aspecte ale revoluției culturale care se desfășoară în țările de democrație populară.

Călăuzindu-se de învățătura marxist-leninistă, Partidul Muncitoresc Român acordă o neslăbită atenție dezvoltării literaturii române, îmbogățirii continue a fondului ei de idei, ridicării măiestriei artistice a scriitorilor.

După eliberarea țării și doborîrea dictaturii fasciste, ideologii reacțiunii burghezo-moșierești, presa partidelor reacționare, intens sprijinite de propaganda imperialistă, au dus o luptă înverșunată pentru a încerca să împiedice intelectualitatea creatoare de a se alătura forțelor democratice. Propagarea „teoriei” reacționare a artei pentru artă — armă preferată a burgheziei în lupta pentru ruperea creatorilor de popor, țipetele isterice despre o pretinsă „criză a culturii” în România, jalnicele încercări de a determina în rîndurile scriitorilor „o grevă a tăcerii”, amenințările anonime în stil fascist — toate au fost încercate de agentura claselor exploatatoare și toate s-au dovedit zadarnice. Scriitorii, în masa lor, au răspuns chemării partidului de a crea opere de artă cu un bogat conținut ideologic și de o înaltă valoare socială.

Cu multă grijă și atenție, cu înțelegerea deplină a drumului evoluției lor, partidul a ajutat pe scriitorii aparținînd generației mai vechi să găsească drumul către o creație literară pătrunsă de ideile avansate ale timpului nostru. Alături de clasicul literaturii noastre — Mihail Sadoveanu —, al cărui nume este larg cunoscut și dincolo de hotarele țării noastre, alături de vechi participanți la lupta antifascistă (A. Toma, G. Bogza), desfășoară în prezent o intensă activitate creatoare numeroși alți scriitori, al căror nume este de mult intrat în istoria literaturii române, ca Cezar Petrescu, Camil Petrescu, V. Eftimiu.

Critica cîteodată aspră, dar adînc principială făcută de partid unui număr de poeți care purtau balastul greu al feluritelor concepții decadente a salvat pe acești poeți de sterilitate artistică, determinînd un veritabil avînt al creației lor poetice. O dată cu aceasta, în anii puterii populare în literatura noastră au apărut numeroase nume noi de tineri scriitori — pro-

zatori, poeți, dramaturgi, critici — ieșiți din rîndurile clasei muncitoare, țărănimii muncitoare, intelectualității.

La baza întregii activități a partidului în domeniul creației literare, ca, de altfel, în toate domeniile creației artistice, a stat și stă teza leninistă potrivit căreia „...materialismul include în sine, ca să zicem așa, partinitatea, obligîndu-ne la fiecare apreciere a unui eveniment să ne situăm în mod direct și deschis pe punctul de vedere al unui anumit grup social“. Faptul că marea majoritate a scriitorilor romîni, scriitori aparținînd tuturor generațiilor, membri și nemembri de partid, prin operele lor și activitatea lor obștească participă activ la grandioasa operă transformatoare, întreprinsă de partid în vederea dezvoltării economice și culturale a țării, construirii socialismului, asigurării păcii și apărării intereselor naționale ale Romîniei, constituie un succes de seamă al politicii partidului în domeniul culturii.

Regimul de democrație populară a dat scriitorului posibilitatea neîngrădită de a scrie nu pentru desfătarea unui cerc de snobi rafinați, sau pentru satisfacerea nevoilor comerciale ale editurilor particulare, ci pentru a oglindi în opera lui temele mari ale epocii contemporane, figurile nobile ale ziditorilor vieții noi, înaltele lor calități morale. „Libertatea de creație — spunea marele critic și democrat-revoluționar rus Belinski — se acordă ușor cu slujirea contemporaneității: pentru aceasta nu este necesar să te constrîngi să tratezi teme, să-ți violezi fantezia; pentru aceasta este necesar doar să fii cetățean, fiu al societății tale și al epocii tale, să-ți însușești interesele ei, să-ți contopești năzuințele cu năzuințele ei“.

Apariția temei noi și a eroului nou este, incontestabil, fenomenul cel mai deosebit și cel mai îmbucurător în literatura noastră. În tot mai numeroase opere ale prozatorilor, poezilor, dramaturgilor noștri se oglindesc diferite aspecte ale procesului de transformare revoluționară a societății: eroica luptă a clasei muncitoare pentru a ridica țara din stare de înapoiere economică, procesul complex de trecere a țăranului muncitor pe căile agriculturii colectivistice, lupta acerbă între vechi și nou în toate domeniile vieții sociale, făurirea omului nou, purtător al unei noi concepții despre viață, al unor noi și superioare norme etice. Dramaturgul M. Davidoglu se inspiră din viața și truda oamenilor muncii de la „cetatea de foc“ a Romîniei — uzinele metalurgice Reșița; scriitorii Eusebiu Camilar, Maria Panuș, Ion Istrate, Aurel Mihale au creat opere consacrate luptei pe care o duce partea înaintată a țărănimii pentru transformarea socialistă a agriculturii; Lucia Demetrius creează figuri de tineri intelectuali ai timpului nostru; oameni simpli ai Patriei noastre — marinari și pescari — sînt eroii povestirii recente a scriitorului Petru Dumitriu.

Într-un trecut nu tocmai îndepărtat, în poezie, îndeosebi în cea lirică, predomina formalismul și individualismul. Cu cît poezia era mai „ermetică“, adică mai inaccesibilă rațiunii sănătoase a poporului, cu atît epata mai mult pe criticii burghezi estetizanți.

În anii din urmă și aici s-au petrecut schimbări semnificative. Au apărut poeme epice scrise cu talent, care redau tabloul muncii și luptei eroice a oamenilor muncii din țara noastră, poezii lirice, al căror erou trăiește viața contemporanilor săi, împărtășește bucuriile și durerile lor. Cititorul nou, avid de tot ce e cu adevărat frumos, de tot ce este bogat în idei, primește cu multă căldură poeziile și poemele unor poeți ca M. Beniuc, E. Jebelcanu, Dan Deșliu, Veronica Forumbacu, Cicerone Theodorescu, Eugen Frunză.

Multe dintre operele de seamă ale poezilor noștri sînt consacrate luptei

popoarelor pentru pace, demascării feței hidoase a imperialismului american, solidarității internaționale a oamenilor muncii, sentimentelor de dragoste și recunoștință pentru poporul sovietic. Tradițiile trecutului de luptă al poporului român sînt reînviolate într-un număr de opere remarcabile ale scriitorilor noștri, ca admirabila carte a lui M. Sadoveanu „Nicoară Potcoavă”, romanul lui Camil Petrescu despre marele patriot român Nicolae Bălcescu, cărțile lui Al. Jar despre lupta maselor populare în anii de ilegalitate. Demascării usturătoare a regimului burghezo-moșieresc din România îi sînt consacrate cărțile scriitorului Zaharia Stancu „Descult”, „Dulăii”. Se dezvoltă — deși încă prea încet — literatura satirică (piesele lui A. Baranga, fabulele lui M. Breslașu etc.).

Alături de operele scriitorilor romîni, în R.P.R. se dezvoltă o bogată creație a scriitorilor aparținînd minorităților naționale. Cărțile scriitorilor maghiari din R.P.R. — Asztalos Istvan, Kovács György, Horvath Istvan și alții se bucură de o largă popularitate în întreaga țară. La Tg. Mureș, centrul administrativ al Regiunii Autonome Maghiare, apare un almanah în limba maghiară, iar la Timișoara — un almanah în limba germană. Recent a apărut în limba germană o culegere cuprinzînd poezii scrise de poeți germani din R.P.R. și o culegere de poezii ale poezilor sîrbi.

A trecut vremea cînd scriitorii progresiști nu-și puteau edita scrierile, cînd cărțile celor mai buni scriitori apăreau într-un tiraj de 2—3.000 exemplare. Partidul, clasa muncitoare, au pus la dispoziția scriitorului un imens și receptiv auditoriu. Tirajele cărților de literatură sînt în prezent de 5—6 ori mai mari ca sub regimul burghezo-moșieresc, multe din ele apărînd în decurs de cîțiva ani în cîteva ediții. Tirajul total al cărților originale de literatură în 1953 s-a ridicat la peste 4.100.000 exemplare, revistele de literatură și almanahurile apar într-un tiraj de 35.000 exemplare, dintre care 10.000 de exemplare în limbile minorităților naționale. În țara noastră, unde bibliotecile erau o raritate, funcționează în prezent peste 200 de biblioteci regionale, raionale, orașenești, 5.000 de biblioteci ale cluburilor și colțurilor roșii sindicale, peste 12.000 de biblioteci sătești.

Fiecare succes al prozatorilor, poezilor, dramaturgilor noștri este salutat cu dragoste și cu căldură de masa cititorilor. Această dragoste și atenție din partea oamenilor muncii constituie pentru fiecare scriitor legat de popor un izvor de mari satisfacții, întărindu-i totodată conștiința responsabilității pe care o are în fața Patriei sale în opera de educare a oamenilor, constructori ai socialismului, capabili să biruiască orice greutate.

Ar fi, desigur, cu desăvîrșire greșit ca realizările arătate să dea naștere unui sentiment de autoliniștire. Literatura noastră mai rămîne și azi în urma vieții, în urma izbînzilor pe care le repurtează, în luptă curajoasă cu greutățile, oamenii muncii, în urma prefacerilor care au loc în viața socială și mai ales în conștiința oamenilor.

Scriitorii noștri adeseori se mărginesc să oglindească în operele lor fenomene bine cunoscute. Mulți dintre ei reușesc mai anevoios să întruchipeze în opera lor teza expusă la Congresul al XIX-lea al P.C.U.S. de G. M. Malenkov că tipicul exprimă cu maximă ascuțime și plinătate esența forței sociale date și nu este pur și simplu lucrul cel mai răspîndit, ceva ce se repetă des, ceva cotidian.

Înțelegerea îngustă a tipicului duce la sărăcirea realității și a conflictelor ei. Astfel, în numeroase romane și nuvele consacrate transformării socialiste a satului găsim același conflict, aceleași forme de manifestare ale luptei de clasă, personaje asemănătoare. Or, formele de manifestare ale luptei

de clasă și, în general, conflictele proprii perioadei de trecere de la capitalism la socialism sînt mult mai variate, multilaterale, complexe în viața reală.

Rod al superficialei cunoașteri a realității noastre, pe care unii scriitori o studiază doar pe calea așa-numitelor călătorii de „documentare”, este schematismul, care se manifestă cu deosebită pregnanță în zugrăvirea eroului pozitiv.

Cititorul nostru l-a îndrăgit pe eroul cărții maestrului Mihail Sadoveanu, Mitrea Cocor, pe eroul poemului lui Deșliu, comunistul Lazăr Cernescu, căzut în lupta cu dușmanii, a îndrăgit pe muncitorii înaintați din piesele lui Davidoglu, pe țăranul colectivist Toma Gavrilăș, eroul romanului lui Dumitru Mircea. Din păcate, însă, în multe romane, poeme, piese de teatru, eroul pozitiv nu este decît o palidă arătare, o schemă lipsită de viață, cu un limbaj șablonard, neavînd nimic comun cu eroii adevărați ai vieții noi, plini de sevă, de energie clocotitoare, de optimism, de abnegație, avînd un orizont tot mai larg de idei și de cultură.

Schematismul unora dintre operele scriitorilor noștri este folosit de mohicanii apolitismului în poezie, care declară lupta de clasă drept un „subiect nepoetic”, și visează o „pauză” în lupta de clasă, pentru a-și putea dedica opera lumii mici a unor mici pasiuni intime. Scriitorii legați de popor, și în primul rînd scriitorii comuniști, își văd misiunea în neșovăitoarea combatere a apolitismului, în urmarea principiului realismului socialist, de a extrage poezia vieții din adevărul vieții, demonstrînd prin pilda vie a operelor lor că dramaticele conflicte ale vremii noastre, coliziunile ei, lupta titanică a clasei celei mai înaintate a societății împotriva forțelor întunecate ale trecutului sînt subiecte demne de mari opere poetice.

În unele cărți — chiar valoroase — care au drept personaje pe dușmanii socialismului se manifestă uneori una din varietățile apolitismului, încercarea de a găsi justificări filozofice sau psihologice acțiunilor dușmanului. Or, principiile fundamentale ale artei realiste cer ca scriitorul să-l arate pe dușman în adevărata sa înfățișare abjectă, în toată goliciunea lui, smulgîndu-i toate măștile de pe față.

Metoda realismului socialist, întemeiată pe principiul leninist al partinității în literatură, cere creatorului redarea veridică, istoricește concretă, a realității în dezvoltarea ei socială, îmbinînd o astfel de redare a realității cu sarcina educării oamenilor muncii în spiritul socialismului, cu sarcina de a lumina, după expresia întemeietorului literaturii sovietice, Maxim Gorki, țelurile înalte ale viitorului socialist. Pe acest drum rodnic, în lupta împotriva oricăror curențe dușmănoase esteticii marxist-leniniste merg astăzi tot mai mulți scriitori din Republica Populară Romînă.

Realismul socialist cere ca ideilor și temelor mari să le corespundă o formă artistică adecvată. El presupune, în special, o exigență maximă față de forma poetică, o preocupare continuă a creatorului pentru ridicarea măestriei sale. Estetii burghezi, foarte îngăduitori față de forma poeziei atunci cînd e lipsită de fond, atacă adeseori forma pentru a viza fondul nou. Răspunsul dat acestora de poeții noștri trebuie să fie crearea de opere care să întruchipeze unitatea între un fond bogat în idei și o măiestrie înaltă în formă.

Realismul socialist continuă tot ce are mai de preț moștenirea realistă a scriitorilor noștri clasici. Într-o schiță de rezoluție asupra culturii proletare, Lenin scria: „Nu născocirea unei noi culturi proletare, ci dezvoltarea celor mai bune pilde, tradiții, rezultate ale culturii existente din punctul de

vedere al concepției despre lume a marxismului și al condițiilor de viață și de luptă a proletariatului în epoca dictaturii sale”.

Revoluția culturală înfăptuită de regimul democrat-popular, lichidarea în ritm rapid a analfabetismului, extinderea rețelei de școli, biblioteci, cămine, au făcut operele clasicii literaturii române accesibile unor mase de milioane de cititori. Aniversarea lui Eminescu, Creangă, Caragiale a căpătat caracterul unor mari serbări populare. Operele clasicii literaturii române sînt eliberate de falsurile ticluite de lacheii literari ai claselor exploatatoare; ies la iveală opere ale clasicii pe care reacțiunea le-a ținut ascunse timp de decenii.

În opera de valorificare a moștenirii literare a trecutului, partidul nostru se călăuzește de celebra teorie a lui Lenin cu privire la existența a două culturi în fiecare cultură națională. În lumina învățaturii leniniste, teoria și critica noastră literară trebuie să continue munca deja începută de analizare științifică a operelor literare ale trecutului. Ea trebuie să lupte împotriva rămășițelor disprețului prolet-cultist față de moștenirea culturală, ca și împotriva tendințelor de a trata „în bloc” întreaga literatură a trecutului sau întreaga literatură dintre cele 2 războaie mondiale, conducîndu-se de indicația lui Lenin că proletariatul ia din cultura trecutului numai ceea ce este înaintat, democratic.

Celor două culturi i-au corespuns două linii de dezvoltare în literatura română a trecutului: una era linia decăderii poeziei, a servilei ploconiri cosmopolite în fața produselor de descompunere a literaturii burgheze, linie ce a dus majoritatea exponenților ei în rîndurile reacțiunii politice și a obscurantismului ideologic. Cealaltă era linia literaturii înaintate, realiste, legată prin mii de fibre de popor, de viața și năzuințele lui. Tradițiile acestei literaturi le continuă și le dezvoltă scriitorii de astăzi în Republica Populară Română.

Scriitorii noștri învață din operele nemuritoare ale clasicii literaturii mondiale și mai ales din cele ale clasicii ruși. O uriașă înrîurire binefăcătoare exercită asupra scriitorilor români literatura sovietică, adevărata școală de realism socialist, de artă înaltă, o școală de slujire a intereselor poporului, a cauzei socialismului, păcii, fericirii popoarelor. Au fost traduse în românește sub îngrijirea unor scriitori de seamă opere ale lui Gorki, A. Tolstoi, Șolohov, Fadeev. Poeții români marcanți au tradus în ultimii ani poezii și poeme ale lui Maiakovski, poezii ale lui Surkov, Șcipaciov, Tvardovski, Isakovski, Gribaciov.

Hotărîrile C. C. al P.C.U.S. în problemele literaturii și artei, articolele din „Pravda” asupra problemelor de literatură sînt studiate și dezbătute cu profund interes de scriitorii și criticii noștri.

În dezvoltarea literaturii noastre un rol de mare însemnătate îl are Uniunea Scriitorilor din R.P.R. Preocupat de a asigura scriitorilor condiții favorabile pentru creație, Partidul Muncitoresc Român și guvernul democrat-popular au creat Uniunii Scriitorilor largi posibilități de activitate. Uniunea Scriitorilor are la dispoziția sa Fondul literar, case de odihnă, o Casă a scriitorilor la București, Școala de literatură „M. Eminescu”, editează reviste și almanahuri.

Periodic la Uniune au loc dezbateri asupra problemelor creației literare. Trebuie recunoscut însă că ceea ce s-a realizat pînă acum, în acest din urmă domeniu, încă nu este satisfăcător. Dezbaterea problemelor celor mai arzătoare ale creației literare, o dezbatere curajoasă, bazată pe lupta de păreri, fără ocolirea problemelor acute, fără menajamente neprincipiale, dar și fără metode „administrative” în critică, vor constitui cea mai bună

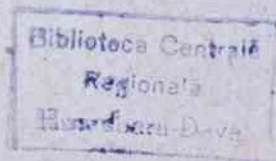
formă de lămurire a problemelor luptei pentru realismul socialist, pentru avîntul continuu al creației literare, pentru zdrobirea manifestărilor fățișe sau mascate ale ideologiei burgheze.

Interesele dezvoltării literaturii noastre cer o serioasă îmbunătățire a activității organizației de partid a scriitorilor, mai multă inițiativă din partea acestei organizații în organizarea dezbaterilor creatoare. Organizația de partid a scriitorilor trebuie să-și intensifice munca în vederea profunde înșurșiri de către scriitori a învățaturii marxist-leniniste, să lupte pentru o cît mai activă participare a masei de scriitori la viața obștească, pentru o cît mai strînsă legătură a creatorilor cu realitatea.

Scriitorii noștri au marea fericire de a trăi și crea în epoca unor prefaceri gigantice în istoria omenirii, epoca victoriilor socialismului, epoca creșterii continue a forțelor păcii și progresului. Nici o epocă a istoriei n-a furnizat creatorilor o bogăție asemănătoare de teme mari, de probleme arzătoare, de caractere umane cu o atît de multilaterală viață sufletească, nicio dată scriitorul nu s-a adresat unor mase atît de largi de cititori.

Poporul, recunoscător scriitorilor pentru tot ce au creat mai de preț, așteaptă de la ei noi opere de înaltă măiestrie. Nu încape îndoială că scriitorii din Republica Populară Romînă, îndrumați și călăuziți de Partidul Muncitoresc Romîn, vor ști să creeze opere care vor îmbogăți tezaurul culturii noastre naționale și vor contribui la triumful operei de transformare socialistă a societății, de educare în spiritul socialismului a maselor de oameni ai muncii — creatori de valori materiale și spirituale.

Articol apărut în „Pentru Pace Trainică, pentru Democrație Populară“, Nr. 8 (276) din 19 Februarie 1954

SILVIAN IOSIFESCU

OAMENI DEOSEBIȚI

Cu privire la reflectarea literară a comunistului s'a stabilit un consens că, deși s'au făcut pe această cale progrese incontestabile, ele sunt încă prea puțin mulțumitoare față de ceea ce trebuia făcut. Există acele personaje care, pe drept cuvânt, sunt prețuite de cititori, de scriitori și de critici. Le întâlnim în poeme de Beniuc, Deșliu sau Iureș, în unele romane și nuvele ale lui Mihail Sadoveanu, Alexandru Jar, Petru Dumitriu, în piese ale lui Mihail Davidoglu, Aurel Baranga și Nicolae Moraru, etc. Dar confruntate cu multiplicitatea de aspecte ale vieții, chiar unele dintre aceste personaje apar prea sărace. Ceea ce exprimă ele e prea puțin față de ceea ce realitatea de ficcare zi, din orice domeniu, arată cu puterea fără replică a faptelor. Și ne lovim mereu de faptul că lucrări cu însușiri reale, care izbutesc să plăsmuiască un șir de personaje caracteristice și vii, se mărginesc, atunci când abordează figura comunistului, la bine cunoscute și palide apariții, recurg la scheme mai mult sau mai puțin deghizate.

În critică, concepția statistică asupra tipicului a făcut în această problemă ravagii mai puternice încă decât în alte domenii. Predominarea aspectului statistic s'a manifestat în multe cronici și articole sub forma simplistă a inventarierii. Examinând un roman, un poem sau o piesă, mulți cronicari căutau să vadă dacă sunt măcar consemnați într'însa organizatorul de grupă sau secretarul organizației de bază, dacă se menționau unele

ședințe ce li se păreau indispensabile. În caz contrar, urmau automat caracterizări bine cunoscute scriitorilor: „nu se vede partidul, organizația nu apare în ansamblul ei“.

Acelaș procedeu de inventariere stătea la baza multor articole de așa zisă sinteză despre „chipul organizatorului de partid“ ori „al secretarului“. Încă acum câteva luni, „Viața Românească“ propunea criticilor un articol despre „figura secretarului de raion în literatura noastră“. E neîndoios că procedând astfel, revistele și autorii unor asemenea articole ar putea examina cu răbdare și meticulozitate felul cum sunt reprezentate în proza, poezia și dramaturgia noastră diferitele funcții de partid fără ca la capătul acestor considerații literaro-statistice nici ei, nici cititorii să nu afle mai mult decât știau la început.

Problema reflectării comunistului în literatură face parte din aceea mai vastă — a eroului pozitiv — și nu se poate despărți de ea. În viață, comuniștii nu pot fi înțeleși și apreciați în calitatea lor de comuniști, decât în legătura lor cu masele, în fruntea acestora. Nu există o separație între comuniști și ceilalți eroi înaintați.

Și viața, și arta cunosc noțiunea de „comunist fără de partid“. Ar fi greșită și profund dăunătoare o categorisire literară care, mergând împotriva esenței însăși a tipului de comunist, să-l studieze izolat și scolastic.

E însă sigur că există trăsături specifice comunistului, decurgând în marea lor

majoritate din faptul că acesta aparține unei forțe organizate și conducătoare, că prin prezența lui în viață și în cărți el reprezintă forța partidului, rolul lui revoluționar și transformator. Tot din această cauză, în afară de asemenea aspecte specifice, diferențiale, un număr de trăsături comune eroului înaintat în genere, cuprind accente cu o intensitate deosebită când e vorba de comuniști. Din acest punct de vedere se poate vorbi de probleme specifice privitoare la plasmuirea artistică a comunistului — fie că e vorba de literatură, de plastică, de cinematografie.

Din multiplicitatea problemelor pe care le ridică reflectarea în literatură a „oamenilor cu o structură deosebită”, să ne oprim la câteva mai însemnate: mijloacele prin care poate fi transpusă literar ideea de bază a forței organizate și conducătoare reprezentate de partid, consecințele pe plan artistic ale reușitei sau eșecului în zugrăvirea comuniștilor, discutarea modului cum apar în literatura noastră câteva dintre trăsăturile comune tipurilor de comuniști și în special a felului în care e înfățișat eroismul revoluționar.

E un adevăr admis în general că forța organizată și conducătoare a partidului trebuie exprimată în literatură nu prin scheme de trăsături pozitive care se pot schimba între ele, ci prin personaje divers individualizate. Așa cum a subliniat C. Simonov în raportul ținut la Plenara Uniunii Scriitorilor Sovietici, reflectarea artistică se face nu prin „chipuri”, ci prin caractere.

Expunerea artistică a acestor trăsături esențiale pentru personagiile de comuniști nu se poate reduce la un detaliu, la o lipitură sau chiar numai la o scenă izolată. Importanța ei pentru caracterizarea unui tip de comunist cere ca o asemenea idee să se desprindă din ansamblul operei, din dezvoltarea generală a acțiunii și a personajului.

Într'un șir de lucrări literare cu caracter direct de document, aceeași idee de bază apare cu toate consecințele sale. Forța organizată a partidului subsistă și se dezvoltă în cele mai aspre împrejurări,

sub ocupație, în închisoare, în lagăr. Și în ea, în această forță organizată și conducătoare, găsește comuniștii principalul izvor de tărie proprie, capacitatea de a acționa eficient.

Insemnările unui partizan cuprinse în lucrarea lui Feodorov „Obcomul clandestin în acțiune” au un excepțional interes documentar. Autorul, activist comunist de frunte, secretarul unui comitet regional, a condus unul dintre cele mai mari detașamente de partizani din Ucraina.

Întreaga primă parte a volumului arată cum, fără a se lăsa învins sau descurajat de împrejurările neobișnuit de aspre, Feodorov caută legăturile întrerupte cu grupurile de partizani rămași în spatele frontului. Singur, Feodorov poate acționa puțin, pe dibuite. Cititorul are împreună cu el un simțământ de bucurie când grupurile izolate de partizani se reunesc într'un detașament cu forță de acțiune infinit superioară.

Reîntălnim ideea aceasta, desprinzându-se din dezvoltarea generală a acțiunii, în diverse opere din literatura noastră. În romanul „Oțel și pâine”, Ion Călugăru arată cum, pentru a-și putea duce la capăt misiunea și transforma întregul spirit și fel de muncă la uzinele siderurgice din Hunedoara, noul director, activistul Pavel Ilie, izbutește numai în măsura în care acționează lângă el o organizație de partid puternică. Punerea pe baze noi a organizației de partid — până atunci foarte slabă — și acțiunea activiștilor trimiși de Comitetul Central sunt condițiile necesare pentru schimbarea și progresul uzinei. E regretabil însă că pe acești activiști trimiși să sprijine acțiunea lui Pavel Ilie, pe Anton Danalache, pe Mateică Tomescu ori pe Natalița Crăciun, romancierul nu i-a individualizat îndeajuns, pentru a putea întări ideea de acțiune transformatoare organizată pe care o exprimă ei.

Deasemeni, în „Pâine albă” de Dumitru Mircea, desfășurarea întregii acțiuni arată că, pentru a se putea îmbunătăți munca gospodăriei colective și în general pentru ca viața în satul Plopșor să se lumineze, e neapărat necesară însănătoșirea activității comuniștilor.

În infernul lagărelor de concentrare hitleriste, hotărîrea și organizarea comuniștilor îi ajută pe ei și pe ceilalți deținuți care se strâng în jurul lor să supraviețuiască ca oameni. Acesta este și înțelesul titlului unei opere ca „Unde este unire“ de Iosif Nedelcu, cutremurător reportaj care a fost prea puțin discutat de critică. Cartea aceasta descrie existența unui grup din sutele de mii de oameni *„înțomeți, rași în cap, aliniați la umbra crematoarelor cu hornuri înalte și negre, mirosind a carne arsă“*. Însemnările arată cum treptat, din spiritul de împotrivire, din dărzenia comuniștilor, se naște organizarea.

„Acolo unde individul e înfrânt, organizația poate să izbutească. Și organizația luă ființă. Fără adunări, fără ședințe plene. Din necesitate. Fără nici măcar pretenția de a se numi organizație. Vlad știe cine e Miron, Miron cunoaște pe Pons, Pons are legături foarte strânse cu Alvarez și așa mai departe. Nu se fac desbateri lungi; nu e nici locul, nici timpul. Nici nu se spune că există o organizație. Dar se discută soarta lui Pablo sau a lui Pedro“.

În lagăr, organizarea ridică forța de rezistență și tăria morală a din ce în ce mai mulți deținuți, duce la constituirea unei rețele de legături în mai toate serviciile — comuniștii, mai ales cei germani, erau specialiști pe care hitleriștii se vedeau nevoiți să-i folosească. Organizația clandestină a lagărului izbutește să salveze multe vieți prețioase din loturile care erau mănate periodic la crematoriu, să pedepsească și să intimideze pe acei „capo“ recrutați în special dintre „verzi“, dintre delicvenții de drept comun, hoți, excroci, homosexuali, — care deveneau uneltele bestiale ale SS-iștilor. Izbutesc chiar să construiască un aparat clandestin de radio și să soarbă zilnic din veștile victoriilor sovietice nădejde, putere de a rezista existenței lor de coșmar.

Propunându-și să transmită sub forma romanului un însemnat material documentar, A. G. Vaida s'a împiedecat de serioase deficiențe artistice. Este însă un merit care nu trebuie minimalizat al volumului „Scântei în beznă“, acela că, din toate faptele relatate, se desprinde ideea aceasta deosebit de

prețioasă a forței nebiruite pe care o reprezintă organizarea. Comuniștii nu pot fi nici înfrânți, nici demobilizați. În ciuda teroarei, spionajului, perchezițiilor, unitatea, organizarea, puritatea teoriei revoluționare sunt păstrate. Comuniștii din închisoare nu rămân niciodată singuri, ci sunt mereu un detașament unitar de luptă. Și când unul e lovit, răsună în toată Doftana strigătul: „Nu bate!“

Burghezia încearcă să strecoare agenți în rândurile lor — simpli borfași, repede depistați, ca spărgătorul Carcalete — ori mult mai primejdioși borfași ideologici, cum e trădătorul Timofte. Unitatea și disciplina comuniștilor închiși, legătura pe care reușesc s'o păstreze permanent cu organizația din afară îi ajută să învingă, să reziste celulei H și schingiurilor, să reobțină drepturile — precare, mereu încălcate — de deținuți politici.

În măsura în care scriitorul pornește dela cunoașterea adâncită a realității, reflectarea prin personaje a forței organizate pe care ei o reprezintă devine deci o problemă generală a operei. Dar aceasta nu înseamnă deloc că scriitorul nu trebuie să urmărească transpunerea mai expresivă, mai convingătoare a acestei idei prin selectarea unor anumite momente, ori prin folosirea unor anumite procedee compoziționale.

Unui dintre cele mai frecvente mijloace folosite e descrierea a diferite genuri de ședințe.

Firește că procedeul nu poate fi condamnat în sine din capul locului. Ședința e un mijloc foarte important de deliberare colectivă, de fixare a unei opinii și poziții comune. Când se abuzează de ședințe, când se alunecă în ședințomanie, reflectarea literară se face în mod critic, și Maiacovșchi ne dă imaginea de neuitat a capetelor care stau la ședință despărțite de trupurile ce sunt ocupate la alte ședințe. Dar chiar în afară de asemenea excese, care risipesc timpul și energia oamenilor, literatura nu poate ignora un aspect însemnat al vieții și al muncii.

Trebuie s'o realizeze însă prin mijloacele ei proprii. Romanul sau piesa nu se pot substitui procesului-verbal de ședință. Când se mărginesc la aceasta — și lucru

se întâmplă destul de des — ele reușesc să facă plictisitor și grici ceea ce în viață poate fi pasionant. Avem atunci acele interminabile relatări de tipul procesului-verbal naturalist, în care nu mai vedem oameni ci puncte de vedere asupra unei probleme, în care tehnicismul abundă, autorul având iluzia că își dovedește astfel seriozitatea documentării.

Ședințele pot fi interesante și necesare în literatură — negreșit, fără abuz — în măsura în care luminează relațiile dintre personaje, în măsura în care atenția scriitorului se îndreaptă în primul rând asupra purtătorilor de idei.

Astfel redă Nagy Istvan în romanul „La cea mai înaltă tensiune”, momentul de cotitură al naționalizării, așa cum îl trăiește Karoly Buci în ședința la care e chemat pentru a fi numit director al uzinei. Așteptarea... Sentimentul că dincolo de rapoartele lungi și oșobitoare se pregătește anunțarea unui eveniment de seamă. „Nu se poate să mă fi chemat aci numai ca să ascult rapoartele”. Apoi anunțarea evenimentului și entuziasmul, mândria victoriei, care izbucnesc. Nedumerirea lui Buci, care „*tocmai se gândea că el n'avea ce căuta aici, deoarece căile ferate sunt de mult ale statului*”, în momentul când i se anunță numirea ca director la altă întreprindere. Bucuria și sentimentul unei mari răspunderi... Scriitorul redă astfel momentul de răscruce pe care actul grandios al naționalizării îl reprezintă în dezvoltarea eroului său.

Ședința descrisă trebuie să cuprindă deci un moment semnificativ pentru relațiile dintre personaje, un moment în care conflictul de poziție să se dezvăluie, fie acut, fie latent, dar cu intensitate. Deaceia un anumit dramatism, care nu trebuie să fie dramatizare artificială a situațiilor, este inerent descrierii ei.

Să ne amintim de demascarea lui Mateica din romanul lui Petru Dumitriu. Maței, organizatorul de partid, pune problema demascării lui Mateica în fața maselor și prin mase, a izgonirii lui de pe șantier, fără ca acesta să simtă că e bănuț de fapte încă mai grave decât hojiile comise de el și oamenii lui, că sunt urmă-

rite legăturile lui de dușman și spion. Mateica e nevoit să participe la adunare. Și dramatismul scenei constă în creșterea mâniei maselor, când ele așteaptă mereu alte și alte fapte, și în felul cum Mateica, încolțit, izolat de toți, încearcă să folosească simularea autocriticii, dar se simte cum spaima îl înneacă, întetându-i ura: „*Ii ura, îi ura mai ales în clipa asta, când îi era mult mai frică. Ura totul la ei, mâinile puternice de mecanici... Și apoi fețele... da, ura și fețele, arse de soarele de pe câmpuri deschise și slobode, fețele biciuite de nisipul adus de vântul stepei, privirile pe care se ferea să le întâlnească. El îi ura și ei nu știau... încă nu știau...*”

Firește că nu toate ședințele pot avea caracterul acesta de conflict acut. Dar ele își păstrează dramatismul chiar când antagonismul dintre forțele ce se înfruntă e exprimat prin fapte în aparență mărunte, care lasă să se străvadă ura dușmanului prin izbucniri răzlețe. La ședința de constituire a colhozului din „Fământ desțelenit”, culacii nu se încumetă să lovească deschis. Dar încordarea care domnește în acest moment în Gremeacii Lcg e exprimată de glasul întârziat, plin de ură, care răsună în fundul întunecat al sălii, amenințându-l pe Davidov: „*Nu ne mâna cu de-a sila! Titoc ți-a luat odată sânge, asta ți se mai poate întâmpla*”.

Dar, oricât de necesar s'ar arăta pentru dezvoltarea acțiunii unui roman sau a unei piese, descrierea sau punerea în scenă de ședințe, e cu totul simplistă convingerea atâtor autori, că e suficient să pună pe câțiva comuniști să vorbească în cadrul uneia sau mai multor ședințe, pentru a scoate în relief forța organizată a partidului.

Să ne gândim la un pasagiu din romanul lui Petru Dumitriu. Sosit la sectorul lui de lucru, Maței se hotărăște să convoace prima adunare de partid. Pe „un loc pustiu, nisipos și până atunci încă necălcăt de camioane”.

Scoase din buzunar un cui, îl bătu în scândurică și scândurica în stâlp; apoi bătu stâlpul în pământ. Lucra liniștit, fluierând. După ce termină, făcu trei pași îndărăt ca să-și privească opera. Pe

scândură scria cu vopsea roșie: Organizația de Bază P.M.R.“.

Pe rând, dintre trecători se opresc unul câte unul, comuniștii, muncitorii de pe șantier, țărani cu căruțele. Se adună și așteaptă ora începerii adunării anunțate.

„Omul se așează pe jos fără un cuvânt.

Niște muncitori noi veniți îl zăriră de departe și se apropiară, cu legăturile pe umăr sau cu lădițele ținute de toartă. Întrebărilor ce e acolo. Citiră și ei foaia de hârtie și doi dintre ei rămaseră. Așa, din minut în minut, în vreme ce furnicarul de oameni, căruțe și mașini se frământa pe șantier, aici se adunau așezați, sau în picioare, strânși unii lângă alții, cei vreo zece-douăzeci de comuniști ai șantierului“.

Cu privire la această scenă, critica a relevat pe bună dreptate o serie de greșeli de amănunt, care denotă o anumită superficialitate: faptul că nimeni nu se gândește să verifice calitatea de membri de partid a celor adunați, etc. Dar împrejurarea descrisă de Petru Dumitriu rămâne o admirabilă reprezentare artistică a unei idei pline de măreție. Nu ședința propriu-zisă interesează acolo. Insemnat e faptul că într'un loc pustiu, scândurica de lemn bătută în stâlp, sediul improvizat de partid adună în jurul lui oameni veniți din felurite locuri, cu stări și ocupații deosebite, care se transformă îndată într-o forță activă și unitară.

Asemenea situații trebuie să știe să discerne scriitorii din multiplicitatea de fapte pe care le oferă realitatea, extrăgând dintrânsele întreaga lor semnificație.

Comunistul nu acționează mânat de vreo mistică a producției sau a luptei în sine. Scopul acestei producții și al luptei pe care o duce îi este clar și prezent. Umanismul socialist pune progresul și fericirea omului ca țel suprem, ca lege fundamentală. Comunistul își subordonează acțiunile acestui țel, fericirii poporului său, pe care o știe solidară cu fericirea omenirii muncitoare în general. Patriotismul socialist corelat cu internaționalismul proletar apare ca o dată esențială pentru tipul de comunist.

De aici grija, interesul activ față de om — nu față de o noțiune, de o abstracție — ci față de oamenii din jurul său, faptul că orice comunist se simte responsabil de dezvoltarea acestor cameni, că nu poate rămâne nici o clipă nepăsător față de bucuriile sau suferințele lor. Încrederea masselor față de cei pe care-i simt și-i vor conducători, precum și încrederea comunistului în mase, în forța și sprijinul pe care-l reprezintă sentimentul lui de răspundere în fața acestor mase, necesitatea imperioasă de a cunoaște direct și nu prin cifre sau rapoarte ce simt și ce gândesc ele, devin trăsături esențiale pentru caracterul comunistului.

Și de aici trebuie deci isgonite dela început rezolvările schematice, fie de tipul frazelor declarative prin care un scriitor dă personajului un fel de certificat de strânse legături cu masele, fie alte șabloane, genul de ședințe pomenite cu activiști care țin cuvântări și cu glasuri din masă care mulțumesc pentru prelucre.

Să ne gândim la una dintre scenele cele mai puternice ale romanului „Pământ destelenit“. Din cauze multe și felurite — între care se numără și propriile greșeli stângiste ale lui Davidov, folosite de culaci — în colhozul din Gremeacii Log se iscă nemulțumiri din ce în ce mai grave, care duc până la rebeliune. Femeile vor să deschidă hambarul colhozului ca să împartă grânele și cer lui Davidov cheia. Acesta refuză, încercând să păstreze tonul glumei. Din ce în ce mai mânioase, femeile încep să-l lovească. Loviturile se întetesc cu cât Davidov se arată mai nepăsător și continuă să glumească:

„— Lelițelor! Iubitele mele scumpe! Numai cu bățul să nu mă bateți, le ruga el, pișcându-le pe cele mai aproape de dânsul, în timp ce-și ferea capul și se silea din răspuțeri să zâmbească.

Femeile îl loveau fără cruțare în spatele lat și încovoiat, care răsuna sub lovituri. El numai mârâia din când în când, își scutura umerii și — cu toată durerea — încerca să glumească“.

La un moment dat, Davidov, zdrobit de lovituri și plin de sânge, pronunță

câteva cuvinte care arată că, chiar în clipa aceasta când oamenii întărați s'au ridicat împotriva lui chiar sub lovituri, el păstrează limpede în minte sensul întregii sale activități și nu poate simți ură față de cei pentru care luptă. Momentul e de neuitat. Șolohov notează și glasul neașteptat de răsunător al lui Davidov, și lumina din ochii săi:

„— *Totu-i pentru voi, ticăloaselor!* — zise Davidov cu un glas neașteptat de răsunător, purtându-și în jur ochii plini de o lumină stranie; pentru voi facem asta! Și chiar voi mă ucideți. Ah, ticăloaselor! Nu vă dau cheile! Ați priceput? Așa-i! Nu vi le dau“.

O asemenea atitudine îi va permite lui Davidov ca în ședința ce are loc după potolirea începutului de răzvrătire să știe să vorbească oamenilor cald și hotărât, să le arate că ei, comuniștii, știu să facă deosebirea între cei înșelați și între cei care i-au înșelat. Glumind din nou pe socoteala unei fete care se arătase mândră pentru că nu isbutise cu toate loviturile să-i smulgă un geamăt, Davidov folosește prilejul pentru a afirma din nou, răspicat, hotărârea de luptă a bolșevicului:

„...*Ar fi vrut să-i cad în genunchi, să-i cer crutare și să-i dau cheile dela hambare. Dar noi, bolșevicii, nu suntem făcuți dintr'un astfel de aluat, cetățeni, încât oricine să facă din noi tot ce vrea. În războiul civil m'au bătut junkerii, dar nici ei n'au scos un cuvânt dela mine. Bolșevicii n'au stat în genunchi înaintea nimănui și nici n'au să stea vreodată. Așa e!*“

Atunci, în chip firesc, răsună cu căldură din fundul sălii „un glas mișcat și vesel de bas:

— „*Să trăiești Davidov! Halal să-ți fie! Că nu ne porți pică... Și nu ții minte răul... Oamenii se frământă... Nici nu îndrăznesc să-și ridice ochii... Li-i rușine... Nici femeilor nu li-i îndemână... Doar avem să trăim împreună. Hai, Davidov, să zicem așa: cine și-o mai aduce aminte de ce-a fost, să-i sară ochii din cap. Ce spui?*“

Pe de altă parte, este o temă deosebit de importantă, și în literatura noastră încă insuficient abordată, aceea a ruperii legăturii cu masele, a alterării caracterului unui

comunist prin aristocratizare, a degenerării lui politice și morale. În „Schitul de onoare“, Mihail Davidoglu a știut să desprindă cu acuitate consecințele unei asemenea ruperi de mase. Așa apare Stratulat. Il vedem din ce în ce mai adânc pradă stihiei mic-burgeze, acoperindu-și individualismul și vanitatea bolnăvicioasă, alintându-și comoditățile și tabieturile, preocupat mereu numai să se pună el în valoare, să iasă el cu fața curată și împins astfel la cele mai mârșave fapte.

Sentimentul de răspundere față de mase e redat, de neuitat, într'un pasagiu din amintirile lui Feodorov.

Vizitându-și un tovarăș bolnav, adăpostit de o bătrânică, ea însăși bolnavă și de o fetiță, Feodorov e rugat de fetiță să lătrimă o legătură de lemne: „*Dacă e cu puțință... trimiteți-i bătrânei noastre o legătură cu lemne. Măcar înainte de moarte, zice, aș vrea odată să facem un foc să fie cald...*“

Am făgăduit, bineînțeles, să trimit lemne chiar a doua zi. Dar s'a întâmplat că în dimineața următoare nemții ne-au forțat să dăm o luptă mare. Ne-am bătut cu ei până la căderea nopții. În ziua următoare a fost deasemenea o mare încordare. Abia peste două zile am putut trimite ostași cu lemne pentru Sidorovna...

Dar ostașii s'au întors spunând că bătrâna murise și casa-i bătută în scânduri.

Nici n'apucasem s'o văd la față. Auzisem doar un glas răgușit de bătrână și atât. Mi-a fost tare rușine că nu i-am îndeplinit la timp dorința“.

Sentimentul acesta de rușine, de vină al conducătorului comunist față de un om pe care, chiar fără voie, nu l-a putut ajuta și căruia a fost silit să-i înșele așteptările, e caracteristic pentru raportul dintre comunist și mase.

În acest raport, esențial este rolul de educator și organizator al comunistului. Influența e reciprocă și învățând masele, comunistul învață dela ele. Dar, fiind alături de mase și „puțin deasupra lor“, reprezentând o forță organizată de luptă, activistul de partid este acela care contribuie

esențial la transformarea mulțimei în masă conștientă.

În câteva lucrări clasice ale literaturii sovietice apar astfel de caractere de conducători. Ei nu sunt descriși ca supraoameni, auslăbiciuni pe care și le înfrâng, dar conduc în împrejurări grele o masă, o educă și o ajută să se transforme. Astfel e Levinson al lui Fadeev, lângă care partizanii devin revoluționari disciplinați. În acelaș sens acționează Cojuh din „Torentul de fier” al lui Serafimovici, ori comisarul din „Tragedia optimistă” de Vișnevschi.

În literatura noastră — ținând seama de condițiile respective — o înrăurire asemănătoare o exercită Mitrea Cocor asupra țăranilor din Malul-Surpat. Când, după anii de război, conștiința țăranilor din Malul-Surpat s'a transformat și puțini au mai rămas la resemnarea amară a bătrânului Tiglea, comunistul Mitrea, educat de Voicu Cernetș sau de „profesor”, e acela care orientează revolta și hotărîrea oamenilor din sat. Conduce la început răfuiala din ultimul capitol al cărții. Dar din spusele și atitudinea lui Mitrea, înțelegem că nu la această etapă se va mărgini pentru oamenii din Malul-Surpat, ieșirea într'un veac nou al luminii”.

Comuniștii reprezintă o forță organizată a cărei unitate o apără, după cum apără puritatea teoriei revoluționare. Aspectele acestea sunt inseparabil legate. Fraționismul, pătrunderea dușmanului în interiorul partidului, are în general loc prin încercarea de a mina, de a altera teoria revoluționară. Așa că reflectarea literară a comuniștilor și a luptei lor nu poate face abstracție de conflictul ideologic și tactic, după cum nu poate trata acest conflict ca pe un corp aparte, neîncorporat în roman.

Sunt aici probleme grele de transpunere artistică a unui conținut important de viață și nu se poate spune că scriitorii noștri le-au rezolvat întotdeauna cu succes. E simplu să introduci aceste probleme direct în comentariul autorului sau în lungi dialoguri, așa cum procedează, de pildă, A. G. Vaida. În „Scânței în beznă”, autorul consacră lungi pagini unor asemenea „momente politice” expuse fie

direct, fie prin gura câte unui personaj Bărlădeanu sau Rainer. Dar asemenea paranteze îngreunează lucrările și nefiind direct legate de acțiune, riscă să fie trecute cu vederea de cititori și deci să fie minimalizate. Prezentarea unor asemenea probleme nu se poate face în afară de personajii, de relațiile și dezvoltarea lor.

Acest adevăr de bază al cunoașterii artistice — încorporarea în imagine a tot ceea ce vrea să comunice scriitorul cititorului — nu trebuie înțeles în sensul relativizării, subiectivizării unor probleme de bază ale teoriei revoluționare. Raportarea la personajii nu poate însemna ca devierea de dreapta ori de stânga să fie prezentate drept simple chestiuni de temperament, ceea ce ar bagateliza primejdia pe care ele o constituie, sensul lor contrarevoluționar.

Dar scriitorul e dator să arate complexul de factori care-l împing spre deviere și până la urmă spre trădare pe cutare sau cutare personajiu.

În această privință, ar trebui studiate mai deaproape câteva opere literare sovietice, cum sunt „La capătul nopții” de Popov, ori „Scânței” de Socolov.

În romanul lui Popov, în special raportul dintre o anumită poziție ideologică și cel care o expune e arătat în toată complexitatea lui. Romanul acesta descrie perioada grea a reacțiunii steliniste și se încheie cu licăririle care vestesc noul avânt al revoluției. Popov scoate în evidență complexul de factori care-l mână pe vreun personaj sau altul pe linia leninistă sau împotriva ei. Pavel, povestitorul, nu se păstrează pe această linie, în virtutea vreunui har tainic. Îl orientează dela început, cinstea și puritatea lui tinerească, combativitatea îl menține și-l întărește, adâncirea învățaturii marxist-leniniste, contactul permanent și real cu masele muncitorești. Toate acestea îl fac să se apropie de Sunduc, să învețe dela acest bolșevic călit. Educația primită de la Sunduc îl va ajuta pe Pavel să urmeze drumul just în cele mai grele împrejurări, când legăturile sunt rupte, când activitatea menșevicilor, provocările și calomniile agenților Ohranei, strecurați în partid, întetesc atmosfera tulbură, cețoasă, care derutează

pe mulți activiști. Pavel comite și el uneori greșeli, iscate în deosebi de precipitarea lui tinerească. Dar factorii de care am vorbit îl fac să poată reveni asupra acestor greșeli și să progreseze.

Romanul lui Ivan Popov scoate la iveală interdependența dintre caracterul și poziția ideologică a personajilor. O anumită trăsătură negativă îl îndreaptă pe un personaj pe calca devierii. Astfel, moliciunea vegetariană îl împinge pe Vichentie spre împăciuitorism, orgoliul intelectualist, disprețul și izolarea de mase ale lui Lefortovschi, ori dorința de trai comod și de parvenire a lui Alexandru Blagov, le împinge pe aceste personaje spre lichidatorism. Iar apoi, însuși situarea pe asemenea poziții le modifică și descompun caracterul, îi fac să se rostogolească din ce în ce mai departe, până la trădarea fățișă și la contrarevoluție.

Semnificativă este, din acest punct de vedere, evoluția lui Blagov. Când Pavel, evadat din deportare, îl întâlnește prima oară, Blagov, bolnav și înăsprit, a început să-și piardă credința în revoluție și rostește fraze defetiste, pline de amărăciune și scepticism, care provoacă revolta lui Pavel. Mai apoi, acesta îl reîntâlnește la Moscova. De astă dată, Blagov nu se mai mărginește la considerații melancolice și sceptice. El a descoperit că e mai comod să ducă în locul vieții de revoluționar hăituit de poliție, existența de „socialist legal” aprobat de Stelipin. Deasemenea își dă seama cât de căuțați de bughezie sunt foștii revoluționari. Își ascunde poziția și convingerile reale după fraze și năncvreo foarte perfide. Mai naivă, lulia, soția lui, îi declară fără ocol lui Pavel:

„Acum Sașa e invitat să scrie la toate revistele. Vino, vreau să mă laud față de dumneata, ce bine o ducem. I-am cumpărat lui Sașa un fotoliu de piele. Dealtfel, s'a și îngrășat puțin și se simte cu mult, cu mult mai bine... Lucrează la administrația Tentrosioizului, în sectorul cooperației muncitorești... E pur și simplu îndrăgostit de parchetul din locuința noastră...”

Dintre scriitorii noștri, Alexandru Jar a izbutit în prezentarea câtorva personaje din ciclul Grivița — Țugu și mai ales Crihan — să facă această legătură între carac-

ter și poziția politico-ideologică a personajului. În câteva fraze este surprinsă influența vieții călduțe din familia lui Crihan, cu înrăuriri mic-burheze care îl trag înapoi, îl fac să devină în lupta ceferiștilor, adeptul compromisurilor și tergiversărilor. După o ședință în care s'a manifestat încă mai șovăitor ca de obicei, Crihan se întoarce acasă. Soția lui, fată de zarzavagiu înstărit, îl întâmpină. *„Era îmbrăcată cu un capot înflorit și mirosea a apă de colonie”*. Imbrăcămintea, pieptănătura trădează încercarea stângace de a imita *„pe doamnele din lumea mare”*. Pe masă, rânduite cu grije, stau bunătați trimise de socru, mere, șuncă, unt, brânză. Crihan gustă câte puțin din toate și visează *„la vremea când va îmbătrâni și el, când se va retrage la țară, pe pământurile moștenite dela socru-său, unde va trăi liniștit, cetind și plimbându-se”*.

În această atmosferă, sfaturile de prudență ale soției lui își fac loc în sufletul lui Crihan: *„N'o să-ți dea înapoi Horja al tău și niciun comunist din lume lumina ochilor.”* — Crihan e suferind de ochi — *„Putem trăi și fără de-alde ei. Tata ne trimite pachete”*... Urmările se vor arăta în comportarea ulterioară a personajului.

Și în opera lui Alexandru Jar și în literatura noastră, în genere, asemenea începuturi trebuie extinse, generalizate. Numai astfel, prin personaje, poate căpăta în operă prezentarea problemelor ideologice și tactice importanța pe care o are în viață.

★

Asandei Constantin, Maștei, Lazăr dela Rusca ori Remeș, Mihail Buznea... Firește că lista caracterelor de comuniști din literatura noastră, și cu atât mai puțin cea a eroilor înaintați în genere, nu se mărginește la câteva nume. Dar, din păcate — și lucrul acesta îl subliniază și autorii, și criticii — lista nu e deloc foarte bogată, confruntată fiind mai ales cu ceea ce oferă și cere realitatea. Discuțiile, articolele, revin mereu la câteva exemple. S'ar părea că intimidați de bogăția și complexitatea unei realități insuficient cunoscute, mulți scriitori au găsit cu cale, fie să ocolească problema fie s'o rezolve într'un număr de șabloane mai vechi sau mai proaspete.

În multe opere figura omului de partid rămâne, de fapt, pe planul al doilea, pe fondul acțiunii, chiar dacă măsurând după numărul de pagini, vedem că ea e pomenită des. Așa se întâmplă în „Noul oraș” de Ștefan Andrei și în mare măsură chiar în prima ediție a romanului lui Petru Dumitriu. Cât despre șabloanele folosite, ele sunt nenumărate, și cercetând principalele probleme ne vom lovi de unele dintrînsele.

Care sunt consecințele abordării timide sau chiar ale ocolirii unui tip fără de care înțelegerea realității noi nu poate fi deplină?

Una din cele mai des întâlnite este prezentarea comunistului în afara acțiunii, sau în defensivă.

Unul dintre cele mai izbitoare șabloane — pe care critica le-a remarcat adesea în special în nuvelistica noastră, și care au stârnit cu prilejul diverselor dezbateri o justificată iritare autocritică din partea înseși a scriitorilor — este procedeul acțiunii rezolvate prin sfatul secretarului sau organizatorului de partid. Schema e bine-cunoscută. Pus în fața unei probleme — o inovație când e vorba de industrie, o încercare a chiaburului de a-l ademini în sat, — muncitorul sau țăranul muncitor se frământă în prima parte a nuvelei. Formele prin care se concretizează aceste frământări depind de puterea de plămuire a respectivului autor. În partea a doua, are o convorbire cu secretarul de partid, al cărui nume a mai fost menționat de câteva ori sau care a fost chiar prezentat în câteva rânduri; în general, autorul știe că nu se cuvine să introducă un personaj principal doar la sfârșitul operei. De pe urma acestei convorbiri, iese pe deplin lămurit. Inovația e perfectată sau acceptată — respectiv chiaburul e demascat. La asemenea grosolane calapoade e redusă prezentarea omului care este și trebuie să fie motorul transformărilor revoluționare, astfel sunt redată și complexitatea transformării unor oameni, și lupta pe care o implică acțiunile rafinate și felurite ale dușmanului. Dar există cazuri când scriitorul nici nu consideră necesar să descrie direct scenele și se mulțumește să le consemneze stenografic în două fraze lozincarde. Iată, astfel, cum se

rezolvă în nuvela „Biruitoarii” de Ion Jipa un conflict destul de complicat: *„Când trimisul raionului le grăi despre datoriile lor de ziditori ai socialismului la sate și de apărători ai păcii între popoare, în mâinile colectivizatorilor apăruseră de acum unelte de muncă, arme împotriva celor ce cred că roata vremii se poate întoarce îndărăt, fie și prin vărsare de sânge”*.

Unii scriitori nemulțumiți pe drept cuvânt de această schemă a comunistului — confesor sau dător de sfaturi — au încercat s-o completeze, altoind-o cu altă schemă. Impiedicați fiind de necunoașterea realității de a pătrunde în lumea lăuntrică a eroului lor și de a justifica legătura dintre comuniști și mase prin trăsăturile morale ale omului de partid, prin aptitudinile de conducător, au recurs la șablonul de tipul „personalității puternice și severe”, cu priviri de oțel.

În trecut, unele edituri îl împrumutase pe eroul lui A. C. Doyle — Sherlock Holmes — și publicau sute de broșuri — scrise de obicei de un salariat flămând al editurii — cu aventurile acestui detectiv vestit prin perspicacitatea și forța lui deductivă. Pe copertă, pentru a se dovedi cât mai plastic cu putință de câtă agerime și forță morală dispunea eroul, chipul lui Sherlock Holmes era prevăzut în dreptul ochilor cu câte o mică săgeată, dovadă de netăgăduit a privirii lui inteligente și pătrunzătoare.

Experiența lui Sherlock Holmes — în versiunea editurii Hertz — pare a fi folosit-o Tiberiu Vornic, care în „Povestea lui Toma Ferigă”, nuvelă apărută în colecția „Albina”, ni-l descrie pe Nichifor Dărie *„având fulgere de lumină în ochi”*, iar despre Macovei, vicepreședintele Sfatului Popular, ne spune că: *„așa glas ciudat avea câteodată că, auzindu-l, simțai cum ți se urcă un sloi de gheață pe șira spinării”*. Astfel de caracterizări pot servi pentru un dresor de circ. Pentru relațiile dintre comuniști și mase, ele sunt inadmisibile și jignitoare. Tiberiu Vornic e un scriitor de real talent și tocmai de aceea este o mare greșeală că a trecut dela „Oamenii sub patrafir” la asemenea șabloane și la asemenea fabricate.

Asemenea șabloane — cu diferitele variante pe care le adoptă unii scriitori — au comun o trăsătură esențială. Personagiile, reprezentând un tip uman pe care scriitorii nu-l cunosc și nu-l înțeleg îndeajuns, sunt privite și descrise exclusiv exterior. Chiar când nu sunt reduși la o funcție de sfătuitoari sau confesori — multe personaje de comuniști sunt descrise exclusiv vorbind și mișcându-se.

Maștei, din a doua versiune a romanului lui Petru Dumitriu, Filip, din „Tehnicul și-a făcut datoria”, reușesc să ne dea impresia de exponenți ai unei forțe organizate, inseparabil legată de popor și conducându-l, pentru că scriitorii nu s'au mulțumit numai să le noteze dela distanță gesturile și actele. Fără a aluneca în psihologism, scriitorii ne descriu personagiile frământându-se, căutând și reflectând.

Lucrul acesta ar putea părea dela sine înțeles; analiza constituie doar un mijloc de bază al tipizării realiste, atunci când nu caută bizarul și morbidul și când nu izolează viața sufletească de faptele și comportarea generală a personagiilor.

Se știe că limitarea la manifestările exterioare ale individului caracterizează o parte din literatura americană de astăzi. În psihologie, curentul „behaviorist”, așa numita psihologie a comportamentului, ajunge să tăgăduiască pur și simplu conștiința și să reducă conținutul psihologiei la reacțiile față de diferiți „stimuli”. Există larg răspândită o tendință „behavioristă” în literatura americană de astăzi, și scriitorii se mărginesc să-și descrie personagiile în diferite acțiuni, umblând, mâncând sau „iubind” — aceasta, în genere, foarte minuțios — le înregistrează cu aceeași migală de fonograf dialogurile și se fereșc să facă măcar aluzie la vreun sentiment, o reflecție, o stare mai complicată de conștiință. E, de fapt, un aspect al naturalismului de formă extremă, care domină în literatura decadentă. Din acest punct de vedere, psihologismul, ca și „behaviorismul”, sunt în literatură forme doar în aparență opuse ale naturalismului. În amândouă cazurile, individualitatea omenească e pulverizată, fie în analiza unor stări de conștiință izolate și situate în general la marginea patologicului, fie în reacții reduse la mani-

festările câtorva instincte. La bază se află, în ambele cazuri, același dispreț pentru om.

Cauzele sunt foarte deosebite și firește că nu o asemenea concepție antiumană îi împinge pe unii dintre scriitorii noștri să se ferească de a ne arăta ce simt și ce gândesc comuniștii pe care se încearcă a-i descrie. Dar consecințele faptului că mulți scriitori ocolesc abordarea cu curaj a acestei probleme, că se mărginesc să ne prezinte dela distanță niște eroi pe care nu-i cunosc îndeajuns din viață, riscă să trezească în mintea cititorului analogii cu o asemenea săracă și anumană literatură „behavioristă”.

În literatura sovietică, în cadrul tendințelor proletcultiste și rappiste — combătute cu hotărîre la vremea lor — a existat un șablon al „omului în manta de piele”. Critica sovietică îl menționează adesea când vorbește de concepții dăunătoare în prezentarea literară a comunistului. Despre același „om în manta de piele” și despre frații lui mai mult sau mai puțin travestiți, care mai rătăcesc prin unele opere, a vorbit și Constantin Fedin, în unele discuții avute cu scriitorii, în timpul vizitei pe care a făcut-o în țara noastră. „Omul cu manta de piele” s'a născut din concepția profund greșită a rappiștilor, care îl descriau pe comunist separat și de fapt izolat de masa celor fără de partid, un conducător oarecum misterios și inaccesibil. Era firesc ca despre un personaj păstrat într-o aureolă de mister și privit de departe să nu se menționeze mai mult decât un amănunt șters și nesemnificativ. Mantaua de piele, precum măștile din teatrul antic, era menită să reprezinte simplist pe omul energic, de acțiune. De fapt, ascundea și omul și eroul, ascundea trăsăturile bogate ale unui tip superior al umanității, al „omului de structură deosebită”.

Procedul pseudo-individualizării sau pseudo-umanizării despre care s'a vorbit atât de mult în literatura noastră în ultimii ani, e înrudit îndeaproape cu cel al „omului în manta de piele”. Scopul pare a fi opus. Mantaua de piele avea drept scop să-l separe pe comunist, să-l prezinte într'un fel de „splendidă izolare” — sever și distant. Pseudo-umanizarea încearcă să-l

apropie, atribuindu-i o slăbiciune. În amândouă cazurile însă, această așa-zisă individualizare e făcută exterior, mecanic, nu caracterizează. Ambele procedee pornesc dela ignorarea comunistului așa cum se manifestă în viață, și se bazează pe încercarea de a reconstitui schematic un personaj.

S'a vorbit destul de mult de Mladin din „Cumpăna luminilor“. Poate prea mult chiar, căci s'ar fi părut că numai acest personaj e caracteristic pentru falsa umanizare. Această menționare stăruitoare a unui aceluiaș exemplu, se datorește desigur contrastului între însușirile scriitoricești incontestabile ale lui Nicolae Jianu și modul simplist în care el îl caracterizează pe Mladin. Redus la două-trei detalii principale — câteva ciudățenii de caracter — Mladin rămâne de-a-lungul acțiunii o umbră ascetică. Dar falsa umanizare e departe de a se întâlni numai în romanul lui Jianu. Cele mai multe dintre șabloanele pomenite au acest scop. Dacă șabloane de felul ochilor cu fulgere și a glasului care îngheață ale lui Tiberiu Vornic vor să-l așeze pe comunist pe inaccesibile pedestale, altele, mărginite adesea la un gest, la o frază, au drept scop să sugereze simplist complexitatea, să dea adâncime unui personaj care n'are măcar contururi. Există chiar variante ale binecunoscutului șablon — „secretarul care dă sfaturi“ — , care îl fac confident în dragoste. Maxim, din „Noul oraș“, discută cu Maria despre dragostea lui Cristea și a lui Udrea pentru Măriuca și dă indicații concrete de muncă:

„Porniră amândoi printre oameni. Maxim îi povesti tot ce știa despre Cristea, Udrea și Măriuca.

— Mă gândeam să stau eu de vorbă cu Măriuca, dar uite, cred că e mai potrivit să-i vorbești dumneata.

Maria merse un timp în tăcere, apoi spuse hotărâtă:

— Bine, am să-i vorbesc.

— S'o iei binișor! Copiii ăștia îmi dau de gândit cu dragostea lor!“

Croniclele literare consemnează mereu și adesea repetă stereotip unele observații, pentru că se lovesc în multe lucrări — chiar

în cele ale unor scriitori fruntași — de aceleași contraste.

În nuvela lui Eusebiu Camilar „Dreptul la viață“, sbuciumul lui Gavriluț, băiatul de pripas, stors de vlagă de unchiul său, Ciofu, chiabur deghizat în mijlocăș, felul cum ajunge Gavriluț, să-și înțeleagă și să-și ceară cu curaj dreptul — e, în câteva momente, dramatic. Cu mijloace și din indicații diverse se încheagă și personajul Ciofu, iscusit și dur, sub vorbele lui unsuroase. Când este vorba însă să ni-l descrie pe Mardarie — muncitorul trimis provizoriu ca președinte — scriitorul se mărginește aproape la o singură trăsătură: mânia. *„Mânia îi înăbuși glasul, încât tăcu, să și-o biruiască...“* „Mardarie tăcea, tăcea pesemne pentru a-și stăpâni răsufletul greu care-l înăbușea tot mai tare“. E necesar și caracteristic ca scriitorul să-i descrie pe activiștii de partid în-suflețiți de neînduplecată ură împotriva dușmanilor. Dar, trimis să rezolve o situație grea, care-i cere reflecție, putere de convingere, o situație în care trebuie să smulgă unui chiabur masca de mijlocăș și să lămurească pe oameni, Mardarie nu se poate mărgini la icniri, fraze îndârjite și bătăi cu pumnul în masă. Nu e de mirare că, redus la asemenea mijloace, Mardarie ia măsuri greșite, care se apropie de deschimbire și pe care scriitorul le prezintă drept firești.

Prezentarea cenușie a personajelor de activiști prin notații exclusiv exterioare, e izbitoare într'un roman merituos al unui scriitor tânăr cum e „Noul oraș“ de Ștefan Andrei.

Cu prosepțime, e urmărită evoluția celor doi tineri, Cristea și Udrea. Dar s'ar părea că curajul lui Ștefan Andrei în abordarea eroului înaintat merge numai până la utemiști. Maxim, secretarul de partid, zăgrăvit omniprezent, intervenind peste tot, rămâne o umbră între umbre și numeroasele consemnări seci, sau făcute cu privire la el, nu reușesc să se închege într'o individualitate semnificativă. Este unul din exemplele izbitoare de secretar de partid prezentat ca o funcție și nu ca un caracter.

Prezentarea ștearsă, mărginită adesea la perspectiva exterioară a tipului de co-

munist se răsfrânge și în organizarea acțiunii operelor, în compoziție. Aceasta se poate observa dacă comparăm versiunile în care au apărut două dintre cele mai valoroase romane ale literaturii noastre noi, „Drum fără pulbere“ de Petru Dumitriu și „Cumpăna luminilor“ de Nicolae Jianu.

Remarcând însemnătatea deosebită pe care o are apariția romanului lui Petru Dumitriu în dezvoltarea operei acestuia și pentru proza noastră în genere, critica a subliniat cu dreptate că există un raport direct între unele lipsuri de ordin compozițional al romanului și selectarea eroilor. Romanul lui Petru Dumitriu începea în prima sa versiune cu un șir de capitole care trasau drumurile felurite ale diferiților eroi. Il vedeam pe Maței comunistul, pornind dela uzina lui din Ardeal, pe Mitică Rusu, pe șoferul Victor Folosea, venit cu spaimă'n suflet să uite de o crimă în care, fără vină, fusese amestecat, pe Achim pescarul ori pe zidarul Chirsan.

Acest mod de construcție intenționat răsfirat în povestiri paralele se dovedea necesar și de o mare expresivitate. El arăta cât de feluriți oameni se adunau pentru o mare construcție, cum se uneau existențe și firi deosebite care aveau să creeze un colectiv unitar și să se transforme în iureșul construcției. Dar mai târziu, impresia de dispersare se păstra. Scenele se înșirau — acțiuni în vederea întrecerii, sabotajele dela cantină — dar nelegate de firul acțiunii, păreau a o ține în loc.

S'a arătat de către unii critici că principala cauză a acestei fragmentări parțiale a romanului — parțiale, căci acțiunea se unifica iar în ultima lui parte — era faptul că autorul urmărea în special evoluția inginerului Pangrati. Centrând acțiunea pe transformarea acestuia, pe lărgirea orizontului său de specialist entuziast, dar practicist și apolitic, Petru Dumitriu a fost nevoit — din dorința foarte explicabilă de a da o viziune de ansamblu problemelor de viață pe care le pune sectorul — să adauge episoade care nu se legau de linia generală a dezvoltării personajului (unele scene dela cantină, sau altele din însăși munca pe sectorul N.)

Un lucru asemănător s'a petrecut cu prima versiune apărută în „Viața Românească“

a romanului „Cumpăna luminilor“ de Nicolae Jianu. Și aici romanul se centra pe un personaj cu perspectivă limitată, șovăelnic, inginerul Vancu. Împreună cu el, cititorii îi întâlneau pe constructorii șantierului, pe inginerul Dragoș Voinea, pe subinginerul Toma Dobândă, pe sudorul Smola, pe utemistul Moise Găldău și pe dușmani ca înveninatul inginer Gașpar ori preotul catolic Cortobius. Pare limpede însă că la un moment dat autorul și-a dat seama că, pășind alături de Vancu, nici nu poate crea imaginea de ansamblu a șantierului, nici nu poate reda momentele de epic grandios ale începuturilor, bătălia cumplit de grea cu natura sălbatică, cu văile abrupte și cu apa Corundului. Și nevoind să renunțe la aceste aspecte și nici să modifice compoziția romanului, a recurs la procedeul convențional al povestirii intercalate. Toma Dobândă e pus să-și amintească de prima perioadă a șantierului. Sunt aici imagini de mare frumusețe, dar ele întrerup totuși firul acțiunii și fac corp aparte. Spre deosebire de Petru Dumitriu, în ediția apărută în volum, Nicolae Jianu s'a mărginit — în această privință — să intervertească ordinea capitolelor și să înceapă romanul cu povestirea lui Toma Dobândă, fără să rezolve totuși problema de compoziție.

Sunt necesare, în această privință, unele precizări, căci altfel s'ar putea aluneca dela o idee justă la un dogmatism simplist și dăunător.

Nu există rețete fixe de compoziție și astăzi n'am putea concepe tratate de stil ca acelea pe care le-a zeflemisit Caragiale. Organizarea acțiunii reprezintă transpunerea ideii generale a operei în dezvoltarea personajilor și a relațiilor dintre ele. Așa că, pentru fiecare operă, exprimarea ideii generale prin acțiune devine o problemă pe care scriitorul trebuie s'o rezolve, organizându-și astfel momentele acțiunii încât să nu risipească sau să acopere ideea generală a operei, ci s'o explice e cât mai intens prin evoluția personajilor și prin relațiile dintre ele. Sunt multe și diverse episoadele din „Secerișul“ Galinei Nicolaeva. Toate — dela momentele de început, ieșirea la pădure cu ciondănelile oamenilor și cu asprimea lui Bortnicov, până

la scena finală a secerişului — contribuie la scoaterea în lumină a ideii principale. În condițiile societății sovietice, oricărui individ și oricărei colectivități rămase în urmă, fie ea colhoz sau chiar raion codaș, îi este oferită puțința de a progresa, de a trece în rândul fruntașilor, iar procesul acesta se realizează în funcție de inițiativa și conștiința comuniștilor. O dovedește drumul oricărui personaj — evoluția lui Vasili și cea a Avdotiei, a lui Petro sau a Frosei.

Așa dar, pentru orice scriitor adevărat, pentru orice autor al unei opere epice sau dramatice — căci în lirică există probleme corespunzătoare, dar specifice — compoziția nu se poate reduce niciodată la însășilarea întâmplătoare de momente, la peripeții înșirate „cum îi vine” scriitorului și nici la folosirea mecanică a unui procedeu.

Desigur, scriitorul nu crează din nimic, el are în față experiența literară a înaintașilor pe care trebuie s'o adâncească și s'o preia. Se pot deosebi, de exemplu, în romanele marilor clasici, mai multe feluri de compoziții — acțiunile paralele și alternate ca în „Război și pace” și „Ana Karenina” de Tolstoi — povestiri centrate pe un grup de personaje — Eugenia Grandet de Balzac — lucrări scrise la persoana întâia, sub formă de memorii sau jurnal, de roman epistolar ori de alternare; povestirea e începută de un personaj și reluată de un altul ca în „La răscruce de vânturi” de Emily Brontë, etc. Asemenea modele sunt prețioase, indispensabile și numai formalistii încearcă să-și epateze cititorii, supralicitându-se în cele mai năstrușnice procedee de compoziție, care relativizează și psihologizează operele respective. Dar dacă romancierul nu e obligat să-și inventeze în întregime procedeele de compoziție, nu e mai puțin adevărat că gradul și proporția în care le folosește, precum și ordonarea, trierea momentelor, constituie o problemă ale cărei date se schimbă nu numai dela scriitor la scriitor, ci și dela operă la operă.

Pentru a putea exprima un anumit conținut de idei, scriitorul e obligat să-și aleagă diversitatea personajilor și faptelor pe care o solicită anumite personaje de prim plan,

să pună accentul pe anumite fapte. Altfel cade în uniformizare naturalistă și compoziția se destramă. Nu e vorba de false ierarhizări în alegerea personajelor, care ar duce la sărăcirea literaturii. Scriitorul poate să-și centreze opera pe un tip de șovăitor sau chiar pe un personaj negativ. Petru Dumitriu sau Nicolae Jianu ar fi putut prea bine să scrie romanul educării unui intelectual apolitic, a lui Pangrați sau respectiv a lui Vancu. Nimic nu-l oprește pe scriitor să așeze pe primul plan caractere negative și să descrie forțele înaintate doar în conflictul lor cu asemenea personaje negative. Există exemple ilustre. Pentru a desvălui descompunerea intelectualității burgheze, Gorki a creat o operă monumentală în jurul figurii pe deplin odioase a lui Klim Samghin. Calea cazacilor către revoluție, Șolohov a descris-o urmărind drumul unui erou care se pierde, pentru că în ciuda unor prețioase însușiri, s'a rupt de poporul său.

Dar — și exemplele din Gorki sau Șolohov o arată limpede — alegerea unor personaje centrale implică și o anumită perspectivă, mai largă sau mai îngustă. Nu poți zugrăvi în ansamblul ei o mare construcție a socialismului, axându-ți opera pe un personaj, a cărui perspectivă, în stadiul de dezvoltare în care-l arăți, rămâne mărginită. Și atunci e firesc că din dorința de a avea o reflectare mai largă a realității, să adaogi capitole și episoade ce nu se sudează cu restul operei.

Am făcut această paranteză cu privire la unele probleme ale compoziției, căci ele se leagă nemijlocit de cele pe care le pune reflectarea comunistului în literatura noastră, atât în ce privește realizările cât și lipsurile.

Nu se poate cere scriitorilor să-și aleagă personajile de prim plan numai dintre comuniști. Dar e cert că pentru a reda dintr'o perspectivă de ansamblu vreun aspect al realității din țara noastră în transformarea ei de fiecare clipă — scriitorii trebuie să știe să prezinte direct și dinlăuntru lor pe oamenii care exprimă motorul acestor schimbări. Dușmanii nu sunt înfrânți dela sine, construcțiile socialismului nu se ridică singure, șovăitorii nu se transformă în luptători fermi

numai prin procese interne, și nici muncitorii mijlocii nu devin stahanoviști fără a fi educați și îndrumați. În toate schimbările, din orice colț al realității și-ar porni opera, scriitorul se vede pus în fața sarcinii majore de a zugrăvi forța care face posibile toate aceste schimbări. Și pentru că el nu zugrăvește forțe abstracte ci pe oamenii care le exprimă, trebuie să creeze personaje de comuniști care să stea în centrul acțiunii și să conducă evenimentele, nu să le suporte — conducători activi ai oamenilor, nu personaje în defensivă.

O dovedește compararea dintre cele două prezentări ale personajului Maftei, în cele două ediții ale romanului lui Petru Dumitru. În prima ediție, spre deosebire de alte figuri de comuniști, de Mitică Rusu, de pildă, Maftei, bine caracterizat la început, devine mai șters dealungul filelor din carte. Cititorul nu pricepe de ce se mărginește să zâmbească enigmatic și nu reacționează activ la faptele din ce în ce mai suspecte ale lui Mateica, la atitudinile echivoce sau chiar fățiș ostile ale inginerului Angelescu, șeful șantierului N.

În ediția a doua, Maftei devine cu adevărat erou principal. Il vedem, dealungul paginilor, convingându-se din ce în ce că Mateica e dușman și, conducând acțiunea de demascare, Petru Dumitriu îl prezintă pe Maftei de astădată nu ca pe o figură ci ca pe un caracter — și liniile generale se precizează în trăsături mult mai individualizate. Maftei ne este prezentat reflectând, visând, iubind — deasemeni transformându-se în munca de pe șantier, învățând din greșeli și progresând. Și unificată în jurul lui Maftei, acțiunea urmează un fir continuu, compoziția se strânge. Dacă eliminarea primelor capitole — care descriu căile deosebite ale personajilor — poate fi pusă în discuție, întregul roman, în această a doua ediție, crește în dramatism arătând mai intens puterea de a transforma viața și oamenii, a clădirii socialismului.

Astfel, în operele care își propun să zugrăvească direct, în ansamblul ei, o colectivitate — șantier, uzină sau sat — prezentarea în centrul acțiunii a eroilor

înaunțați și în special a comuniștilor joacă un rol unificator. Centrându-și acțiunea asupra personajilor care conduc procesul de transformare, care au perspectiva politică largă a acestui proces, au conștiința țelului, a mijloacelor necesare, a piedicelor și dușmanului — scriitorii pot să cuprindă ansamblul grupului să implice în acțiune personaje și faptele esențiale.

Lucrul acesta e mai evident în cazul zugrăvirii unui mare șantier, sau unei uzine în care diversitatea aspectelor, înlănțuirea dintre oameni veniți din locuri deosebite, cu mari diferențe de nivel și mentalitate, îl pot împinge pe scriitor să se risipească.

În ce măsură se poate vorbi de trăsături comune diverselor personaje de comuniști? Care e în această privință raportul dintre realitate și reflectarea ei literară?

În arsenalul de calomnii anticomuniste, basmul uniformizării s'a tocit grozav. Specialiștii presei imperialiste nici nu-l prea folosesc și caută mijloace mai abile. Căci viața a arătat ineptia acuzațiilor de uniformizare aduse comunismului, scoțând la iveală că tocmai acolo unde există diversitate aparentă, se ascunde în realitate uniformitatea, stereotipul — la tipurile omenesti pe care le-a creat imperialismul și le oglindește literatura lui. Anarhia sufletească, mărginirea la lumea instinctelor nu înseamnă deloc bogăție. Oricât de diverse forme ar putea lua manifestările unei sexualități exasperate, nezăgăzuite de nici o inhibiție morală, oricât s'ar suprainflama autorii de romane „negre“ să imagineze forme mai complicate de sadism, ele provoacă până la urmă, în afară de contractarea diafragmei, și un simțământ de tragică monotonie. Paginile și eroii lui Horace Mac Coy ajung să semene ce nedeosebit cu cele ale lui James Chase sau ale altuia. Anti-intelectualismul, sărăcirea sufletească și reducerea la manifestările cele mai fruste ale instinctului, duce în mod fatal la uniformitate.

E suficient să ne gândim la eroii literaturii sovietice ca să înțelegem adevărul dialectic că tocmai acei care

exprimă mai deplin esența unei forțe sociale înaintate sunt personagiile cele mai bogat diferențiate — că nu individualismul capitalismului muribund, ci tocmai socialismul îngăduie dezvoltarea multilaterală a individului. Societatea socialistă stimulează libera dezvoltare a tuturor posibilităților omenești, după cum ea singură permite neîntrerupta creștere a forțelor de producție. Și a lega aceste două fapte, nu înseamnă asimilarea a două planuri deosebite. Numai omul eliberat de exploatare, eliberat de teama care atârna deasupra existenței oricărui salariat din lumea capitalistă, stăpân pe munca și pe destinul său, poate progresa, dând cale liberă aspirațiilor, proiectelor și visurilor cele mai îndrăznețe. De aici sentimentul unui orizont larg deschis pe care-l dau în special romanele sovietice pentru tineret, tocmai pentru că descriu oameni în formare, oameni care simt că le sunt asigurate posibilitățile de a-și transforma visul în faptă.

În grade, firește, diferite, corespunzând cu altă etapă istorică, literatura noastră și a celorlalte țări care clădesc socialismul, reflectă acest tip uman, la care viața biologică nu e împuținată, dar e armonizată și subordonată unității intelectuale și morale a individului. Variațiunile individuale sunt aici nelimitate. Căci cu cât e omul mai bogat, cu atât în jurul unor linii de bază ale individualității, gruparea variatelor sale trăsături și aptitudini ia forme mai felurite. Să ne gândim la câțiva dintre eroii pe drept cuvânt atât de familiari din literatura noastră sau sovietică. Să comparăm dincolo de trăsăturile morale de bază, comune și tipice pentru comunist, diversitatea de caractere pe care o reprezintă Levinson al lui Fadeev, Davidov al lui Șolohov, Uvadiiev al lui Leonov, comisarul din „Tragedia optimistă” de Vișnevschi ori Alioșa din „Secerișul” Galinei Nicolaeva, Batmanov din „Departamentul de Moscova”, Crilov sau Minaev din „Furtuna” și „Al noulea val” de Ehrenburg. Același lucru dacă ne gândim la personagiile citate, la cei mai realizați eroi ai literaturii noastre.

Despre uniformitate se poate vorbi în operele care, necunoscând din viață diversitatea figurilor de comuniști, le

reconstituie din birou și, în loc să creeze caractere, adaugă încă o unitate la galeria de fantome și șabloane.

Personagiile plătuite astfel sunt într'adevăr uniforme, căci reprezintă scheme ideale, cărora numai viața le lipsește. Critica sovietică a atras atenția asupra primejdiei poleirii, a prezentării de personaje idealizate, care reprezintă adăronări de calități, dar nu oameni.

Reușita creerii de oameni deosebiți în literatură depinde de felul în care scriitorul știe să vadă unitatea în diversitate și să-și dea seama că între ceea ce e cuprins în ideea de om și calificativul deosebit nu există antagonism, ci creștere și împlinire.

În „mărturisirile” făcute la un joc în familie, Marx își alegea ca maximă preferată versul lui Terențiu: „Homo sum, nihil humani a me alienum puto” (Sunt om, nimic din ce e omenesc nu-mi e străin). Asupra acestui răspuns ar trebui să reflecteze mai adânc cei care crează în artă figuri de comuniști. În același spirit e descris și Șahov prin cuvintele lui Caț, în ultima scenă din „Marele cetățean”:

„Era la fel ca noi, dar puțin deasupra noastră. Avea ochi ca ai noștri, dar ceva mai ageri, se gândea la lucrurile la care ne gândim și noi, dar mult mai adânc.

Credința îi era mare, dragostea îi era mare și ura îi era mare.”

E un lucru de bază, și nici un scriitor care va confunda caracterul deosebit al reprezentantului avangardei revoluționare cu sărăcia sufletească nu va izbuti să descrie decât variante ale „omului cu manta de piele”, și nicidecum comuniști.

Ascetismul n'are nimic comun cu morala comunistă, cu omul comunist.

„A opune moralei egoiste, individualiste — morala ascetică, — scrie criticul sovietic Riuricov — înseamnă în mare măsură a face o opunere convențională. Nici una nici alta nu sunt caracteristice omului sovietic, cu conștiința lui organic consolidată în decursul zecilor de ani de putere sovietică, conștiința unității dintre personal și social. Ascetismul este un egoism întors pe dos; el este bazat pe aceeași interpretare hipertrofică intelectualistă a personalității, interpretare prin care per-

sonanțitatea devine criteriul principal în rezolvarea tuturor problemelor mondiale.

Inseamnă o diminuare inadmisibilă a trăsăturilor comunistului să-l vedem redus doar la câteva trăsături sau să i se nege, de fapt, sectoare importante ale vieții sufletești, afective sau spirituale.“

Pornind dela concepția poleirii, scriitorii s'au temut să-i acorde cele mai elementare sentimente de familie. Când au făcut-o, s'au mărginit la simple însemnări, l-au pus în câte-o frază să-și amintească de familie sau să scoată din când în când din buzunar fotografia copiilor.

Cititorul e în drept să ceară scriitorului să-i prezinte comuniști care să iubească viața sub toate formele ei, nu monahi gravi și rigizi, ci oameni care trăiesc cu intensitate, care iubesc, urăsc și gândesc mai adânc decât ceilalți. Sunt oameni care visează — nu visul steril al fugii de viață, — ci acela care anticipează acțiunea. Înțelegerea științifică, mai adâncă, a realității, îi face capabili de aceste anticipări, le permite să-și imagineze cum va arăta, în liniile ei mari, lumea pentru care luptă. E bine că Alexandru Jar, N. Moraru și A. Baranga și alți scriitori i-au descris pe comuniști vășind cu glas tare și imaginându-și bucuria victoriei, așa cum, cu douăzeci de ani în urmă, Alexandru Sahia îl pune pe eroul său, Filip, să-și închipuie cât de mare va fi bucuria unui muncitor ca Bozan, îndrăgostit de munca lui, atunci când va fi stăpân pe produsul acestei munci:

„Gândi: „Dacă fabrica aceasta ar fi a muncitorilor, dacă ea ar fi organizată după legi proletare, slăbănogul acesta de Bozan ar înnebuni și lustrul bielei lui ar întrece soarele... Ce înțeleg directorii, acționarii cu ceșile răsfrânte peste guler? Știu ei că în clipa aceasta, un muncitor plânge de dragul unei locomotive?“

Prin unitatea de caracter, prin erarhizarea tendințelor și subordonarea lor cauzei generale pentru care luptă, se formează acele trăsături dominante, tipice comunistului.

Astfel, comunistul căruia viața îi cere să acționeze și să conducă, e în mod necesar un tip activ, voluntar — ceea ce nu înseamnă că trebuie să fie și brusc. arogant, fulgerând din ochi. Desigur că

în unele opere apar și liguri de comuniști cu caracter contemplativ, uneori chiar abulici — să ne amintim de Serghei din „Cimentul“ lui Gladcov — dar semnificația lor e în general critică.

Deasemeni, lumea spirituală bogată, nivelul ridicat de conștiință sunt la fel de caracteristice. Comuniștii trebuie să pătrundă și să aplice în viață o concepție de adâncimea și amploarea marxism-leninismului. În activitatea lor revoluționară se călăuzesc după o concepție științifică, trebuie să înțeleagă, să prevadă, să hotărască, trebuie să fie în stare să detecteze noul, sub toate formele, în începuturile lui timide. Superficialitatea, îngustimea, soluția mecanică riscă să ducă la o bătălie pierdută. E deci cu atât mai inadmisibil să ne fie prezentate drept comuniști, tipici, personaje care aproape că nu gândesc și se mulțumesc să reacționeze la situații complicate fie dând cu pumnii în masă, fie înăbușindu-se de mânie.

Tipul comunistului este deci un produs uman de plenitudine și bogăție. Dar setea de viață nu degenerază în atitudini de juisor și nici diversitatea în hamletism. Superioritatea lui morală e obținută prin subordonarea întregii sale personalități cauzei partidului și poporului său, cauzei generale a proletariatului. De aceea, patriotismul larg și pasionat este o trăsătură de bază a caracterului de revoluționar. Și el se îmbină armonios cu capacitatea de a vibra și acționa, cu cauza revoluției în orice țară, cu internaționalismul proletar. În „Interogatoriul“ lui Al. Jar, sub obișnuitele nume franceze îi vedem luptând împotriva ocupanților fasciști, revoluționari din multe țări, pe românul Toma, pe ungurul Clișcă. Scriitorul izbutește să ne arate cum dragostea pentru țara lor îndepărtată, despre care vorbesc adesea cu aprindere, îi face să lupte mai ferm pentru libertatea Franței. Momentele acestea ale luptei solidare a proletariatului în Spania, în rezistența franceză, despre care au scris Al. Jar sau Petre Iosif, ar trebui să inspire mai mult pe scriitorii noștri.

În romanele care vorbesc despre lupta în ilegalitate, ni se arată comuniști nevoiți să renunțe adesea la bucurii esențiale. Dar ei n'o făceau de dragul sacrificiului în

sine. Intrând în închisoare, comuniștii nu se despărteau de familie cu inima ușoară. Știau că renunțarea e cerută de luptă, de cauza revoluției și niciun comunist adevărat nu s'a lăsat ademenit spre trădare, deși era un procedeu obișnuit pentru polițiștii și judecătorii de instrucție ai burgheziei să fluture speranța libertății și gândul revederii familiei pe sub ochii desobișnuiți cu lumina ai celui închis.

În acel extraordinar document omenesc și artistic pe care-l constituie „Reportaj cu streangul de gât” al lui Iulius Fucik, e descrisă o asemenea scenă. Să ni-l închipuim pe prizonierul slăbit de lovituri, care de pe urma torturilor a stat săptămâni în agonie, pe revoluționarul acesta care e și un mare, un autentic artist, îndrăgostit de Praga lui, plimbat pe străzi într'o zi aurie de toamnă:

„Odată, într'o seară, după un interogatoriu de mai multe ore, m'a băgat într'o mașină și m'a dus prin toată Praga la Hracin.

— Știu cât de dragă ți-e Praga. Privește-o. N'ai vrea oare să te întorci aici? Ce frumoasă este Praga! Și va rămâne tot așa și după ce tu nu vei mai fi...

Știa să ademenească. În seara aceea de vară, Praga, atinsă de suflul toamnei ce se apropia, era învăluită într'un fum albăstrui, ca bruma strugurilor în pârg; ea te îmbăta ca vinul, nu te mai săturai privind-o... Îi răspunsei:

— ... va fi și mai frumoasă când n'o să mai fiți voi aici...”

Fucik nu ne ascunde că această renunțare se realizează cu clipe de amărăciune provocate de nepăsarea pe care are impresia că o citește pe fața unora dintre trecători, cu regrete. Dar umbra de amărăciune și regretul se topesc repede la flacăra dragostei de oameni a aceluia ale cărui ultime cuvinte scrise sunt: *„Oameni, v'am iubit, veghiați!”*

Astfel, ciocnirea între aspirații și sentimente nu-i duce pe comuniști la permanentă șovăială. Și nici rezolvarea nu are loc neverosimil de simplu, fără sbucium. Dar comuniștii nu rămân la acest sbucium ci îl depășesc în acțiune.

Trăsăturile morale ale comunistului nu sunt date, dela început, printr'un fel de revelație mistică. Ele ies la iveală,

se dezvoltă, se transformă datorita acțiunii educative a partidului și a împrejurărilor. Comuniștii nu pot fi zugrăviți perfecți, ci perfectibili. Învață dela tovarășii lor, deasemenea dela oamenii pe care-i conduc și educă, învață din experiența lor de viață. Nici procesul acesta nu poate avea loc lin și fără greutate. El implică erori și contradicții, de a căror rezolvare depinde evoluția ascendentă a personajilor.

Sunt lucruri pe care scriitorii, teoretic le știu și le admit. În scris însă, obiceiul de a polei duce la frecvente îndepărtări dela aceste adevăruri elementare. Aceasta se observă în primul rând la personagiile de comuniști descrise dela distanță, din pomenita perspectivă exclusiv exterioară. Cum ar putea evolua personajii despre care nu știm dacă și ce simt, năzuiesc, gândesc. Ele nu fac decât să se miște dela un loc la altul, dela o situație la alta. Dar chiar în opere care nu rămân limitate la descrierea seacă și distantă, mai întâlnim personajii principale prezentate dela început perfecte și imuabile.

I s'a reproșat lui Petru Dumitriu că aducându-l pe Maței într'un loc nou de muncă, cu totul deosebit de uzina unde lucrase, l-a zugrăvit orientându-se cu ușurință, fără efort, în situații complexe. Observația e justă pentru primele pagini ale romanului, dar în ansamblul celei de a doua versiuni, Maței e departe de a fi prezentat ca un personaj infailibil. Mult mai izbitoare e această lipsă în felul cum e înfățișat Toma Gavrilaș al lui Dumitru Mircea. Descriind în romanul „Pâine albă” stările de lucruri dela gospodăria agricolă colectivă din Ploșor, Dumitru Mircea arată cum, în activitatea gospodăriei se desvâlue o serie de însușiri prețioase ale lui Toma Gavrilaș — entuziasmul și fermitatea, sensibilitatea la nou, etc. Și totuși, se face simțită în prezentarea lui Toma, ca o deficiență foarte reală, aceea neînțeleasă infailibilitate cu care l-a înzestrat autorul lui. Toma găsește fără greș răspuns la orice problemă, face față oricărei situații. Nimeni nu poate pricepe cum de a ajuns tânărul acesta să se situeze într'atât deasupra celorlalți membri ai gospodăriei colective și a celorlalți comuniști din sat. Din această cauză,

Toma rămâne un personaj static, căci numai perfecțiunea nu e perfectibilă. Mai veridică îi pare cititorului creșterea lui Toader Covrig, alt personaj din carte, care se sbuciumă să-și stăpânească temperamentul furtunos și în lămurirea oamenilor să înlocuiască prin forța cuvântului argumentul irezistibil pe care-l reprezintă pumnul său noduros.

Se întâmplă ca scriitorii, vrând să evite asemenea personaje statice, să recurgă la soluții facile, care nu pot duce la evoluția veritabilă a eroului. În locul unei evoluții, scriitorul își descrie eroul în două stadii — unul inițial și altul final. Metoda seamănă puțin cu anumite sisteme de reclamă farmaceutică — fotografia unui bolnav vindecat — înainte și după tratament.

Desigur, mișcarea se constată comparând două poziții succesive ale obiectului care se mișcă. Dar evoluția unui om n'are caracterul de deplasare lineară. Etapele intermediare nu pot lipsi și scriitorul nu se poate mărgini să le descrie una după alta, ci trebuie să ne facă să înțelegem cum se determină una pe alta, cu sguduirile și chiar cu eventualele răstimpuri de dare înapoi.

Cele spuse cu privire la unitatea de caracter a comunistului obținută prin subordonare și nu prin sărăcirea vieții spirituale ne pot ajuta să înțelegem mai limpede un aspect esențial — eroismul revoluționar.

Și aici viața oferă scriitorilor modele care înalță conținutul noțiunii de om. Fiecare popor își are eroii lui, ai lui și ai tuturor popoarelor. Și caracteristic pentru mișcarea revoluționară a clasei muncitoare este că eroismul tinde să capete din ce în ce mai mult un caracter de masă, să fie din ce în ce mai mult acel eroism al oamenilor simpli, despre care ne vorbesc atâtea opere literare sovietice.

Pentru cei care zugrăvesc eroi și acte de eroism ale revoluționarilor, prima problemă care se pune este de a păstra trăsăturile esențiale ale acestui eroism, de a nu cădea în concepția idealistă și mistică.

Un act nu poate fi eroic indiferent de conținutul său. Concepția burgheză despre etica ascezei, a sacrificiului conceput în

sine, despre care vorbea Riuricov — constă tocmai în separarea actului de semnificația lui socială, în ruperea lui de lume și opunerea lui.

Concepția idealistă asupra eroismului are surse istorice diverse. Provine și din asceza creștină și din diversele forme pe care le-a luat individualismul în decursul anilor. Chiar când André Malraux, conducătorul de batalioane de asalt gauliste, a părut a păși o vreme alături de mișcarea revoluționară, deosebiri esențiale îl separau de ea în modul de a concepe lupta și sacrificiul. Închiși fără putință de ieșire în lumea lor, obsedați de gândul decrepitudinii și morții, personagiile lui Malraux practicau riscul și aventura ca o sfidare adusă acestei obsesii. Totul se petrecea la majoritatea acestor eroi într'un univers înăbușitor al indivizilor ce nu pot comunica unii cu alții. Ei oscilau între încercarea de evadare în sexualitate și între actul primejdios. Iar deviza riscului, a existenței presărate cu pericole suna grozav de asemănător cu acel „vivere pericolosamente“ al fasciștilor, în numele căruia s'au comis asasinate în masă și s'au clădit crematorii.

În trecut, cultul eroismului în sine s'a ivit la unii scriitorii ca un protest. În meschinăria societății burgheze din Grenoble, alături de Chérubin Beyle, notarul ipocrit, avid de arginți și de bigota mătușă Séraphine, Stendhal și-a creat idealul „spaniolismului“, al gestului cutezător. Era un răspuns romantic menit să șocheze și să înspăimânte burghezia incapabilă să priceapă tot ce nu se putea evalua în bani.

Indiferent de varietatea tipurilor, individualismul concepe actul eroic ca o problemă de decor, de gest „frumos“ și gratuit.

Există un formalism etic și el exprimă — ca și formalismul estetic — poziții opuse celei ale clasei muncitoare. Căci etica marxistă nu recunoaște un eroism în sine, indiferent de conținutul și scopul urmărit, după cum nu recunoaște eroi și personalități istorice „în sine“. Valoarea activității unei personalități istorice e legată de sensul în care a mers această activitate — pentru sau împotriva forțelor înaintate și progresului. Actul eroic

este cel care servește poporului, forțelor înaintate.

„Eroism reacționar“ este un termen contradictoriu în sine, consecința unei concepții individualiste, care privește doar forma actului, și pune un semn de egalitate între orice fapte ce par a depăși egoismul, par a reprezenta un sacrificiu de sine. Lafcadio, eroul lui André Gide își înțeapă piciorul cu un stilet pentru fiecare gafă ce a comis-o. O face pentru a-și oțeli caracterul și a deveni un fel de „supraom“ amoral. Lafcadio sfârșește prin a arunca din tren un bătrân inofensiv, — ca să-și dovedească sieși că poate săvârși o crimă gratuită. Exercițiile fakirice ale lui Lafcadio nu intră desigur în ocupațiile cotidiene ale unui individ. Cine le-ar putea denumi eroice?

Eroismul comuniștilor se deosebește esențial de acest cult al formei „eroice“.

Este, după cum am văzut, făcut totdeauna în vederea unui țel. Acest țel, eroul și-l reprezintă limpede și lui îi subordonează întreaga sa activitate, întreaga sa lume de gânduri și sentimente. Este un eroism al conștiinței, al omului lucid și puternic. Nu importă exaltarea ci hotărârea calmă. Sensul eroismului de fiecare clipă pe care l-a cuprins viața lui Nicolae Ostrovski este tot atât de clar pentru oricine cunoaște faptele acestei vieți, cât i-a fost scriitorului luptător. Ostrovski a știut tot timpul cui și-a închinat fiecare fărâmbă de putere. Scriindu-și cărțile, cu efortări supraomenești, orb și paralizat, Ostrovski continua lupta pe care o începuse ca adolescent în brigada Cotovski.

Conștiința țelului face cu neputință eroismul gratuit făcut în sine, indiferent dacă servește sau nu. Dimpotrivă, asemenea fapte născute din exaltare, primejdiesc zadarnic existența unui luptător și sunt pe drept sever condamnate. Aceasta nu înseamnă că faptele eroice trebuie înfățișate cu răceala cu care un jucător de șah își face mutările. Ar fi o abatere dela reflectarea realității să se ignoreze ce temperatură emotivă ridicată implică actul eroic. patosul revoluționar, tensiunea sufletească. Dar ceace caracterizează unitatea de caracter a comunistului este că acesta nu se abandonează impulsului necontrolat, exaltării.

Actul firește, poate să eșueze, dar el trebuie să fie cântărit pentru a servi. E suficient să comparăm două scene din două lucrări ale lui Alexandru Jar.

Moartea ostașului Asandei Constantin din „Undeva pe Dunăre“ cuprinde elementul acesta de zădărnicie. Spre deosebire de modelul său Alexandru Matrosov, fapta lui Asandei nu părea, mai ales în prima ediție a cărții, a avea sens pentru țelul căruia îi servea. Condițiile în care avea loc capturarea bandei lui Bușuleagă făceau inițiativa lui Asandei inutilă, însemna luarea unui risc necerut de împrejurări. În noua ediție, actul lui Asandei este mai motivat, fără a fi totuși, în întregime, convingător. Dimpotrivă, tehnicul Filip, care moare în spital fără a-și da numele și fără a-și revedea familia, este obligat la acest sacrificiu de regulile severe ale conspirației. Valoarea actului crește pentru că sacrificiul este necesar și uman. Jar sugerează aceasta în câteva rânduri de o intensă forță emoțională:

„Lui Filip, întrebarea aceasta i se păru neobișnuită. De mulți ani, nimeni nu-i ceruse să-și spună numele adevărat. Viața clandestină, întâlnirile conspirative, responsabilitatea postului său îi interziceau să-și desvâluie identitatea legală. Era doar un ilegalist.

— Părinții?

— Morți! Poate că trăiau; de mult nu mai primise vești dela dânsii. Rupsesese orice legături cu ai săi, ca să nu le primejduiască libertatea.

— Căsătorit?

Filip tăcu.

— Divorțat, văduv?

Inima lui Filip svâcni. Strânse pleoapele. O imagine crescă luminos în întunericul de o clipă. Clătina din cap:

— Nu. Apoi cu voce stinsă: Necăsătorit!

Patetismul nuse poate nicidecum confunda cu sentimentalismul — și tranzițiile dela forța concentrată și sobră a dragostei sau urei ce angajează întreaga personalitate a eroilor la fraze adesea dulcele sunt la fel de supărătoare ca trecerea bruscă dela câteva măsuri de Beethoven la o romanță suspinată de mandolină. Și asupra acestui fapt trebuie să-și îndrepte atenția mulți scriitori ai noștri. Confuzia între patetism

și sentimentalism o face uneori și Al. Jar, punându-și eroli să vorbească cu un timbru care nu e al lor, care le contrazice esența. Aceasta se resimte în mai multe pagini din „Sfârșitul Jalbelor” și din „Marea Pregătire”, dintre cele consacrate în special lui Vasile Roaită.

Eroismul comuniștilor e conceput și redat realist. Actele sunt săvârșite de oameni și nu de semi-zei. „Nimic din ce e omenesc nu mi-e străin”. Oamenii aceștia pot simți teama, pot cunoaște șovăiala unei clipe. Caracteristic este că nu rămân la teamă și la la șovăială, că le domină, le depășesc. Intr-o scenă foarte frumoasă din „Zile și nopți”, căpitanul Saburov trimite într-o misiune primejdioasă doi oameni, cu care luptă cot la cot de ani de zile.

„Să nu le fie teamă de moarte? Se temeau de ea cât se temea și el. Să le spună că aceste case trebuie să fie cucerite, cucerite cu orice preț?... Dar dacă lucrul acesta n'ar fi fost absolut necesar, ar fi pornit oare oamenii, acum, pe întuneric, spre necunoscut și moarte? Fără doar și poate că era un lucru absolut necesar. Și în loc de orice cuvânt, cu o mișcare repede și mută, îi apucă de umeri pe înaltul Gordienko și pe firavul Parfionov, îi îmbrățișă pe amândoi cu mâinile-i lungi și noduroase și, tăcută și înainte, le dădu drumul.”

„Lașul moare de mii de ori, viteazul doar odată”, spune Shakespeare. Comuniștii poate cunoaște teama de o clipă, dar nu se păstrează în acea prelungită moarte pe care o constituie spaima turbure, anxietatea paralizantă.

Și pentru că știu să domine și să subordoneze totul țelului, cauzei partidului și poporului lor, comuniștii știu să trăiască și să moară cu demnitate, luptând până în ultima clipă.

Din toată literatura consacrată închinătorilor și lagărelor — lucrări cu caracter documentar, reportaje sau amintiri — se desprinde un fapt cu semnificație adâncă. În condiții în care teroarea raționalizată, bestialitățile hitleriştilor făcute cu statistici și cu înaltă organizare tindeau să înjosească omul, să-l transforme într'un animal epuizat și înspăimântat, comuniștii au fost acei care au salvat demnitatea omului. S'au păstrat pe ei și pe cei din jurul lor oameni

în cele mai cumplite și mai degradante împrejurări. Au contribuit la aceasta forța lor de organizare, combativitatea de neînfrânt, certitudinea victoriei pe care au păstrat-o mereu și au insuflat-o celor din jur.

E suficient să comparăm tonul general și faptele din „Unde este unire”, cu amintiri de felul celor publicate în 1948 de o fostă deportată, Nora Diamantstein, care nici în faptele redată, nici în atitudinea cu care le evocă nu depășește un individualism mic-burghez, zoologic. Printre frazele în care răsună tânguirea persoanei „de familie bună” ajunsă în condițiile subumane ale lagărului, străbate câte o mărturisire semnificativă: „Eu aveam temperatură. Celelalte fete, la fel. Dar nimeni nu se îngrijea de cealaltă, preocupată de sine însăși.”

Romanul „Evadare” de Alexandru Jar a fost criticat, între altele, pentru felul sectar în care sunt prezentați comuniștii. Aceștia se izolează între ei, constituind un fel de grup separat în cadrul lagărului dela Drancy. Critica se dovedește îndreptățită, și greșala vizată contrazice tocmai faptul că și atunci când erau puțin numeroși, comuniștii știau să strângă în jurul lor pe necomuniști. Dar și în „Evadare”, și mai ales în „Interogatoriul”, e scos în relief contrastul dintre atitudinea omenească și lașitatea oamenilor de felul lui Jean Valpin, gata, pentru a fi eliberat, să lingă cizmele S.S.-ilor și să facă, delirând de entuziasm, elogiul nietzscheanismului și „culturii supraoamenilor”.

Cu aceeași demnitate și cu aceeași permanentă hotărâre de luptă cu care trăiesc, comuniștii știu să moară. Nu există la ei mistica morții ce caracterizează pe fasciști. Seninătatea cu care e întâmpinată o situație fără ieșire nu e niciodată resemnare. Scrisorile condamnaților la moarte — cele de care vorbește Stephan Hermelin în „Rândul întâi”, scrisorile luptătorilor francezi din Rezistență, scrisorile lui Ethel și Julius Rosenberg — respiră toate aceeași fermitate și aceeași dragoste de viață. Conștiința că „pentru bucurie au pierit”, cum scrie Maria Banuș — că lupta pentru care cad progresează spre victorie, așa cum știa ultima scrisoare a lui Ethel

Rosenberg către copiii ei, le dă tărie, calmă seninătate, care nu e niciodată oboseală sau fatalism

În același mod înfruntă pe dușmani Lazăr Cernescu — „Lazăr dela Rusca“ — în episodul prinderii și uciderii eroului. Dan Deșliu a știut să scoată la iveală imensa superioritate morală a comunistului singur, dar nu izolat.

Oamenii aceștia mor iubind viața, iubind masele pentru fericirea cărora au căzut, și mor luptând; când împrejurările au făcut-o cu puțință, ei au pierit dând o ultimă lovitură dușmanului.

„Intr'o sâmbătă din toamna aceasta, — notează Josif Nedelcu în „Unde este unire“ — unul dintre crematorii sare în aer.

Deținuții care lucrau la crematoriu erau exterminați după un stagiul de trei, patru săptămâni. În tot timpul acestei munci li se dădea alimente alese și băutură în abundență. Erau mai mult beți decât treji.

Echipa de acum nu era însă nicidecum dispusă să fie exterminată. Și-a procurat din timp explozibile.

Pe capo l-au aruncat de viu în crematoriu. Au minat un cuptor și l-au aruncat în aer. Apoi, au încercat să evadeze

Au fost prinși și exterminați cu toții.“

Jertfa necesară, participarea la acțiunea primejdioasă, rezistența de neclintit la schingiuri, atitudinea fermă și demnă în fața morții, sunt făcute de comuniști cu simplitate, fără urmă de retorism. Comuniștii nu caută să moară „frumos“, nu-și regizează moartea sau acțiunile eroice, alegându-și gesturile sau frazele. Și tocmai de aceea asemenea fapte, ca și paginile literare care le descriu credincios — au noblețea și frumusețea superioară a actelor excepționale făcute cu simplitate.

În această privință, mulți dintre scriitorii noștri au alunecat în ispita descrierii de acte și jertfe decorative. Unele momente puternice sunt astfel ratate și retorismul, ca un duș, face să coboare temperatura afectivă, scade sau risipește cu desăvârșire patetismul. Nu trebuie să se facă o confuzie între afirmarea răspicată a convingerii revoluționare și prezentarea ei retorică. Se știe că, la procese, comuniștii foloseau boxele și dreptul — cât de amenințat,

cât de precar — de a-și spune cuvântul în apărare, ca pe niște tribune de propagandă revoluționară. Dar afirmarea răspicată, argumentată, nu se confundă cu fraza bombastică, cu mărginirea la lozincă. Finalul piesei „Pentru fericirea poporului“ sau chiar scena din tipografie se resimt de asemenea scăderi. În „Sub ruine“ una dintre nuvelele cuprinse în culegerea „Soarele din anii grei“ de A. G. Vaida, un deținut politic îngropat sub zidurile Dof-tanei, e pus să-și rememoreze neverosimil de sistematic, clar și ordonat, întâmplările din zilele anterioare, să recapituleze mental diverse cuvântări și fapte.

Să ne gândim la eroii din „Tânăra gardă“ ori din atâtea romane sovietice de război. Să ne întoarcem la exemplul pe care ni lădă în viață și în literatură. Iulius Fucik. Iată scena confruntării cu soția lui:

„E adusă soția mea.

— Il cunoști?

Imi ling sângele ca ea să nu vadă... De fapt e inutil; sunt plin de sânge peste tot, îmi picură chiar din vârful degetelor.

— Il cunoști?

— Nu, nu-l cunosc!

Spunând aceasta, nici măcar o privire nu i-a trădat groaza. Draga de ea! Și-a ținut promisiunea de a nu mă recunoaște niciodată, deși acum nu mai are niciun rost“.

Două replici de câteva cuvinte și acel amănunt de neuitat — gestul comunistului torturat, căruia îi curge sângele din degete și care încearcă totuși zadarnic să ascundă omului drag starea în care se află.

Cu aceeași sguuitoare sobrietate în dialog și descriere e redată și arestarea soților Jelineck, „oameni simpli, în care în timpuri normale, nimeni n'ar fi văzut niște eroi“:

„Când am fost arestați, erau unul lângă altul; el palid, ea cu roșeața tuberculozei în obraji. În ochii ei licărea spaima. În timp ce, în câteva minute, cei dela Gestapo răsturnau cu susul în jos locuința ei atât de ordonată. A întors capul spre soțul ei și a întrebat:

— Papa, ce va fi acum?

El nu fusese niciodată prea vorbăreț. I-a răspuns liniștit, cu vocea lui obișnuită:

— Ne vor trimite la moarte. Maria.

Ea n'a scos niciun strigăt, nu s'a clătinat,

dar cu o mișcare ușoară, i-a luat mâna sub țevile revolverelor îndreptate asupra lor“.

Ar fi — între altele — de folos scriitorilor care vor să descrie asemenea oameni și asemenea fapte, să recitească din când în când pagini din Fucik, din Fadeev, din Simonov ori Cozachievi. Vor simți astfel că glasul eroismului e totdeauna cald și plin, că poate fi, după clipe, răsunător sau șoptit, dar că nu sună niciodată grandilocvent.

Discuțiile asupra tipicului au clarificat în bună parte o confuzie care dăinuia în trecut. Nu se mai consideră tipul ca un fel de ideal unic — spre care tinde literatura unei epoci — ci s'a arătat că o anumită forță socială e exprimată, după condițiile locale și istorice, de o multiplicitate de tipuri, că există tipuri pozitive și negative, reprezentând forțe sociale opuse. Marele negustor, bolnav de avariție, dela începutul veacului trecut, Grandet al lui Balzac, se deosebește de negustorul din București, Hagi Tudose, și de înaintașul său din veacul al XVIII-lea, Harpagon al lui Molière.

Dar istoria literară confirmă faptul că pentru forțele înaintate ale unei epoci, pentru clasa care, într'un anumit moment istoric reprezintă progresul societății, există tipuri care exprimă tocmai ceeace au aceste forțe înaintat și prețios.

În faza ascensiunii burgheze s'au creat astfel, dela Machiavel și dela ceilalți reprezentanți ai umanismului, personaje sfărâmate de vechi și ruginite credințe, cu încredere în rațiune și în posibilitățile omului de a acționa asupra lumii. Asemenea tipuri se caracterizau deci prin energie și îndrăzneală intelectuală. Pe de altă parte, reprezentanți ai unei clase care cerea cu înverșunare concurență și piață liberă, tipurile acestea cultivau individualismul și personalismul.

Nu e cazul să urmărim aici modul cum au evoluat — coborînd — aceste tipuri

caracteristice pentru burghezie, dela omul Renașterii și până la produsele de descompunere, dominate de neliniște și spaimă, din literatura de astăzi a imperialismului. Dar în mersul istoriei, evoluția se realizează ascendent, pe o bază superioară. Și tipurile singurei clase a cărei eliberare implică eliberarea întregii societăți, tipurile care exprimă forțele cele mai înaintate ale proletariatului revoluționar sunt calitativ deosebite față de cele pe care le cunoaște trecutul.

Am văzut cum din cele mai bune opere ale scriitorilor de orice limbă se conturează figura omului deosebit — figura lui neidealizată, în care elementul „deosebit“ izvorăște din cel de om deplin, printr'un proces de transformare, de creștere.

Zugrăvind asemenea eroi, în același timp venerați, înțeleși și apropiați, nu statui pe socluri, scriitorii oferă modelele prin care literatura acționează asupra vieții din care s'a inspirat, contribuie la sarcina educativă a artei. Dar în măsura în care creează modele, deci tipuri vii și nu poze trandafirii decupate din hârtie, scriitorii crează și documente pentru viitor. Cei mai mulți dintre scriitori au ajuns să înțeleagă adevărul că scriind adânc și pasionat despre astăzi și pentru astăzi scriu și pentru viitor, își asigură perenitatea operelor lor.

Despre faptele din zilele noastre, oamenii viitorului vor avea variate izvoare de informare — lucrări de istorie, gazete, statistici — vor avea mai ales înseși realizările materiale ale construcției socialismului, combinatele, hidrocentralele, palatele culturale, stadioanele. Pentru cunoașterea acestora care au clădit toate acestea, principalul izvor va fi arta. Din cărțile, tablourile ori filmele pe care le creăm, vor desluși urmașii noștri trăsăturile celor care în fruntea poporului, nedespărțiți de el, îl conduc spre socialism.

Este pentru scriitorii noștri o sarcină de cinste, dar și o mare responsabilitate.

DIMOS RENDIS

OAMENI ȘI NEOAMENI*)

Pagini scrise cu sânge. În fiecare din cele 600 pagini ale cărții, ideea aceasta îți stăruie permanent în minte. Dar cum s'o tălmăcești altora? E doar o frază banală, a fost spusă și repetată despre multe cărți literare și istorice. Totuși, cum altfel ai putea spune acestei cărți intitulată „Yura“ decât: pagini scrise cu sânge! N'ai alt cuvânt. Este sângele a mii și mii de eroi ai cărții, care sunt în același timp și autorii ei. Fiindcă „Yura“ n'are un anumit autor. Mii de deportați politici în insula Yura au colaborat la făurirea acestei cărți. În literatura universală greu vei găsi o carte asemănătoare. Așa se scriu numai marile enciclopedii. Și o asemenea enciclopedie este și cartea aceasta, alcătuită în iadul insulei Yura din cele 4.000 de însemnări scrise de către deportați. Numai că această enciclopedie are un conținut aparte. De o parte, îți înfățișează bestialitatea, teroarea, neomenia, imoralitatea, înșelătoria, perfidia, violența, crima. De cealaltă parte—vitejia, etica, patriotismul, omenia, cinstea, rezistența, voința. De o parte stau neoamenii, de cealaltă, — Oameni!

Pe această stâncă aflată în mijlocul mării Egee se înfruntă două lumi: un ev mediu de inspirație americană și forțele unei lumi noi, de neînving.

„La 11. VII. 1947 — precizează cartea — a sosit la Yura primul transport de deținuți politici: 551 de deținuți“. Data aceasta își are importanța ei istorică. În decursul veacurilor, Yura a cunoscut și alte date. Istoricul roman Tacit menționează că era să se trimeată acolo un condamnat. Dar împăratul Tiberiu s'a opus: „Când acordăm cuiva dreptul la viață, trebuie să-i dăm și mijloacele de trai.“ (Tacit, Anale, Cartea IV-a, Cap. XXX). Acestea se petreceau în primul secol al erei noastre. Și Tiberiu avea dreptate. Pe această insulă nu putea viețui o ființă umană. Yura e o stâncă măturată de vânturi, lipsită de orice vegetație: vietățile, în afară de șerpui și șobolanii care abundă, nu pot trăi acolo. N'are nici ape, nici pământ. Insula este pustie și nelocuibilă. Diversii criminali politici, reprezentanți ai guvernelor de teroare care n'au ezitat nicio clipă să-și sprijine regimurile prin vărsări de sânge, au șovăit chiar ei să folosească această stâncă drept loc de deportare pentru adversarii lor. Cu o singură excepție, a sângerosului dictator al Romei,

*) Yura, Ed. „Grecia Nouă“, ediția franceză, 1953

Silla, care a trimis acolo 80.000 de adversari politici. Dintre aceștia, în câțiva ani, n'a mai scăpat cu viață niciunul.

Au trecut secolele și Yura a fost uitată. Hitleriștii au trimis pe Yura un număr de luptători patrioți greci, însă după două-trei luni i-au strămutat. Stânca a rămas doar cu furtunile, șerpilor și șobolanii ei. Dar iată că imperialiștii americani și-au amintit de ea.

Tiberiu socotise că atunci când i se acordă cuiva dreptul la viață trebuie să i se lase și oarecare mijloace de trai. Americanii au gândit altfel: „Dece să-i executăm? Salvele fac sgomot și ne dau de furcă cu opinia publică. Mai de grabă îi trimitem să moară la Yura și ne liniștim.”

Astfel, cronica insulei Yura își deschide iarăși paginile: *„La 11. VII. 1947 (Oameni! e vorba de secolul al XX-lea!) a sosit la Yura primul transport de deținuți: 551 de deținuți.”*

„La 14. VII. 1947 au sosit 269 de deținuți.”

„La 17. VII. 1947 au sosit 1.361 de persoane.”

Și transporturile continuă. Încă 650, 750, și 1080. Aproape 20.000 de oameni au fost torturați la Yura. A fost o vreme când numărul deportaților aflați pe insulă atinsese 10.000.

Fondatorul lagărului Yura a fost englezul Whilkam. Dar antrepriza este americană. Whilkam a jucat doar rolul „expertului”; el a vânturat întreaga Mare Egee, găleată cu găleată, și însfârșit a descoperit stânca exterminării. Doar era „expert”. Imperiul Britanic, în dominația lui îndelungată, a trebuit să aibă și asemenea experți. Altfel, nici stăpânirea lui nu putea fi prelungită. Erau multe la număr popoarele „barbare” care trebuiau „civilizate”, ca să încapă în gura leului britanic. Așa dar, în speță, e vorba de o colaborare între imperialismul englez și american. Fiindcă ele își „uită” contradicțiile de câte ori e vorba de colaborarea în vederea exterminării a mii de oameni, de construirea unor asemenea monumente de „civilizație”, ca Yura, Macronissos... Doar nu zădarnic se spune că au venit în Grecia tocmai pentru apărarea civilizației!

Prima dovadă a „civilizației” imperialiștilor englezi în Grecia, o avem în Decembrie 1944: „Venim să salvăm civilizația de comuniști”, se declara în mod oficial și Churchill a dat celebrul ordin: „Nu ezitați să deschideți focul!” Englezii și-au instalat bateriile de artilerie pe Acropole, la Partenon, și de acolo bombardau cartierele răsculate ale Atenei. Dar poporul? Comuniștii? Ei n'au răspuns provocării, au stat fără apărare sub șrapnelele morții și n'au atacat Acropole. Era pe vremea când oamenii își dărau casele, transformându-le în baricade: „Ale noastre sunt, le vom reclădi”, spuneau ei, aceiași oameni care sunt astăzi torturați la Yura. Era pe vremea când ei își jertfeau viața pentru libertatea patriei. „Așa își găsește sens viața noastră”, gândeau oamenii, aceiași oameni care azi sunt exterminați la Yura. Și tot n'au lovit Partenonul: „El este al omenirii”, strigau ei, acești adevărați apărători ai civilizației! Și așa a început ocupația engleză.

Anul 1947 înseamnă cu aproximație începutul stăpânirii americane. Inaugurarea oficială: Yura! Neronii Romei pălesc! „Vom construi multe Partenonuri” au promis ei, și s'au ținut de cuvânt construind iadul dela Yura, dela Macronissos. La Macronissos s'a construit un templu, desigur nu templul Victoriei Înărpate, nici al zeiței Artemis, ci templul care poartă numele regelui Greciei: Biserica Sfântului Paul. Zeci de mii de oameni au fost torturați, au înebunit și au murit ca să construiască această biserică. Și culmea; în loc de paie, în tencuială s'a folosit părul deținuților. O construcție destinată să servească drept biserică! Un Partenon ridicat după inspirația

americană!... Comandanții hitleriști ai lagărelor dela Dachau și Buchenwald, își scot pălăria în fața spiritului practic american.

„Singura noastră crimă este faptul că ne iubim patria și o vrem liberă și fericită. De aceea am fost asvârliți pe această insulă a morții. De aceea ne extermină prin toate mijloacele. Nimic însă nu ne va înfrânge. Nimic nu ne poate înfricoșa. Și chiar dacă astăzi trupurile noastre au fost schilodite de torturile îndurate atâția ani, sufletele noastre sunt mai dârze ca oricând, iar voința noastră de a învinge este de neînfrânt. Facem din Yura o cetate a libertății și a cinstei. Și dacă gloanțele călăilor ne răpun, și dacă mor dintre noi în fiecare clipă, suntem mândri de moartea noastră. Ne facem datoria“.

În asemenea cuvinte, autorii deținuți rezumă cauzele deportării lor, suferințele lor, voința lor de a trăi, credința lor în victorie. Cuvintele acestea capătă o și mai mare forță, alături de paginile jurnalului vieții lor:

„15. II. 1949 — deținutul Araloghianis A. a fost torturat. Și-a pierdut cunoștința“.

„16. VIII. 1948 — deținutul Alexopolos Th., în urma torturilor, a avut violente hemoptizii“.

„3. X. 1948 — sute de răniți.“

Alături de acestea, alte însemnări:

„20. VIII. 1947 — Suntem fără pâine!“

„21. VIII. 1947 — Nici azi nu avem pâine“.

„10. IX. 1947 — N'avem pâine.“

Pâine, apă, medicamente nu există; în schimb, abundă bătaile, torturile, crimele! Și în afară de crimele izolate — crimele în masă:

„Fluerături sinistre! Paznicii s'au pitulat pe brânci, gata să tragă cu mitralierele. O ceată de criminali înarmați se reped asupra deținuților, care sunt așezați pe jos. Incepe lupta. O luptă adevărată! Sângele curge ca'n bătațiile cele mai crunte. Vreo trei tovarăși sunt târâți într'o văgăună. Iar când într'un târziu se lasă tăcerea, mai stăruie doar un urlet sinistru“. Un ceas la Yura!...

„Un jandarm apucă cu amândouă mâinile o lopată și izbește cu toată puterea în capul deținutului Calogherachis Gheorghis. Efortul i-a fost atât de mare încât i-au săltat ambele picioare, ca atunci când isbești în butuc cu toporul. Spectacolul este îngrozitor. Îți poți închipui un flăcău plin de viață schimbat într'o clipă într'o masă informă de carne și sânge“. Da, aceasta înseamnă o secundă la Yura!

Astfel s'au scurs și se scurg anii, așa e viața la Yura, în fiecare zi, în fiecare oră, în fiecare minut.

Dar deportații nu cedează. Ei se apără, se organizează, luptă. Li s'au dat corturi putrezite, găurite; ei le-au cârpit, rupându-și hainele, au săpat în jur șanțuri pentru scurgerea apei de ploaie. Ei se apără. „Nu vom muri la Yura!“

Torturile urmăresc un singur scop: „Ori semnezi declarația de pocăință, ori vei muri.“ Dar deopotrivă cu chinurile corporale ei le îndură și pe cele morale: „Scrie soția ta — comunică administrația — că-ți mor copiii de foame. Semnează aci, dacă vrei să poți ieși ca să-i ajuți! Funcționează și un birou special pentru treaba asta: „Biroul readaptării naționale“. Cum își pierd cuvintele sensul lor!

Unii, puțini, la capătul suferințelor, s'au încovoiat și au semnat. Dar ceilalți deținuți i-au ajutat. Ei au revenit asupra primelor întăriri. Și biroul

a trebuit să-și schimbe firma: „Biroul de contra-declarații” — cecace înseamnă că cei ce semnaseră, depun cu primejdia vieții lor noi declarații prin care-și retrag pe celelalte. Iată cum sună o astfel de contra-declarație: *„Cu voce tare strig către întregul popor grec; el să mă audă: „Sunt alături de tine și nici odată n'am crezut în acele cuvinte ticăloase, pe care sub amenințarea morții am fost constrâns să le semnez și să admit că eu le-aș fi scris. Voi lupta alături de tine, popor grec, și voi rămâne credincios principiilor partidului celui mai curat, partidului comunist. Tandaridis Nicos.”*

Sunt și alte rânduri în această carte care arată măreția luptătorilor din Yura. În muncile istovitoare și inumane pentru construirea închisorilor, mulți deținuți s'au ologit. Bătăi, schilodiri, foamete, muncă istovitoare. 70 la sută dintre deținuți sunt tuberculoși: sută la sută sunt bolnavi de stomac, de rinichi. Totuși deținuții nu se gândesc la starea lor. Gândul lor se îndreaptă spre Grecia. Ei scriu: *„40.000.000 ore-muncă au fost irosite inutil... s'au cheltuit 100.000 lire sterline pentru construirea închisorii... zeci de sate din Grecia s'ar fi putut reconstrui cu asemenea eforturi”*. Murind, ei arată drumul salvării Greciei: *„Destul sânge, destule închisori — vrem pace, reconstrucție”*.

Yura are monștrii ei. De patru feluri sunt schingiuitoarii eroilor dela Yura: furtunile, șerpai, șobolani și neoamenii. Aceștia sunt slugile stăpânirii americane și ale monarho-fascismului. Colaboraționistii invadatorilor hitleriști, hoții, asasinii, trădătorii de patrie: Papadimitropoulos, Glastras și Buzachis, sbirii lagărelor din Grecia, „medicii” Hionis și Antipas, și preotul Procopios... O singură frază pronunțată de oricare din aceste slugi este suficientă pentru a le caracteriza murdăria sufletească. Papadimitropoulos: *„Când inima voastră va mai avea trei bătăi, atunci o vom trimite la Siros, nu ca să vă vindecați ci ca să pieriți.”* „Medicul” Hionis: *„nu consider pe nimeni tuberculos dacă nu scuipă sânge în fața mea... Dacă muriți, pagubă'n ciuperci...”* „Medicul” Antipas, către unul care suferea de ochi: *„Aici nu-i prăvălie pentru ochi de schimb”*. La fel sunt și alții care au dispus injecții fără desinfecția siringii, pentru ca toți deținuții politici să se îmbolnăvească de tuberculoză și de boli venerice, aduse de către deținuții de drept comun... Medici! Oameni de știință! Oameni educați de colegii lor americani, inițiatorii războiului bacteriologic! Omorâți oamenii! Propagați bolile! Iată pentru ce v'ați sacrificat voi, Hipocrate, Pasteur, Filatov!

„Preotul” Procopios (nu știm dacă a apucat să „slujească” la biserica Sântul Paul din Macronissos, fiindcă această biserică a ars), spunea: *„Faptul că pedepsele corporale continuă, ne arată că aceasta este voința lui Dumnezeu. Suferiți, fiindcă nu v'ați răscumpărat încă păcatele. Bătaia obosește și chinuște trupul, dar vă purifică sufletul”*. Și un astfel de om se întitulează preot. Sunt și alți preoți, aceia deportați la Yura, însă aceștia sunt oameni adevărați.

Procopios a înființat un curs de catechism în care Carabatis și Xitalis spuneau de obicei rugăciunile. Unul dintre aceștia și-a ucis logodnica și soacra, iar celălalt mama și sora, deoarece au refuzat să le dea bani. Aceștia erau oamenii care spuneau rugăciunile anume alcătuite și care erau pline de cuvântul „pocăință”. Adică: ne pocăim că am luptat pentru libertatea poporului, ne pocăim că suntem oameni.

Însă eroii din Yura nu se pocăiesc!

A mai fost și un alt duhovnic, episcopul Filaretos, care s'a dus la Yura

ca să vorbească deținuților: „Sau vă băgați mințile în cap, sau veți muri. S'a terminat cu comunismul“.

Și peste toate aceste mârșăvii domnesc Glastras și Buzachis. Iată cum i-au caracterizat scriitorii acestei cărți: „*Glastras reprezintă spiritul hitlerist de exterminare, violența bestială; Buzachis este exponentul tacticii americane. Și amândoi sunt criminali.*“

„Yura“ constituie, pe de o parte, un document al violenței și al barbariei, iar, pe de altă parte, un document al eroismului. Această carte a apărut în 1952 în grecește, iar în 1953 în ediție franceză. Editura care a tipărit-o, a editat și „Cartea de Sânge“ Nr. 1, o carte scrisă de către deportații și întemnițații din Grecia, cuprinzând date în legătură cu execuțiile deslănțuite împotriva luptătorilor greci. Această carte cuprinde și poemul tânărului poet grec executat, Costas Iannopoulos, „Ultimul cântec“, care a fost distins cu premiul I, la cel de al 3-lea Festival Mondial al Tineretului și Studenților.

Un alt fapt care te impresionează în această carte este claritatea spiritului și conștiința aprinsă a oamenilor care au scris-o. O muncă sistematică, organizată, o lucrare scrisă cu mîgălă, în condițiile unei crunte terori. În „Instrucțiunile“ cuprinse în carte, autorii arată modul cum poate fi folosit mai bine materialul. Scriind, ei nu se gîndesc la ei înșiși, la deportații de pe Yura, ci se gîndesc la toți deținuții, cerînd eliberarea lor, se gîndesc la Grecia pe care o doresc liberă și fericită, se gîndesc la întreaga omenire. Ei luptă pentru încetarea vărsării de sânge, pentru desființarea lagărelor de exterminare.

...Cercetați cartea cu atenție. În fiecare pagină — sânge. În fiecare rînd, suferă un om, se chinuște o familie. Din fiecare capitol se desprind figurile vajnicilor eroi care au apărut dreptul omului de a fi om. Cu nimic nu poți compara această carte. Doar cu reportajul lui Julius Fucik. Numai că monștrii din Yura nu sunt hitleriști, ci greci și americani. Oamenii sunt aceiași, poporul, luptătorii săi plini de abnegație, curaj și cu credință fermă în victoria cauzei lor drepte. Nimeni nu geme, nimeni nu se plînge, toți luptă. Și protestele lor nu sunt plîngeri, ci lovituri date călăilor. Sunt avertismente date omenirii, ca acela al lui Julius Fucik: „Oameni, v-am iubit, — ve-ghiați“.

Citind cartea, te cuprinde mânia: „Să se desființeze insulele morții! Libertate pentru deportații greci, aprigi luptători ai păcii“.

Pline sunt închisorile Greciei, pline sunt lagărele de exterminare. Smochinii servesc drept spânzurători. Măslinii sunt tăiați pentru a servi la construirea de aeroporturi. Dar poporul nu-și pleacă fruntea. Seunește în frontul său democratic și luptă pentru a zădărnici planurile monarhofasciștilor și ale stăpînitorilor lor. Poporul grec își unește glasul cu glasul popoarelor, pentru pace. „*Luptăm pentru ca să apărăm zorile unor zile fără foamete și fără războaie*“, a spus eroul național Nicos Beloiannis. Poporul și cei mai buni fii ai săi luptă pentru pace, pentru relații prietenești cu toate țările, cu toate democrațiile populare și cu Marea Uniune Sovietică.

Această voință și credință în victoria finală se degajă din întreaga carte. Citind-o, nici o clipă nu te cuprinde disperarea. Cei torturați vin să-ți dea curaj și încredere:

„*Și-ar fi închipuit poate cineva că, în aceste condiții, deținuții din Yura își pierd curajul, se supun. Nici odată nu se întâmplă însă acest lucru. Cu cît crește bestialitatea călăilor noștri, cu atît se intensifică și dărzenia noastră.*“

Cu atât mai mult credința noastră devine mai puternică și rămânem încrezători, cinstiți, demni, așa cum ne cere poporul nostru. Noi suntem aceia care învingem la Yura“.

★

Pe nici o hartă nu e însemnată Yura. „O stâncă lipsită de însemnătate, pierdută în mijlocul Mării Egee — s'a gândit guvernul — îi vom deporta acolo ca să piară.“ S'a înșelat însă. Insulele sunt formate din șiruri de munți submarini. Un astfel de munte este și Yura, o creastă de munte pe care mii de luptători deportați și-au stabilit reduta luptei lor împotriva morții. Pe această stâncă, pe această culme ce poartă numele de Yura, mii de deportați luptă pentru apărarea Greciei, pentru om, învingând moartea.

In Grecia sunt multe redute de acest fel.

In românește de Vasile Cambitzi

IOAN DODU BĂLAN

TINEREȚE FĂRĂ BĂTRÂNEȚE ȘI VIAȚĂ FĂRĂ DE MOARTE

Dealungul sbuciumatei sale istorii, poporul nostru și-a călit ființa într-o neîntreruptă luptă pentru dreptate și libertate, pentru scuturarea cătușelor robiei, în care vitregia vremurilor l-a ferecat cu atâta cruzime. De nenumărate ori, smei cu semiluna'n frunte i-au pârlolit pământul și i-au spulberat colibele; balauri cu capete încoronate i-au înghițit copiii în războaie prădalnice, iar oameni spâni înveninați de viclenie, lași și lacomi de putere i-au înșelat buna credință și i-au vândut interesele. A luptat și a pățimit mult poporul, dar niciodată încrederea sa în viață și într'un viitor fericit nu i-a putut fi înfrântă.

Smeilor înrăiți el le-a opus Feții săi frumoși și vitejii baladelor; sângelui, flăcării și morții le-a opus izvorul cel cu apă vie din care adăpându-se, eroii oboșiți în lupte se'nvredniceau de tinerețe fără bătrânețe și de viață fără de moarte.

În clocotul acestei înverșunate lupte împotriva dușmanilor și-a creat poporul nostru literatura sa, una dintre bogatele și frumoasele literaturi populare ale lumii. În creațiile sale, el și-a cântat vitejii căzuți în lupte, frumusețea țării și dragostea de patrie, munca, leagănul în care și-a petrecut zilele primei copilării, codrul cu apele, munții cu văile, oile și carul cu boi, desnadejdea și încrederea, dragostea și durerea, bucuria și moartea. Poporul și-a cântat în artă întreaga sa istorie, datorită acestei nemărginite bogății de

idei și sentimente. Creația populară — în ciuda unor aberante teorii ale folcloristicii burgheze, care vedea în ea niște fărămituri căzute dela masa literaturii culte — a devenit izvorul și sprijinul literaturii noastre. Dar nu numai la noi ci la toate popoarele și în toate timpurile creația populară a exercitat o mare influență asupra literaturii culte. Cercetările unor savanți renumiți ne confirmă că, începând cu literatura vechilor Indieni, a Egiptenilor, a Chinezilor, a Greciei Antice în care au apărut Iliada și Odissea, opere care au stârnit admirația atâtor veacuri, și urmărind așa cele mai de seamă creații ale literaturii universale, în toate vom găsi puternice ecouri ale literaturii populare. Să ne amintim numai că motivul faustic, până a ajunge la Goethe a circulat mult în literatura populară germană din timpul evului mediu, că la baza uneia dintre cele mai strălucite tragedii ale lui Shakespeare „Regele Lear“ stă o veche baladă engleză, că ideia „Demonului“ lui Lermontov a fost stârnită de un mit popular caucazian, că izvorul de inspirație al lui Eminescu pentru a crea „Luceafărul“ l-a constituit basmul „Fata din grădina de aur“, ca să cităm numai câteva din nenumăratele exemple de acest fel, pe care ni le oferă literaturile tuturor popoarelor. Vorbind despre acest lucru, Gorchi conchidea: *„Cele mai bune producții ale poezilor din țara noastră — și-au tras seva din comorile creației colective, unde încă*

din vechime sunt date toate generalizările poetice, toate chipurile și tipurile preamărite... Gelosul Othello, lipsitul de voință Hamlet și desfrânatul Don Juan — toate aceste tipuri au fost create de popor înaintea lui Shakespeare și a lui Byron..."

Intr'adevăr, și în literatura noastră începând cu cărțile vechi, cu povestirile pline de farmec din filele cronicilor, cu legendele lui Neculce, cu „Lupta dintre Inorog și Corb” a lui Dimitrie Cantemir, trecând prin începuturile literaturii noastre moderne, prin perioada pașoptistă, prin creația lui Alecsandri, Bolintineanu, Hajdeu, Eminescu, poezii „Contemporanului”, Coșbuc, Iosif, și până la creația sadoveniană, literatura noastră populară a constituit un izvor de realism și frumuseți poetice pentru cei mai de seamă scriitori ai noștri. Opera tuturor marilor creatori ai literaturii române ne confirmă aceasă idee și, mai mult decât atât, aproape toți au lăsat mărturii directe, mărturii din care cităm numai câteva rânduri din Mihail Sadoveanu, care spune: *„Am găsit în ea elemente de valoare diamantină, care s'au răsfrânt în opera mea proprie. Am avut pentru poezia populară o înțelegere pururi trează și mi-a plăcut s'o descopăr și am știut a o descoperi”* („Anii de ucenicie”, pag. 303). Chiar în perioadele de dominare a maculaturii burghize, literatura populară a fost unul din izvoarele care a menținut realismul literaturii culte progresiste și a ferit-o cu tăria unui antiseptic de „boleșnița decadentismului” (expresia este a lui Delavrancea). Curente decedente au neglijat folclorul, sau când s'au apropiat de el au utilizat numai aspectul său formal și ceea ce poporul crease sub influența nefastă a ideologiei claselor exploatare.

În vremea aceasta, curentul sănătos de inspirație realistă din literatura populară nu secătuește, ci dimpotrivă este continuat cu succes de poeți ca A. Toma, Emil Isac, Magda Isanos și Mihai Beniuc. Acești poeți, fără să folosească în modul cel mai evident folclorul, adică în aspectele lui exterioare, își alimentează cu iscusință poezia lor din esența artei populare, continuând cu succes linia realistă a literaturii noastre clasice. Astfel A. Toma, sub influența mișcării muncitorești, reușește

să se orienteze de timpuriu spre tot ce era mai sănătos și înaintat în literatura dela noi, spre modelul lui Eminescu, Coșbuc, Vlahuță și alții și spre felul minunat în care acești clasici au știut să-și însușească experiența poeziei populare.

A. Toma, însușindu-și uneori direct, alteori prin intermediul poezilor înaintași trăsăturile de bază ale folclorului, își poate fructifica cu succes talentul său, dând poporului nostru o poezie luptătoare, sinceră și dramatică, străbătută de fiorul liric al poeziei populare. Pătruns de adevrul că:

*Decât în slujba nopții
Luceafăr, — mult mai bine
Să mori pândind spre ziuă
Ca jertfă a luminii*

poetul A. Toma își închină întreaga sa poezie luptei pentru triumful luminii, pentru zdrobirea exploatare și a împilării. Uneori, când drumul luptei i se'negurează, asemenea poetului popular el se adresează codrului ca unui bătrân strateg al luptelor sociale, spunându-i:

*Vin la tine, frate codru,
După sfat și mângâieri —
Spune, când îți moare totul,
Codru cum renaști și sper?...*

Ca și poetul popular, A. Toma capătă puteri înmiite prin înfrățirea cu codrul, înțelegând dela acesta că trebuie să creadă și să spere:

*Ca un arbor ce sub trăznet,
Încă tinde mâini spre cer!*

Crezând în triumful vieții și în izbânda poporului, A. Toma îi cântă lupta și suferințele, din punctul de vedere al poeziei populare, reușind să creeze lucrări de un rar dramatism cum e sonetul „Vecernie”, sau poezii în formă populară ca „Doina nazistului”, „Pe ogor ce nu-i al tău”, „Războinicii”, etc.

Unul dintre poezii care și-au însușit în modul cel mai creator tezaurul literaturii populare, în elementele sale esențiale: atitudinea față de viață, frumusețea,

vigoarea și limpezimea versului, sinceritatea sentimentului și profunzimea gândirii este Mihai Beniuc.

Răsărit de pe „apa sonoră și limpede a Desnei“, „De pe culmile cu păduri ale Dealului Mare“ de unde'n copilărie poetul vroia să atingă cerul cu mâna, Beniuc pornește: „Cu sania fără clopoței“ trecând „peste zăpada și noroiul veacului“ și „urcând cu cai înaripați“:

*Spre creste de vis
Spre vis de creste
Vis nedescris
Nici în poveste.*

Intră în literatura noastră: ca „țăranul printre snopi de grâu“, „masiv și greu în vreme“, „cu un car cât dealul de poeme, murmurând o doină trist, molău“. Intrarea aceasta cu murmurul doine pe buze e firească pentru Beniuc, pentru că spune el:

*Sunt copilul unui neam sărac
Bieți români ce scormonesc pământul,
Unde-și au părinții lor mormântul.
Tare-mi este neamul ăsta drag.
Ei mi-au fost credința'n toi de luptă.
Fiul lor, azi poate le sunt tatăl
Aurul vieții mele iată-l:
Carne sunt din carnea voastră ruptă!*

El a dormit cu capul pe glia pământului însângerat și lăcrimat de străbunii lui iobagi și a auzit în noapte „șuer de piatră pe tăiș de coasă“, fapte care au făcut ca aceste suferințe ale gloatei să clocotească în poezia lui ca viforul. E firesc deci, ca poezia lui Mihai Beniuc să cuprindă în ea toată comoara sufletului popular: revolta împotriva asuprii, cinstirea strămoșilor care-au murit luptând pentru zile mai bune, dragostea, înfrățirea cu natura, atât de caracteristică poporului sau demnitatea și libertatea exprimate în versuri ca acestea:

*Rătăcesc ca un câine fără stăpân
Viața'n lung și'n lat.
Dar nu port pe grumaz urmele lanțului
Aș rupe cu dinții cătușele de pe mâini.
Ori mi-aș mușca mâinile
Lăsându-le'n cătușe dușmanilor:*

*Libertate, libertate,
Pentru tine..“*

(„Tovarășii copilăriei“).

Este adevărat că influența poeziei populare se vedește în creația lui Beniuc dinainte de 23 August 1944, mai puțin în forma versului — și mai mult în caracterul și atmosfera generală a acestei creații.

Pe Beniuc, ca și pe Eminescu, nu l-a înșelat simplitatea și claritatea poeziei populare, cum îi înșeală pe unii poeți, care privind în limpezimea poeziei populare — asemenea copilului care privește într-o adâncă apă limpede, — nu-și pot da seama de adâncimea ei.

El a înțeles că simplitatea poeziei populare presupune profunzimea de gândire, frumusețea lirică.

Fără îndoială că nu putem urmări aici pe larg această problemă care ar necesita un studiu special. În această privință, din creația lui Beniuc vrem să dăm un singur exemplu, pe care să-l raportăm la un aspect din măiestria lui Eminescu. S'a arătat de multe ori, cât de mult datorește Eminescu poeziei populare atât în ceea ce privește concepția sa asupra lumii, cât și în ceea ce privește exprimarea artistică a acestei concepții. Am vrea să aducem o nouă confirmare în legătură cu acea capodoperă a lui Eminescu, cunoscută, în prima variantă, sub numele de „Mai am un singur dor“. Se știe că în opera lui Eminescu luna apare de nenumărate ori fie cu numele obișnuit, însoțit de un atribut, fie prin apelativul respectiv urmat de-o comparație: „După deal răsare luna ca o vatră de jărat“, fie metaforic „regina nopții“ sau „a tot știutoarea“. Cum s'a ajuns la aceasă din urmă metaforă? Incercăm un răspuns. În credința poporului, luna are calitatea de a ști multe lucruri despre om și mai ales despre tainele omului. Deaceia, anumite lucruri, cu totul intime, poporul încearcă să i le ascundă. Există cântece populare care ne vorbesc despre această credință. Poetul popular spune:

*Bagă, doamne, luna'n nor
Să mă duc unde mi-e dor,*

*Bagă, doamne, luna'n stele
Să mă duc unde mi-i jele.*

sau:

*Lună, lună ești nebună
Că răsari noaptea pe luncă
Să vezi mândra un' se culcă:*

sau:

*„Numai luna cu o stea
Ele știu durerea mea“. etc. etc.*

Variantele din poezia lui Eminescu „Mai am un singur dor“ ne arată că Eminescu n'a ajuns dintr'o dată la această expresie; poetul a căutat mult cuvântul „A tot știutoarea“, menit să exprime sensul adevărat al gândului, găsindu-l numai după lungi căutări, tocmai în concepția populară. Un nume mai expresiv nu putea da Eminescu lunii. Fără îndoială că „A tot știutoarea“ era cel mai potrivit, fiindcă luna, mai mult ca oricine, i-a cunoscut viața și i-a luminat cărările. Și deaceea, după moartea lui, poetul do-rește să:

*Reverse dulci scânțe
A tot știutoarea,
De-asupra-mi crengi de tei
Să-și scuture floarea.*

Eminescu, deci, pe baza unei „credințe“ populare creează o admirabilă metaforă care în contextul strofei strălucește ca o lună plină pe un cer înseninat. Beniuc, în poezia „Melița“, găsind lucrurile într'o fază mai avansată chiar în sânul poporului, creează dintr'o metaforă un simbol. Cum? Poporul, având imaginea distrugătoare a războiului, l-a asemănat cu o meliță, dând astfel o metaforă puternică și expresivă. Pornind de aci, Beniuc creează un impresionant simbol al războiului care distruge și înghite cu lăcomie nenumărate vieți omenești — fără să i se pomenească vreodată numele:

*Vrafuri albe — oase — împresoară
Melița, melița.
Iar ea, flămândă, mănă, mănă...
Meliță, mai vrei? — Mai adă încă!
Vrafuri albe — oase — împresoară
Melița, melița*

Aderența lui Beniuc la lupta partidului, legătura sa puternică cu poporul, îl ajută ca, după 1944, să se anunțe intrând în literatură, de data aceasta nu cu carul cu poeme, ci ca „toboșar al timpurilor noi“. Acum poetul își ia rămas bun dela unele cântece vechi, care mai purtau în ele mici necazuri personale, pentru că, spune el:

*Pe linia dreaptă a razei solare
In zare
Nou drum s'a deschis pentru mine.*

S'a deschis acest drum nou nu numai pentru Beniuc, ci pentru toți poeții Patriei noastre, legați de popor, și deaceea el îndeamnă pe toți să-și schimbe cântecele vechi cu cântecele noi, care să răsune puternic pe întinsul țării. Cântecele ce se cerea în țară trebuia să fie: „— Nu clopote bătute'n dungă ci cântec de îndemn la muncă“. Bătaia clopotului în dungă este cunoscută de toată lumea ca fiind strigătul trist al începutului de război, și Beniuc, poet al poporului său iubitor de pace, îi ascultă glasul înălțând cântece noi de muncă, de care poporul nostru, intrat pe făgașul construirii socialismului, are nevoie.

Asemenea cântece sunt create de un număr tot mai mare de poeți care au pornit sub steagul de luptă al Partidului, constituind un front puternic al poeziei luptătoare. Unii dintre ei au scris versuri pline de ură la adresa regimului burghez-moșieresc și înainte de 23 August 1944, cum sunt A. Toma, Emil Isac, M. Beniuc, D. Corbea, Miron Radu Paraschivescu, etc., iar alții, mai tineri, se ridică abia acum sub îndrumarea Partidului ca Dan Deșliu, Veronica Porumbacu, Eugen Frunză, M. Dragomir, Victor Tulbure, etc.

Din 1944, când, după o expresie a unui cântec popular:

*A venit o zi frumoasă
Pentru țărișoara noastră;
Frumoasă ca flori de tei
August douăzeci și trei,*

dragostea și prețuirea poeziei populare de către poeți noștri, crește și ea. În aceste condiții poezia populară își îmbogă-

tește simțitor conținutul cu teme specifice epocii noastre, cântând ziua eliberării, pe marele Stalin și armata sovietică eliberatoare, Partidul, reforma agrară, Republica, gospodăria colectivă, dragostea de viață nouă și pacea. Nenumărate cântece culese în ultimii ani sunt mărturie vie a avântului pe care l-a luat literatura noastră populară, constituind adesea un exemplu pentru literatura cultă. Poetii noștri, făuritori ai unei literaturi noi realist-socialiste, recunosc adevărul că, asemenea eroului din mitologia Greciei vechi, Anteu, care oridecâte ori lua contact cu pământul căpăta puteri invincibile, tot așa și poezia română în decursul dezvoltării ei a cunoscut înfloriri deosebite când s'a adaptat din „clara, aromata băutură a poeziei noastre populare”, cum o numește Eminescu. Aceasta îi convinge să se inspire cu dragoste din nemărginita bogăție a creației populare. Realitatea desminte afirmația reacționară a lui E. Lovinescu, care în a sa „Istorie a literaturii române contemporane” spunea că „disociația literaturii culte de literatura populară este pe cale de a deveni postulatul epocii noastre. Literatura română a intrat și ea în faza de dezvoltare a tuturor literaturilor culte în sensul diferențierii de spiritul popular...”

După 1944, în lupta pentru formarea unei literaturi noi, socialistă'n conținut și națională în formă, poezii dela noi valorifică poezia populară, apreciind-o și dezvoltând-o în mod creator. Cele mai de seamă opere poetice ale literaturii noastre clasice au fost realizate cu ajutorul continuu al literaturii populare; tot astfel opere dintre cele mai valoroase ale poetilor de azi datorează nespuse de mult folclorului.

Să ne amintim numai de „Chivără roșie”, „Fiul Patriei”, „Cântec despre tovarășul Gheorghiu-Dej” de M. Beniuc, „Lazăr dela Rusca” și „Minerii din Maramureș” de Dan Deșliu, „În satul lui Sahia” și „Bălcescu” de Eugen Jebeleanu, „Doina Craiovei” de Veronica Porumbacu, volumul „Anii tineri” de Dumitru Corbea, etc.

Aceste realizări ale poeziei noastre au putut fi create numai în urma unei

înțelegeri adânci a creației populare, numai atunci când poezii și-au însușit concepția artistică a poporului. Și, poporul, fără să cunoască principii de estetică formulate'n teorii savante are o concepție justă asupra artei și a rolului ei în societate. Principiul de bază al concepției populare despre artă este acela că arta trebuie să fie expresia vieții în toată complexitatea ei. Reiese cu limpezime acest lucru din toată creația populară, cuprinsă în diferite colecții de folclor dela Alecsandri încoace. Nu există niciun cântec, cu adevărat popular, și niciun basm creat pentru simplul joc al fanteziei. Toate își au rostul lor în oglindirea și îndrumarea vieții poporului, în sprijinirea luptei lui pentru mai bine.

În ceea ce privește concepția populară asupra creatorului de artă, la fel ea este cu adevărat științifică. Cu un an în urmă, în cadrul acțiunii destinate unor culegeri de folclor într'un sat din Ardeal, un informator bătrân a ținut să-și exprime părerea sa în această privință. „Eu cred — spunea el — că poeziile astea le fac numai ai pățiți, altcum de unde să-ți vie'n cap atâtea lucruri!”

Ce însemna în limbajul acestui om „cei pățiți”? Însemna cei care-au trăit intens faptele cântate, cei care-au cunoscut puternic un sentiment: iubire, ură, tristețe, desnadejde, încredere, bucurie, etc. Înseamnă deci, cunoașterea adâncă a vieții și-a lumii înconjurătoare. Din această cunoaștere și trăire intensă a „lumii” ia naștere în oamenii din popor înzestrați cu talent, — poezia, arta.

Sbuciumul vieții, bogăția ei, a determinat, așa dar, pe poetul popular să ticluiască versuri. Poporul creiază atunci când e încărcat de gânduri, când sufletul îi e frământat de doruri, exaltat de bucurii, chinuit de jale, ori însetat după îndeplinirea nădejdlor. Când neastămpărul celor „trăite” îl arde ca un jar pe inimă, poetul popular simte necesitatea imperioasă de a-și comunica prin poezie gândurile și sentimentele sale:

*Eu nu cânt că știu cânta
Făr' să-mi stămpăr inima.
Cine m'aude cântând*

*Crede că n'am niciun gând,
Dar atâtea gânduri am
Câte zile-s într'un an,
Ș'atâtea gânduri mă mîncă
Câte păsărele cîntă.*

Frunzișul codrilor și-al munților noștri, plopilor și sălciiile văilor, merii și perii grădinilor sunt plini de cântecul păsărilor și poetul popular își măsoară gândurile cu numărul lor. Numai încărcat de gânduri, poporul începe să cînte, să creeze artă.

Inima poetului popular este așa de plină de viață, încât el consideră că timpul redus în care se desfășoară o viață de om este insuficient pentru a i-o cunoaște în întregime:

*De s'ar afla cineva
Să-mi citească inima
Ar citi pîn'ar muri
Și tot n'ar mai isprăvi.*

Inspirată după un cântec și o sănătoasă părere a poporului despre poezie, privită ca necesitate imperioasă de a spune ceva, — despre creația artistică văzută ca un rod al unei îndelungi frământări și al unui puternic atașament la viață, — poezia Mariei Banuș, „Țara mea“ este un fel de mărturie a tuturor poeziilor noștri, care și-au însușit această viziune artistică a poporului:

*Eu nu cînt că știu cînta
Dar mi-e dragă țara mea
Eu nu cînt că știu să cînt
Dar mi-e drag acest pămînt.*

*Munții mari, înegurați,
Codrii tineri, legănați,*

*Crângul cu potecile,
Lumea cu nădejdele.*

Iubindu-și țara lor liberă, cu munții mari și înnegurați, iubind crângul cu potecile și lumea nouă cu nădejdele ei, și urînd trecutul întunecat, poezii noștri scriu și se inspiră tot mai mult din literatura populară și tot mai mult îi folosesc învățămintele.

De data asta ei își pot însuși cu mult

mai mult folos învățămintele din creația populară, avînd la îndemînă un mijloc prețios în aprecierea esenței fenomenelor sociale și a felului cum aceste fenomene au fost întrupate în formă artistică: știința marxist-leninistă. Astfel, în poeme ca: „Fiul patriei“, de M. Beniuc, „Doina Craiovei“ de V. Porumbacu, „Bălcescu“ și „În satul lui Sahia“ de Eugen Jebeleanu, sau „Lazăr de la Rusca“ și „Minerii din Maramureș“ de Dan Deșliu, figurile unor neînfricați luptători pentru cauza poporului au putut fi redată în toată măreția lor, ca expresii ale esenței forței sociale celei mai avansate.

Deși sunt scrise în tonul și atmosfera baladelor populare, poemele de mai sus, apreciind istoria și figurile istorice în procesul lor dialectic, oglindesc diferențele calitative existente între eroii baladelor și eroii vremurilor noastre. Eroul „Doinei Craiovei“, deși este un continuator al luptei înaintașilor, datorită faptului că duce această luptă în condiții specifice, într'un mod organizat și de pe pozițiile istorice cele mai avansate, de pe pozițiile clasei muncitoare, nu se confundă cu un haiduc:

*Nu, azi nu mai duc
Pe drum un haiduc,
ci în fața lor
un conducător.*

El devine conducător tocmai fiindcă continuă tradițiile de luptă cele mai progresiste ale poporului nostru, și apare în „Doina Craiovei“ ca o încununare a tuturor figurilor de luptători din trecut. De aceea, în fața tribunalului burghez de la Craiova, el se prezintă:

*Ca nepot
al haiducilor,
la vremea
răscucilor,
ca urmaș
al lui Horea,
ca urmaș
al lui Tudor,*

și stînd în fața tribunalului, nu ca acuzat ci ca judecător, el cere exploatatorilor

socoteală în numele poporului, pentru toate fărădelegile săvârșite. De aceea, lupta organizată a tovarășului Gheorghiu-Dej, lupta Partidului, prin măreția și perspectiva ei luminoasă deși e „geamănă” cu lupta haiducilor „nu-i seamănă”:

*cum nu seamănă
pârâul
cu marea,
Martie
cu vara,
fereastră
cu zarea!*

Lupta aceasta fiind justă, exprimând năzuințele seculare ale poporului, este sprijinită de popor din tot sufletul și orice strădanie a burgheziei de a-l rupe pe popor, de această luptă, este zadarnică.

Printr'un procedeu artistic împrumutat de la literatura populară, Veronica Porumbacu reușește să redea zădărnicia acestei strădanii într'un mod convingător. Iată cum arată acest procedeu. Într'o poezie populară, o fată îi cere unui flăcău s'o ia de nevastă. Flăcăul refuză, dar ea insistă cu încăpățănare. Pentru a-i demonstra mai convingător inutilitatea insistenței ei, flăcăul îi spune:

*Eu te voi lua
Când se va vedea
Lupu cu cercei
Umblând după mei,
Vulpea cu măgele
Culegând surcele
Și-un iepure șchiop
Intr'un vârful de plop.*

Veronica Porumbacu folosind în mod creator același procedeu se întreabă:

*Poți să'mprejmuești
și să despărțești
codrul,
de frunză
firul
de pânză,
vadul,
de Jii
muma,
de fii
noaptea,*

*de stele
cu-un gard de nuiiele?*

Evident, nu! și aceasta fiindcă luptând în numele Partidului, tovarășul Gheorghiu-Dej era „Fiul cel mai bun al Patriei,” și patria cu întreaga ei natură, ca o mamă bună, își adăpostea fiul. De aceea, multă vreme l-au căutat copiii Siguranței „să-l soarbă'n lingură de apă” și nu l-au găsit. Imaginea aceasta a legăturii indestructibile a „Fiului” cu Patria este redată de M. Beniuc în versuri de o rară forță poetică. Copiii Siguranței:

*L-au căutat în neguri
L-au strigat în vânturi,
I-au oprit în necuri,
În atâtea rânduri,
I-a oprit furtuna,
Câmpul, fiara, pomul
Și întotdeauna
Stavili le-a pus omul
Căci simțea poporul
Cine e Gheorghiu
Că i-au dus ei dorul
Din tată în fiu.*

Dar într'o zi grea, „Fiul patriei” este prins și ntemnițat în „temniți rele, din rele în grele”. Viața ade venit mai aspră, anii de temniță erau mulți. Poetul nu precizează numărul lor, dar îl sugerează ingenios:

*Șerpilor din undrele
S'au făcut vergele,
Au crescut grinzile
Groși ca trupu'n șele
Erau șerpi și scorpii
Ca'n temnița Corbii —*

Prin amintirea temniței lui Corbea, poetul ne indică tot odată și izvorul de inspirație al acestei imagini. Și aici procedeul este acelaș. Covârșit de frumusețea imaginii creată de poetul popular, Mihai Beniuc utilizează elemente ale acesteia în străduința de a zugrăvi cât mai puternic tabloul închisorii. Iată cum spune poetul popular:

*În temniță m'am uscat,
că'n ea de când am intrat,
din chica ce mi-a crescut*

*mi-am făcut
de așternut,
cu barba m'am învelit,
cu mustăți m'am ștergărit.
Aicea, când am intrat,
ce-am văzut. când m'am uitat?*

*Băjbăiau
șerpoaicele
și erau
ca acele,
broaștele
ca nucile,
năpârcile ca undrelele.
Acum sunt șerpoaicele,
maică, sunt ca grinzile,
broaștele
ca ploșcile
și năpârci ca bușile.*

Beniuc reușește să realizeze uneori lucruri la înălțimea celor mai bune producții ale poporului, într'un chip original, lărgind și dezvoltând procedee existente în creația populară. Astfel, pornind de la procedeele populare, care constă în înzestrarea naturii cu calități omenești, poetul face o personificare atât de puternică, încât natura ia înfățișarea unui voinic român îmbrăcat în port național:

*De-ai privi-o'n mare
De departe foarte
Cu căciula-i mare
Dată într'o parte
Cum o'mbrână râul
la mijloc de-alatul
Dunărea e brăul,
Cușmă e Carpatul —
Zău că-ți vine-a zice:
Să trăiești voinice!*

★

Limpezimea gândurilor exprimate constituie o trăsătură esențială a folclorului. Pentru realizarea acestui lucru, pentru a scoate cât mai în relief și într'un mod cât mai plastic sensul ideilor sale, poetul popular își redă gândurile în chip analitic, desfăcute în părțile lor componente. Datorită acestui fapt, cel care citește poezia respectivă are posibilitatea să insiste în mod separat, și mai mult, asupra fiecărei părți, reușind astfel să prindă mult mai bine și mai sugestiv o idee.

Iată cum e redat mobilul plecării lui Costea la Galați din Balada „Dolca”:

*Azi e luni și mâine-i Marți,
Pleacă Costea la Galați.*

După această enumerare a zilelor săptămânii, precedeu des folosit de popor pentru a concretiza noțiunea timpului, care este un termen abstract, urmează o serie de emistihuri conținând fiecare o noțiune nouă, distinctă, spre a nu fi confundată cu alta dintre cele multe care compun ideea fragmentului:

*Să ieie sare
La mioare,
Și bolovani,
La cârlani,
și terțe
La oițe,
Și glugi mari
La cei zărari
Și opinci
La cei voinici.*

În acelaș fel procedează și Veronica Porumbacu, de exemplu, în „Doina Craiovei” când redă mărturiile muncitorilor veniți la procesul tovarășului Gheorghiu-Dej:

*Și vin în zăpor
La judecători,
Nu spun de-un om,
spun de viața lor,
de foamea
din traistă,
de prunci,
de nevastă,
și de ura noastră.*

Aceste versuri ne amintesc de o altă particularitate a folclorului, de data aceasta din domeniul sintaxei; și anume, faptul că specifică poeziei populare este așa numita structură paratactică, datorită căreia raporturile dintre cuvinte nu sunt exprimate prin forme cauzale ci sunt numai ușor indicate prin ordinea cuvintelor. Acest procedeu contribuie mult la învierea poeziei, la desfășurarea ei mai dinamică și îndeosebi la întărirea puterii de emotivitate.

Interesant de remarcat este și faptul cum unii poeți, îndeosebi Mihai Beniuc și Dan Deșliu, au utilizat anumite expresii consacrate din vorbirea populară, care dau operei lor un farmec și o coloratură deosebită și-i ajută la conturarea mai precisă a personajilor. Iată câteva exemple:

— „Cine-i? De unde vine?

— Taci că-i bine!

Zicea poporul“.

„Și cât ai zice crezul ei pe loc

Au pus bisericilor foc“.

(„Chivără Roșie“)

„Om de bună seamă

Om și jumătate“.

„Ar dori să-l soarbă'n

Lingură de apă“. etc. etc.

(„Fiul patriei“)

sau la Dan Deșliu:

„Dar ca Toader nu e altul:

trup vânos, spinare lată,

inimă înfierbântată,

apoi ăsta om odată!“

și nu-l rabdă inima

să nu mai zică ceva.

Râd ortacii râd de mor

— Bata-l ploaia de fecior!“

(„Minerii din Maramureș“)

Dar, nu acesta este lucrul cel mai interesant, când vorbim de corelația dintre poezia lui Dan Deșliu și folclorul nostru. „Lazăr dela Rusca“ și „Minerii din Maramureș“ ridică pe această linie probleme mult mai importante!

Prin soarta eroului și prin conflictul dramatic, poemul „Lazăr de la Rusca“ amintește de câteva balade populare, dintre care în mod deosebit de „Miorița“. Desigur că se naște imediat întrebarea: cum Lazăr de la Rusca, figura centrală a poemului, care este una din cele mai frumoase întruchipări artistice a omului de tip nou din țara noastră, este pus pe-același plan cu ciobanul fatalist din „Miorița“? În literatura populară, ca și în cea cultă, cercetătorii burghezi au inter-

pretat fenomenele tendențios, de pe o poziție dușmănoasă. Astfel, din cele peste 220 de variante ale baladei „Miorița“, în care ciobanul Moldovean are atitudini diferite, în unele din ele luptându-se chiar cu cel Ungurean și cu cel Vrancean, ei au ales o singură variantă, pe baza căreia au caracterizat în mod fals atitudinea întregului nostru popor în fața vieții și a morții, ca o atitudine fatalistă. Poemul lui Dan Deșliu dă un răspuns pe calea artei, acestei teorii reacționare, demonstrând prin atitudinea eroului său că poporul nostru nu-i fatalist, ci dimpotrivă știe să lupte și să moară eroic pentru un ideal măreț.

Lazăr dela Rusca e un om simplu, animat de un mare ideal, acela ca „din măruntele ogoare să facă ogorul mare“.

Același Lazăr și cu arcușul lui:

Is lumina satului,

zâmbetul norodului

și junghiul chiaburului

și de aceea țărânimea muncitoare îl îndrăgește pe Lazăr ca pe un călăuz în lupta pentru o viață mai bună, iar chiaburii îl urăsc de moarte. De aici se deslănțue conflictul puternic între Lazăr și chiaburi, care în fond este conflictul dintre două lumi.

Și aici, ca și în „Fiul Patriei“ și în „Doina Craiovei“, ideologia clasei muncitoare a ajutat poetul să valorifice tezaurul poeziei noastre populare. Lazăr este un om nou cu perspective larg deschise spre socialism, iar versul și imaginea populară îl înfățișează în chip fericit:

În dunga Banatului

pe cărarea muntelui,

în drumul oierilor

la crucea pădurilor,

umblă către Rusca'n jos

om voinic și luminos.

.....

În drum spre sat, lui Lazăr îi iese'n cale o bandă de chiaburi care-l prinde și-l târăște în văgăuna munților. Lazăr e singur și dezarmat, bandiții sunt șase și înarmați până'n dinți, dar superioritatea

lui morală iese cu atât mai mult în evidență. Apostrofarea curajoasă și plină de demnitate, pe care o face Lazăr chiaburilor, este asemănătoare apostrofărilor haiducești din baladele populare:

— „*Alei, răilor, alei,
strigă Lazăr spre mișei,
slabă vi-i tăria, slabă,
nici cât jumătate boabă,
nici cât fir, nici cât grăunte,
dar a noastră-i cât un munte.*”

Disponerea cuvântului la începutul și sfârșitul unor versuri, asemenea ca'n poezia populară, indică cititorului ideea pe care trebuie să cadă accentul. Lazăr, după sălbătice schingiuri este ucis de către chiaburi. Fapta aceasta mârșavă revoltă întreg poporul, și, tot ca'n poezia populară, întreaga natură participă la această revoltă. De aceea la moartea lui Lazăr:

*Vuiau munții de mânie,
vuia peștera pustie,
vuia codrul cu izvorul
și vuia, vuia poporul.*

În „Minerii din Maramureș”, Dan Deșliu redă într-o versificație variată eroismul în muncă al oamenilor noi din țara noastră. Realizarea varietății formei poemului în conformitate cu ideile pe care le exprimă, este încă unul dintre învățămintele pe care Dan Deșliu și le-a însușit dela poezia populară.

Povestirea lui Remeș, care dă un puternic imbold la luptă, povestirea lui Toader doinitorul, care inspiră eroilor un avânt deosebit și încredere în viitor, sunt făcute în versul melodios și cald al cântecelor populare.

Anumite trăsături ale eroilor sunt caracterizate ca și în baladele populare. Eroul e când sfătos, când ironic, când plin de humor sau de blândețe.

Iată cum e redată caracterizarea lui Neculai de către tovarășii săi:

*Neculai cu trei neveste,
tu ești ala din poveste:
„—Haida mai, de ospătați!
—Da posmagii ți-s muițați!”*

*Râd ortacii, râd cumplit.
—Bine l-a mai potcovit!
Remeș âsta-i limbă lungă.
Știe oamenii să'mpungă!
Iară Neculai săracu'
se face roșu ca macu'
că n'are minte destulă
și-i cu musca pe căciulă.*

Deascmenea caracterizarea lui Remeș este realizată de tovarășii săi sub forma vioaie a unei ghicitori:

— ... *Cine-i iute la mânia?*
Remeș este, cin' să fie?

Prin astfel de caracterizări, Dan Deșliu izbuteste să ne dea chipuri vii de oameni, cu felul lor de a fi, cu gândurile și năzuințele lor.

Poemul „Războiul” de Mihai Dragomir apărut în numărul 9/1953 al „Vieții Românești” ne dă prilejul să discutăm pe larg unele probleme ale corolației dintre poezia cultă și poezia populară.

În acest poem, Mihai Dragomir datorează foarte mult valorilor poetice populare, din poeziile cu tema războiului. Imaginea generală pe care ți-o lasă poemul asupra războiului este întrucâtva asemănătoare cu aceea pe care ți-o lasă lectura unei colecții de cântece și doine de război.

Cu toate că viziunea poetului asupra războiului se identifice cu viziunea poporului, poetul nu recurge numaidecât la ritmul și versul popular. El își alege acele ritmuri și rime pe care în diferite momente ale poemului le crede potrivite pentru a exprima conținutul de idei. Poetul nu folosește versul popular decât atunci când desfășurarea poemului o cere. Astfel, folclorul se integrează organic în poem și contribuie din plin în capitolele respective la sublinierea ideii poetice. În atmosfera generală a unei balade bătrânești, poetul Mihai Dragomir, cu o pricepere deosebită, încheagă într-o reușită creație poetică aproape toate speciile poeziei noastre populare. Dela cântecul de dor și jale, de la doina de cătanie și război, până la cântecul înnegurat al desnădejzii și la

blestemul cel mai sincer și mai violent, toată această gamă sufletească a poporului român concretizată în cântec, este exprimată cu multă măiestrie de Mihai Dragomir. Ca într-o puternică frescă realistă, poetul prezintă tabloul înfiorător al societății românești în perioada ei de fascizare, mizeria și robirea țării de hitleriști, războiul criminal împotriva Uniunii Sovietice dus de capitaliști în pofida sentimentelor și atitudinii poporului nostru. Iată, de pildă, un aspect depe front. Nu e toiu luptei. E un moment de relativă liniște. Dar ce liniște înfiorătoare: ostașii, sleiți de oboseală, așteaptă cu gamela în mână „ciorba puturoasă”. Unul dintre ei, Gheorghiță, e trimis cu doi prizonieri la brigadă. Pe drum, Gheorghiță răsucesce câte o țigare pentru prizonieri și le-o întinde. În momentul acesta sosește un hitlerist, scoate pistolul și-i împușcă pe toți trei pentru „fraternizare”. Acum:

*Cei trei zăceau în drum, alăturați.
Și vântul le foșnea un cânt pe câmp,
din sute de viori de porumb.*

Și iată tabloul satului. Voinicii și-au lăsat în brazdă coasele și plugul. Cu ochii storși de lacrimi și-au părăsit părinții și iubita și-au plecat. Satele au rămas pustii. Copiii cresc goi și flămânzi ca să alimenteze mașina de război. Ajunși feciorași, pleacă și ei rând pe rând ca toți ceilalți și nimeni nu mai vine. În locul lor se întorc din când în când la primărie hârtii albe cu înștiințarea: „Mort pentru patrie”. De unul nu se știe nimic.

În acest capitol, poetul a simțit nevoia să-și îmbrace gândurile în formă populară. De ce tocmai aici? Fiindcă poetul a înțeles just legătura organică a temei cu forma și și-a dat seama că forma artistică cea mai potrivită pentru a reda trăirile sufletești ale oamenilor din sat, în ansamblul de fapte ale poemului, este forma folclorului.

Cu sufletul îndurerat, cu ochii sfredelind tainele depărtărilor, fata, „floarea fără creangă”, își așteaptă în poartă iubitul despre care nu se știe nimic:

*Ziua'ntreagă, noaptea'ntreagă
Stă o fată, stă în poartă,*

*Ca o floare fără creangă
Se tot uită'n sus și'n jos.
Drumu-i sur sau omătos,
Da' pă el nimeni nu vine.
Câpi is trași în țări străine
La război și'ntunecime.
Poarta plânge din fâșâni
ea sucește-o cârpă'n mâini,
inima cu ea-și sucește,
da' nu și-o mai răcorește.
Satu-i gol,
inima-i goală,
numai lacrimi pică'n poală,
că războiul tot mai ține,
pleacă toți, unu' nu vine.*

După acest sfâșietor tablou al așteptării, fata „floarea fără creangă” prinde glas și într-o izbutită doină nostalgică cere sprijinul naturii, acest străvechi prieten al poporului.

Mihai Dragomir umanizează elementele naturii întocmai ca'n poezia populară și muntele devenind văr cu fata singuratecă, aceasta îl roagă:

*Munte verde, vere munte,
mai apleacă-ți nalta frunte
și mă suie-acolo sus
să văd badea unde-i dus,
că-l aștept de vreme lungă
să ne cununăm cu nuntă.*

Muntele nu poate să-i răspundă, dar întreabă norul călător, acesta întreabă „soarele arzător”:

*soarele — steaua
câmpul și neaua*

și fata află că pentru a-l putea vedea trebuie să plece departe, pân' la Volga. Călăuzită de aceleași elemente ale naturii, fata, bătând drumuri lungi desfundate de tunuri, întreabă asemenea eroinei din poezia populară „maci și buruieni și ierbe”, despre iubitul ei căruia-i face un portret concis din care reies trăsăturile esențiale ale acestuia, atât din punct de vedere fizic, cât și psihic:

*— N'ați văzut de-un soldățel,
românaș de prin Muscel,*

*amărât și desculțat
cu arma pe- aici purtat?
Ochi castane coapte,
sprâncene de noapte,
inimă cât șapte.*

Nimeni nu-i răspunde nimic; doar natura îi indică undeva în zare depărtarea. Cu dărzenia caracteristică femeii din popor, fata pornește mai departe în căutarea iubitului. Dar, deodată, tot natura soră îi desleagă taina:

*Luna se'nroșea
iarba fâșia
și de-odată se-auzea
glas sub ea și lângă ea:
— Bine-ai venit mândra mea.*

De sub pământ, iubitul ei îi spune să nu mai aștepte, să se mărite, că și el s'a însurat „c'o groapă din Stalingrad“. Ca și'n „Miorița“, moartea e văzută ca o nuntă. Dar acest fapt nu atenuează sentimentul de durere ci, dimpotrivă, îl accentuează. Neîmprumutând mecanic elemente din poezia populară, ci ținând seama de condițiile specifice în care „se'nsoară“ eroul său, poetul nu-i aduce nuntași:

*Brazi și pălținași,
Preoți munții mari,
Paseri lăutari
Păsărele mi
Și stele făclii!*

ci:

*O mie și cinci soldați
și vreo șaizeci de gradați,
și încă un corp de dorobanți.
'N loc de cunună la cap
am avut schița de brand
și'n loc de lumini aprinse
nemți treceau cu arme'n tinse.*

La fel a procedat în ceea ce privește respectarea naturii specifice, în care omul își duce viața, și Mihai Beniuc în „Fiul Patriei“, contribuind în acest fel la lărgirea și îmbogățirea noțiunii de natură. Iată cât de puternic și sugestiv e redat tabloul morții eroilor cefești dela Grivița:

*La Grivița, mări,
Muncitorii țării
Cumplit au murit
Și nu s'au bociț.
Ci în loc de ramuri
Ii plângeau dinamuri,
Și'n loc de izvoară
Ii boceau motoară,
Și țipau cu vae
Trenurile'n aer,
Și plângea sirena
Din toată puterea
De rupea țâria
Cât e România!*

Fata din „Războiul“, în hohote de plâns, pleacă, mergând încet pe câmp, „că'n tot locul nuntași sunt“. Durerea e mare, de nedescris. Natura, cu toată forța ei măreață, participă revoltată la durerea fetei:

*Luna se'nroșea mai greu,
ierburile-oftau mereu
și pământul ca o apă,
se mișca din groapă'n groapă,
că nuntașii se'nțorceau
fetei vorbă-i trimiteau.*

Vorbele aruncate de fată „mareșalului“, conțin un blestem plin de revoltă și ură, și de o forță pe care numai blestemele realizate'n literatura populară i-au putut-o asigura:

*— Mareșale, mareșale,
de te-ar lua apa la vale,
să se stingă neamul tău,
cum ai vrut să-l stingi pe-al meu,
să rămâi neputrezit,
în inimă c'un cușit,
mort să fii și să auzi,
stârv să fii și să asuzi,
să te ude'n asfințit
o ploaie de plumb topit,
să te răcorească'n zori
șerpi sugând din subțiori.*

★

Insușirea creatoare a folclorului, a măestriei creației populare nu este un lucru ușor. Fenomenul acesta cere un studiu îndelungat, o apropiere pricepută și pasionată de esența creației populare. Din

păcate, unii poeți rămân adesea la suprafața creației populare, nu pătrund în conținutul măiestriei acesteia, nereușind să creeze decât un simulacru de artă.

Printre multe altele, un exemplu grăitor de o greșită folosire a folclorului în poezia cultă ni-l oferă poemul lui Ion Istrati „Balada Bicazului”.

Mulți poeți scriu în vers popular, considerând probabil că e mai ușor sau, uneori, din convingerea că versul popular poate ascunde mai bine lipsa de idei și sentimente. Astfel, unii poeți, și s'a observat aceasta îndeosebi la începători, fără să chibzuiască mult la faptul că un anumit conținut cere o anume formă își scriu cu rost sau fără rost majoritatea poeziilor în formă populară. După ei, lucrul e simplu. Măsura scurtă a versului, rime specific populare în nominativ sau acuzativ plural, interogații, repetiții, frunză verde și poezia e gata.

Poemul lui Ion Istrati „Balada Bicazului”, apărut în 1951, suferă tocmai din pricina unei asemenea atitudini. Compus din două părți — prima parte prelucrând o legendă dintr'un trecut îndepărtat, iar partea a doua înfățișând aspecte din viața șantierului hidrocentralei de la Bicaz, poemul nu reușește să ne dea decât o imagine foarte palidă a trecutului și prezentului, a oamenilor și a faptelor lor. Conflictul sunt deslănate, oamenii trăiesc numai prin portrete fizice, adevărat, uneori făcute cu talent, dar faptele lor, viața lor interioară este ștearsă, lipsită de expresivitate.

Iată cât de sec, gazetărește, prezintă poetul grandioasa muncă a oamenilor dela Bicaz:

*C'au venit voinici din țară,
Cu cazmale, cu topoară
Cu ciocane și cu răngi,
Cu hârlețe și cu spângi.*

.....
*C'au venit nu șagă,
La toți câți li-i dragă,
La toți câți li-i voia
Să curme nevoia
Să-și facă'mpreună*

O viață mai bună.

*Viață nouă, cu dulceață
Cum partidul ne învață.*

Dacă poetul ar fi pătruns în laboratorul intim al creației populare, ar fi văzut că acolo enumerările nu se fac numai pentru a îngrămădi noțiuni noi ci au o funcție estetică, aceea de a contura și reliefa cât mai mult ideea centrală a cântecului. Or, aici, această îngrămădire de unelte întunecă chipul omului. Lăsându-se furat numai de aspectul formal al versului popular, poetul a neglijat în mare măsură conținutul de idei pe care trebuia să-l exprime poemul său.

El nu a studiat legile specifice de creare a imaginii artistice în poezia populară, procedeul prin care poetul din popor reușește să ne stârnească emoția, ci mergând la suprafața fenomenului, a luat uneori pur și simplu versuri și cântece întregi din folclor pe care nu le-a putut închea în construcția poemului. Un cântec ca acesta:

*Bistriță, cu al tău val
Trece-mă pe cea mal.
Să mă treci,
Să nu mă'neci
Că n'ai bani să mă plătești
Nici copii să mă jelești.*

Îl găsim în multe culegeri de folclor. Nu strică faptul că poetul a folosit în întregime un cântec popular atât de frumos, ci faptul că nu l-a asimilat îndeajurs cu întreg poemul, apărând astfel ca o pastişă. Altfel, aceste cântece rămân ca firele de aur într'un pumn de nisip. Și aurul în acest caz, este evident că nu aparține poetului.

Mai pot fi amintite destule poezii care denotă un fel stângaci și superficial de utilizare a folclorului, în care nu se ține seama că folclorul nu poate fi folosit în mod mecanic, în med absolut exterior. Folclorul este bun atunci când prinde rădăcini organice în operă, când „nu este tras de păr”, ci când este solicitat de însăși ideea operei”. (M. Isacovski, „Măiestria poetică”) și exemplele de folosire creatoare, măiastră, pe care ni le oferă opera lui

Eminescu, Coșbuc, Beniuc, etc., sunt grăitoare în această privință.

Din analiza poemelor amintite până acum, se desprinde concluzia că specia poeziei populare din care poezii noștri s'au inspirat în mod deosebit este balada.

Nu s'a vădit în aceeași măsură preocuparea de a se învăța dela folclor, și în ceea ce privește crearea de poezii lirice.

Lirica populară a constituit, și îndeosebi, în condițiile ideologice în care noua noastră literatură se dezvoltă, poate constitui un exemplu fericit de felul în care poezii își exprimă sentimentele lor cele mai intime fără să cadă în egotism sau în situația ridicolă de a plânge fără de idei „suferinți închipuți”. Exprimând cu forță și cu profunzime concepția poporului despre viață, despre varietatea fenomenelor vieții, despre destinul oamenilor, despre dragoste, etc., lirica populară a fost și va rămâne un izvor nesecat de învățăminte pentru poezia cultă. Din felul genial în care poetul popular a știut să rezolve o problemă deosebit de gingașă în redarea ei în artă, cum e aceea a dragostei, și ținând seama de faptul că unii poeți consideră că prin specificul ei poezia de dragoste trebuie să ducă în mod inevitabil la intimism (sau la o pustietate izolată a poetului de lumea în care trăiește), se pot trage câteva concluzii demne de luat în seamă. Poetul popular nu-și sărăcește eroul liric de toată bogăția vieții, nu-i reduce trăirea la un singur sentiment, fie el chiar sentimentul dragostei. Niciodată sentimentul acesta nu se manifestă singular, nu-l ține pe om într'o stare de lăncezeală sau extaz searbăd, care să-l stânjenească din activitatea lui obișnuită. Dimpotrivă, acest sentiment se exercită în formele lui cele mai firești, în toate momentele vieții îndrăgostiților. Adeseori se socotește prolet-cultism încercarea unor poeți de a prezenta dragostea în strânsă legătură cu procesul de producție, deci cu o parte esențială a vieții oamenilor. Nenumărate exemple din lirica populară demonstrează că această concepție este profund greșită. Nu poate fi vorba de pre-

zentarea dragostei în regiuni exotice sau în spații intersiderale, fiindcă în realitatea vieții nicio dragoste nu se petrece în lună. Sentimentele de dragoste, care stăpânesc eroul liric popular îl întovărășesc pe om la plug și la coasă, pe fată când toarce sau țese sau când, cu batista iubitului la brâu, ea seceră cu drag la grâu.

Poezia populară de dragoste, în societatea bazată pe clase antagonice, nu este stăpânită de aceea pace lină, plasată în afara conflictelor de clasă, sub oblăduirea celui așa zis etern omenesc. Poetul popular nu-i rezervă eroului său liric un anumit loc și anumite ore din zi anume pentru dragoste; dragostea devine parte integrantă a vieții eroului.

De aceea ea nu este o poezie apolitică și atemporală. Ea exprimă adeseori înfruntări între exploatați și exploataitori, între săraci și bogați, atitudini de revoltă și neîmpăcare dintre cele mai variate.

Sinceritatea poeziei de dragoste, felul profund și realist în care sunt cântate diferite sentimente omenești, atmosfera specifică pe care o crează poezia lirică populară, prezența naturii și multe altele pot constitui modele pentru poezia noastră nouă, cum dealtfel au constituit pentru poezia lui Eminescu, Coșbuc, Iosif, etc.

Și în ceea ce privește literatura pentru copii, folclorul poate fi un izvor nesecat de inspirație și de învățăminte.

Poetul popular, ținând seama de particularitățile psihice ale copilului, a reușit să-i prezinte acestuia lumea înconjurătoare într'un chip realist, cu imagini vii și atrăgătoare, educându-l și instruindu-l.

Modele măiestre de construcție, întâmplări încântătoare, graiul poetic concret, care impresionează plăcut urechea și imaginația copilului, cuvinte melodioase, aliterații, repetiții vioaie, rima sprintenă și suavă, ghicitori, proverbe, etc., iată ceea ce pot întâlni scriitorii noștri în creațiile populare pentru copii.

La capătul acestui articol putem spune că literatura populară a însemnat pentru literatura noastră realistă cultă un isvor de tinerețe fără bătrânețe și de viață fără de moarte. Și ceea ce trebuie reținut în mod deosebit este faptul că, așa precum din

filoanele de aur nu se ia numai culoarea, nici poezii nu trebuie să ia numai aspectul formal al poeziei populare, sub oblăduirea căruia să înșire cuvinte în ritm trohaic și să le numească: poezie.

ARTA TIPIZĂRII LA UN MARE SCRITOR

Un mic gospodar, mijlocașul Anton Pațepelis, și-a început viața printr'o faptă nerușinată: a părăsit o tânără argată, după ce i-a făcut un copil; și nu s'a mulțumit cu atât: s'a îmbulzit pe la casele chiaburilor ținându-le hangul, a încercat să se căpătuiască pe seama nevestelor mai puțin arătoase, chiar slute — a avut trei — dar bogate; lenevind, mutându-se depe vatră pe cuptor, și-a pus copiii la muncă, i-a ținut ca pe niște argați. Iată însă că în pragul bătrâneții, fără să-l silească nimeni și fără gânduri vrăjmașe, a intrat cu hotărâre în colhoz.

Ian Lidum, un zdrahon de bărbat cu suflet simplu, limpede și îndrăzneț, e zvârlit în închisoare pentru activitate revoluționară bolșevică; unicul său copil, Aivar, ajuns după o odisee înspăimântătoare în ghiarele chiaburului Taurini, este crescut de acesta; cu o clipă înainte de a aluneca în lagărul fasciștilor, se rupe de Taurini și, printr'un complex de împrejurări din care nu lipsește întâmplarea, își reîntâlnește tatăl care luptă eroic împotriva invadatorilor fasciști; treptat, treptat, își înțelege tatăl și îi împărtășește ideile și sentimentele, idealurile de luptă; muncește cu râvnă pentru Patria Sovietică, este ales președinte de colhoz.

Copiii aceluiași tată, Bruno Pațepelis de o parte, și Ana și Ian Pațepelis de cealaltă parte, trăiesc sub acelaș acoperiș și se dușmănesc de moarte; Bruno ajunge un vâtaf fascist și moare împușcat, Ana și Ian sunt devotați cu trup și suflet Puterii Sovietice. Puțin obișnuite sunt aceste întâmplări, dar oare se pot ele înălțui

firesc pe linia aceluiaș caracter, oglindind limpede esența vieții sociale?

Ultimul roman al marelui scriitor leton Vilis Lațis „Spre țărmuri noi“, dă un răspuns afirmativ și convingător.

„Spre țărmuri noi“, un roman al maturității artistice a lui Vilis Lațis, este strâns legat de experiența lui literară anterioară, pe care o continuă și o dezvoltă. Lumea de probleme și frământări, lupta pentru libertate și fericire a oamenilor muncii pe care scriitorul a descris-o impresionant încă în anii debutului, în „Oraș cu cinci etaje“, „Pe mările lumii“, „Păsări fără aripi“, și mai târziu în cunoscuta carte „Fiul pescarului“, iar în ultimul timp în „Furtuna“, roman distins ca și „Spre țărmuri noi“ cu Premiul Stalin, această lume revine de data aceasta în sbuciumul vieții satului leton, a țărmimii letone exploatate, care rupe hotărît cu orânduirea capitalistă și se îndreaptă spre viața colhoznică. Romanul „Spre țărmuri noi“ desfășoară o grandioasă frescă istorică a vieții trăite din 1920 până astăzi de către poporul leton, — căci principalul erou al romanului este de fapt poporul. Se găseseră înscrise în paginile acestei cărți perioade de un mare interes pentru cunoașterea istoriei Letoniei: viața grea sub călcăiul burgheziei, a domniei absolute a chiaburilor „luminați“, de teapa onctuosului Taurini, perioada înviorătoare dar scurtă a stăpânirii sovietice, apoi regimul sinistru al fascistului Ulmanis, anii războiului și, în fine, cei ai înfloririi, ai biruin-

ței mlădițelor socialiste în Letonia Sovietică de astăzi.

Pentru dezvoltarea acestei teme mărețe, scriitorul și-a ales ca loc principal al acțiunilor, unul dintre satele letone, așezat undeva lângă o mlaștină adăpostitoare de vipere.

Mulți, cei mai mulți eroi ai romanului sunt legați prin înrudiri familiare sau prin relațiile care se stabilesc între oamenii cu un loc de naștere comun, între vecinii și locuitorii aceluiaș sat. Ian Lidum este fratele Ilsei, unchiul lui Arthur Lidum, fiul Ilsei, și tatăl lui Aivar, care temporar poartă numele lui Taurini — un alt Ian și Bruno, sunt copiii lui Anton Pațepelis, acel flăcău trândav și ticălos care-o părăsește pe Ilsa, — deci ei sunt veri cu Aivar Taurini și frați după tată cu Arthur Lidum. În fine, multe dintre celelalte personaje sunt aduse în orbita acțiunii de raporturile de clasă care există între oamenii din acelaș sat. Cu toate acestea, „Spre țărături noi“ nu este de fel un roman de familie, așa cum s'au scris atâtea în veacul trecut, ci un roman pătruns de dinamica luptei sociale, de profundul conținut ideologic al luptei pentru libertatea poporului leton.

Unul din aspectele acestei lupte, care se va amplifica și va crește în cele peste șase sute de pagini, este cunoscut de cetitor chiar din primele pagini ale cărții, odată cu apariția Ilsei Lidum.

Scriitorul își prezintă eroii într'un moment greu al vieții lor, foarte potrivit totodată pentru a ne face o părere dela început asupra caracterului, a soartei, a intențiilor fiecăruia. Fermecătoarea argată Ilsa Lidum, sau după numele care nu e scris în nici o condică, dar pe care i-l dă întreaga obște a satului, „frumoasa Ilsa“, se întâlnește pe un drum de iarnă cu pretinsul ei logodnic, Anton Pațepelis. Ilsa, îmbrăcată prost, rebegită de frig, își duce într'o săniuță copilul, pe micul Arthur. Anton trece triumfător într'o sanie, alături de sluta Lina Melder, pe care el a preferat-o Ilsei, biruit de pofta unui trai de huzur, calduș și îmbelșugat. Chiar numai din prezentarea acestei situații, înțelegem și viața lipsită de bucurie a Ilsei, și nedreptatea orânduirii care a

lăsat să fie alungată pe drumuri cu un copil, să fie batjocoriți oamenii săraci de către cei înstăriți, ca Pațepelis, și în fine planurile acestuia de îmbogățire. Logodnica lui Anton svârle câțiva bani copilului, dar Ilsa îi aruncă înapoi:

— „Nu poți răscumpăra nimic cu un petec de hârtie... Puneți-l la ciorap, să aibă ce risipi copiii voștri“. Atunci când copilul întreabă: „Mămico, nenea ăla mustaciosul... e un om bun?“ — ea răspunde: „Nu puule! E un netrebnic!“, și odată cu această sentință neînduplecată, cunoaștem o latură a sufletului Ilsei, dârzenia specifică familiei lor, tatălui ei, lupătorul ucis după ticăloasele reperiuni din 1905, dârzenie pe care cetitorul o află și în caracterul lui Ian Lidum și al lui Arthur, și al lui Aivar. Ca o amplificare a dramatismului acestei scene, atât de plină de semnificații, scriitorul proiectează în spatele ei decorul sumbru, parcă mișcător al mlaștinei șerpilor. Pornind dela procedeul obișnuit al scriitorilor de a sincroniza stările sufletești ale eroilor cu fundalul obiectiv, Vilis Lašis îl modifică într'o formă interesantă, sugestivă. El pomenește dela primele rânduri ale romanului de existența unei infecte mlaștini, care în timpul marilor averse înecă pământurile țărănilor, otrăvindule viața. Ca un adevărat pământ blestemat, acest câmp, împânzit de apă băhlită, înspăimântă sate întregi, și cu toate acestea nu se poate face nimic. Chiaburul Taurini are o moară hodorogită pe apele vecino și secarea mlaștinii i-ar reduce cât de cât veniturile. El se opune secării mlaștinii. Scriitorul vede aici mai mult de cât un accident geografic. El ridică acest amănunt la rangul unui simbol cu largă forță de generalizare socială, face din el imaginea vieții mizerabile la care era condamnat poporul leton în timpul burgheziei, prin despotismul și prin puterea blestemată a proprietății private. Scriitorul lasă să se petreacă în jurul acestei mlaștini toate întâmplările tragice, dureroase pentru popor, leagă de proiectul asanării ei visele celor mai dragi eroi ai cărții; aici se ascund bandele criminale ale fasciștilor, aici încearcă fasciștii mai târziu un sabotaj; la asanarea

terenului mlăștinos gândesc Ana, Arthur, Aivar și Ian Lidum. Ceva din aceste mlăștini au în caracterele lor personajele odioase ale cărții, bunăoară ultima nevastă a lui Anton Pașepis, cicălitoarea mașteră Lavisa, cu limba ascuțită, despre care, cu subtila artă a sugerării, scriitorul ne spune că șueră printre dinți ca vipelele. Și, ducând până la capăt logica simbolului, scriitorul încheie romanul odată cu terminarea lucrărilor de asanare a terenului. „N'ai să te mai poți ridica niciodată împotriva noastră, vicleano, urgie blestemată“, șoptește cu ură mocnită, Ana, și ea se adresează nu numai mlăștinii otrăvitoare ci și ticăloasei orânduiri burgheze pe care această mlăștină o simbolizează.

Gonită pe drumuri, Ilsa începe trista viață a femeilor părăsite, cu veșnicile hărțuiri ale burghezilor, care, judecând totul după raporturile din clasa lor, cred că le pot cere orice în schimbul avantajilor materiale; Ilsa rezistă însă — nu ispitelor, căci pentru ea viața de întreținută a unui bărbat oarecare nu constituie o ispită — ci opresiunilor, amenințărilor că va fi dată afară. În Ilsa Lidum, în femeia aceasta energică, dărză, demnă și modestă, Vilis Lașis a dat expresia unor trăsături ale sufletului poporului leton, a setei lui de libertate, de viață omenească.

Tot ceea ce în roman este legat de Ilsa, e învaluit într-o atmosferă plăcută și apropiată, pe care însăși privirea ei mângâietoare o aduce, încântând cetitorul, fermecându-l: nu degeaba Anton Pașepis, trezit din rătăcirile lui de o viață, murmură cu amără resemnare: „Ilsa Lidum... cea mai mândră dintre toate fetele pe care le-am cunoscut“.

Dar Ilsei, frumusețea i-a adus și îi aduce mai mult supărări decât bucurii; în societatea în care trăiește, unul dintre atributele naturale ale omului, frumusețea, devine o piedică în dezvoltarea lui, atâta timp cât el nu vrea să-și o comercializeze, să o transforme în mijloc de satisfacție pentru stăpâni. Ilsa însă nu este o burgheză, ci o fiică a poporului, cu suflet cinstit și mai ales o mamă care-și iubește copilul cu abnegație, care muncește până

în miezul nopții aplecată deasupra albiei de rufe pentru a-și trimite copilul la școală. În această bătălie pe care o duce pentru existență, ea îl întâlnește pe Ian, așa cum alții au întâlnit alți comuniști; și din acest moment începe să trăiască un proces de largire a conștiinței; dela suferința personală ea se ridică până la înțelegerea suferinței întregului popor și intră în rândul luptătorilor. În Ilsa Lidum scriitorul a desfășurat imaginea mamei care crește în lupta pentru viața sa și a familiei sale; acesta a fost drumul Ilsei, care reprezintă esența socială a unui fenomen mult mai răspândit în viața miilor și miilor de fii ai poporului, care, luptând la început pentru propria lor existență au ajuns sub influența comuniștilor să se ridice la înalta conștiință a revoluționarilor, care știu că soarta lor nu poate fi despărțită de cea a poporului, care luptă pentru eliberarea poporului.

În Ian Lidum, scriitorul a oglindit un alt drum; Lidum este un activist de partid. Pentru el, dela început, totul se contopește cu lupta pentru libertatea poporului, pentru comunism. Când polițiștii fasciști vin să-l aresteze, el se adresează astfel soției sale: „*Linștește-te, Olga... Știu, o să vă fie greu la amândoi... poate mult mai greu decât mie... De mine să n'ai grije, am să rabd tot ce mi-o fi dat să îndur, tu gândește-te la Aivar, jă tot ce poți să-l crești, să ajungă un om adevărat. Cândva fi-oi plăti însutit tot, până la ultima sudoare, până la ultima lacrimă... I-am vrut binele și lui... și ție... Am vrut binele tuturor oamenilor cinstiți... Iartă-mă pentru necazul pe care vi l-am pricinuit*“. E o emoționantă măreție în această scuză „pentru necazul ce vi l-am pricinuit“, scuză care nu tănuiește nimic prefăcut, care este expresia unui suflet ales, a puterii de jertfire, de un cuprinzător orizont uman: profund răsună în aceste cuvinte simple de rămas bun, cealaltă coardă, dominantă în viața comunistului Lidum: „i-am vrut binele și lui și ție, tuturor oamenilor cinstiți“, în care sentimentele proprii capătă acea gravă adâncime și severitate pe care le-o dă contopirea cu lupta poporului.

Ian Lidum este un om de o construcție

atletică, un uriaș blând, așa cum sunt de obicei oamenii puternici, lipsiți de agresivitate în raporturile zilnice, tocmai pentru că și dau seama de forța lor; în cazul lui Lidum, conștiința forței are isvoare mai adânci: cunoașterea clară a țelurilor revoluționare, care-i dă acea limpezime a gândurilor, simplitate, calm și îndrăzneală în raporturile cu asupritorii. Când stăpânul lui îl amenință că se poartă prea aspru cu clienții, Lidum nu se înspăimântă și-i răspunde: „...eu v'as sfătui, stăpâne, să vă amintiți că și vremea boeriei s'a dus și că le-am făcut de mult răvaș de drum baronilor. Dacă o nădăjdui careva să le ia locul, apoi să aibă grijă mai întâi să-și aleagă mormântul unde să-și odihnească ciolanele. Noapte bună, stăpâne“. Aluzia la încercarea chiaburilor de a se îmbogăți peste măsură ca și prevestirea soartei ce-i așteaptă, lasă să se întrevadă că sub haina argatului se ascunde un om cu o conștiință înaintată, cu clara înțelegere a situației sociale.

O astfel de conștiință era primejdioasă pentru burghezia letonă, care-l arestează pe Lidum și, înscenându-i un proces, îl svârle pentru doisprezece ani în închisoare. Sunt puține paginile în care este descrisă viața lui din închisoare, suficiente totuși pentru a lumina esența a două lumi diferite: lumea deținuților politici, cu uimitorul lor curaj, cu moralul lor de o parte, și lumea bestiiilor dela cârma țării de altă parte. În celulele întunecoase și umede se desfășoară o aprigă luptă pentru călirea conștiințelor; arestații citesc, se cultivă, își fac educația colectiv, luptă cu teroarea administrației. Romanul te face să vezi cum, chiar în aceste condiții, se pregătesc acele relații pe care Marx le numea umane, relații care abia după doborîrea puterii burgheze se vor putea generaliza pentru toată societatea. Momentul de grevă a foamei pe care o fac „politicii“, e unul dintre cele mai impresionante momente ale cărții. Scriitorul îl descrie cu realism, fără să ascundă greutățile luptei, fără etalarea unui eroism fals, punând în lumină lupta pe care o duc deținuții pentru a învinge propriile lor suferințe. Și, ceace e un leit motiv al personajului Lidum, revine și aici. „Dar

ești și tu om, Ian Lidum - își spunea el în gând. Și tu trebuie să poți birui ceea ce au isbutit să birue alții...“ Și această auto-îmbărbătare, atât de omenească, ni-l apropie pe Lidum, ne crează posibilitatea să-l înțelegem de fapt, să-l vedem ca pe un erou minunat, o mândrie a oamenilor, pe care-l putem lua ca exemplu. Semnificativ este pentru aceste momente faptul că Ian Lidum își pune cu generozitate în slujba tovarășilor rezistența lui fizică de uriaș, și atunci când toți sunt vlăguți de grevă, el ia asupra sa toate muncile.

Desvăluind numai aceste câteva momente de intens dramatism — și încă autorul ar fi creat o imagine pregnantă a unui activist comunist, a umanismului său, căci nu există latură mai umană decât aceea a luptei pentru triumful comunismului. Romanul întregeste însă imaginea personajului, desvăluindu-i alte fațete ale caracterului. Un bărbat căfit în lupte, meritând postul de ministru într'un guvern al poporului, un om cu o fire reținută, trăsătură care se spune că e un semn al profunzimii sentimentelor, și-a pierdut unicul fiu. Cum se poartă el în această situație? Fiul lui a fost educat de chiaburi, care a vrut să facă din el un „pui de lup“, un pui de fascist. Ce va face comunistul Lidum? Cum se va purta el?

Scena este iscusit pregătită. Printr'o întâmplare, Ana se întâlnește cu Aivar; luptau amândoi în divizia letonă din cadrul armatei roșii, dar se văd acum pentru prima dată. Ana e surprinsă văzându-l pe fiul chiaburului Taurini în rândurile ostașilor roșii și socotește de datoria ei să-l informeze pe Ian Lidum despre tot trecutul lui Aivar, pe care-l cunoaște. La scurt timp după plecarea Anei, la Lidum vine Aivar. Ce se va petrece în sufletul tatălui, cum îl va primi el mai ales după informația dată de Ana Pațepelis? Ciocnirea sentimentelor părintești cu cele legate de datoria lui, de om de partid, este sigur, va da o tensiune deosebită relațiilor dintre tată și fiu, și așa se și întâmplă. Scena începe penibil: „În compania mea“, spune Aivar... — „Compania noastră“, îl între rupe corectându-l Ian Lidum, căruia după cum ne atrage atenția scriitorul printr'o justă observație psihologică, neîn

crederea față de omul din fața lui i-a ascuțit atenția, severitatea, până la sesizarea minimelor greșeli în care se poate reflecta ideologia străină. Dar tensiunea dispare; Aivar își povestește viața, lătal și fiul se regăsesc și, cuprinși de emoție, se îmbrățișează.

Scenele următoare, în care se întâlnesc și discută Ian și Aivar, fără a-și pierde acel caracter specific pe care îl aduce prezența tatălui și a fiului, năvala atâtor emoții stăpânite, explicabilă, — nu s'au văzut de douăzeci de ani, — nu îmbogățește numai istoria unor raporturi familiare ci te ajută să cunoști o altă ramură a acestui suflet mare care este Ian Lidum, cu sentimentele lui limpezi, intense, pline de o sobră forță bărbătească.

Când Taurini și banda lui încearcă să-l câștige de partea lor pe Aivar, acesta pus în fața unei situații grele — căci autorul caută aceste situații — îl întreabă pe Ian Lidum: „ — *Și acum, ce să fac, spune? Ce să-i răspund lui Taurini?* ” Lidum nu răspunde și înțelegem de ce, vrea să știe ce crede Aivar. „*Liniștit, cu o figură plină de gravitate, Lidum își adânci privirea în ochii lui Aivar: — Ce crezi tu că trebuie să faci?* ”, întreabă la rândul lui — și simți în întrebarea aceasta și prudența „liniștită” a activistului, și îngrijorarea părintelui care, „*cu o figură plină de gravitate*”, așteaptă un răspuns hotărâtor pentru fericirea lui și a fiului său. Cetind aceste scene pline de dramatism lăuntric stăpânit, — Lidum Ian este o fire reținută, izbucnește arare ori — nu poți să nu admiri arta cu care a reușit Vilis Lațis să dea un atât de profund conținut, să-ți câștige atenția prin subtila îmbinare a ceea ce este legat de viața particulară a omului, de realitățile lui de familie, cu ceea ce ține de viața întregii societăți.

„*Ascultă băiete, spune la un moment dat Ian Lidum lui Aivar, mai întâi și'ntrai nu suntem noi oameni care să-și plece capul și să suferim, noi luptăm*”. Tâlcul acestor cuvinte luminează concepția comunismului Lidum, care nu vede viața ca o suferință, ca o trăire în sihăstrie, ci caută fericirea ei în luptă, în cucerirea a tot ceea ce este și poate deveni omenesc. Această concepție activă asupra fericirii

explică tenacitatea cu care și-a căutat fiul, pe Aivar, tenacitate nu numai de părinte ci și de comunist, cu care a luptat pentru a-și reeduca fiul. Și, respectând adevărul vieții, scriitorul arată cum pe acest drum Ian Lidum se lovește de amenințări și intrigi, de calomnii, și cum nimicește el toate acestea „*ridicând sus făclia adevărului*”.

În ultima parte a romanului, îl găsim pe Lidum ca ministru adjunct în guvernul noii Letonii; a făcut un salt uriaș pe treptele societății, dar pe deplin explicabil prin capacitatea lui și, în primul rând, prin acel devotament conștient și nemărginit față de cauza poporului, față de comunism. În acest salt se răsfărâge un drum istoric parcurs de o întreagă clasă socială.

Romanul aduce în paginile lui și în-sufletește o mulțime de personaje provenind din diverse straturi ale societății, mai ales ale satului în care se petrece acțiunea. Sintetizând în Ilsa și Ian două tipuri de activiști diferiți ca nivel politic, ca orizont, ca biografie și caracter, scriitorul care urmărește să dea o imagine largă a poporului leton încleștat într-o luptă neînduplecată cu burghezia, arată cum alături de acești activiști, ajutați de ei, se ridică cadre noi, mai ales din rândurile tineretului. În condițiile vieții de argați pe care o trăiesc acasă, Ana și Ian se rup de familie și se avântă în luptă revoluționară; înaintea lor, pe același făgaș, pornise Arthur, fiul Ilsei.

Vilis Lațis identifică prin zugrăvirea câtorva din personagiile sale — al căror drum spre comunism nu este deloc ușor — încrederea lui în oameni, în puterea de germinare a fondului bun omenesc. Este dela sine înțeles că o femeie ca Ilsa renaște în epoca sovietică, și oameni ofiliți sub vechiul regim, ca Ana, se înviorează sub curentul vieții socialiste; este însă desigur mai puțin obișnuit ca un Anton Pațepis, mic gospodar care ani de zile a stat pe cuptor râvnind să intre în rândurile chiaburilor, să ajungă un colhoznic de nădejde. Și totuși un astfel de fenomen se poate petrece în viață, spune Vilis Lațis cu marea lui încredere în oameni și în puterea de rodire

a ideilor comuniste. „*Ce suflet întortochiat, se gândea Lidum. Până mai ieri, un ticălos fără pereche, ți-era și silă să-i întinzi mâna, și ia te uită acuma, cine ar fi crezut că în el era un sâmbure de omenie?*“. Și prin imaginile cărții, Vilis Lațis confirmă gândurile lui Lidum despre Anton, călăuzindu-se și aici după principiul marelui adevăr al vieții.

În treacăt fie spus, sub acest aspect cartea pare că vrea să pledeze în fața cetitorului pentru o mare încredere în puterea de perfecționare a omului, de dezvoltare a lui până la un nivel superior de conștiință, uman, odată ce acel om, cu sufletul bântuit un timp de poftele și năravurile lumii vechi intră în contact cu purtătorii valorilor umane, cu comuniștii. Cartea, sub acest aspect, este o convingătoare dovadă a uriașei puteri de purificare și îndreptare pe care-o au ideile proletariatului asupra omenirii, a imensei lor energii de asanare a conștiinței de putregaiurile lumii vechi. Astfel, prin întruchiparea acestui adevăr, se reliefează una dintre ideile scumpe autorului, una din acele idei care creiază specificul romanului său.

Nu poți să nu admiri îndrăzneala cu care pornește scriitorul la desvăluirea drumului făcut de Anton Pațepelis. Ce fel de încredere îți poate inspira acest omuleț, cu setea lui de înavuțire, ce simpatie îi poți purta după toate câte le face, începând cu părăsirea Ilsei? Impotriva acestei antipatii ale cetitorului, scriitorul dovedește, pas cu pas, convingător, cum Pațepelis este un om care, împins de condițiile clasei lui nu are ce face și trebuie să treacă alături de noua orânduire colhoznică. El ilustrează acest fapt printr'o pătrunzătoare analiză marxistă, scoțând la iveală, de sub aparența fenomenului, esența lui social-istorică.

Pațepelis este unul dintre mijlocașii care aspiră mai mult decât alții spre înavuțire. „Două suflete într'un suflet“, cum spunea Lenin, numai că sufletul de proprietar îl frământă mult pe acest mijlocaș, îl împinge la fel și fel de încercări și combinații. Se însoară din interes; pentru avere, o ia pe sluta Lina Melder care-i face un copil, pe Bruno. Dar

Lina moare, socrii nu-i mai dau pământul la care nădăjduia și astfel în loc de avere s'a ales cu un copil, o gură în plus. Prima afacere i-a eșuat; gospodăria, de care nu se prea îngrijește, în loc să înflorească intră pe nesimțite în paragină. Anton însă nu disperă. Se însoară pentru a doua oară, cu Cristina, dar și soția aceasta pe care o pune la lucru, ca pe o argată, moare, și iață cum printr'o altă întâmplare, în loc să scape de mizerie, să poată să lenevească, se mai alege cu încă un copil, viața lui devine și mai grea. În fine, se însoară pentru a treia oară, totuși nu se trezește din visurile lui alimentate de ceasurile de toropeală și de țuică dăruită de prietenii săi chiaburi; plănuiește pentru Ana căsătorii din care să tragă un folos, fel și fel de himerc. În timpul fasciștilor, Anton nu se amestecă în politică, dar pentruca cetitorul să nu-și facă vreo iluzie în privința lui, romanul desvăluie brutal adevăratele motive ale acestei rezerve: „*E prea leneș și prea egoist pentru asta*“, pentru activitatea politică, îi explică Ian, Anci. Cartea arată că mai sunt și alte motive; nu-i convine să dea lapte și celelalte cote ocupanților fasciști dela care el nu are nimic, mai ales atunci când el însuși nu o duce prea bine. Apoi Anton Pațepelis este un om închis din fire, chiar ursuz, un individualist care-și drămuiește cu grije avutul, cât îl mai are. Între timp, Bruno se înhaintă cu fasciștii. Bruno, fascist, Ana și Ian, comuniști, cum se poate asta? Ca un adevărat maistru, Vilis Lațis arată cum, sub raporturile de familie, mocnesc cele de clasă, cum în aceeași familie relațiile se modifică, se sfărâmă sau se întăresc, luând cele mai neașteptate întorsături și desnodăminte. Bruno are în familia lui Pațepelis un loc, deosebit, el e nepotul bogaților Molderi, dela care Anton speră să obțină ceva avere. Bruno crește în familia mijlocașului Anton, dar îngrijirea de fiu o primește dela chiabur; dela Ian și Ana, Bruno nu are ce aștepta: ei sunt folosiți ca argați neplătiți.

Bruno, urmând drumul blestemat al averii, ajunge terorist fascist și va fi împușcat. Ultima speranță de înavuțire a lui Anton Pațepelis se destramă. Viața se desfășoară înainte; raportu-

rile materiale care se stabilesc între el și copiii lui, — ca o răsfrângere a luptei sociale — capătă accentele unui conflict de clasă; Ian și Ana îl părăsesc ca niște argați care au fost exploatați ani de zile. Iată astfel cum, în urma unor întâmplări, în dezvoltarea luptei sociale care îi smulge pe Ana și Ian, Pateplis rămâne aproape singur; odată cu moartea ultimei soții, ajunge la sapă de lemn, dar nici acum nu disperă, își aduce aminte de Ilsa și de fiul său Arthur; după ce 30 de ani i-a renecat, se duce să le ceară iertare. Și de data aceasta, cu un aspru realism, Vilis Laŭis arată fața adevărată a personajului zugrăvit. Pare că nu vrea un moment să ne înșelăm asupra lui Anton Pateplis, pare că vrea să ne spună: acesta este Anton Pateplis, omul Anton Pateplis, și cititorul recunoaște da, el este, cu caracterul lui, și nu putea acționa altfel.

Scena întâlnirii este una dintre cele mai artistice ale cărții. Anton vine cu un coșuleț plin cu colaci din făină nouă, îmbiind-o cu o prostescă naivitate pe Ilsa, cu mirosurile aromatice ale darului lui, care aduc pară un iz din visul fericirii molcuțe și năfânge spre care a aspirat el toată viața. Incepe să se căineze cu o jalnică tristețe obraznică și revoltătoare în lăcomia ei, și e dat afară. Mână caii cu o disperare înclădată și ajunge acasă; de pe față parcă i s'a dat o jos o crustă pe care a purtat-o inconștient toată viața. Totul în jur pare schimbat. Scena acestei radicale prefaceri, a schimbării orizontului care se întinde pe câteva pagini, este iarăși de o înaltă artă, demnă de pana marilor scriitori. Pateplis se trezește, se uită în jur, își dă seama că a trăit strâmb, și mai ales că-l așteaptă mizeria, că e singur.

Momentul în care își vede gospodăria e primul în care își dă seama de poziția lui de părăsit în societate. Se poate spune că întreaga viață a lui Anton Pateplis este o luptă neîntreruptă între el și societate, între visele lui, rupte de viață, și adevăratul drum pe care îl dicta poziția lui de clasă, dar pe care el nu voia să-l vadă. În momentul în care aceste vise deșarte se topesc, el își dă seama pe ce lume trăiește, și acest om „care se agățase de viață

cu toată forța mânilor lui vânjoase“, care nu voia să piară în mizerie, să se distrugă, nu are de ales decât colhozul. Maidanikov din „Fământ destelenit“ făcea în fața colhoznicilor bilanțul gospodăriei lui și dovedea cu cifre că nu are cum să sălta din sărăcie dacă nu renunță la proprietatea privată. Acesta a fost drumul lui Maidanikov. Drumuri însă sunt multe. Anton Pateplis, burăoară, nu-și face această socoteală mult timp, ci caută chiar să treacă din rândul mijlocașilor în cel al chiaburilor, se însoară cu femei bogate, născocesc fel de fel de planuri pentru a se înavuți, dar, odată ce rămâne singur, în loc să-și păstreze măcar averea lui puțină, se ruinează.

Anton Pateplis trebuie să recunoască că doar colhozul îl poate scăpa dela ruină; drumul lui reflectă astfel o trăsătură caracteristică țărănimii mijlocașe, care se convinge cu timpul că salvarea din sărăcie nu-i poate veni decât dela munca în colectiv. Întâmplările prin care trece pentru a-și da seama de acest adevăr, faptul că Anton Pateplis a luptat în fond împotriva unei atari soluții, face cu atât mai mult să iasă la iveală justetea acestei soluții. Astfel, mulțumită artei scriitorului, cunoaștem un alt drum al mijlocașului, spre viața colectivă. Mult mai puțin obișnuit decât cel cu care ne-a familiarizat literatura noastră, dar pe deplin convingător.

Patosul încrederii în om își găsește o și mai categorică ilustrare în drumul atât de accidentat și neprevăzut pe care-l străbate tânărul Aivar Lidum. Apăsător încă dela început de o soartă excepțional de vitregă, el ajunge, la vârsta la care alți copii fac castele de nisip, în cocioaba împuțită a unui țăran, unde trebăluiește în limita și peste limita puterilor lui. Cunoaștem, cu ajutorul personajului Aivar, câteva din aspectele de descompunere complexă a burgheziei. Ne referim la acel târg odios în care copii găsiți pe drumuri, fără apărare, sunt cumpărați de țărani mai înstăriți după ce au fost pipăiți și evaluați pe criteriul după care se negociază vitele, adică forța fizică, dinții, etc. După ce trece prin acest calvar, Aivar este adoptat de către Taurini. I se deschide odată cu aceasta belșugul material, dar climatul

sufletesc rămâne într'o mare măsură ostil și chiar dușmănos. Romanul explică pe deplin fapta lui Taurini, care nu înfiază un copil din filantropism, ci pentru motive economice întemeiate. El, care este un om calculat, a avut nenorocul să nu aibă nici un copil. Afacerile lui merg strălucit, dar cu o mută disperare vede că averile care fac însăși conținutul vieții sale i se vor risipi după moarte, vor ajunge în mâini străine. Istovit de această lăcomie, dorind să prelungească într'un fel stăpânirea asupra avuțiilor lui prin urmașii legali, el își cumpără un viitor asociat, și-l alege după exteriorul lui plăcut și sănătos, îi face o educație în spiritul calculului rece al proprietarului burghez. Dar, fără îndoială că în această situație, când tatăl adoptiv se apropie de fiul său cu intențiile reci, ale negustorului care-și pregătește asociatul, lipsit de duioșie, de acea spontană afecțiune părintească, comunicativitatea sufletească este minimă și o nevăzută perdea rece se strecoară în relațiile dintre părinte și fiul său adoptiv. Cu toate acestea, nu ne putem face iluzii asupra forței de împotrivire a lui Aivar, asaltat de valurile educației burgheze. Singur, Aivar ar fi fost înecat cu totul, dacă înclinațiile lui spre adevărul și binele din viață, simpatiile spontane pentru oamenii simpli, cu un suflet cinstit, în mijlocul cărora trăise până atunci, nu ar fi fost stimulate de bătrânul Langstîni, care îngrijește de grădinile tatălui său și de argatul Arthur Lidum. Este explicabilă înclinația lui Aivar spre prietenia cu acești oameni oropsiți, de vreme ce el însuși, înainte de a păși în casa lui Taurini, a făcut parte dintre ei. Grădinarul Langstîni, un țăran sfătos, crescut și deprins cu raporturile de omenie dintre muncitori, împrumutând ceva din firescul naturii în mijlocul căreia trăiește, le-o cam trănțește slăpănilor săi, chiaburului Taurini, fără să fie pedepsit. Vârsta înaintată, obiceiul de a spune pe șleau adevărul cu un fel de ciudă, pe care ceilalți îl tratează cu indiferență, ca pe o ciudățenie, ca pe un tic, i-au dat unele prerogative de care el se folosește în deplină conștiință, plivind cu multă tragere de inimă buruienile sădite în inima lui Aivar. Ecouri

adânci au în mintea lui Aivar și cuvintele usturătoare pe care i le spune Arthur; toate acestea fac ca la o vârstă la care ceilalți „pui de lupi“ sunt niște adevărate vlăstare de burghezi, tânărul Aivar să șovăie între cele două atitudini față de viață: a lui Langstîni și a lui Taurini. Vilis Lațis nu-și tratează cu îngăduință eroul. Aivar încă șovăie, dar nu-și dă limpede seama de rătăcirile lui, nu înțelege toată nemernicia familiei, a clasei care l-a educat. De aceea și ruptura lui de Taurini nu se face din motive politice: el nu se desparte de tatăl său vitreg, pe care nu-l poate suferi, pentru că este chiabur. Scriitorul explică această despărțire prin motive mult mai largi, prin izvoarele fierbinții iubiri tinerești. Trecerea lui Aivar dela o poziție la alta se face prin acel fond general omenesc, sănătos, al capacității pozitive pe care o are de a iubi sincer, fără meschinărie, cu pasiune. Aivar o iubește pe Ana, este gata să facă orice pentru ea. Odată ce ea pleacă cu patrioții care se retrag din calea fasciștilor, hotărîrea lui e luată; se adaugă la asta scrisoarea sosită întâmplător, prin care află de existența părintelui său adevărat. Și el, Aivar, părăsește casa lui Taurini. Este pe deplin explicabil. Dar cu aceasta nu s'au încheiat socotelile lui cu Taurini, cu educația pe care a primit-o. Până să ajungă un dușman al mediului în care a trăit, el mai are de parcurs un drum lung, care trece mai întâi prin câmpul frământat de explozii al războiului; în focul lui, în focul marilor încercări, transformarea se petrece mai ușor, cu toate că țelurile lui Aivar nu coincid cu ale oamenilor sovietici întru totul; el este numai unul dintre luptătorii care-și apără pământul patriei, cotropit de fasciști. Și, cu aceeași neabătută stăruință, scriitorul urmărește pas cu pas evoluția eroului său, care se petrece direct, sub educația oamenilor noui care-l îndrumază fără a-i acorda însă mare încredere, îl ajută fără a înceta să-l verifice. Ducând, așa cum ne-a obișnuit, conflictul până la capăt, romanul zugrăvește ciocnirea dintre Aivar și Taurini. Abia acum socotește scriitorul că s'a încheiat capitolul Aivar, că lupta lui Aivar cu Taurini,

de fapt a lui Ian Lidum cu Taurini a luat sfârșit.

Fără îndoială că destinul lui Aivar nu este dintre cele mai banale, statistic vorbind, nu e un caz de masă, dar „în concepția marxist-leninistă tipicul nu înseamnă nicidecum o medie statistică oarecare. Tipicul corespunde esenței fenomenului social istoric dat și nu este pur și simplu lucrul cel mai răspândit, ceva ce se repetă des, ceva cotidian“. Fenomenul ruperii unor elemente din rândurile fostelor clase stăpânitoare și trecerea lor alături de popor este mai de mult cunoscut. În secolul trecut, și legat de revoluția burgheză, acest proces era numit „byronism“, asupra lui atrage atenția Marx și Engels în „Manifestul Comunist“. De asemenea, importante observații în legătură cu această problemă, s'au făcut în „Pravda“, cu prilejul discutării cazului lui Aivar. Într-o scrisoare trimisă de un grup de cititori cu care redacția s'a declarat de acord, se combate părerea acelor care socotesc că „*cearta în familia lui Taurini este un fenomen întâmplător și constituie un episod neînsemnat. Vilis Lațis, în romanul său, zugrăvește perioada de trecere dela stăpânirea naționalistă, burgheză, în Letonia, spre orânduirea colhoznică sovietică, dela gospodăria individuală țărănească, spre orânduirea colhoznică în sat. Trăsătura caracteristică acestei perioade constă în aceea că sfarmă vechile rânduieli și principii, vechile obiceiuri și năravuri*“. Și, arată „Pravda“, în continuare, sfărâmând aceste vechi rânduieli, „*ridică frate contra fratelui și copii împotriva părinților, destramă și risipește familii printre care și familiile de chiaburi. Deaceia nu e nimic întâmplător că această furtună a mișcării poporului a dat năvală în familia chiaburului Taurini și a risipit-o*“.

„Pravda“ arată că drumul lui Aivar e pe deplin semnificativ și tipic.

Într'un articol adresat tinerilor scriitori, Gorchi amintea că într'una din schițele primite era vorba despre un muncitor care-și petrecea toată ziua strângând viermișori pentru bogații amatori de pescuit. Felul în care era redată întâmplarea, făcea ca aceasta să nu aibă nicio semnificație, nici un sens, și Gorchi atrăgea

atenția tânărului scriitor că nu întâmplarea ca atare era nepotrivită pentru artă, ci tratarea, faptul că autorul nu reușește să scoată conținutul ei la iveală, să arate esența aceluia fenomen, să facă din schița sa un act de acuzare împotriva regimului care osândește un om sănătos să-și irosească forța pentru desfătarea unor trândavi. „*Artistul trebuie să posede aptitudinea generalizării, tipizării fenomenelor*“, spunea tot Gorchi; fără știința care te ajută să înțelegi partinic realitatea, fără marxism-leninism, fără aptitudinile necesare acestei înțelegeri a esenței, nu există artă realistă, nu poți fi un adevărat artist.

Arta ultimei cărți a lui Vilis Lațis, „Spre tărături noi“, se sprijină pe puterea de a descoperi esența în manifestările ei cele mai puțin bătătoare la ochi, cele mai „ascunse“. Multescenedovedesc acest lucru, ai impresia că scriitorul le caută. Ne gândim, printre altele, la continua împletire între sentimentele legate de viața personală, de familie și prietenie și cele ținând de îndatoririle sociale, care constituie urzeala atâtor scene; comunistul Ian își întâlnește fiul educat la chiaburi, Aivar e pus în fața tatălui său vitreg, Ana și Ian Pațeplis iau cunoștință de moartea fratelui lor. Anton Pațeplis o caută pe Ilsa și se reîntâlnește cu ea, cerându-i iertare după ce nu s'au văzut treizeci de ani, etc.—toate scene în care, fără o deplină siguranță în zugrăvirea personajilor, nu este greu să aluneci în schematism, să dezumanizezi. Ne gândim la felul în care a descris eroii săi înaintați, pe Ian Lidum, Ana, Ilsa, și desigur la arta convingătoare cu care a fost realizat drumul lui Anton Pațeplis și al lui Aivar. Nici unul nici altul nu merg pe o cale știută, cunoscută de celitor mai dinainte, din literatură. Se va spune însă: bine, este posibil un fenomen în felul celui petrecut cu Aivar, în general este posibil, dar în cazul lui Aivar, trecerea lui de partea cealaltă nu se produce prin intervenirea unor elemente întâmplătoare? Faptul că Anton Pațeplis este părăsit de toți, nu e urmarea purtării lui față de Ilsa, față de Ana și Ian, a ghinionului pe care l-a avut, murindu-i prima soție dela care putea

obține avere, nu e, în fond, tot urmarea unor întâmplări? Unde se vede aici esența? Oare cu altă fire, Anton nu ar fi fost înconjurat de ai săi, oare nu s'ar fi ținut el departe de colhoz dacă-i reușeau afacerile? Aceste întrebări, în care se vădește nedumerirea, reflectă un alt aspect al concepției tipicului ca o statistică oarecare.

Este, desigur, întâmplător faptul că Aivar se întâlnește cu Ana, că astfel o poate îndrăgi, dar nu e întâmplător faptul că refuză partida bogată, avantajoasă pe care i-o oferă părinții și preferă o fată săracă și simplă. În acest fapt „particular și întâmplător din viață”, scriitorul a desvăluit o „semnificație generală și înaltă”, cum ar spune Dobroliubov, conținutul încă sănătos al sufletului lui Aivar, faptul că el n'a fost copleșit cu totul de educația primită. Scriitorul nici nu se sfiește să arate că acest fapt îl interesează, și anume conținutul sufletesc al eroului său, esența acestui conținut pe care el îl zugrăvește și-l explică din perspectiva marxistă a formării omului, sub influența împrejurărilor. *„Nemții sunt un popor de criminali și până ce sâmbânța lor nu va fi stărpită de pe fața pământului, omenirea n'o să poată avea tihnă*, spune Aivar, iar Ian Lidum se gândește: *„Bietul copil...ce harababură e în mintea lui crudă. Dar cum ar putea fi altfel, când aproape douăzeci de ani l-au îndopat cu neroziile lor...”* În fine, scriitorul ne spune că, față de vărul său Arthur, *„Aivar rămâne întotdeauna oarecum ferecat în sine. Arthur simțea asta, dar încerca să explice felul de a fi al lui Aivar prin educația pe care o primise”*. Este fără îndoială întâmplător faptul că prima soție a lui Anton moare, dând o lovitură hotărâtoare planurilor lui de îmbogățire, faptul că și celelalte soții îi mor, dar aceste întâmplări conțin și o „semnificație generală”, îl fac să sărăcească pe Anton Pațeplis, îl împing mai repede spre colhoz.

Este sigur că în viața lui Anton Pațeplis s'au strecurat lucruri întâmplătoare, dar pe fiecare din ele scriitorul le-a anali-

zat marxist, a extras din aceste întâmplări esența, iar în cazul de față a pus în lumină, convingător, factori care au dus la transformarea lui Anton Pațeplis; în fine, a încheiat din totalitatea momentelor pe care le-a trăit Pațeplis o imagine tipică, și în această privință altceva nici nu mai poți să-i ceri. Și astfel revenim la ideea exprimată mai sus: fără puțința de a înțelege viața, de a-i da o interpretare marxistă și a o oglindi artistic, fără îndemânarea de a exprima esența social-istorică a fenomenului, nu există artă.

Direct legată de această problemă este cea privitoare la sfera artei, la lărgirea tematicii ei. O listă exhaustivă a tuturor problemelor ce pot fi atacate, a elementelor întâmplătoare sau nu care se pot integra în imagine, este absurd să încerci a o alcătui. Faptul că cineva cere altcuiva să cumpere țigări este semnificativ? Depinde. În „Desfășurarea”, de Marin Preda, acest fapt întâmplător are un tâlc mai adânc, dă la iveală transformarea esențială petrecută în sufletul țaranului Ilic Barbu. Dacă totul s'ar fi petrecut într'o altă situație, între chiaburi sau din pricina neatenției lui Ilic, elementul respectiv ar fi fost lipsit de semnificație. Cu alte cuvinte, rămâne să știi, să găsești acel „fapt particular și întâmplător din viață” plin de „o semnificație generală și înaltă”. Și această povață, cartea lui Vilis Lațis o dă nu numai prin imaginea lui Aivar sau a lui Anton Pațeplis, ci și prin felul în care îi zugrăvește pe Ian Lidum, Ilsa, Ana, toate personagiile sale.

Sunt, în romanul lui Vilis Lațis, numeroase observații asupra omului, scene simple dar pline de dramatism, subtile scene construite pe fundale cu jocuri de lumini, care, când prin identitate, când prin contrast, amplifică stările sufletești. Dar mai presus de toate „Spre țărături noi” aduce o înaltă conștiință partinică, vădește un artist stăpân pe arta tipizării realiste a fenomenelor vieții.

Rugăm stăruitor pe cititorii și colaboratorii noștri să ne comunice observațiile lor critice, privitoare la materialul publicat de noi și să ne facă sugestii și propuneri referitoare la cele ce doresc să găsească în cuprinsul revistei.

MANUSCRISELE NEPUBPLICATE NU SE INAPOIAZA.

REDACȚIA: Bd. Ana Ipătescu Nr. 15, Raionul
I. V. Stalin, București.
Telefon : 1.88.85, 1.94.91 și 2.20.40.

ADMINISTRAȚIA: Bd. Ana Ipătescu Nr. 15, Raionul
I. V. Stalin, București.
Telefon : 1.17.92.

ABONAMENTE ANUALE : lei 60

Abonamente pe anul 1954 la revista „Viața Românească” se primesc la toate oficiile Poștale dela orașe și sate, și difuzarea revistei.

Faceți abonamente pe 3, 6 și 12 luni.

